

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ - СКОПЈЕ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“

м-р Милена Саздовска-Пигуловска

**ЛЕКСИКАТА ВО ПРЕВОДИТЕ ОД АНГЛИСКИ НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК НА
НАУЧНА И СТРУЧНА ЛИТЕРАТУРА
ОД ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКАТА ОБЛАСТ**

- докторска дисертација -

Ментори:

Доц. д-р Татјана Панова-Игњатовиќ

Проф. д-р Лидија Аризанковска

Скопје, 2014 година

*Посветено на мајка ми, сопругот и синот
за безрезервната поддршка*

Содржина

ВОВЕД.....	9
1. ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ И ПОТЕКЛО НА ЛЕКСИКАТА ОД ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКАТА ОБЛАСТ.....	17
1.1. Историски развој и потекло на лексиката од економско-финансиската област	18
1.1.1. Првично влијание на класичните јазици	19
1.1.2. Подоцнежнo влијание на романските јазици	22
1.1.3. Современо влијание на германските јазици	27
1.2. Лексички промени	31
1.2.1. Влијанија за промени во лексиката	32
1.2.2. Причини за преземање туѓа лексика	36
1.2.3. Влијанието на општествено-економските промени врз лексичкиот состав на македонскиот јазик во економско-финансиската област	44
2. ФУНКЦИОНАЛНИОТ СТИЛ ВО НАУЧНАТА И СТРУЧНА ЛИТЕРАТУРА И ЖАНРОВИ НА ЕКОНОМСКИ ТЕКСТОВИ	57
2.1. Функционалниот стил во научната и стручна литература.....	58
2.1.1. Лексичка структура.....	66
2.1.2. Морфолошка структура.....	67
2.1.3. Синтаксичка структура.....	68
2.2. Жанрови на економски текстови	69
2.3. Регистар наспроти функционален стил	74
2.4. Економски дискурс	81
3. АНАЛИЗА НА ЛЕКСИКАТА ВО ПРЕВОДИТЕ ОД АНГЛИСКИ НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК НА НАУЧНА И СТРУЧНА ЛИТЕРАТУРА ОД ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКАТА ОБЛАСТ.....	94
3.1. Анализа на лексиката според потеклото на зборовите.....	95
3.1.1. Домашна лексика	96

3.1.2. Странска (туѓа) лексика.....	99
3.1.2.1. Зборови од грчко потекло	103
3.1.2.2. Зборови од латинско потекло	106
3.1.2.3. Зборови од француско потекло.....	112
3.1.2.4. Зборови од италијанско потекло	117
3.1.2.5. Зборови од германско потекло	122
3.1.2.6. Зборови од англиско потекло.....	125
3.1.2.7. Зборови од турско потекло.....	136
3.1.2.8. Зборови од српско потекло	141
3.1.2.9. Зборови од друго потекло	145
3.1.2.10. Интернационализми.....	147
3.2. Анализа на лексиката според процесот на обновување	155
3.2.1. Архаизми	155
3.2.2. Историзми.....	157
3.2.3. Неологизми	157
3.3. Анализа на лексиката според сферата на употреба	176
3.3.1. Лексика со општа употреба.....	176
3.3.1.1. Супстанцијална и процесуална лексика	177
3.3.1.3. Квалификативна и деиктичка лексика	179
3.3.2. Лексика со ограничена употреба	182
3.3.2.1. Дијалектна лексика	183
3.3.2.2. Терминолошка лексика	184
3.3.2.3. Професионална лексика	189
3.3.2.4. Жаргонска лексика.....	192
3.3.2.5. Експресивна лексика	198

3.4. Лексика според степенот на употреба	200
3.4.1. Активна лексика.....	200
3.4.2. Пасивна лексика.....	201
3.5. Фразеологија.....	201
3.6. Метафора, метонимија и синегдоха	214
4. ПРЕВЕДУВАЧКИ ПОСТАПКИ И ТЕХНИКИ (СО ПОСЕБЕН ОСВРТ ВРЗ НАУЧНАТА И СТРУЧНА ЛИТЕРАТУРА ОД ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКАТА ОБЛАСТ).....	235
4.1. Преведување стручна лексика	236
4.2. Преведувачки постапки	237
4.2.1. Директно и индиректно преведување (Direct and oblique translation)	240
4.2.2. Трансференција (Transference).....	245
4.2.3. Одомаќинување (Naturalization)	247
4.2.4. Културолошки еквивалент (Cultural equivalent).....	249
4.2.5. Функционален еквивалент (Functional equivalent).....	252
4.2.6. Описен еквивалент (Descriptive equivalent)	254
4.2.7. Синонимија (Synonymy).....	255
4.2.8. Калкирање (Through translation)	256
4.2.9. Пренесување или транспозиција (Shift or transposition)	260
4.2.10. Модулација (Modulation).....	264
4.2.11. Утврден превод (Recognized translation).....	266
4.2.12. Преведувачка ознака (Translation label).....	266
4.2.13. Компензација (Compensation)	268
4.2.14. Компоненцијална анализа (Componential analysis).....	268
4.2.15. Кратење и проширување (Reduction and expansion)	269
4.2.16. Парафраза (Paraphrase)	269

4.2.17. Заемање (Borrowing).....	270
4.2.18. Еквиваленција и адаптација (Equivalence and adaptation)	272
ЗАКЛУЧОК	275
ПРИЛОГ 1 – ПЕТЈАЗИЧЕН ПОИМНИК	291
ПРИЛОГ 2 – АНКЕТНО ИСТРАЖУВАЊЕ.....	321
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	325

СКРАТЕНИЦИ И СИМБОЛИ

гл.	глагол
им.	именка
колок.	колокација
прид.	придавка
пред.	предлог
прил.	прилог
скрат.	скратеница
<	потекнува од
>	преминува во

Апстракт

Јазикот претставува општествена појава поради непосредната врска со сите области од човековата дејност. Развитокот и промените во општеството влијаат и врз промени во јазикот, а особено врз лексиката, што ја прави особено интересна за истражување. Истражувањето во дисертацијата е тесно фокусирано на еден недоволно истражен дел од лексиката, а тоа е стручната лексика од економско-финансиската област. Лексичкото рамниште е најмногу изложено на промени бидејќи општествените промени се одразуваат и во лексиката. Целта на трудот е да се анализираат различните фази во развојот на лексичкиот фонд во македонскиот јазик од економско-финансиската област и од какви видови лексика е составен. Анализата на стручната лексика и техниките за нејзино преведување се заснова на современ корпус со голема практична вредност и широка примена, достапен за широка читателска публика во глобални рамки, а во преведено издание и за македонската јавност. Во заклучоците се понудени преведувачки техники што можат да најдат соодветна примена во преведувачката практика во земјава.

Клучни зборови: економска терминологија, стручна лексика, преведувачки техники

Abstract

Language in general is directly connected with all areas of professional human activity. The development and changes in the society largely contribute to linguistic changes, especially at the lexical level, which makes the lexis a particularly interesting topic for research. The research in this thesis is focused on a part of the lexis that lacks sufficient analysis, in particular the specialised lexis in the field of economy and finance. The lexical level is mostly exposed to changes because the social changes are reflected in the lexis that is being used in various professions. The purpose of this thesis is to demonstrate the phases of development of the Macedonian economic and financial terminology, and the types of lexis that form a constituent part thereof. The conducted analysis of the specialised lexis and of the applicable translation techniques is based on a contemporary corpus with great practical value and global applicability, the translation of which is now available in Macedonian. The presented conclusions offer translation techniques that are largely applicable in the translation practice in Macedonia.

Key words: economic terminology, specialised lexis, translation techniques

ВОБЕД

Лексиката (од грчки *léxis* 'збор') на секој современ јазик е составена од илјадници зборови и нејзиното создавање претставува долготраен процес врз кој влијаат голем број фактори. Лексикологијата го проучува развојот на зборовниот состав, односно значењето и сферата на употреба на зборовите кои го формираат лексичкиот систем на јазикот. Во зависност од предметот на проучување, различните гранки на лексикологијата го проучуваат развојот на лексиката, односно историјата на зборовите, причините за појава и исчезнување на одредени зборови, како и промените во лексиката во одреден временски период (дијахрониска лексикологија), најчесто современ (синхрониска лексикологија). Овие категории се од големо значење за анализата што се врши во овој труд, па во таа насока се применуваат два приоди, односно синхронискиот приод, при што се анализираат својствата на јазикот во определен временски период, но и дијахронискиот приод кој го опфаќа историскиот развој на јазикот како исклучително важен аспект за едно темелно истражување. Со овие два меѓусебно поврзани приоди се поврзува минатото со сегашноста и фокусот од историскиот развој се поместува кон современиот развој на јазикот.

Но, врските меѓу зборовите како структурни единици на лексиката не можат да се проучуваат без да се земат предвид промените во општествениот живот, економските односи, културниот развој и историјата на еден народ. Оттука, развитокот и промените во општеството ги определуваат и промените во лексиката, при што се доаѓа до заклучокот дека значењето на зборовите и јазикот се во тесна врска со сите сфери во општеството, како и со иновациите во сферата на науката, технологијата, комуникациите, економијата, итн. Сето тоа ја прави лексиката особено интересна за истражување, посебно од аспект на нејзината отвореност и подвижност, при што автентичноста и инвентивноста на истражувањето во трудот ја дава тесната фокусираност на еден недоволно истражен дел од лексиката, а тоа е стручната лексика во економско-финансиската област. Ако ја имаме предвид важноста на економијата за развојот во глобални рамки, тогаш станува уште појасно дека овој вид лексика заслужува големо внимание поради клучната улога во

одвивањето непречена комуникација меѓу економските стручњаци, но и меѓу економските стручњаци и другите професионални групи во општеството.

Непосредното влијание на општествените фактори врз лексиката ја прави најподвижен и најотворен дел од јазикот од причина што јазикот треба да одговори на комуникациските потреби на општеството. Оттука, секој жив јазик постојано се менува, но од сите негови рамништа, лексичкото рамниште е најмногу изложено на промени бидејќи сите општествени промени се одразуваат и во лексиката и тоа во начинот и средствата со кои се изразуваме. Во доменот на економијата и финансиите се јавува постојана потреба од создавање нови зборови и изрази за означување нови поими и процеси (денотати), а доаѓа и до промена во семантиката на зборовите, при што одредени зборови целосно застаруваат и излегуваат од употреба. Сите овие појави се предмет на изучување на социолингвистиката како гранка од лингвистиката што ја проучува врската меѓу јазикот и општеството и која има исклучително значење за изработката на оваа докторска дисертација.

Лексикологијата е поврзана и со неколку други лингвистички науки чијшто предмет на проучување е зборот како основна јазична единица. Етимологијата го проучува потеклото на значењето на зборовите и има тесна врска со лексикологијата бидејќи помага во разбирање на називите и поврзаноста со зборови од сродни јазици. Контактната лингвистика како социолингвистичка дисциплина го проучува влијанието на еден јазик врз друг јазик преку нивните контакти, додека стилистиката е дисциплина во која се избираат јазични изразни средства во зависност од сферата на употреба. Целосна анализа на зборовниот фонд на еден јазик не може да се направи без да се земат предвид и овие дисциплини поради што истите ќе бидат опфатени во трудот.

Стручната терминологија од најразлични области е предмет на проучување на многу трудови, а особено правната терминологија за која лингвистите и преведувачите најмногу се осмелуваат да пишуваат бидејќи се чини како најбезбедно поле за истражување. Во оваа насока се забележуваат големи празнини во истражувањата на економската терминологија, па освен за јазикот на бизнисмените, не постојат темелни истражувања во областа на економско-финансиската терминологија, особено од аспект на потеклото и развојот на истата во историски и современи услови како резултат на

различни надворешнојазични влијанија. Оваа област претставува предизвик за проучување со оглед на тоа што кај нас недостасуваат истражувања за корените и развојот на т.н. јазик на економијата и финансиите што започнува уште со појавата на првите облици на банки во светот и продолжува сè до денешно време. Згора на тоа, за влијанието на англискиот јазик е пишувано многу и ова претставува честа тема во многу трудови, но недостасуваат истражувања за влијанието на други јазици што било многу посилено изразено во создавањето на основниот зборовен фонд во оваа област. Останува една голема празнина за тоа што се случувало пред влијанието на англискиот јазик, која се надеваме дека ќе ја пополниме со истражувањето во овој труд. Досега не биле детално проучувани ниту причините за влијанието на овој доминантен јазик како резултат на современите економски и финансиски случувања во глобални и национални рамки, кои привлекуваат сè поголем интерес во XXI век, имајќи предвид дека денес англискиот има статус на доминантен јазик во комуникацијата меѓу субјектите на меѓународната економска сцена.

- **Методологија и корпус на истражување**

Во однос на методологијата, во докторската дисертација *Лексиката во преводите од англиски на македонски јазик на научна и стручна литература од економско-финансиската област*, која е составена од пет глави и два прилози, се применува компаративно-дескриптивниот метод на анализа на неколку рамништа. Теоретската рамка ја даваат сознанијата на афирмирани и современи лингвисти и преведувачи, врз кои се темелат заклучоците кои произлегуваат од истражувањето во трудот со паралелен приказ на состојбите во македонскиот јазик. Тоа претставува основа на која се поставува практичната анализа од истражувањето на корпусот кој е составен од одбрани современи материјали. Имено, корпусот во трудот го сочинува научна и стручна литература на англиски јазик, како и нејзин превод на македонски јазик. Поточно се работи за најсовремени стручни и научни книги од областа на економијата и финансиите од врвни светски автори, кои се користат од страна на економски стручњаци и идни стручњаци во областа, но и како учебници во високообразовните установи. Се работи за најновите преведени дела во рамките на проектот на Владата на Република Македонија „Превод на

илјада стручни книги“, којшто започна во 2010 година со цел достапност на најсовремена научна и стручна литература од врвни светски автори што се користи на најреномираните универзитети во светот, како и запознавање на македонската стручна и академска јавност со современи сознанија и најнови информации во доменот на економијата и финансиите. Преводот е извршен од страна на различни стручни преведувачи и е издаден од издавачката куќа „Магор“, што ќе ни дозволи да дадеме и објективна оценка за квалитетот на преводите и одбраните техники на преведување. Одбирањето на ваквиот корпус претставува голем предизвик со оглед на тоа што стручните преводи во денешно време го сочинуваат најголемиот дел од работата на преведувачите во Република Македонија наспроти литературните преводи за кои најмногу се пишува во академските трудови од оваа област иако тие зафаќаат исклучително мал дел од работата на преведувачите кај нас. Згора на тоа, некои од најголемите слабости што се забележуваат кај стручните преводи на ваков вид текстови се непрецизноста во пренесувањето на фактите и несоодветниот стил на пишување што претставува дополнителен мотив за одбирање на корпусот.

Корпусот во трудот е составен од пет преведени дела кои се користат како учебници на додипломски и постдипломски студии на голем број светски универзитети, како и од економистите воопшто. Тие опфаќаат области како што се економијата, банкарството, финансиите, сметководството и слично, при што нивните автори се реномирани економисти и универзитетски професори. Првото дело, кое во трудот ќе биде означено како **ТЕКСТ 1** (составен од оригинален текст на англиски јазик и целен текст односно превод на македонски јазик) е *Економија на пари, банкарство и финансиски пазари* издадено во 2010 година, чијшто автор е Фредерик С. Мишкин кој е професор по банкарство и финансиски институции на Школата за бизнис за дипломци на Универзитетот „Колумбија“ и истражувач во Националното биро за економски развој. Се работи за учебник којшто претставува најпродавано дело во областа на монетарната политика и е наменет за студенти, но и за други економски стручњаци. Второто дело, што ќе се означува како **ТЕКСТ 2**, е *Корпоративни финансии* од авторите Стивен А. Рос, Рандолф В. Вестерфилд и Џефри Ф. Џаф, издадено во 2010 година. Рос е почесен професор на Факултетот за менаџмент „Слоун“ при Институтот за технологија во Масачусетс и еден од најобјавуваните автори во светски рамки во областа на

финансиската економија, додека Вестерфилд е почесен декан на Факултетот за бизнис „Маршал“ при Универзитетот во Јужна Калифорнија, а Цаф е професор на Факултетот за бизнис „Вартон“ на Универзитетот во Пенсилванија. Овој учебник претставува вовед во корпоративните финансии, а целна група се студентите на постдипломски студии и напредно ниво на додипломски студии, но и други профили. Како **ТЕКСТ 3** ќе биде означен оригиналот и преводот на третото дело *Меѓународен бизнис: Напреварување на глобалниот пазар* од 2010 година од Чарлс В. Л. Хил, кој е професор по меѓународен бизнис на Школата за бизнис при Универзитетот во Вашингтон. Ова дело претставува меѓународен учебник од областа на меѓународниот бизнис и деловните операции и е наменето за различни профили. Четвртото дело ќе биде означено како **ТЕКСТ 4**, односно *Вовед во финансиско сметководство* од 2010 година од Чарлс Т. Хорнгрен, Гери Л. Сандем, Џон А. Елиот и Дона Р. Филбрик. Хорнгрен е професор по сметководство на Универзитетот „Едмунд В. Лителфилд“ и почесен професор на Универзитетот „Стенфорд“, Сандем е професор по сметководство на „Џулиус А. Ролер“ и копретседавач на Катедрата за сметководство при Универзитетот на Вашингтон – Сиетл, додека Елиот е декан на школата за бизнис „Зикин“ при колеџот „Барух“ во рамките на Универзитетот „Сити“ во Њујорк, а Филбрик е професор по сметководство при Универзитетот „Портланд Стејт“. Оваа книга претставува вовед во сметководствената теорија и практика, а целната публика ја сочинуваат различни профили и тоа студенти и стручњаци во областа. Петтиот труд што го сочинува корпусот во трудот е делото *Напредна макроекономија* од 2009 година што ќе биде означен со **ТЕКСТ 5**, а негов автор е Дејвид Ромер кој е професор по политичка економија на Калифорнискиот универзитет во Беркли. Ова дело претставува напреден учебник во областа на макроекономијата кој е наменет за студенти на постдипломски студии по макроекономија, но и за понапредни студии, како и за економисти и други лица кои работат надвор од областа на макроекономијата.

Сметаме дека корпусот има голема практична вредност со оглед на тоа што се работи за литература што е достапна за широка читателска публика и има широка примена во светски рамки, а отсега и во македонската јавност и тоа не само во научната сфера во рамките на универзитетите, туку и во стручната сфера во рамките на институтите, невладините организации, истражувачките центри, јавните установи, итн.

Оттука произлегува и мотивот за одбирање современ корпус со голема практична примена и значење во денешното глобализирано општество. Научната и стручна литература заслужува големо внимание имајќи ја предвид нејзината огромна важност во академската средина, како и за целокупната стручна јавност. Иновативен приод во трудот претставува и анализата на преведувачките техники и модели што се користени во корпусот, што го надополнува истражувањето на самата стручна лексика. При анализата во трудот, англискиот јазик претставува изворен јазик, додека македонскиот ќе се смета за јазик-цел.

- **Предмет и цел на истражувањето**

Во првата глава од трудот, односно *Историски развој и потекло на лексиката од економско-финансиската област* се врши дијахрониско и синхрониско истражување во областа на економско-финансиската терминологија, особено од аспект на нејзиното етимолошко потекло и развој во историски и современи услови, а првенствено како резултат на различни влијанија. Притоа фокусот е ставен на јазичните и надворешно-јазичните влијанија врз развојот на меѓународната лексиката во економско-финансиската сфера, која ја дала основата за создавање на овој вид лексика во голем број европски јазици вклучително и во македонскиот јазик, почнувајќи од историскиот развој од најстаро време па сè до денешен ден. Посебен акцент е ставен и врз развојот на македонската лексика во оваа област и влијанието на општествените случувања во изградбата и развојот на лексичкиот фонд во оваа област во македонскиот јазик. За целите на овој труд од исклучително значење ќе биде да се утврдат историските и современите услови што влијаеле за остварување контакти меѓу јазиците од Индоевропското јазично семејство, а оттука и за јазично влијание и заемање лексика во областа на економијата и финансиите, како сегменти од општеството што придобиваат сè поголема важност во современата ера, а со посебен акцент врз јазичните контакти меѓу македонскиот јазик и други европски јазици.

Со оглед на тоа што трудот е заснован на корпус од текстови, истражувањето во втората глава *Стилот во научната и стручна литература и жанрови на економски текстови* е поставено во насока на категоризирање на корпусот од текстови врз основа на дефинирање на поимите стил, регистар, жанр и дискурс. Оттука се врши анализа на

функционалниот стил и соодветните потстиливи, односно на жанрот на текстовите, при што класификацијата е заснована врз моделот на Тошовиќ (2002). Меѓутоа, западноевропските и други странски автори зборуваат за регистар наместо за функционален стил, којшто повеќе претставува социолингвистички отколку стилистички термин. Според нивниот модел, во корпусот е анализиран регистарот, којшто претставува начин на кој се користи јазикот во релевантниот контекст или ситуација, како и жанрот на економски текстови што го сочинуваат корпусот, а на крајот од анализата се вклучува и јазикот што се користи во областа, односно дискурсот.

По поставувањето на теоретската рамка, акцентот во третата глава *Анализа на лексиката во преводите од англиски на македонски јазик на научна и стручна литература од економско-финансиската област* се поставува врз лексичкото рамниште кое има клучна улога во пренесување на економските идеи. Овде се врши практична анализа на специфичната лексика што претставува составен дел од јазичниот израз на економистите, а којшто се темели на поделба на поединечните видови лексика со примери од корпусот од текстови. Врз основа на спроведената анализа во оваа глава можат да се препознаат и тешкотиите од аспект на лексиката што можат да се очекуваат во самиот процес на преведување со кој ќе се занимаваме во наредната глава.

Во четвртата глава *Методи и теории на преведување со посебен осврт врз научната и стручна литература од економско-финансиската област* се става фокус на теоријата на преведување која се занимава со општите начела и посебните методи што се користат за преведување одредени видови текст, а која има големо влијание врз преведувачката практика и квалитетот на преводите. Во овој дел се обработуваат теориите на преведување што ги нудат различни реномирани автори и преведувачи, коишто се применуваат врз корпусот што ја сочинува практичната анализа во трудот, а врз чија основа се изведуваат и соодветни заклучоци. Централна улога во анализата во трудот имаат два приоди, односно, од една страна, теоријата и методите за преведување текст, а од друга страна, преведувачките постапки кои се применуваат за преведување на помалите структурни единици на текстот, на пример, стручната лексика што се анализира во претходната глава. На овој начин се добива и рамката за изведување заклучоци во однос на соодветноста на користените техники на преведување во корпусот, со цел

изнаоѓање соодветни преведувачки постапки во однос на стручната лексика и самиот текст, а во насока на зголемување на квалитетот на овој вид стручни преводи.

Петтата глава се состои од *Заклучок* кој се темели врз поставената теоретска рамка за лексиката и методите на преведување, а во кој се изнесуваат сознанијата до кои е дојдено преку спроведеното истражување и практичната анализа во претходните четири глави од трудот.

Во прилог на трудот е даден *Прилог 1* односно петјазичен поимник со стручна терминологија од економско-финансиската област преку кој се врши компаративен приказ на пет јазици, вклучително и на македонски јазик и се донесуваат заклучоци во однос на сличности и други категории. Во *Прилог 2* е застапена техниката на анкетање, при што се претставени резултатите и сознанијата што произлегуваат од спроведеното истражување на репрезентативен примерок на лица со искуство на преведувачи.

Целта на трудот е да се прикаже начинот на кој се создавал и развивал лексичкиот фонд во македонскиот јазик од економско-финансиската област и од какви видови лексика односно зборови и фразеолошки изрази е составен. Во таа насока во истражувањето се става посебен акцент врз јазичниот аспект, но и врз социолингвистичкиот аспект со цел да се прикажат јазичните и надворешно-јазичните влијанија врз создавањето на основната меѓународна, но и нашата домашна економско-финансиска терминологија, со посебна анализа на стручната лексика и техниките за преведување на истата и на текстовите во кои се јавува. Јазикот претставува општествена појава поради непосредната врска со сите области од човековата дејност. Економската наука ги дефинира начелата за рационално управување со финансиските средства во домаќинството, стопанството и пошироко во државата па и самата е тесно поврзана со општеството. Од друга страна, со оглед на тоа што се соочуваме со наплив на туѓи зборови во македонскиот лексички фонд во разговорната форма, новинарскиот потстил, како и во техничката, правната, а особено во економската терминологија, главна цел на трудот е резултатите од ваков вид истражување да најдат соодветна примена во преведувачката практика во земјава.

1. ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ И ПОТЕКЛО НА ЛЕКСИКАТА ОД ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКАТА ОБЛАСТ

*“At any given time, language is an institution
in the present and a product of the past.”*

- Ferdinand de Saussure

Со цел да се изврши анализа на корпус составен од определен вид текстови и на лексиката која е карактеристична за определена област не е доволно да се изврши површна јазична анализа на определени рамништа туку неопходна е сеопфатна анализа на јазичните и надворешнојазичните фактори. Затоа анализата во првата глава од трудот ја започнуваме со историскиот развој на јазикот и лексиката во економско-финансиската област, која е предмет на истражување во трудот, како и на причините или општествените и економските услови што влијаеле врз нејзиниот развој. Со еден збор, темелната анализа ги проучува јазичните, како и нејазичните фактори. Пред да се дефинираат основните карактеристики на апстрактниот јазик на економијата во наредната глава, а со цел да се даде сеопфатна слика, потребно е да се изврши преглед на потеклото и начинот на кој се развивала меѓународната лексика во економско-финансиската област, којашто ја претставува основата од која се позајмувала терминологија во сите јазици, па и во македонскиот јазик.

Историскиот преглед во првата глава се заснова на социолингвистички проучувања при што се земаат предвид два аспекти. Првенствено се анализираат општествените и економските услови уште од најстаро време па сè до денешно време, коишто имале големо влијание врз развојот, додека вториот аспект е контактот со други јазици кои придонеле за ширење на основната економско-финансиска терминологија. Истражувањето на етимолошките корени и на потеклото на зборовите се потпира на три етимолошки речници и тоа Етимолошкиот речник на Петар Скок, Етимолошкиот речник на Мериам Вебстер и на Дуден, како и на Лексиконот на странски зборови на Зозе Мургоски, при што

е засновано на компаративни примери на повеќе јазици, вклучително и на македонски јазик. Во однос на историскиот развој на оваа стручна лексика, општествено-економските услови и промени, како и контактот со други јазици кој овозможил услови за меѓујазично заемање во европските јазици, во голема мера влијаеле во создавањето и ширењето на меѓународната економско-финансиска терминологија која ја претставува основата за сите јазици. Во таа насока ќе се анализираат и општествено-економските промени и јазичните контакти кои влијаеле врз развојот на оваа лексика во македонскиот јазик.

1.1. Историски развој и потекло на лексиката од економско-финансиската област

Во процесот на развој, секој јазик се менува и доживува трансформација. Во тој процес речиси секој јазик е изложен на влијание од други јазици со кои доаѓа во допир (*јазици во контакт*) или, пак, „доминантни“ јазици на влијателна јазична заедница (*лингва франка*) со што неминовно доаѓа до *јазично заемање*. Уште од најстари времиња, голем број народи од различни континенти и култури остварувале меѓусебни трговски, политички, културни и воени врски, па во меѓусебната комуникација доаѓало до размена на зборови и фразеолошки изрази. Токму трговската комуникација создавала простор за многубројни јазични контакти, а со тоа и за меѓујазично заемање. Уште од антички времиња, трговијата била насочена во областа околу Медитеранот со што овој регион постепено прераснал во крстосница на важни трговски и поморски патишта кои спојувале три различни континенти и тоа Европа, Западна Азија и Северна Африка. Средновековните трговци, коишто остварувале трговски контакти во овој регион, зборувале различни јазици, доаѓале од различни култури и создале медитеранска лингва франка што била разбирлива за сите. Овој трговски јазик главно го засновал својот лексички и морфолошки систем врз романските јазици, односно основата доаѓала од италијанскиот јазик со мешавина од едноставна лексика од францускиот и шпанскиот јазик, како и од други јазици во контакт и тоа главно од грчкиот, арапскиот и турскиот јазик (Díaz, Martínez, 2008: 224). Оттука, и корените на терминот „лингва франка“, којшто значи 'франкски јазик', се наоѓаат во трговската комуникација. Но, не само овој термин туку овде се наоѓаат корените и потеклото на многу термини од економско-финансиската област кои до денешен ден имаат меѓународна употреба.

1.1.1. Првично влијание на класичните јазици

Ако се навратиме уште поназад низ историјата, првите облици на банки и основни банкарски функции, како и првите облици на домашна и меѓународна трговија се наоѓаат во Античка Грција (Hoggson, 2007: 34). Оттука, и корените на јазикот на економијата потекнуваат од грчкиот јазик, но и од латинскиот јазик, чиешто влијание особено се должело на доминацијата на грчката и римската цивилизација и култура. Имено, грчкиот јазик претставувал лингва франка на источната христијанска цивилизација, додека латинскиот бил доминантен јазик на западната цивилизација и тие ја дале основата не само за меѓународниот научно-технички вокабулар, туку и за економско-финансискиот вокабулар и за многубројни зборобразувачки елементи кои стекнале меѓународна употреба, а кои потоа биле позајмени во голем број јазици.

Всушност, првите облици на банки во светот ги претставувале трговците од античко време кои им давале заеми на земјоделците и трговските продавачи што пренесувале стока низ градовите. Се смета дека првите докази за активности од ваков вид датираат дури 2000 години пред нашата ера. Подоцна, во Античка Грција и во Римската Империја, давателите на пари кои, всушност, биле сместени во храмовите применувале и одредени новитети, односно прифаќале влогови и вршеле размена на пари. Во Античка Грција, каде што имало многу немири, храмовите се сметале за најбезбедно место и затоа таму се вршеле сите финансиски трансакции, како што се давање заеми, примање влогови, размена на пари и проверка на монети. Токму во грчките храмови се наоѓаат и почетоците на функциите на банките и првите банкарски сефови (Hoggson, 2007: 34).

Од грчкиот јазик навлегувале голем број економски термини во други јазици, при што латинскиот најчесто имал улога на јазик-посредник. На пример, грчкиот термин *οικονομία* (доаѓа од *οικος* или домаќинство) значи управување со домаќинство или приватни работи, а особено со трошоци, и оттаму навлегувал во други јазици: грчки *οικονομία* < средновековен латински *oekonomia* < среднофранцуски *usonomie* (Merriam-Webster, 2003: 402). Преку овие јазици, подоцна овој термин почнал да навлегува и во други европски јазици како, на пример, во францускиот *économie*, шпанскиот *economía*, англискиот *economy*, германскиот *die Ökonomie*, холандскиот *economie* и добил широка

употреба со што прераснал во интернационализам, па дури и во македонскиот јазик кој е словенски јазик со кирилско писмо навлегол во слична форма како *економија*.

Во стручната литература се укажува на постоење докази за издавање кредити во овој период, при што кога одредено лице ќе уплатело пари, заемодавеците на грчките пристаништа им пишувале белешки на овие лица со цел да ги уновчат во друг град, а со што се избегнувала опасноста од пренесување монети. Тука можат да се пронајдат и етимолошките корени на зборот *кредит*, при што во речникот Мериам Вебстер, кој во изработката на овој труд се користи како еден од изворите за етимолошкото потекло на зборовите, се наведува дека потеклото на овој збор (со значење 'нешто што му се доверува на друго лице, заем') е од латински јазик од каде што навлегувал во голем број други јазици: латински *creditum* (од среден род од *creditus*, минато време од *credere* – верува, доверува) < староиталијански *credito* < среднофранцуски *credito* (Merriam-Webster, 2003: 238). Оттука доаѓа и модерното значење на зборот *кредит* како 'износ на пари што му се доверува на трето лице за кое се верува дека е способно да ги врати во определен временски период'. Денес, овој термин има меѓународна употреба во голем број современи јазици, на пример, во италијанскиот *credito*, францускиот *credit*, германскиот *der Kredit*, англискиот *credit*, па дури и во македонскиот се користи интернационализмот *кредит*.

Придонесот на латинскиот јазик во создавањето на меѓународната економско-финансиска терминологија се должи на тоа што тој претставувал доминантен јазик во Римската Империја која ги контролирала сите средновековни трговски активности. Медитеранот отсекогаш претставувал крстосница на важни поморски патишта за трговците од три различни континенти – Европа, Западна Азија и Северна Африка, а оттаму произлегол и медитеранскиот трговски јазик од кој потекнуваат голем број трговски термини што се користат до денешен ден. Всушност, и самиот збор *трговец* има латинско потекло и тоа: латински *mercari* (од народен латински јазик *mercatant-*, *mercatans* од сегашен партицип од *mercatare* – 'тргува') < англофранцуски *marchaunt* < средноанглиски *marchant* (Merriam-Webster, 2003: 776).

Во VII и VIII век пред нашата ера, речиси целата трговија во античкиот свет која се концентрирала околу Медитеранот се вршела преку размена. Првенствено се вршела

размена на стока, која претставувала традиционална вредност, при што латинскиот термин за пари *pecunia* бил изведен од зборот *pecus* – стока (Hoggson, 2007: 5). Потеклото на првите монети исто така се поврзува со Римската Империја, па оттаму е и етимологијата на овој збор: латински *moneta* < англофранцуски *monnaie* < средноанглиски *money*. Овој збор подоцна навлегол и во други јазици како, на пример, во францускиот *monnaie*, шпанскиот *moneda*, германскиот *die Münze*, итн. Од германскиот јазик овој латинизам навлегол во балканските јазици во XVI век како *moneta* (Skok, 1973: 454), а преку хрватскиот, односно српскиот јазик бил преземен и во македонскиот јазик како *монета*.

Класичните јазици претставувале извор од кој се преземале зборообразувачки елементи (корени, суфикси или префикси) што се користат за создавање нови зборови. На пример, англиската сложенка *hyperinflation* е добиена со комбинирање на грчкиот префикс *υπερ* навлезен во меѓународна употреба како *hyper-* (со значење 'претеран') и *inflation*. Друг пример во зборообразувањето е англискиот термин *logistics* кој претставува комбинација од грчкиот суфикс *-ιστικός* и старофранцускиот збор *logeiz* (со значење 'засолниште за војска'). Овој суфикс навлегол во францускиот како *-istique* и во комбинација со *logis* од среднофранцускиот е добиен францускиот термин *logistique*. Преку процесот на семантичко проширување овој збор добил ново значење што не се однесува само на војска, туку и на 'организирање и обезбедување набавки, опрема и услуги (за сложена операција, проект, итн.)' (Мургоски, 2009: 274) и добил меѓународна употреба во голем број јазици, на пример, во италијанскиот *logistica*, шпанскиот *logística*, германскиот *die Logistik*, холандскиот *logistiek*, англискиот *logistics*, па дури и во македонскиот се користи терминот *логистика*.

Од претходните примери се забележува дека францускиот јазик често бил во улога на јазик-посредник преку кој навлегувале многу лексички единици, но и идиоми од латински јазик кои до денешен ден се зачувале како целосни интернационализми во голем број јазици. Овие латинизми сè уште се составен дел на меѓународниот јазик на економијата, а потекнуваат од римските закони и договори како, на пример, *ad valorem* (вид царинска давачка што се користи денес), *ad depositum* (термин што се користел во римските закони и означувал давање нешто на чување на сигурно место, на пример, пари, накит, итн.), *per capita* (по глава жител), итн. Првите познати договори се поврзуваат со

Римското право и биле склучувани во усна форма (*contract verbis*), а потоа и во писмена форма (*contract litteris*) како дел од нотарски документ со што се поврзува и појавата на првите нотари (Zimmermann, 1996: 547).

По падот на Римската Империја, банкарските активности во Европа замреле и повторно заживеале за време на Крстоносните војни во XII век кога се јавила потреба од нивно финансирање и трансфер на големи суми пари со што се стимулирал развојот на банкарството во Западна Европа и прераснувањето на Венеција во меѓународен банкарски центар. Италијанскиот јазик веќе претставувал доминантен трговски јазик во Европа со оглед на тоа што Италија била важен трговски центар. Имено, трговијата во Медитеранскиот регион била контролирана од богатите поморски градови Венеција, Џенова, Пиза и Амалфи, па заедно со трговците патувале и италијански зборови од кои голем дел навлегле во меѓународна употреба.

1.1.2. Подоцнежнo влијание на романските јазици

Современото банкарство се поврзува со средновековна и ренесансна Италија и тоа со богатите градови на северот, како Фиренца, Венеција и Џенова. Оттука и корените на банкарската терминологија се поврзуваат со италијанскиот јазик. Семејствата Барди и Перуци доминирале со банкарството во XIV век во Фиренца и претставувале најголеми финансиери во средновековна Европа. Во тој период имале основано филијали и во многу други делови на Европа, на пример, Барди имале филијали во Англија, Германија, па сè до Родос, додека филијалите на Перуци се протегале од Лондон до Константинопол (Hoggson, 2007: 76). Во 1407 година била основана банката Свети Георг во Џенова која била доминантна на Медитеранот, а се смета дека банката Монте деи Паски ди Сиена, основана во 1472 година во Сиена, денес претставува една од најстарите банки во светот. Токму поради тоа што првите современи банки се појавиле во Италија, банкарската терминологија претежно води потекло од италијанскиот јазик, а преку италијанскиот и францускиот јазик навлегувала и во голем број други јазици. Основањето многубројни филијали во голем број градови придонело за ширење на италијанската банкарска практика и терминологија низ цела Европа.

Првите модерни банки, всушност, претставувале трговски банки кои за првпат биле основани во средниот век од страна на италијанските трговци со житни култури. Како резултат на плодните жетви на житни култури во италијанската покраина Ломбардија, голем број раселени Евреи кои бегале од шпански прогон започнале да се занимаваат со трговија. Евреите не смееле да бидат сопственици на земја во Италија па работеле на големите плоштади и сали за тргување во Ломбардија заедно со локалните трговци каде поставувале клупи за тргување со житни култури. Во Антички Рим, давателите на заеми поставувале свои штандови на средината од заграден двор наречен *macella* на долга клупа (шалтер) што на италијански се нарекувала *bancu*, а од кој биле изведени зборовите *banco* и *bank* кои добиле меѓународна употреба во огромен број јазици. Како разменувачи на пари, трговците со *bancu* најмногу се занимавале со разменување странски валути во единственото платежно средство во Рим (Matyszak, 2007: 144). Меѓутоа, Католичката црква во средниот век го забранувала лихварството (односно наплаќање камата за издадени заеми), додека новодојдените Евреи не биле обврзани кон Црквата бидејќи еврејската Библија Тора забранувала наплата на камата само на други Израелци, но не и на странци (Hoggson, 2007: 66). Затоа Евреите можеле да им даваат високоризични заеми на трговците со житни култури и тоа со високи камати. На тој начин се појавил еден слој трговци кои наместо со тргување со житни култури се занимавале со тргување со долгови за житни култури. Овде може да се пронајдат и корените на современото значење на терминот *ломбарден кредит* кој во Економскиот лексикон на македонски јазик, кој ќе се користи како извор на дефиниции за целите на оваа дисертација, се дефинира како 'вид кредит што се одобрува врз основа на залог на движен имот (хартии од вредност, складирана стока, стока на пат и друго). Изразите *ломбард*, *ломбарден кредит* и *ломбардни заемовни операции* произлегуваат од името на италијанската покраина Ломбардија, односно според политичките емигранти од Италија во средниот век, коишто во Франција и Англија се занимавале со трговија со пари (сарафска дејност), финансиски дејности и лихварство' (Крстески, 1998: 352).

Во овој период, за *лихварство* се користел средновековниот латински термин *usuria* кој потекнува од латинскиот *usura*, односно *usus* (минато време од *uti* 'употребува'). Латинскиот термин навлегол во англофранцускиот јазик, по што во средноанглискиот

започнал да се користи терминот *usurie* од кој потекнува денешниот англиски термин за лихварство *usury*. Еврејските трговци се занимавале со давање заеми (финансирање) на почетокот од жетвата што им овозможувало на земјоделците да ги посеат, одгледуваат и жнеат годишните посеви со житни култури, како и со обезбедување осигурување во вид на житни култури или стока како гаранција за исплаќање на заемот по продавање на жетвата на трговците на големо. Покрај тоа, еврејските трговци склучувале договори и со купувачите на житни култури со кои во случај на неплодна жетва на земјоделецот им обезбедувале жито од алтернативни извори и пазари. На овој начин трговското банкарство започнало да се развива преку нови дејности како што е чувањето влогови за наплата на белешки или меници напишани од трговците со житни посеви. На тој начин т.н. шалтери односно *banca* на пазарите со трговците со житни култури прераснале во центри за чување пари за исплата на издадените белешки или меници – т.н. *billette* (< англофранцуски *billette* < средноанглиски *bylet* < англиски *bill of exchange*) (Merriam Webster, 2003: 126). Токму овде се наоѓа и основата на модерното значење на терминот *меница* кој се дефинира како 'хартија од вредност со која издавачот (трасант) се обврзува дека во утврдениот рок ќе му плати определена сума пари на лицето назначено на меницата (ремитент) или повикува друго лице (трасат) да ја изврши исплатата. Меницата произлегува од функцијата на парите како платежно средство. Таа е хартија од вредност и истата се издава од страната што нема пари, т.е. бара кредит' (Крстески, 1998: 379).

Банкарско-финансиската терминологија најчесто директно се преземала преку италијанскиот јазик во други современи јазици или на посреден начин, најчесто со францускиот како јазик-посредник. Во процесот на заемање на овој вид терминологија, зборовите често претрпувале семантички промени во значењето што е еден од начините за создавање нови зборови и фразеолошки изрази во јазикот. МекМахон ги наведува следниве три аспекти поврзани со јазикот и значењето кои дозволуваат да дојде до *семантички промени* (McMahon, 2002: 177):

- *прво*, зборовите се одликуваат со повеќезначност, што значи дека секој збор има повеќе значења или опфаќа низа различни нијанси во значењето со оглед на тоа што зборовите се користат во најразличен контекст од голем број различни говорители. Поради тоа, зборовите добиваат ново значење или губат определено значење релативно

лесно, при што не мора да ги изгубат некои од претходните значења за да стекнат ново. Покрај тоа, некои автори сметаат дека секој збор има едно главно значење и голем број маргинални или периферни значења при што доаѓа до семантички промени кога говорителите престануваат да го користат главното значење и го толкуваат маргиналното значење како главно. Ова се случува поради тоа што се создаваат аналогни значења на главното, па, на пример, заемките може да се преземат со нивното главно значење од изворниот јазик, кое потоа може да застари или да се промени;

- *второ*, изучувањето на јазикот не е непрекинато, на пример, родителите не им пренесуваат на своите деца целосно формирана граматика, туку ја создаваат самите врз основа на податоците што ги добиваат. Ако возрасните објаснуваат едно значење, децата може да го восприемаат зборот со некое од неговите други значења; и

- *трето*, семантичката промена се потврдува со доктрината на Сосир за произволноста на лингвистичкиот знак. Произволноста ни дозволува да ги разгледуваме означувачот (низа од букви или звуци) и означеното (концептот) како сосема независни еден од друг, па затоа и двата можат да се променат со текот на времето.

Според Акмаџиан, Демерс, Фармер и Харниш, покрај морфолошките начини за создавање нови зборови, може да се користат и семантички начини преку промени во значењето на постојните зборови со што веќе постојни зборови и фразеолошки изрази добиваат нова употреба (Акмаџиан; Demers; Farmer; Harnish, 2001: 40). Според овие автори, тоа е можно преку следниве начини: *метафорично проширување* (вокабуларот од одредена област добива проширена употреба во нова област), *проширување* (значењето на една лексичка единица добива поширок опсег), *стеснување* (значењето на една лексичка единица добива потесен опсег), *семантичка промена* (се ограничува поопштото значење на една лексичка единица и доаѓа до промена на значењето) и слично (Акмаџиан; Demers; Farmer; Harnish, 2001: 28). Тоа е случај и со економско-финансиската терминологија, на пример, староиталијанскиот збор *banca* (< стар висок германски *bank*) првично значел 'клуба или шалтер за размена на пари', а со проширување на значењето, овој збор означува 'финансиска институција'. Со проширеното значење навлегол во голем број други јазици и претставува интернационализам, на пример, во францускиот *banque*,

шпанскиот *banco*, германскиот *die Bank*, холандскиот *banco*, англискиот *bank*, па дури и во македонскиот навлегол терминот *банка*. Покрај тоа, англискиот термин *bankrupt* со значење 'банкротира' потекнува од италијанскиот јазик, односно: среднофранцуски *banqueroute* < староиталијански *bancarotta* (добиео од *banca* – 'клуба, шалтер' и *rotta* – 'скршен' < латински *rupta* женски род од *ruptus*, минат партицип од *rumpere* – 'крши')

(Merriam Webster, 2003: 94). *Bancarotta* претставувала скршена или растурена клуба што, всушност, и се случувало кога некој ќе ги изгубел влоговите од трговците, а со проширување на значењето овој збор добил финансиска смисла и означува 'неспособност на личност или фирма за плаќање на долговите' (Мургоски, 2009: 54).

Покрај францускиот, јазик-посредник за лексичко заемање од класичните јазици претставувал и италијанскиот јазик, што било придружено со семантички промени. Зборот *тарифа* е интернационален (европски) арабизам кој навлегол во други јазици на следниов начин: италијански *tariffa* < средновековен латински *tarifa* < арапски *ta'rif* (Skok, 1973: 1343). Овој збор потекнува од арапскиот јазик кој претставувал лингва франка во Исламската (арапска) империја, Западна Азија и Северна Африка во областа на трговијата, дипломатијата и религијата и дошол во контакт со медитеранската лингва франка при воспоставувањето трговски односи меѓу Европа, Западна Азија и Северна Африка, при што како јазик-посредник послужил средновековниот латински.

Всушност доминацијата на латинскиот јазик и статусот на лингва франка ги отвориле портите за другите романски јазици, пред сè, за италијанскиот и францускиот, како главни извори на интернационална лексика од економско-финансиската област која потекнува од периодот на XIV–XV век. Многу термини биле позајмувани преку овие два јазици кои често служеле и како јазици-посредници за преземање зборови од класичните јазици придружено со семантички промени во значењето. Значителен придонес имал и францускиот јазик, којшто имал статус на лингва франка во политиката и дипломатските односи па оттука имал и големо јазично влијание за ширење на својата терминологија во други јазици. Како престижен јазик што се зборувал во Франција, којашто претставувала развиен политички и економски центар во Европа, францускиот јазик дал особен придонес во терминологијата поврзана со државното уредување и финансиите.

Терминот *буџет* има латинско потекло, но навлегол преку францускиот јазик: француски *budget* < среднофранцуски *bougette* (деминутив од *bouge*) < латински *bulga* (Merriam Webster, 2003: 171). Латинскиот термин *bulga* означувал 'кожна чанта, паричник', додека француските поморски трговци ги носеле своите пари во *bougette* или 'мала чанта'. Преку метафорично проширување овој збор околу XVIII век добил финансиска смисла која се поврзува со концептот на министер за финансии што ги чува фискалните планови во својот паричник. Со своето современо значење на 'годишна пресметка на државните приходи и план на нивно трошење' (Мургоски, 2009: 76), оваа лексема навлегла во многу јазици од романско и германско потекло, на пример во италијанскиот *budget*, германскиот *das Budget*, холандскиот *budget*, англискиот *budget*, итн. и претставува дел од меѓународниот јазик на економијата. Дури и во словенските јазици навлегол терминот *буџет*.

Латинските зборови *fiscus*, *fiscalis* првично означувале 'корпа за чување пари', по што стекнале финансиска смисла поврзана со јавните приходи на една држава и со тоа значење биле позајмени во други јазици. Како јазик-посредник служел францускиот јазик, и тоа: француски *fiscal* < среднофранцуски *fiscal* < латински *fiscalis* (од *fiscus*) (Merriam Webster, 2003: 406). Се работи за уште еден интернационализам што навлегол во италијанскиот *fiscal*, шпанскиот *fiscal*, германскиот *fiscal*, холандскиот *fiskaal*, англискиот *fiscal*, па дури и во македонскиот користиме *фискален*. Горенаведените примери покажуваат дека лексиката на еден јазик не се збогатува само преку морфолошките начини на зборообразување или преку заемки од други јазици, туку и со семантички промени во значењето на постојните зборови и фразеолошки изрази кои добиваат нова употреба.

1.1.3. Современо влијание на германските јазици

По подемот на банкарството ширум Европа по XIV век, состојбата на средновековните италијански пазари била нарушена како резултат на војни со што започнале да се отвораат банки лоцирани близу центрите за трговија. Најголеми трговски центри кон крајот на XVII век биле пристаништата на Амстердам, Лондон и Хамбург¹ што

---

¹ Интернет енциклопедија: www.answers.com.

придонело и за огромно влијание на англискиот, холандскиот и германскиот јазик врз развојот на економско-финансиската терминологија во поново време. Влијанието на трите јазици се поврзува со економско-политичкиот развој на овие земји, како и со банкарските иновации што ги воведувале, па оттука се јавувала и потреба од нови зборови за означување на новитетите. Имено, во Лондон во 1565 година била основана Кралската берза, па благодареејќи на централната позиција помеѓу Токио и Сингапур на исток и Њујорк на запад, Лондон успеал да прерасне во важна алка меѓу источноазискиот и њујоршкиот пазар (Hill, 2010: 344). По банката на Англија, во втората половина на XVII век со огромен интензитет се основале мали банки во помалите градови на кои им биле потребни кореспондентни банки во Лондон што придонело и за развој на централното банкарство.

Како јазик на трговијата и сите државни работи во Хабсбуршката империја, германскиот јазик претставувал извор од кој се позајмувале многу трговски и банкарски термини во јазиците во контакт што се зборувале во Централна и Источна Европа. Како резултат на тоа, германскиот јазик денес претставува лингва франка за водење бизнис во регионот на Централна и Источна Европа. Интернационализам со германско потекло е лексемата *Markt* со значење 'пазар', чиешто потекло етимолошки се следи на следниов начин: германски *das Markt* < латински *mercatum* (минат партицип од *mercari* – 'тргува', од *merx* генитив од *mercies* – 'добра, стока') < среден висок германски *mark(e)t* < стар висок германски *markāt, merkāt* (Duden, 1989: 932). Германскиот збор претставувал извор за многу јазици, на пример, навлегол во францускиот како *marché*, италијанскиот *mercato*, шпанскиот *mercado*, холандскиот *markt*, англискиот *market* и слично.

Слични новитети во областа на банкарството имало и во Холандија каде со цел да се заштитат паричните заштеди, граѓаните вложувале пари кај т.н. благајници (англиски *cashier*) кои за одреден надоместок ги чувале нивните пари.² Со оваа појава се поврзува и потеклото на зборот *благајник* од холандски *kassier* и од среднофранцуски јазик *cassier* (од *casse* со значење 'кутија за пари'). Со оглед на големата конкуренција, благајниците (касиерите) започнале да нудат дополнителни услуги како што е исплаќање пари на лица кои приложувале писмен налог од лице што имало вложено пари. Оваа практика

---

² Интернет енциклопедија: www.answers.com.

резултирала со употребата на чекови во Европа. Потеклото на овој термин е следново: санскрит *kṣatra* (власт) > грчки *ktasthai* > персиски и арапски *shāh* (крал) > англофранцуски *eschec* > француски *chèque* > англиски *cheque* (Merriam Webster, 2003: 287). Холандскиот јазик, како и германскиот, дал голем придонес во областа на трговската и поморската терминологија. Една од најистакнатите династии претставувала династијата Ротшилд која изградила банкарска империја со подружници ширум Европа. Кон крајот на XVIII век оваа династија од германско-еврејско потекло основала банки и финансиски институции со што придонеле за развој на банкарството ширум Европа.

Во современи рамки, англискиот јазик остава најголем печат врз меѓународната економско-финансиска терминологија. Историски гледано, Британската империја го вовела англискиот како прв или втор јазик во многу региони во светот, додека по Втората светска војна е присутна доминација на американски-англиски како резултат на економскиот подем на САД и статусот на политички и економски лидер во светот. Ова придонесува за брзо ширење на американската култура и јазик со што англискиот прераснува во доминантен јазик во областа на меѓународниот бизнис и комуникациите со статус на глобална лингва франка.

Економско-финансиската терминологија во современи рамки се развива во согласност со новитетите и промените. Со ерата на глобализацијата дошло до пристап до нови банкарски услуги и подем во инвестициските активности на глобално ниво што придонело за развој на многу нови банки и транснационални корпорации. Премиот од традиционално кон електронско банкарство во XX век не само што резултирал со многубројни промени во начинот на работењето на банките и компаниите, туку се јавила и потреба од нови стручни термини во доменот на економијата и финансиите кои најмногу се преземаат од англискиот јазик поради тоа што САД претставува лидер во глобалните финансиски услуги и една од економиите со најбрз раст во светот, па оттука и англискиот претставува лингва франка во меѓународното деловно окружување. Развојот на глобалното и електронското банкарство, како и на пазарите на капитал резултирал со пристап до нови банкарски услуги и кулминација на финансиските иновации на глобално ниво. Развојот на банкарството, странските инвестиции и интернационализацијата на финансиските пазари во минатиот век резултирале со воведување нови концепти во

доменот на економијата и финансиите, а иновациите во новите начини на функционирање оставале свој белег и врз јазикот на економијата, односно во банкарската и економската терминологија на глобално ниво. Во овој процес англискиот јазик одиграл улога на извор од кој се преземале нови термини, неологизми, кованици и кратенки кои навлегуваат во јазикот на банкарите и воопшто на економистите, особено во јазиците во кои не постои термин за таков концепт, на пример, *financial derivative instruments* > *финансиски деривативни инструменти*, *Greenfield investments* > *Гринфилд инвестиции*, *outsourcing* > *аутсорсинг*, итн. Англискиот јазик особено одиграл важна улога во пополнување на лексичките празнини во економски помалку развиените земји кои по распадот на старото општествено-економско уредување се соочиле не само со воспоставување нов економски поредок, туку и со нова терминологија во јазикот со цел непречена комуникација, на пример, *manager* > *менаџер*, *businessman* > *бизнисмен* и слично.

Заклучокот што може да се извлече е дека појавата на првите облици и функции на банките се поврзува со Антички Рим и Грција поради што латинскиот и грчкиот јазик ја претставуваат основата на денешната економско-финансиска терминологија во европските јазици. Меѓутоа, може да се каже дека банкарската терминологија претежно води потекло од италијанскиот јазик бидејќи развојот на современото банкарство се поврзува со богатите италијански градови во средновековна и ренесансна Италија од каде потекнуваат богатите италијански семејствата кои доминирале со банкарството во XIV век и кои отворале подружници ширум Европа. Преку италијанскиот и францускиот јазик, економско-финансиската терминологија навлегувала и во голем број други јазици. Подемот на банкарството ширум Европа по XIV век придонел за отворање банки во најголемите трговски центри и тоа во Амстердам, Лондон и Хамбург што во современи рамки овозможило и огромно влијание на нивните јазици кои се од германско потекло во развојот на поновата економско-финансиска терминологија. Банкарската династија од германско-еврејско потекло Ротшилд имала голем удел во развојот на банкарството во европски рамки. Првата берза во светот била берзата во Амстердам формирана во 1602 година, а по основањето на банката на Амстердам во 1609 година, овој град прераснал во водечки финансиски центар на европскиот континент.

Од претходно изнесеното може да се заклучи дека појавата на современите облици на банкарството била во Европа, при што новитетите во банкарството во Амстердам и Лондон го измениле начинот на кој функционираа банките и пазарите на капитал. Денес е очигледно дека Лондон ја зацврстува својата положба како глобален центар во областа на банкарството со оглед на тоа што претставувал еден од најразвиените финансиски центри уште од крајот на XVII век. Всушност денес се чини дека постои еден вид натпревар меѓу Лондон и Њујорк да го преземат приматот на глобален финансиски центар. Фактот што првото акционерско друштво било отворено токму во Лондон во 1553 година, каде во 1694 година била основана банката на Англија со цел да се обезбедат пари за Кралот, а само една година подоцна и банката на Шкотска, кои во тоа време претставувале најголеми финансиски институции во Европа, го потврдува огромното влијание на англискиот јазик во економско-финансиската област и врз другите европски јазици. Дури и глобалната економска криза со која се соочува светската економија во XXI век започна во англосаксонско говорно подрачје што резултира со голем број неологизми. Имено, денес сите сме сведоци на глобалната финансиска криза што започна во 2008 година и придонесе за колапс на голем број банки ширум светот. Ова повторно се одразува врз јазикот на економијата преку создавање голем број нови банкарски и финансиски термини во јазикот на банкарите и воопшто на економистите. Со оглед на тоа што кризата започна во САД, односно во англосаксонско јазично подрачје, најголем дел од термините, особено неологизмите, што се поврзуваат со оваа појава се од англиско потекло. Претходно наведените се едни од главните причини за неприкосновеното влијание на англискиот јазик во доменот на економијата и финансиите од каде и во македонскиот јазик преземаме огромен број стручни термини кои постепено стануваат дел од нашиот сопствен лексички фонд во оваа област.

1.2. Лексички промени

Како што е споменато и во претходната глава, секој јазик се развива и со текот на времето неизбежно претрпува промени во лексиката, како и во фонетските, морфолошките и синтаксичките карактеристики. Едно од основните јазични обележја е тоа што промените се составен дел од еволуирањето на секој жив јазик. Меѓутоа, од сите

рамништа на јазикот, лексичкото рамниште е најмногу изложено на промени бидејќи не само јазичните, туку и надворешно-јазичните влијанија како што се општествените промени се одразуваат и врз лексиката односно врз начинот и средствата со кои се изразуваме. Постојано се создаваат нови зборови и фразеолошки изрази, се менува изговорот, постојните зборови добиваат нови значења, а старите зборови излегуваат од употреба при што доаѓа и до јазично заемање. Сето тоа покажува дека промените во јазикот и во неговиот зборовен состав се неминовни. Во оваа точка од првата глава пред сè ги испитуваме надворешнојазичните фактори што влијаат врз лексичките промени, со посебен акцент врз факторите што влијаеле и врз македонскиот јазик.

1.2.1. Влијанија за промени во лексиката

Лексиката на еден современ јазик е составена од илјадници зборови, при што лексичкиот состав на еден јазик се гради постепено и под влијание на многу фактори кои се разгледуваат во оваа глава. Во тој процес, зборовниот состав на секој јазик претрпува огромни промени врз што не влијаат само јазични фактори, туку и целокупните промени во општеството, како што се политичките, социјалните, економските, културните и историските случувања. Лексикологот Бојациев наведува: „Од историски аспект, лексиката е живата историја на еден народ затоа што ја одразува реалноста во која живее заедно со богатството и особеностите на неговата култура“ (Бояджиев, 2002: 52).

Врските меѓу зборовите како структурни единици на лексиката не можат да се проучуваат без да се земат предвид промените во општествениот живот, економските односи, културниот развој и историјата на народот. Оттука, развитокот и промените во општеството ги определуваат и промените во лексиката, односно значењето на зборовите и јазикот е во тесна врска со сите сфери во општеството, како и со иновациите во сферата на науката, медицината, технологијата, комуникациите, итн. Појавата на нови процеси и поими се одразува во лексичкиот фонд на секој јазик поради што постојано се јавува потреба од негово обновување и осовременување, доаѓа до промени во семантиката на зборовите, а одредени зборови и изрази целосно застаруваат. Непосредното влијание на општествените фактори врз лексиката ја прави најподвижен и најотворен дел од јазикот од причина што јазикот треба да одговори на комуникациските потреби на општеството.

Промените во јазикот не настануваат само во говорот на определени групи, туку ги опфаќаат сите сегменти на лексиката. Причините за лексички промени се многубројни и разновидни. Како што покажавме и со примерите од претходната точка, лексичките промени најчесто настануваат со цел да се одговори на потребите на јазикот за означување нови и современи поими и процеси како резултат на брзиот развој на општеството, науката, технологијата и слично, па и на економската моќ на определена заедница. Новите предмети, активности и поими (денотати) е потребно да се именуваат со нови називи, а истовремено старите поими и активности замираат и нивните називи се истиснуваат од употреба. Одредени термини и изрази добиваат социјален престиж, како што е италијанската банкарска терминологија и се пренесуваат и во културата на оние заедници во кои претходно не постоеле. Затоа се смета дека лексиката ја претставува најчувствителната и најдинамичната област од јазикот, којшто е непостојана и подложна на постојани промени затоа што мора постојано да се обновува и да се збогатува со цел јазикот да ги задоволи потребите на луѓето во секојдневната комуникација. На пример, при преминот од првите облици на примитивно банкарство во Античка Грција кон првите облици на модерно банкарство во богатите италијански градови се создала и нова терминологија. Во проучувањето на лексиката – општествените и лингвистичките фактори меѓусебно се надополнуваат. Затоа во трудот не се врши само јазична анализа, туку и анализа на надворешнојазичните фактори што влијаат врз лексичките промени, со посебен фокус врз економско-финансиската лексика во македонскиот јазик.

Покрај тоа, лексиката е отворена и за влијанија од други јазици. Со оглед на заедничките историски и културни врски, во македонскиот јазик се зачувани србизми од социјалистичкиот период во рамките на СФР Југославија, а свое влијание имале и турцизмите од османлискиот период. Меѓутоа, со развојот на трговијата, производството, технологијата и културата започнале да се воспоставуваат трговски и економски врски (како и културни врски) и со западноевропските земји кои се економски развиени, по што во македонскиот јазик постепено започнала да навлегува и меѓународна лексика. На тој начин се одговорило на потребите за создавање научна и стручна терминологија со што се пополнувале лексичките празнини во јазикот преку создавање голем број нови зборови кои одговориле на потребите за осовременување на јазикот. Во процесот на развој, многу

зборови претрпеле и семантички промени во значењето. Оттука, една од целите на трудот е да се покаже колку лексиката која е предмет на интерес се одликува со подвижност во создавањето нови термини и отвореност за туѓи влијанија.

Како што споменавме, развојот на еден јазик е врзан со непрекинливиот процес на обновување и збогатување на зборовниот состав. **Преземањето туѓа лексика** од други јазици претставува еден од начините за збогатување на лексичкиот состав на сопствениот јазик. Меѓутоа, степенот и интензитетот со кој треба да се дозволи туѓо влијание врз развојот на домашната лексика мора да биде ограничен. Во нашиот регион, српскиот јазик имал статус на престижен јазик од кој директно навлегувале заемки или претставувал јазик-посредник за преземање зборови и фразеолошки изрази од други јазици. Со промената на престижот на одредени јазици се менувало и нивното влијание, па денес доминантно влијание несомнено има англискиот јазик. Тоа може да се илустрира со примерот за економскиот термин *плафон* (од француски *plafond*) кој преку српскиот јазик навлегол од францускиот јазик, а денес кај нас е заменет со терминот *лимит* (од англиски *limit*) иако во економијата постои совршен македонски еквивалент *горна граница*. Примерите во претходната глава покажуваат дека преземањето туѓа лексика било честа практика во изнаоѓањето соодветни лексички решенија во економско-финансиската терминологија.

Јазичните контакти овозможиле различните говорители не само да преземаат зборови и фразеолошки изрази, туку и туѓ изговор и граматичка структура од други јазици. Меѓутоа, јазикот кој се зборува на голема географска област не се менува насекаде еднакво и со текот на времето се создаваат регионални дијалекти по што може да се одвојат и да се формираат неколку различни јазици кои формираат едно јазично семејство (Trask; Stockwell, 2007: 134-135). Таков е случајот со балканските јазици, односно со српско-хрватскиот јазик кој бил доминантен службен јазик во СФР Југославија, а по нејзиното распаѓање од овој јазик се издвоиле посебни регионални јазици, како што се српскиот, хрватскиот, босанскиот и црногорскиот јазик меѓу кои постојат голем број сличности како резултат на сродноста на овие јазици и меѓусебните контакти. Ваквата сегрегација на јазиците се одвива со различен интензитет и нееднакво, при што во голема мера резултира со промени во јазиците. Овие појави ги изучува контактната лингвистика

како социолингвистичка дисциплина што го проучува влијанието на еден јазик врз друг преку нивните контакти, којашто исто така ќе биде опфатена во трудот. Оттука може да се заклучи дека јазичните контакти имаат големо влијание врз лексиката. Според Филд, „од лингвистички аспект, јазикот во контакт се препознава по тоа што потеклото на неговиот лексикон и граматичките структури не е целосно од истиот изворен јазик и во смисла на историската лингвистика се смета дека тие претставуваат мешани јазици“ (Field, 2002: 11). На пример, контактот на романските јазици преку средновековните трговци придонел за создавање медитеранска лингва франка што била разбирлива за сите, а чијашто основа била преземена од италијанскиот јазик со мешавина од едноставна лексика од францускиот и шпанскиот јазик, како и од други јазици во контакт и тоа главно од грчкиот, арапскиот и турскиот јазик.

Друг начин за збогатување на зборовниот состав е процесот на **семантичко преосмислување или проширување на значењето** што ги одразува современите состојби. На пример, лексемата *пазар* има турско потекло и навлегла во македонскиот јазик за време на османлискиот период. Таа се дефинира како '(а) собирање на луѓе заради купување или продавање производи, стока, итн.; (б) отворен простор или зграда што се користи за ова' (Мургоски, 2009: 343). Со развојот на меѓународната економија се проширило значењето на овој збор, кој добил проширено значење на 'сложена економска појава – со оглед на намената се разликува пазар на средства за производство, пазар на работна сила, пазар на капитал; од гледиштето на опсегот се разликува локален пазар, регионален, национален и меѓународен или внатрешен и надворешен пазар' (Крстески, 1998: 470). Процесот на семантичко преосмислување или проширување на значењето не ја заобиколил ниту економско-финансиската терминологија која добивала поширока конотација.

Имајќи го предвид претходно споменатото, може да се заклучи дека постојат повеќе **фактори за промени во лексиката**, кои најопшто може да се групираат на следниов начин:

- **јазични фактори:** појавата на заемки или нови зборови во речникот предизвикува промени во значењето на зборовите кои имаат слично значење со што меѓу нив се создаваат синонимни и антонимни врски. Семантичките промени не остануваат

затворени само во рамките на еден збор и изолирани – тие предизвикуваат промени и во значењето на другите зборови (Бояджиев, 2002: 101);

- **надворешнојазични фактори:** промените во општествениот, економскиот и социјалниот живот, јазичните контакти и културно-историските врски, како и современиот развој на науката и технологијата влијаат врз појавата на нови зборови и значења со цел задоволување на потребите од именување нови современи поими и процеси кои се појавиле во определен временски период, како и застарување, односно излегување од употреба на одредени зборови и слично.

Споменаваме дека не доаѓа до промени само во лексичкиот состав на еден јазик туку и во значењата на самите зборови. Во таа насока Бојациев пишува дека „лексичкото значење е првичното или основното значење на зборовите кое ја дава основната врска на еден збор со определен предмет, појава, дејство и слично“ (Бояджиев, 2002: 104). Во продолжение тој додава дека значенската структура на зборовите не е трајно определена и постојано се развиваат нови значења, пред сè, како резултат на надворешнојазичните влијанија кои создаваат потреба од именување нови процеси и предмети. Оттука, покрај моносемантичните зборови кои се еднозначни, постојат и полисемантични зборови кои се многузначни. Моносемијата е карактеристична за неологизмите и терминолошката лексика бидејќи имаат ограничена употреба, додека полисемијата е карактеристична за речиси сите други зборови како резултат на промените во лексичкото значење, како и за оние кои развиваат вторични или преносни значења кои можат да бидат метафорични и метонимиски. Промените во значењето на зборовите можат да бидат од различен вид односно да се работи за менување или преосмислување на значењето, стеснување на значењето и проширување на значењето (Бояджиев, 2002: 81-82). Во трудот првенствено ќе се анализира основното лексичко значење на зборовите, а потоа детално ќе се разгледуваат и преносните, односно метафоричните и метонимиските значења.

1.2.2. Причини за преземање туѓа лексика

Како резултат на јазичните контакти неминовно доаѓа до јазично заемање. Лексичкото заемање претставува еден од начините за создавање нови зборови и во голема

мера влијае врз промени во основниот лексички фонд, а покрај лексички единици може да се преземаат и фразеолошки изрази. Постојат различни истражувања за тоа кои се причините за преземање зборови и изрази од други јазици кои потоа стануваат дел од сопствениот вокабулар на јазикот-примател. Зборовите што се преземаат претставуваат **заемки (loan words)**, додека самиот процес се нарекува лингвистичко **заемање (borrowing)** кој претставува начин за збогатување на јазикот-примател во зависност од потребите на општеството во определен временски период. Притоа, заемањето најчесто се одвива на лексичко ниво со преземање лексички заемки, но го опфаќа и изговорот, граматичките и фонетските правила, зборообразувачките морфеме, синтаксата и дискурсот.

Според Бојаџиев, причините за преземање туѓи зборови во јазикот најопшто може да се поделат на надворешни и внатрешни, при што надворешни причини претставуваат разновидните политички, економски и културни врски со други народи и принудната двојазичност за време на туѓо владеење, на пример османлиското владеење, додека внатрешните причини за преземање туѓи зборови се поврзуваат со потребата за развој на лексичкиот систем (Бояџиев, 2002: 171-172). Меѓутоа и кај меѓујазичното заемање, факторите може најопшто да се поделат на општествени (надворешнојазични) и јазични (внатрешнојазични). Тоа го прави лингвистот Фредрик В. Филд (2002: 4-5) кој ги разликува следниве фактори за преземање туѓа лексика:

- **општествени фактори:** интензитетот и времетраењето на контактот меѓу јазиците, релативниот број говорители на секоја јазична заедница, како и културната и политичка (но и економска) доминантност на една од групите говорители, итн.; и
- **јазични фактори:** фреквентноста со која зборовите се јавуваат во јазикот-давател и постоењето структурен или формален еквивалент на видот на збор што се презема (именка, глагол, придавка, итн.).

Како што беше истакнато, лексичкото заемање односно преземањето туѓи зборови (заемки) од јазикот-давател во јазикот-примател има големо влијание врз промените во лексиката. Предмет на посебен интерес во оваа точка се општествените или надворешнојазичните фактори, како што се политички доминантна група, економска моќ,

социјални влијанија, културен притисок, итн. Од таа гледна точка, според лингвистот Лајл Кембел, постојат две главни причини за заемање лексика. Првата се поврзува со потребата од именување нов збор и тоа кога говорителите преземаат нов странски назив поради потребата од означување нов поим, при што се задржува странскиот назив и изговор. Другата причина се поврзува со престижот, кога говорителите преземаат познат странски збор од јазик кој ужива голем културен и политички престиж, кој може и да заменува домашен збор (Campbell, 2004: 64). Траск и Стоквел сметаат дека заемките се често добар показател за социјалните односи во историјата, при што одредени јазици отсекогаш уживале поголем престиж од други јазици, додека говорителите на помалку престижни јазици често имале желба да ги истакнат своите познавања на престижен јазик преку преземање странски зборови од престижниот јазик во својата култура. На пример, по норманското освојување на Англија, англофранцускиот јазик уживал поголем престиж од англискиот јазик кога англиските говорители започнале да преземаат голем број англо-нормански зборови во англискиот јазик кои ги истиснале од употреба нивните англиски еквиваленти (Trask; Stockwell, 2007: 159-160).

Со цел да се изврши споредба ги наведуваме Хок и Џозеф кои набројуваат три најчести **причини за заемање туѓа лексика** (Hock; Joseph, 2009: 261-262):

- **потреба од нов збор** – доколку говорителите на еден јазик преземаат културолошки термини, нови технички поими, религиозни поими или називи на странски локации, фауна, флора и слично се јавува потреба од нов збор за означување на тие поими или називи. Наједноставен начин е преземањето странски збор, а до ова доаѓа во најголем број од случаите;
- **престиж** – кога постојат соодветни домашни зборови, но сепак се преземаат туѓи називи, причината за преземање се бара во престижот. На пример, француската култура и престиж доминирале по освојувањето на Англија во 1066 година. Престижот има голема улога во одредување на видот на зборови што се позајмуваат, како и на квантитетот на заемките; и
- **статус на адстрат, суперстрат и сунстрат** – со нив се означува различниот социјален статус што го имаат учесниците во ситуација на јазичен контакт. Јазиците со приближно еднаков статус како, на пример, англискиот и

старонорвешкиот претставуваат адстрати и во ваква ситуација најмногу се презема вокабулар од секојдневниот живот, па дури и основен вокабулар. При нееднаков престиж, на пример, меѓу Норманците и Англосаксонците, суперстрат претставува јазикот со поголем престиж, а супстрат е јазикот со помал престиж. Кај јазици со нееднаков статус, со заемањето се одразува социјалниот статус на јазикот-давател. Тоа значи дека ако тој јазик е суперстрат, заемките доаѓаат од попрестижните сегменти на лексиконот и нивните нови конотации имаат поголем престиж. Ситуацијата е спротивна ако јазикот-давател е супстрат.

Кон овие фактори, Траск и Стоквел го додаваат и *јазичниот контакт*. Имено, говорителите се изложени на меѓусебно влијание кога два различни јазици се зборуваат во две соседни земји, како резултат на колонизација или миграции, патувања и допир со различни странски јазици, а големо влијание врз јазикот имаат и масовните медиуми. Во сите овие случаи говорителите на еден јазик можат свесно или несвесно да внесуваат елементи во својот мајчин јазик од јазикот на кој биле изложени (Trask; Stockwell, 2007: 136-137).

Меѓутоа наспроти согледувањата и современите истражувања на голем број лингвисти, потребно е да се земе предвид и *сродноста на јазиците* како фактор што влијае врз заемањето. На пример, слични зборови или корени на зборовите постојат во многу јазици од индоевропското јазично семејство. Тоа е особено изразено кај јазиците од балканскиот јазичен сојуз кои се сродни јазици. Во изградбата на основата за меѓународната економско-финансиска терминологија, латинскиот јазик ги отворил портите за сродните романски јазици, како што се италијанскиот и францускиот. Сепак, сродноста на јазиците не е неопходен услов за заемање што се демонстрира и преку македонскиот јазик, во чијшто состав нема само заемки од словенските јазици, туку има и многу заемки од германските, романските јазици и други.

Туѓите зборови се интегрираат во јазикот-примател на различни начини. Според Хок и Џозеф, туѓите зборови најчесто се одомаќинуваат во фонетската и морфолошката структура на јазикот, а во одредени случаи може и да не дојде до одомаќинување што често се случува од морфолошки аспект. Алтернатива на второто претставува создавањето

нови зборови со домашни зборообразувачки елементи, односно калкирањето (loan translation) и создавањето нови зборови преку проширување на значењето на зборот поради влијание на странски збор или семантичко заемање (loan shifts). Според овие два автори, туѓите зборови може да навлегуваат во јазикот-примател на два начини, и тоа преку усвојување и адаптација. До **усвојување** доаѓа во случаите кога структурата на јазикот-давател и јазикот-примател е доволно слична, а во спротивен случај доаѓа до **адаптација** (Носк; Joseph, 2009: 262, 269). Усвојувањето подразбира отстапување од нормите на стандардниот јазик и тоа е особено често во англискиот јазик во кој во голем степен се усвојуваат странски зборови, додека адаптацијата ја ограничуваат на фонетскиот аспект. Во други јазици, пак, се претпочита адаптација на туѓите зборови преку создавање сложенки од домашни зборообразувачки елементи чие значење повеќе одговара со тоа на туѓиот збор. Во процесот на интегрирање туѓи зборови во лексиконот на јазикот-примател, најважен фактор при изборот меѓу усвојување и адаптација е дали преовладува ставот за престиж на странската култура и вокабулар или ставот за јазичен пуризам. Двата гореспоменати автори сметаат дека и во двата случаи клучна улога има општествениот став, а не лингвистичката структура.

Денес сè почесто се среќаваат примери на усвојување туѓи зборови, што е особено случај со македонскиот јазик. Во таа насока се надоврзува Бојациев, кој во однос на адаптацијата смета дека опфаќа процес на ортографско, фонетско, морфолошко и семантичко приспособување на туѓите зборови во јазикот-примател и уште го нарекува процес на асимилација (Бояджијев, 2002: 200). Значи, адаптацијата на заемките подразбира приспособување на изговорот, граматиката и значењето, како неопходен процес низ кој треба да помине туѓиот збор со цел да стане дел од новиот јазичен систем, односно да дојде до лексичка адаптација.

Кај одредени јазици преовладува ставот дека со усвојувањето заемки се збогатува лексиконот на одреден јазик како, на пример, во англискиот јазик. Кај јазиците во кои доаѓа до адаптација на туѓите зборови преку калкирање, на пример, во германскиот, вокабуларот се збогатува исто колку и кај јазиците кои претпочитаат усвојување туѓи зборови во којшто процес се пренесува новото значење без да се создаде повеќезначност. Хок и Џозеф сметаат дека постои еден облик на адаптација преку кој не се збогатува

лексиконот, а тоа е адаптација преку т.н. семантичко заемање (loan shifts) што претставува рedefинирање или проширување на значењето на постојните лексички единици под влијание на странски збор, но без додавање нови зборови. На тој начин се придонесува за повеќезначност што може да доведе и до недоразбирање. Во многу јазици, адаптацијата на туѓа лексика има техничка (стручна) или официјална конотација, додека усвоената лексика може да припаѓа на секојдневниот (нестручен) слој од јазикот (Hock; Joseph, 2009: 276-277).

Фасолд и Конор-Линтон сметаат дека лексичкото заемање често води до промени во јазикот-примател и заемките се менуваат за да бидат во согласност со домашните лингвистички правила. Овој процес се нарекува адаптација и туѓите звуци што се јавуваат во заемките се заменуваат со нивните најблиски фонетски еквиваленти во јазикот-примател (Fasold; Connor-Linton, 2006: 294). Според овие автори, кога говорителите адаптираат материјал што веќе постои во нивниот јазик за предмети и поими што припаѓаат на јазикот-давател, процесот се нарекува проширување на семантичкото значење или калкирање (Fasold; Connor-Linton, 2006: 294). Калкирањето е чест начин за создавање нови зборови и претставува буквално преведување странски зборови со зборообразувачки средства од сопствениот јазик со што се создаваат **калки** (од француски *calque*). Јуле смета дека калките претставуваат посебен вид заемање во кој доаѓа до директно преведување на елементите на зборот во јазикот-примател (2006: 54). Вообичаени калки се *облакодер* од англиското *skyscraper*, а многу калки се среќаваат и во економско-финансиската терминологија, на пример, *кредитоспособност* е калка од англиското *creditworthiness*. Друг пример е *економија во транзиција* што претставува калка (од англиското *economies in transition* или *transition economies*) создадена од западноевропските држави-членки на ЕУ за означување на поранешните социјалистички земји кои се помалку економски развиени (на овој начин дошло до семантичко проширување на основното значење на овој термин на држава што поминува низ процес на транзиција).

Пред да преминеме на наредната точка, потребно е да ги разгледаме и причините за меѓујазично заемање во македонскиот јазик. Во македонскиот јазик во голем степен се позајмувала туѓа лексика. Туѓите зборови во нашиот јазик се интегрираат на различни

начини и тоа преку адаптација на туѓите зборови со создавање сложенки од домашни зборообразувачки елементи (на пример, *транзакциски*), а во поново време и преку усвојување (на пример, *маркетинг*) со оглед на тоа што кај нас не преовладува ставот за јазичен пуризам туку за умерено збогатување на сопствениот лексички фонд со туѓа лексика. Оние зборови кои се неприспособени во нашиот јазик, Минова-Ѓуркова ги нарекува „туѓарки“. Имајќи предвид дека при лексичкото заемање кај нас влијаеле и општествени и јазични фактори, можеме да издвоиме неколку **главни причини за заемање туѓа лексика во македонскиот јазик**:

- **заедничкото потекло** – во индоевропското јазично семејство спаѓаат и романските, балтичките, германските и словенските јазици, како и грчкиот, албанскиот јазик и други. Културата на древна Грција и Рим влијаела врз сите народи во Европа, а грчкиот и латинскиот јазик долго време имале голема доминација врз другите јазици од ова семејство. Затоа во лексичкиот фонд на сите јазици од индоевропското јазично семејство навлегувале латински и грчки зборови или се образувале зборови со латински и грчки корени и зборообразувачки морфеми. Тоа овозможило да се преземаат интернационализми од класичните јазици, но и од романските и германските јазици, а особено во изградбата на основата за економско-финансиската лексика во македонскиот јазик. Покрај тоа, поради заедничкото потекло од старословенскиот јазик, постојат големи сличности и меѓу сите словенски јазици поради присуството на словенски корени. Словенските јазици потесно се класифицираат во јужнословенска, источнословенска и западословенска група. Тоа покажува и дека сродноста на јазиците е голем фактор во изградбата на лексичкиот состав;
- **географската близина** – карактеристичен пример за меѓујазичен контакт се јазиците од балканскиот јазичен сојуз кои поради географската близина меѓусебно си влијаеле. Тоа не само што придонело за меѓујазично заемање туку и за сличности во структурата на јазиците. Географската близина дозволила во македонскиот јазик да се позајмува лексика не само од сродните словенски јазици, туку и од несродни јазици. Оваа категорија е поврзана и со блиската историја, што се разгледува во наредната потточка;

- **заедничката историја и култура** – различните народи остварувале општествено-политички контакти и економска соработка и одржувале културни врски во рамките на иста федерација или како резултат на колонизација, што се одразило и врз зборовите. На пример, во рамките на СФР Југославија постоеле три службени јазици кои во голема мера биле сродни – српско-хрватскиот, словенечкиот и македонскиот од кои најголем престиж и влијание имал српскиот јазик од кој се преземале голем број србизми од сите сфери на лексиката или служел како јазик-посредник преку кој навлегувала лексика од други јазици. Поради заедничкото политичко и економско уредување и зависноста на македонската економија од српската, во македонскиот јазик навлегувале и многу економски термини од српскиот јазик и тоа не само поради престижот на овој јазик во федерацијата туку и поради економската доминација на Србија. Во рамките на Османлиската империја, како резултат на заедничката историја, турскиот извршил големо влијание врз македонскиот јазик и покрај тоа што овие не се сродни јазици и немаат заедничко потекло. Оттука се задржале голем број србизми и турцизми од областа на секојдневниот живот, општественото и економското уредување, администрацијата, трговијата, итн. Овде се потврдува ставот на Траск и Стоквел дека заемките се добар показател за социјалните односи во историјата;
- **општествено-економски промени:** промената на општествено-политичкиот поредок по периодот на осамостојувањето, како и воспоставувањето нов економски систем наложувала и воведување нова лексика за означување на новитетите;
- **под влијание на доминантна јазична заедница:** како резултат на глобализацијата и зголемените можности за остварување директен контакт со други јазици, свесно или несвесно се преземаат туѓи елементи или зборови. Со развојот на комуникациите, влијанието на масовните медиуми преку кои секојдневно се преземаат информации, достапноста на оригинална и преведена литература и слично, сè повеќе е присутно влијанието на доминантни јазици со статус на лингва франка од кои се преземаат интернационализми со огромна брзина и едноставност, пред сè од англискиот јазик. Неговиот престиж се должи на глобалната политичко-економска доминација на земјите во кои се зборува со што остава длабок печат во

современата лексика на македонскиот јазик и претставува едноставно решение соочени со потребата за именување нови поими и процеси кои претходно не постоеле во нашиот систем, а особено во економскиот систем. Со усвојувањето англизми се пополнуваат лексичките празнини во најразлични области, вклучително и во економско-финансиската област во македонскиот јазик, итн.

Во однос на начините на кои навлегувале туѓи зборови и изрази во македонскиот јазик, а поконкретно во македонската економско-финансиска лексика, иако преовладува усвојувањето како практика, денес сепак се среќаваат и случаи на замена на странските термини преку создавање домашна лексика. На пример, *инвестиции старт од нула* (од англиски *Greenfield investments*), *анализа на исплатливост на трошоците* (од англиски *cost-benefit analysis*) и слично. Тоа е случај со говорителите што се добро навлезени во економијата, додека за лаиците е полесно да усвојуваат англизми, на пример, *Гринфилд инвестиции*, *кост-бенефит анализа* (тоа е еден од заклучоците во трудот што ќе биде потврден и со анкетното истражување во Прилог 2). Во однос на техниките на зборообразување, кои не се од детален интерес за трудот, со преземањето термини се создаваат голем број калки кај овој вид стручна лексика (на пример, *кредитоспособност*, *каматносечки*), кованици (*стагфлација*), неологизми (*фјучерси*, *свопови*), скратеници (*ГМБХ*) и слично, коишто се чести термини што ги среќававме во нашиот корпус. Начините на кои се преведуваат тие детално се разгледуваат во третата глава од трудот. Ако претходно беа наброени главните причини за преземање лексика во македонскиот јазик, во наредната точка детално се анализираат општествените причини или надворешнојазичните фактори за преземање економско-финансиска лексика во македонскиот јазик.

1.2.3. Влијанието на општествено-економските промени врз лексичкиот состав на македонскиот јазик во економско-финансиската област

Имајќи ги предвид претходните две точки поврзани со причините за промени во лексиката на еден јазик и факторите за меѓујазично заемање, во оваа точка ги разгледуваме и влијанијата и причините за промени во лексичкиот состав на

македонскиот јазик во економско-финансиската област. Јасно е дека јазикот е одраз на случувањата и промените во едно општество. Поаѓајќи од овој став, познатата мисла на Тошовиќ веројатно најдобро илустрира зошто при анализата на јазикот што се користи во определена човекова дејност или комуникација (јазикот на определена професионална група) не треба да се земат предвид само јазични фактори, туку и надворешнојазични фактори, односно „Стилот е во јазикот – јазикот е во човекот – човекот е во општеството“ (Тошовиќ, 2002: 17). Оваа мисла најдобро покажува дека случувањата и промените во општеството имаат големо влијание и врз развојот на јазикот и неговиот лексички состав.³ Социјалните, политичките, економските и културните промени или целокупниот развој на општеството до кои дошло по осамостојувањето на Република Македонија во 1991 година имале свој одраз и врз стандардниот јазик и тоа врз развојот на неговиот лексички состав. Лексичкиот фонд претставува производ на различни етапи од развојот на општеството. Врз развојот на македонскиот јазик не влијаеле само јазични фактори и допирот со соседните јазици, туку и надворешнојазични фактори, како што се многубројни општествено-политички и економски фактори, како резултат на тоа што јазикот претставува динамична општествена појава. Како што еволуирало македонското општество од осамостојувањето, така еволуирал и македонскиот јазик со што лексичкиот состав претрпувал значителни промени. Во зависност од потребите на општеството во определен временски период, постоеле различни причини за преземање туѓа лексика во македонскиот јазик. Тие се поврзуваат со развојот на нашето општество, економија, култура, како и технолошкиот развој и слично.

Поаѓајќи од самите почетоци, Блаже Конески дефинира неколку фази во изградбата на лексичкиот фонд на македонскиот јазик. Иако третата фаза се поврзува со современите состојби, вклучително и со интернационалната лексика, со оваа поделба не е опфатен актуелниот временски период во изградбата на лексичкиот фонд и тоа од осамостојувањето на Република Македонија до денес. Целта на оваа докторска дисертација е да го стори токму тоа со посебен акцент врз потесната тема на интерес, односно лексиката во економско-финансиската област. За таа цел се анализира како се

---

³ Всушност, многу автори и преведувачи, како што е Рајс, сметаат дека квалитетот на целиот текст или преводот се оценува врз основа на два вида критериуми и тоа *внатрешнојазични критериуми* (семантички, лексички, граматички и стилистички особености на текстот) и *надворешнојазични критериуми* (ситуација, тема, време, место, примател, испраќач на пораката и емоционални импликации) (Munday, 2008: 74).

развивал лексичкиот состав во оваа област, што претставува долготраен процес врз кој влијаеле многу фактори поврзани со развојот и созревањето на македонската економија. Врз овој процес свој доминантен печат оставиле неколку етапи кои ќе бидат разгледани во оваа точка, како што се распадот на СФРЈ и осамостојувањето на Република Македонија, периодот на транзицијата, глобализацијата, процесот на европска интеграција и денешната глобална финансиска криза. Сите овие периоди на пресврт покажуваат дека не само македонското стопанство туку и македонскиот јазик доживеал вистинска транзиција од осамостојувањето до денес.

Ако историски се навратиме на 1945 година, кога Република Македонија станала составен дел на СФР Југославија, истата година започнала и кодификацијата на македонскиот јазик и во целиот период на постоење во рамките на југословенската федерација, српскиот јазик како доминантен службен јазик во неа имал големо влијание врз македонскиот јазик. Тогашниот зборовен фонд, не само во економско-финансиската област туку и во сите области се збогатувал со огромен број србизми. Свое влијание имале и други соседни јазици, пред сè, бугарскиот јазик, а преку српскиот јазик навлегувале и зборови од други светски јазици кои имале доминантно влијание. Македонските претпријатија, коишто биле во општествена сопственост, многу ретко настапувале на меѓународниот пазар и тргувале, пред сè, во рамките на федерацијата од чишто претпријатија биле и зависни. Тоа овозможило дополнителен простор за преземање српски термини во областа на економијата и финансии од нашите тогашни најголеми трговски партнери – српските претпријатија, кои се користеле во економско-трговската соработка кои не биле приспособени во македонскиот јазичен систем, на пример *залог, занимање, затезна камата, имање, кошта, роба, учинок, финансиска превара*, итн.

1.2.4. Период по осамостојувањето на Република Македонија

По осамостојувањето на Република Македонија во 1991 година дошло до голем број општествено-економски промени или до трансформација, пред сè, од политичка и економска гледна точка. Промените се одразиле и врз современиот македонски јазик кој продолжил да се развива без влијание на српскиот јазик. По осамостојувањето неминовно дошло до распад и на социјалистичкиот економски систем и постепено се преминало кон

нов економски систем и тоа капитализам кој е доминантен во светски рамки. Капитализмот претставува општествено-економски систем што се карактеризира со приватна сопственост на средствата за производство кои се користат за остварување добивка, каде што инвестициите, производството и цените се одредуваат преку настапувањето на слободниот пазар и пазарната конкуренција наместо преку централизираната државна контрола, а во кој владеат мултинационални компании и богати поединци. Токму оваа етапа го претставува првиот најголем пресврт бидејќи претставува нешто сосем непознато и спротивно на дотогашниот начин на функционирање на македонската економија, а со тоа се јавила и потреба од создавање нова лексика за означување на новите поими и процеси во економско-финансиската дејност. Во овој период карактеристично е тоа што сопствениот јазик не можел да одговори на новите потреби за комуникација и осовременување на стручната лексика.

1.2.5. Период на транзиција и приватизација на македонското стопанство

По осамостојувањето започнал процес на транзиција и приватизација на македонското стопанство во 1995 година. Транзицијата означила премин од стариот кон нов општествено-економски систем. Преминот кон доминантниот општествен поредок имал свое влијание и врз македонскиот јазик кога навлегувале голем број интернационализми и се формирале нови термини и изрази за да се одговори на новите потребите на стручњаците за изразување. Дотогаш во Република Македонија постоела планска економија, а пазарната економија била воспоставена во 1991 година. Овој процес подразбирал спроведување темелни реформи во сите сегменти на општеството, донесување соодветни закони и изградба на соодветни институционални капацитети. Дотогаш претпријатијата биле претежно државни и започнала сè поголема појава на приватни претпријатија кај кои започнало да се развива свест за поттикнување конкуренција на пазарот.

Во поранешниот економски режим, со блиската врска меѓу државата и секторот на производство, политиката на конкуренција била излишна бидејќи парадигмата на економско планирање е во остар контраст со постоењето конкуренција на пазарите. Во некои од поранешните социјалистички земји, коишто се нарекувале земји во транзиција,

изградбата на институции и законски прописи морала да се создаде од почеток и се одвивала кога самата држава била наново формирана, што е особено случај со поранешните југословенски земји. Во овие земји постоела економска структура со која доминирале големи државни монополи од комунистичкото минато и било потребно време за градење институции и реструктурирање на стопанството во насока на создавање конкурентни пазари. Меѓутоа, овие земји не можеле да црпат од претходни искуства, па некои како што се поранешните советски земји, немале друга можност освен да ја преземат институционалната поставеност на ЕУ, што веќе се покажала како успешна во многу европски земји, а со цел да го скратат процесот на сопствено градење институции кој се одликувал со многу недостатоци. Самата ЕУ поттикнувала ваков скратен процес на транзиција во земјите од Централна и Источна Европа, а подоцна и во поранешните југословенски земји. Главна цел била во овие земји да се отфрлат структурните нарушувања што биле наследени од социјалистичката ера на економско планирање со индустриска тенденција. Економските реформи што биле спроведени во т.н. земји во транзиција во деведесеттите години првенствено опфаќале либерализација на пазарите чии главни елементи биле приватизација на многу претпријатија во државна сопственост и донесување закони за слободна конкуренција на пазарот (Саздовска, 2010: 29).

Со оглед на недостигот на вакво искуство со кој се соочувала и Република Македонија биле преземани готови искуства, а со тоа и готова терминологија од областа на стопанството и конкуренцијата која не постоела ниту во нашиот јазик ниту во соседните сродни јазици. Во Република Македонија, конкуренцијата не се уредувала пред 1999 година. До 1991 година постоел државен интервенционизам и планска економија што е во спротивност со постоењето конкуренција на пазарите, поради што не наследила претходна политика на конкуренција од поранешната југословенска федерација. Во тој период не постоела никаква свест кај претпријатијата за поттикнување конкуренција на пазарот, при што претпријатијата претежно биле во државна сопственост од кои голем дел имале неприкосновен монопол и ја злоупотребувале доминантната положба. На ниво на ЕУ, законодавството и практиките во областа на конкуренцијата биле преземани од германскиот систем, кој бил повеќе или помалку копиран во ЕУ, па во процесот на реформи во сите земји во транзиција бил преземен германскиот модел на конкуренција во

кој уредувањето на оваа материја се засновало на закон за заштита на конкуренцијата кој бил воведен во Германија во 1957 година (Саздовска, 2010: 30-31). На овој начин доаѓало и до преземање странски термини од областа на конкуренцијата, затоа што сите земји го преземале германскиот систем на уредување на конкуренцијата на пазарот. Директна последица од германскиот модел за настап на претпријатијата на пазарот била надворешната отвореност за трговија со странство и внатрешната либерализација на цените, како и преземањето стручна терминологија од странско потекло. Со тоа во македонскиот јазик започнале да навлегуваат првите стручни термини од германскиот закон за конкуренција (кој бил транспониран во нашите закони за конкуренција), кои претходно не биле познати во нашиот систем, како што се *дуопол*, *дуопсон*, *картел*, *конзорциум*, *конкурира*, *концерн*, *концентрации*, *либерализација*, *монопсон*, *олигопол*, *олигопсон*, итн. Во оваа етапа од развојот, македонскиот јазик доживувал своевидна транзиција и веќе почнал да се збогатува лексичкиот фонд во економско-финансиската област и од други извори со директно преземање готови термини и конструкции од странско потекло, а во одредени случаи како јазик-посредник преку кој се позајмувало од други јазици послужил и српскиот јазик. Типични примери се следниве термини од странско потекло *мерџер*, *труст*, *антитруст*, *блок изземања*, *де минимис правило*, *дампинг*, *колизија*, *франшизинг*, *џоинт венчерз*, итн. кои се во спротивност со нормите на стандардниот македонски јазик и во тој период немале македонски синоними.

1.2.6. Период на глобализација

По овој период на отворање на македонското стопанство кон странство и отворање на македонскиот јазик за термини од странско потекло од економската дејност, започнал и процес на глобализација, кој тешко може да се дефинира кога точно започнал, но може да се констатира дека се развивал со огромен интензитет и постепено почнал да ги зафаќа и економиите во транзиција. Карактеристично за оваа етапа е навлегувањето на меѓународна терминологија особено од англискиот јазик. Глобализацијата резултирала со либерализација во комуникациите и зголемена достапност на странски медиуми, странска научна и стручна литература, а огромен замав земале и електронските медиуми кои ја означиле ерата на интернетот. Глобализацијата, комуникациите и либерализацијата во

патувањата овозможиле сè поголем контакт на луѓето со англискиот јазик и во голема мера придонеле за доминација на англиската терминологија во македонскиот јазик. Англискиот јазик е доминантен во светската комуникација, а особено во глобалната економија. Покрај тоа, со членството во меѓународни организации навлегуваат многу странски термини со цел да се олесни меѓународната комуникација, од кои голем дел се нови, а некои постојат истовремено со македонските називи иако во овој период е забележлива тенденција за користење на туѓите стручни термини, особено фразеолошки изрази.

Во споредба со периодот пред започнување на процесот на транзиција, бројот на претпријатијата во Република Македонија неколку пати се зголемил и нивниот организацискиот облик се променил. Дошло до пререгистрирање на многу претпријатија од акционерски друштва или друштва во општествена сопственост во трговски друштва. Овој пораст особено се должел на приватните претпријатија кои се прошириле во сите стопански дејности, а особено во трговијата. Со брзото зголемување на бројот на претпријатија започнала да се зголемува и конкуренцијата на домашниот пазар (Наумоски, 2005: 90). Истовремено започнало интензивно да се користи и странска терминологија од економско-финансиската област која динамично навлегувала во нашиот јазик како резултат на директниот контакт со странските пазари и претпријатија. За оваа етапа карактеристичен е процес на навлегување термини со меѓународна употреба, особено англизми кои започнале да ги заменуваат македонските еквиваленти, на пример, терминот *бизнисмен* го истиснал од употреба терминот *стопанственик* кој сè поретко се среќава кај нас. Во овој период забележително било тоа што започнала да излегува од употреба социјалистичката терминологија во економско-финансиската дејност, којашто била заменета со странски термини што станале дел од активниот лексички фонд, на пример *менаџер* го заменил зборот *управител*, *менаџирање* го заменил *управување*, *синдикат* го заменил *работничка заедница*, *претпријатие* го заменил стариот термин од социјалистичкото уредување *организација на здружен труд*, *физичко лице* го заменил *поединец*, *правно лице* го заменил општиот термин *организација*, итн.⁴ Оваа терминологија

---

⁴ Особено е впечатлив терминот *здружен труд* што се користел во поранешна СФРЈ, а во Економскиот лексикон се дефинира како „самоуправен систем и договорна економија, систем на општествено-производствени односи според кои работните луѓе го здружуваат својот труд во основни, работни и сложени

од економско-финансиската област карактеристична за стариот систем станала дел од пасивната лексика.

Со сите промени во економскиот систем и во екот на глобализацијата се јавила и потреба од модернизација на македонскиот јазик заради означување нови поими и процеси кои претходно никогаш не биле карактеристични за македонската економија. Еден таков пример се деривативните финансиски инструменти кои претставуваат новитет во многу земји. Република Македонија немала наследено практики на деривативно тргување од претходниот социјалистички систем и не постоела правна рамка за уредување на ваквиот вид финансиски инструменти. Кога овие инструменти биле за првпат воведени како новитет на почетокот од 2000 година, стручњаците позајмувале многу англиски термини со оглед на тоа што овие инструменти биле првично развиени во САД и дури потоа се прошириле низ Европа. Оттука не само што се преземале најдобрите практики на деривативно финансиско тргување од САД и од Англија, туку директно се преземала и автентична терминологија од англиски јазик, на пример, *нетинг*, *РЕПО договор*, *своп*, *фјучерс*, *форвард*, *хеџ фонд*, итн. За многу од овие термини не се пронајдени соодветни македонски еквиваленти и како такви постојат во лексичкиот фонд на македонскиот јазик од економско-финансиската област па се среќаваат и во нашите закони. Тоа е случај и со многу нови термини кои навлегувале во нашиот јазик, пред сè, англизми, а кои многу често не поминуваат низ процес на фонетска, ортографска или морфолошка адаптација иако од семантичка гледна точка ги исполнуваат комуникациските потреби во општеството. Меѓутоа, промените не застанале тука, туку продолжиле со уште поголем интензитет во претстојниот период.

1.2.7. Период на европска интеграција

Наредната етапа ја претставува процесот на трансформација во модерна економија и на економски развој. Имено, во 1995 година биле воспоставени дипломатски односи

организации на здружен труд и така здружени произведуваат и управуваат преку работнички совети со средствата за производство во општествена сопственост. [...] Со уставните амандмани од 1988 година и со измените што настанаа во стопанскиот систем, особено со осамостојувањето на Република Македонија во 1991 година и донесувањето на новиот Устав се инаугурираа пазарни односи (место системот на „договорна економија“, а претпријатието стана основен стопански, т.е. пазарен субјект и со тоа се напушти терминот “здружен труд“.” (Крстески, 1998: 220).

понеѓу Република Македонија и Европската Унија кога биле отворени преговори во насока на склучување спогодба за соработка во областа на трговијата, финансиските операции и транспортот. Од 2000 година започнала нова ера во развојот на македонското општество со процесот на европска интеграција на Република Македонија што подразбира интеграција во главните политички и економски текови на Европа. Во 2000 година била формирана постојана Делегација на Европската комисија во Скопје (односно Европска агенција за реконструкција), а од македонска страна бил формиран Сектор за европска интеграција во рамките на Генералниот секретаријат при Владата на Република Македонија кој бил задолжен за соработка со европските институции по европски прашања. Со тоа започнал т.н. процес на стабилизација и асоцијација кој требало да придонесе за економска и политичка стабилност на балканските држави, како и за поддршка на транзицијата на земјите преку зајакнување на демократијата, владеење на правото и развој на пазарната економија. Во 2001 година била склучена билатерална Спогодба за стабилизација и асоцијација помеѓу Европската заедница и Република Македонија (и уште пет балкански држави) со цел политичка, економска и институционална стабилизација на земјите од Западен Балкан преку воспоставување асоцијација која ќе отвори можност за приближување на регионот кон европските структури и за да се продлабочи трговската и економската соработка со ЕУ и економско реструктурирање и модернизација. Со тоа биле поставени основите на сосема нов вид економска и трговска соработка што се одвивала меѓу ЕУ и РМ, а која се разликувала од дотогашната соработка со балканските држави. Со тоа започнала целосно нова етапа во економскиот развој, како и во развојот на македонскиот јазик со цел да одговори на современите потреби.

Спогодбата влегла во сила со 2004 година и претставува правно-обврзувачки документ во насока на постигнување на зацртаните реформи со што земјите постепено би се трансформирале во модерни европски држави, а ќе се применува сè до пристапувањето на државите-потписнички во ЕУ. Се работи за асиметрична трговска спогодба која пропишува права и обврски во трговските односи меѓу страните во преоден период, а чија крајна цел е воспоставување зона на слободна трговија и тоа најпрво помеѓу земјите од

Западен Балкан а потоа и меѓу регионот и Унијата.⁵ За означување на новите процеси во македонското стопанство и трговија, како и за олеснување на комуникацијата со европските институции, во овој период интензивно навлегувале голем број трговски термини во нашиот економско-финансиски лексички фонд кои, всушност, претставуваат еврожаргон, на пример *ГАТТ, ГАТС, дамтинг, прелевмани, реадмисија, тарифна квота, третман на најповластена нација, царинска унија, ЦЕН, ЦЕНЕЛЕК*, итн.

Европската интеграција се интензивирала во 2005 година кога Секторот за европска интеграција се издигнал на повисоко ниво и прераснал во Секретаријат за европски прашања, а истата година Република Македонија стекнала статус на државо-кандидатка за членство во Европската Унија. Овој процес имал огромно влијание врз трансформацијата на македонското општество и стопанство бидејќи опфаќал и реформа на јавната администрација, којашто првенствено опфаќала усогласување на македонското законодавство со европското и градење нови институции. Оттука, настанале нови промени во јазикот кога дополнително се истиснале од употреба некои термини карактеристични за претходното општествено уредување и навлегувале нови европски термини кои биле карактеристични за европското општествено уредување. Општествените промени се одразиле и врз јазикот кој доживеал дополнителна транзиција, а кои ги отсликувале новонастанатите процеси во фазата на интеграција на Република Македонија во еден сосема нов европски поредок. Оттука наместо за *јавна управа* веќе се зборувало за *јавна администрација* и, во согласност со тоа, во 2000 година била формирана *Агенција за администрација*. Органите на државната управа претрпеле организациски промени со што престанале да постојат *заводи*, поточно овој стар руски термин исчезнал од употреба и на негово место бил воведен модерниот европски термин *агенција*. Во согласност со оваа промена, многу институции во Република Македонија добиле нови називи, на пример, *Завод за вработување на Република Македонија* бил преименуван во *Агенција за вработување на Република Македонија*, *Државниот завод за геодетски работи* бил преименуван во *Агенција за катастар на недвижности*, потоа *Монополската управа* продолжила да постои со нов модерен назив *Комисија за заштита на конкуренцијата*, од називот на *Републичкиот судски совет* бил отстранет терминот „рпублички“ и неговиот

---

⁵ Портал на Секретаријатот за европски прашања при Владата на Република Македонија www.sep.gov.mk.

денешен назив е само *Судски совет на Република Македонија*, а по европскиот модел се формирале *дирекции*, како, на пример, *Дирекција за заштита на личните податоци*, итн.

Како резултат на европската интеграција, општествените промени имале огромно влијание врз иновациите во македонскиот јазик, пред сè, преку појавата на еврожаргон кој бил претходно непознат во македонската јавност. Овој период се карактеризира со наплив на еврожаргон кој претставува најнова појава во македонскиот јазик, на пример, *acquis communautaire*, *еврократ*, *ИПА*, *комитологија*, *Корепер*, *Мастришки критериуми*, *скрининг*, *Твининг процес*, итн. Еврожаргонот често навлегува во македонскиот лексички состав по пат на усвојување со што не поминува фонетска и ортографска адаптација и е во спротивност со нормите на стандардниот македонски јазик. Овој вид стручна лексика и натаму интензивно навлегува во македонскиот јазик и тоа првенствено преку официјалните документи на ЕУ кои се преведуваат од англиски на македонски јазик и претставуваат стручна литература што ја користи целокупната јавност во Република Македонија, пред сè, академската и стручната јавност, а меѓу другото, опфаќаат и економски области поврзани со функционирањето на пазарната економија, економската стабилност, финансиски и буџетски одредби, економски критериуми и слично:

- *Прашалникот на Европската комисија*, кој ѝ бил предаден на Владата на Република Македонија во 2004 година од страна на Европската комисија;

- *Мислењето на Европската комисија* во врска со барањето на Република Македонија за членство во ЕУ;

- *Европското партнерство* усвоено во 2006 година;

- *Партнерството за пристапување* усвоено во 2008 година, што содржи осум клучни приоритети на ЕУ како услов за добивање датум за преговори;

- Годишните *Извештаи на Европската комисија за напредокот на Република Македонија* од 2006 година наваму кои содржат оценка за остварување на приоритетите;

- *Правото на ЕУ* кое опфаќа најразлични области, а кое се преведува на македонски јазик со цел да се изготви националната верзија на правото на ЕУ кое ќе го претставува нашето идно законодавство по членството во ЕУ; и

- *Други документи* од значење за европската интеграција на Република Македонија.

Со тоа се создала обврска за Република Македонија за усогласување на националното законодавство со правото на ЕУ наречено *acquis communautaire* со цел преземање на најдобрите практики на ЕУ кои се покажале како успешни во многу држави-членки. Со воспоставувањето билатерални односи со Европската Унија кон крајот на деведесеттите години Република Македонија се квалификувала и за финансирање, поточно за добивање финансиска помош од ЕУ со што се создале нови можности обезбедување финансиски средства за македонските претпријатија, земјоделство, инфраструктура и друго и навлегле во употреба нови финансиски термини кои претходно не постоеле кај нас, на пример *грант, кохезивен фонд, проектно фише, тендерска евалуација, ИПА, ИСПА, САПАРД*, итн. Со интензивирањето на евроинтеграциите во македонскиот јазик присутен е наплив на еврожаргон преку медиумите, евростручњациите и администрацијата, кој често не е во согласност со нормите на стандардниот јазик.

1.2.8. Период на глобалната финансиска криза

Огромно влијание врз македонската економија имала и глобалната финансиска криза која започнала во САД во 2008 година како резултат на недоволна регулација во финансискиот сектор и се проширила во светски рамки што придонело за колапс на голем број банки и економии ширум светот. По големата депресија, оваа криза се смета за најтешката финансиска криза во светски рамки. Со оглед на тоа што кризата започнала во САД односно во англосаксонско говорно подрачје, ова повторно се одразило врз јазикот на економијата преку создавање голем број нови банкарски и финансиски термини во јазикот на банкарите и воопшто на економистите (пред сè, неологизми). Тоа е случај со сите светски јазици, па и со македонскиот јазик. Поради тоа, најголем дел од термините, особено неологизмите, што се поврзуваат со оваа појава се од англиско потекло, на пример *housing bubble, credit crunch, credit squeeze, bailout, sub-prime loans*, итн. Овие неологизми создадени во врска со финансиската криза се исклучително тешки за преведување во други јазици и често се бараат алтернативни решенија за пренесување на нивното значење. Во одредени случаи се користат калки (*станбен меур*) или се преведуваат описно (*финансиска помош*), додека, пак, некогаш се користат термини со

многу проширено и општо значење (*кредитна криза* иако повеќе се работи за *замрзнување на кредитирањето*).

Во непосредниот период пред настанување на глобалната финансиска криза кај нас беше забележливо постепено зголемување на земањето кредити, нешто што е многу повеќе американска практика отколку европска. Следствено на преземањето таков вид практики во секторот банкарство, повеќето термини што ги користиме во оваа област се од англо-американската терминологија, на пример, *револвинг кредит*, *трансакциона сметка*, *кредитирање*, итн.

Да резимираме, сите гореспоменати периоди во развојот на македонското стопанство не само што имале влијание врз развојот и реструктурирањето на општествено-економскиот систем туку оставиле свој неминовен печат и врз македонскиот јазик и тоа врз развојот на лексиката во областа на економијата и финансиите со цел изнаоѓање соодветни називи за ново настанатите појави и процеси. Може да се заклучи дека промените не се случиле само во македонската економија, туку и македонскиот јазик поминал низ процес на вистинска транзиција преку истиснување на термините карактеристични за старото социјалистичко уредување и нивна замена со нови странски термини, а особено оние што се наметнуваат со европската интеграција.

2. ФУНКЦИОНАЛНИОТ СТИЛ ВО НАУЧНАТА И СТРУЧНА ЛИТЕРАТУРА И ЖАНРОВИ НА ЕКОНОМСКИ ТЕКСТОВИ

“Efficient Communication – in speech and writing – not only within the professional group, but also between different specialist groups and between experts and laymen, is absolutely vital for society to function properly.”

- Gunnarsson, Linell and Nordberg

Пред да преминеме на анализа на корпусот во третата и четвртата глава од трудот, како и анализа на процесот на преведување, потребно е да се разгледаат неколку категории кои се во тесна врска со стилот на создавање одреден вид текстови, а кои се важни за преведувањето и изборот на најсоодветна техника на преведување со цел сеопфатност на темата што се обработува. Од големо значење е да се изврши анализа на основните карактеристики на некои од овие важни категории од аспект на јазикот и односот на јазикот и контекстот во материјалите што го сочинуваат корпусот во трудот. Имено, истражувањата засновани на корпус од текстови (како што е оваа докторска дисертација) се темелат на концептот за жанр или на поврзани категории како што се регистарот, стилот, областа и слично.⁶ Кај ваквиот вид истражувања, категоризирањето на корпусот од текстови се врши во однос на гореспоменатите категории *жанр, регистар и стил* што придонесува за темелна анализата на корпусот. Оттука, во втората глава од трудот најпрво се анализира стилот, потоа се врши класификација на корпусот во жанрови на текстови, како и на различните видови регистар што постојат во јазикот. Некаде помеѓу се врши анализа и на јазикот што се користи во различни области, а со тоа се поврзува и *дискурсот*, којшто исто така е вклучен во анализата. Од една страна, сите овие категории се анализираат со цел вклучување различни аспекти со оглед на тоа што само јазична

⁶ Lee, YW David. (2001). “*Genres, Registers, Text Types, Domains, and Styles: Clarifying the Concepts and Navigating a Path Through the BNC Jungle*”. Lancaster University, UKM <http://lit.msu.edu/vol5num3/lee/default.html>.

анализа на корпусот не дава доволно сознанија за односот меѓу јазикот и контекстот или за ситуацијата на општење. Меѓутоа, од друга страна, во процесот на преведување, кој ја претставува крајната цел на трудот, ќе покажеме дека анализата на видот или на жанрот на текстови, потоа на стилот на кој се напишани, како и целта на преводот односно видот на целната публика за која е наменет преводот е од суштинско значење за добивање квалитет кога станува збор за преведување стручни текстови.

2.1. Функционалниот стил во научната и стручна литература

Јазикот е поврзан со човековата дејност и затоа се разликуваат повеќе функционални стилови. Еден од најистакнатите автори кои се занимаваат со нивно проучување е Бранко Тошовиќ, којшто ја дефинира функционалната стилистика како „лингвистичка дисциплина што ја проучува употребата и функционирањето на јазикот во посебни области од човековата активност, односно функционалното раслојување на јазикот во вид на различни стилски формации или функционални стилови“ (Тошовиќ, 2002: 23). Од посебен интерес за трудот претставува економско-финансиската дејност или економско-финансиската сфера на општење анализирана преку научната и стручна литература што ја создаваат економистите во рамките на својата дејност, при што посебно внимание се посветува на проучување на јазикот и лексиката што ја користат. Оттука, анализата на функционалниот стил или начинот на употреба на јазикот во корпусот составен од научна и стручна литература е од голема важност пред да се премине на процесот на преведување и детална практична анализа.

Промените во денешната современа ера, развојот на различните науки и новите сознанија, како што е, на пример, економската наука, придонесуваат за натамошен развој на определени професии кои сè уште се развиваат. Со тоа се менува и јазикот што го користат стручњациите кои комуницираат и творат во определена професија, а, пред сè, се менува лексиката со која се изразуваат имајќи предвид дека таа претставува еден од најотворените и најдинамичните слоеви на јазикот. Оттука, определени нешта кои во минатото биле карактеристични за јазичниот израз на некоја професионална дејност, денес може значително да се промениле. Токму затоа јазикот ги следи и ги одразува општествените промени.

Пред да се започне со практична анализа, потребно е да се воспостави теоретска рамка за функционалните стилови и категориите кои се поврзани со нив. Со изучување на функционалните стилови се занимаваат различни автори. Миновиќ ги дефинира функционалните стилови како „јазични посебности кои се запазуваат во комуникацијата во посебни сфери на општење и во врска со посебни сфери на општествениот живот“, според Тошовиќ тие претставуваат „посебни јазични формации што настануваат во рамките на поединечни човекови дејности – науката, уметноста, публицистиката, законодавството и секојдневната комуникација“, додека, пак, Хавранек го дефинира стилот како „начин на употреба на јазични средства во определен јазичен израз во зависност од конкретната цел, форма и ситуација, како и од индивидуалната ориентација на говорителот, односно писателот (на пример, емоционална, естетска и друга)“ (Тошовиќ, 2002: 33, 37, 44). Кај нас, функционалните стилови ги проучува Минова-Ѓуркова која ги дефинира како „јазична реализација со определена функција (функционално раслојување на јазикот), а кои имаат свој развој затоа што го следат развојот на општеството и на јазикот“ (Минова-Ѓуркова, 2003: 201).

Начинот на кој се употребува јазикот зависи од неговата функција во општеството и во комуникацијата. За класифицирање на функционалните стилови, како и на различните жанрови на стилови во трудот се користи моделот на Тошовиќ според кој се врши класификација и на стилот во корпусот кој е предмет на анализа во трудот. Според овој модел, функционалните стилови и потстиливи се делат на следниов начин (Тошовиќ, 2002: 52-76):

- **уметничко-литературен**: прозен, поетски и драмски потстил;
- **публицистички**: новинарски и монографско-публицистички потстил;
- **научен**: строго научен (академски), научно-учебнички и научно-популарен потстил;
- **административен**: законодавно-правен, општествено-политички, дипломатски, деловен и персонален потстил; и
- **разговорен**.

Научниот функционален стил заслужува големо внимание имајќи ја предвид неговата огромна важност во академската средина. Како што пишува МекКлоски, „Науката е пример за пишување со намера, поточно намера за убедување други научници, како што се економските научници“ (McCloskey, 1998: 4). **Научниот функционален стил** е присутен и во нашиот корпус составен од научна и стручна литература од економско-финансиската област. Во секоја дејност се пренесуваат различни видови информации па функционалните стилови би можеле да се дефинираат и како „специјализирани видови на некој јазик кои служат за пренесување информации во одредени видови на човековата дејност“ (Tošović, 2002: 82).

Катарина Рајс дефинира три **основни функции на јазикот** во зависност од различните видови текст (според терминологијата на Рајс) или жанрови текст (според терминологијата на Свејлз и Батиа), кои се надополнети и со четврта функција (Munday, 2008: 72):

- **пренесување факти**: информации, знаење, мислење, итн. Јазикот што се користи за пренесување информации е логичен или референцијален, а главниот фокус на текстот го претставува содржината или темата. Овде се работи за **информативен текст** како, на пример, прирачници и трудови;
  - **креативно пишување**: авторот ја користи естетската димензија на јазикот, при што авторот и формата на пораката што се пренесува се во преден план. Станува збор за **експресивен текст**, како што се поемите;
  - **поттикнување реакција во однесувањето**: целта на апелативната функција е да го привлече или да го убеди читателот на текстот да се однесува на определен начин, при што формата на јазикот е во вид на дијалог, а фокусот е апелативен. Се работи за **оперативен текст**, на пример, реклами и огласи; и
- (*) **аудиомедијален текст** – на пример, филмови и визуелни и говорени реклами или огласи кои ги надополнуваат другите три функции со визуелни слики, музика, итн.

Аналогно на тоа, многу автори, меѓу кои се вбројуваат Булер и Њумарк, ги дефинираат трите главни функции на јазикот како информативна, експресивна и вокативна функција. Доколку разгледаме некои основни стилски особености на корпусот

од научна и стручна литература, ќе утврдиме дека основната функција на јазикот е соопштување, односно дека текстовите што го сочинуваат корпусот се *информативни текстови* чија цел е пренесување факти и информации во економската наука. Во научната дејност се пренесуваат научни информации на објективен, прецизен и логичен начин кои се наменети за широка читателска публика, додека на крајот од тој процес доаѓа до поставување заклучок, теорема или одредена законитост. Се работи за информации од областа на општествените науки (во кои спаѓаат економските науки), а од друга страна за информации од областа на природните и техничките науки.

Научниот текст се создава од научници од најразлични области и професии, при што пренесувањето научни информации води до апстракција што наложува користење на голем број термини и сложен синтаксички систем. Во конкретниот случај се работи за економисти кои во рамките на својата дејност, меѓу другото, создаваат научни текстови во вид на трудови во печатена форма на реализација, како што се монографии, книги и учебници во областа на економијата и финансиите, при што главната целна публика за која се наменети ја претставуваат други економски стручњаци, како и идни стручњаци. Поточно, овој вид текстови содржат научни теории и утврдуваат определени законitosti во областа на економијата и финансиите па се користат од страна на други професионалци во својата област како што се научници, економисти и професори и тоа во спроведувањето на најразлични анализи и истражувања, како и од страна на идни професионалци во областа или студенти кои ги користат овие материјали во образовниот процес. Токму овој вид научни текстови го претставуваат корпусот анализиран во докторската дисертација кој е составен од дела создадени од светски познати економисти и академски професори кои се изучуваат на најдобрите економски факултети во светот. Оттука и Владата на Република Македонија покренала иницијатива за преведување на одбрани светски познати дела на македонски јазик и тоа од најразлични области, вклучително и од областа на економијата и финансиите, кои сега се достапни во преведено издание за македонската академска и стручна јавност, како и за македонските студенти.

Во анализираниот корпус се пренесуваат научни информации од општествените науки и тоа од економско-финансиската дејност. Стилот на пишување е формален, односно неекспресивен со придржување до стандарднојазичната норма, но не е толку

ригорозен како во строго научниот (академскиот) потстил, туку е послободен. Тошовиќ (2002: 268) смета дека научниот израз вообичаено се одликува со апстрактност, објективност, економичност, сувопарност и обезличеност на изразот, при што некои автори ги наведуваат и следниве карактеристики: логичност, прецизност, нормативност, херметичност, терминологичност, строг избор на лексички материјал и монолошко раскажување. Меѓутоа, треба да се има предвид и дека научниот израз зависи и од индивидуалниот стил на секој автор, па може да биде компактен или опширен, сложен или едноставен за разбирање, динамичен или статичен во раскажувањето, итн. Она што е карактеристично за научниот функционален стил е тоа што информациите се пренесуваат и со помош на илустративни примери, формули, графикони, табели, цртежи, скици, употреба на симболи, скратеници, итн.

Според моделот на Тошовиќ, за научниот функционален стил се карактеристични следниве потстилови прикажани на Слика 1:⁷

Слика 1 – Потстилови на научниот функционален стил

За корпусот во трудот составен од научна и стручна литература е карактеристичен **научно-учебничкиот потстил**, каде авторот е стручњак кој се обраќа на други професионалци, но и на непрофесионалци во областа. Овој потстил не е толку строг како академскиот потстил и е присутен во научната литература што се користи во образовниот

⁷ Преземено (во преведена форма) од Тошовиќ (2002: 266).

процес за претставување теоретски и практични истражувања, но се користи и од страна на стручната јавност во изработка на анализи и слично. Може да се изврши и дополнителна функционално-стилска диференцијација на јазикот на жанрови кои се карактеристични за секој функционален стил. На овој начин, научниот функционален стил може уште потесно да се диференцира. Тошовиќ смета дека кај научниот стил повеќе се зборува за видови научни трудови отколку за жанрови, па оттука, според неговиот модел (2002: 78) се разликуваат следниве жанрови прикажани на Слика 2:

Слика 2 – Жанрови на научниот функционален стил

Оваа класификација покажува дека жанрот е во тесна врска со функционалниот стил, но и некои други категории кои ќе се анализираат во следните точки од оваа глава. Научната и стручна литература што го сочинува корпусот кој е анализиран во трудот спаѓа во **жанрот публикации**, поточно, се реализира во вид на монографии, книги и учебници. Овде не само што се забележува употреба на специфична терминологија, туку се забележува и специфичен начин на употреба на јазикот. Тошовиќ (2002: 269) врши дополнителна жанровска класификација на научниот функционален стил и тоа според областа на примена, па оттука, разликува *научно-истражувачки жанрови* (го опфаќаат строго научниот, научно-учебничкиот и научно-популарниот потстил или природните и општествените науки) и *научно-технички жанрови* (се поврзуваат со техничките науки и

го опфаќаат техничко-информативниот потстил или упатства, патенти, каталози и проекти, како и техничко-деловен потстил или извештаи, писма и слично).

Корпусот на истражување е составен од трудови во вид на публикации кои се одликуваат со информативност што подразбира логичко и прецизно пренесување научни информации во доменот на општествените науки поради што може да се дефинираат како **научно-истражувачки жанр**. Кај овој стил преовладува писмениот начин на реализирање, а во поретки случаи се среќава и усна реализација. Оттука, писмените медиуми се основен облик во кој се јавува научниот стил и се составени од четири дела: монографски, периодични, едукативни и информативни дела. Основен предмет на интерес во трудот се монографските медиуми кои опфаќаат монографии, книги, учебници, прирачници, скрипти, брошури и слично. Овој вид медиуми содржат унифицирана структура и генерално се составени од следниве елементи што ги набројува Тошовиќ (2002: 269-270): *пристапни* (насловна страница, страница со податоци за издавачот, тираж, заштита на авторските права, каталогизација); *воведни* (вовед, воведни напомени, предговор, наместо предговор); *аналитички* (централен дел); *финални* (заклучок, заклучни напомени, наместо заклучок, завршен збор); *библиографски* (список со литература и извори); *регистарски* (предметен и именски регистар); *анексни* (прилози во вид на шеми, табели, цртежи, слики, компакт дискови, музички касети и слично); *сумирачки* (резимеа на странски јазик); *абривијатурни* (список со скратеници); и *прегледни* (содржина). Според Њумарк (1988: 40), форматот на информативните текстови е стандарден, поточно, се работи за учебник, технички извештај, статија во весник или списание, научен труд, теза, записник или дневен ред на состанок.

Овие елементи се вообичаен дел од горенаведените монографски медиуми, а исто така и дел од преведените учебници што го сочинуваат нашиот корпус. За да се разгледаат некои основни карактеристики на овој жанр потребно е да се земат предвид и различните фактори кои влијаат врз развојот на научниот функционален стил. Врз појавата и природата на функционалните стилови воопшто влијаат надворешнојазични и внатрешнојазични фактори. **Надворешнојазичните фактори** ги дефинира Тошовиќ (2002: 52-58) и меѓу нив постои замен однос, па ги прикажува на следниов начин:

- *човекот кој се служи со јазикот* (тоа се претставници на различните човекови дејности. Тука се испреплетени интелектуални, психолошки и физиолошки фактори кои се поврзани со мислењето и начинот на изразување, на пример, степенот на образование, карактерот и темпераментот на авторот, старосната група, итн. Според овој автор, научниот облик на изразување се заснова на анализа која вообичаено започнува од хипотеза, потоа води до апстракција и генерализирање и завршува со донесување заклучок. Ова се состои од поставување задача, пронаоѓање одговор, барање докази, создавање научна теорија и откривање законитост);

- *положбата на човекот во општеството во кое се наоѓа* (што најпрво се поврзува со видот на човекова активност, а во конкретниот случај тоа е науката и потоа се поврзува и со општествените околности како што се местото, но и политичките, економските, моралните, културните и други околности во кои се врши јазичната комуникација); и

- *природата на јазикот* (за секоја човекова активност се создава посебен јазичен израз со кој се остварува посебна функција и можности, односно се реализира на различни начини – во усна и писмена форма, во вид на монолог и дијалог, итн.).

Во конкретниот случај со научниот функционален стил, во однос на лицата што се служат со јазикот може да се констатира дека се работи за научници, поточно, за економисти кои се универзитетски професори и во рамките на својата дејност создаваат различни книги и учебници. Што се однесува на видот на човековата активност се работи за економската дејност. Покрај тоа, научниот функционален стил има комуникациска и референцијална функција или функција на соопштување, при што нема емотивна, контактна и естетска функција односно не се отстапува од стандарднојазичните норми со цел постигнување стилски ефект и притоа се карактеризира со објективност. Всушност, научниците се истражувачи кои на објективен начин докажуваат различни поставки и законитости преку примена на научни методи и начин на изразување, при што доминира писмената форма, а поретко усната форма на реализирање.

Внатрешнојазичните фактори во создавањето на функционалните стилови ги дефинира Минова-Ѓуркова (2003: 203) и ги дели на следниов начин:

- *изборот на јазични средства* во зависност од конкретниот функционален стил, којшто ги опфаќа сите рамништа на јазикот; и

- *вклопувањето* или организацијата што го подразбира создавањето на текстот како функционално-стилско единство.

Јазичниот израз што ја опфаќа научната дејност се нарекува на различни начини, па во врска со научниот функционален стил во достапната литература се зборува за научен стил, научно-технички стил, јазик на науката, научен јазик, научен израз, стил на научните трудови, стил на научната (научно-техничка) литература, итн. (Tošović, 2002: 266). Но, поради разновидноста на научната дејност која ги опфаќа општествените, техничките и природните науки, коишто се одликуваат со свој посебен јазичен израз, кај научниот јазик може да се дефинираат и да се издвојат различни видови јазичен израз, како што е јазикот на научно-техничката литература, јазикот на медицината, јазикот на економијата, итн. Како посебен можеме да го издвоиме и јазикот на економијата (или јазикот на економистите) кој е предмет на анализа на трудот. Најпрво ќе разгледаме некои негови карактеристики поврзани со лексичката, морфолошката и синтаксичката структура, а во точките подолу и други поврзани категории кои излегуваат надвор од јазичната структура.

2.1.1. Лексичка структура

Секој функционален стил се карактеризира со честа употреба на определени јазични средства и тоа на специфични начини и на сите јазични нивоа. Да разгледаме некои основни карактеристики на научно-учебничкиот потстил во анализираниот корпус. Во однос на лексичката структура, кај овој потстил може да се истакне следново:

- употреба на *стандарднојазичен израз* и формален начин на изразување кој не е толку строг како во академскиот потстил;
- *сиромашен избор на лексика* што се манифестира преку употребата на еднообразна лексика поради тоа што преовладува термилошка лексика, наспроти лексиката со општа употреба (општонаучна лексика). Тоа придонесува за висок степен на терминологизација, како и за прецизност и логичност на изразот;

- употреба на *стручна терминологија* карактеристична за определена професионална област (во корпусот се работи за економско-финансиската област) што резултира со голем број термини и професионализми, а особено интернационализми;
- *неекспресивност и неемоционалност на лексиката* бидејќи ваквиот вид научни текстови немаат естетска или емоционална функција, туку се става акцент врз содржината, па поради тоа употребата на експресивни јазични средства е многу ретка;
- *ограничена повеќезначност на термините* поради доминантноста на терминолошката лексика, па оттука и ограничена синонимија, а повремено се користат терминолошки синоними (научна синонимија);
- иако сликовитиот начин на изразување преовладува во книжевниот функционален стил, во научниот функционален стил зборовите се употребуваат и со преносно значење, па може да се сретнат и (научни) метафори. Тие се особено чести во јазикот на економистите. Голем број од термините во областа на економијата се употребуваат со *метафорично значење* и тоа не со цел да се постигне стилски ефект, туку заради посликовито пренесување на нивното значење или, пак, за изразување ново значење преку вршење споредба;
- *клишираност* на фразеолошките изрази, особено од економската област;
- употреба на *опит вокабулар* карактеристичен за академското пишување, на пример, за поставување хипотези, вршење споредби и аналогии, итн.

2.1.2. Морфолошка структура

Кај морфолошката структура може да се нагласат следниве основни карактеристики на овој потстил:

- *обезличеност и деперсонализација на изразот* поради објективниот начин на изразување на научните информации и претежната употреба на 3 лице еднина и множина. Може да се сретне и 1 лице множина (авторска множина) и тоа за изразување на личниот став на авторот во научните текстови од ваков вид;

- во научните текстови претежно се употребува *сегашно време*, а поретко минато време, па оттука и глаголи од несвршен вид;
- *именски карактер на изразот* што е карактеристика на научниот функционален стил воопшто, односно преовладува употребата на именки (пред сè, апстрактни) и само мал број глаголи (номинализација). Чести се и глаголските именки кои го прават текстот потешок за разбирање, а не заостануваат ниту безличните заменки и именски фрази;
- употреба на *сврзници и предлози* кои не се стилски обележани и тоа за поврзување одделни делови на реченицата.

2.1.3. Синтаксичка структура

Научно-учебничкиот постил се одликува со сложена синтаксичка структура, и тоа:

- кај научните текстови во кои се пренесуваат апстрактни научни информации преовладуваат *сложени реченици*, при што најбројни се зависните реченици. Овде треба да се споменат и долгите реченици кои заедно со именскиот карактер на изразот придонесуваат за статичност на стилот и го стегаат изразот;
- поретко се среќаваат *кондензирани и пократки реченици*;
- често се употребуваат *пасивни реченици* поради обезличеноста на изразот;
- присуство на *неутрален збороред*. Иако во македонскиот јазик постои слободен збороред, она што отстапува од неутралниот збороред не звучи природно во научните текстови;
- честа употреба на *декомпозиран прирок*.

Со оглед на тоа што зборовите носат значење, но ја добиваат својата смисла во определен контекст, главниот акцент во трудот се става врз лексиката карактеристична за професионалната група на економистите, што е предмет на истражување во третата и четвртата глава. Во секојдневната комуникација тие користат разновидни јазични средства кои може да се анализираат преку научните текстови од економско-финансиската област. Како заклучок од претходно изнесеното може да се констатира дека со претходната класификација покажавме дека функционалните стилови не само што се

делат на различни потстилови, туку дека тие се во тесна врска со жанрот на текстови, а во таа насока се во блиска врска и со категоријата дискурс која се однесува на јазикот што се користи во различните видови текст. Овие меѓусебно поврзани категории со стилот се анализираат во следните неколку точки од оваа глава.

2.2. Жанрови на економски текстови

Поради големиот број научни професии и научни области потребно е дополнително класифицирање на анализираниот корпус во трудот. Постојат најразлични научни текстови па потребно е да се изврши класификација на текстовите на различни жанрови. Според Палтриџ, *жанрот* претставува начин на кој луѓето комуницираат преку употребата на пишуваниот и говорениот дискурс. Најконцизната дефиниција за жанрот ја дава токму Палтриџ, според кој „**жанрот претставува вид текст**“ (Bhatia, 1997: 635). Академските предавања претставуваат пример за усни жанрови, додека академските учебници се пример за пишувани жанрови. Секој жанр се одликува со определени карактеристики, поседува заеднички функции и цели и вообичаено се практикува од страна на определени лица, при што е насочен кон определена целна публика. Жанровите се менуваат со текот на времето, при што некои автори (Paltridge, 2006: 84-85) сметаат дека тоа се должи на технолошките промени или, пак, на промените во вредностите кои се во основата на употребата на определен жанр, а други (Bhatia: 1997, 635) сметаат дека промените во жанровите се должат на потребата од иновативност во комуникацијата и употребата на мултимедијални и информатички технологии. Оттука, како стручни жанрови може да се издвојат рекламните, извештаите за научни истражувања, академските учебници, законодавните акти, деловните писма, итн.

Палтриџ додава дека јазикот се користи на определени начини во зависност од содржината и целта на жанрот, а на определени начини се реализира и односот меѓу учесниците во разговорот или публиката за која пишуваме. Начинот на користење на јазикот во определен жанр зависи од тоа дали се работи за пишуван текст или за говор, како и од општествениот и културниот контекст во кој се јавува определен жанр. Според Бахтин, јазичните или функционалните стилови во суштина претставуваат жанровски стилови во определена област од човековата дејност и комуникација, при што во секоја

област постојат свои жанрови кои одговараат на специфичните услови во областа, па со тоа на секој жанр му одговараат определени стилови (Bakhtin, 1978: 204). Во согласност со оваа дефиниција, претходно веќе утврдивме дека на жанрот на информативни текстови од економско-финансиската област кои го сочинуваат корпусот во трудот му одговара научниот функционален стил.

Пред да се премине на класификацијата треба да се истакне дека дисциплината што се занимава со анализа на жанрот ги проучува начините на кои јазикот се употребува во определена средина и става акцент врз стилот на реториката и врз видовите дискурс, при што ги поврзува истражувањата во областа на социолингвистиката, лингвистиката и анализата на дискурсот со специјализираната употреба на јазикот (Bhatia, 1997: 168). Со цел исполнување на потребите за комуникација во различни професионални дејности, секоја професија има специфични комуникациски потреби и специфичен јазик кој се користи за остварување различни професионални активности. Оттука, можеме да зборуваме за јазикот на правото, економијата, медицината, архитектурата, итн. Јазикот на економијата или јазикот на економистите не е детално истражуван во Република Македонија и заслужува големо внимание имајќи ја предвид сè поголемата важност на економијата во глобални рамки. Овој специјализиран јазичен израз се одликува со посебни карактеристики, на пример, истражувањата кои во писмена форма ги објавуваат научниците, професорите и аналитичарите од економско-финансиската област не се состојат само од нумерички податоци и математички равенки, туку од текст.

Дуденхефер пишува дека универзитетските професори објавуваат статии и есеи во економски списанија, економистите во истражувачките институти и други финансиски организации пишуваат извештаи и друг вид документи во кои ги објавуваат резултатите од своето истражување, економските советници пишуваат резимеа и брифинзи, итн. (Dudenhefer, 2009: 5). Оттука, може да се разликуваат посебни жанрови економски текстови, кои поседуваат свои посебни карактеристики. Во прирачникот за пишување економски текстови Дуденхефер ги разликува следниве *жанрови економски текстови*⁸ кои најчесто се среќаваат во економската литература (Dudenhefer, 2009: 29-34):

---

⁸ Според *Genres of Economic Writing*.

- **Емпириски трудови:** се работи за емпириски студии кои се засноваат на модели на други истражувачи, поточно, извор на податоци во емпириските трудови најчесто се големи истражувања спроведени од трета страна како, на пример, владата. Најчесто се составени од шест составни делови: вовед, податоци, модел, методологија, резултати и заклучок, а во одредени случаи и посебен дел со историски и статистички податоци во областа и тоа табели со нумерички податоци;
- **Теоретски трудови:** кај овие трудови се образложува определен модел (од друг автор или сопствен модел), при што заклучоците од истиот мора да се докажуваат. Овие трудови еднакво содржат нумерички податоци и текстуален дел, а се одликуваат и со голем број предлози, докази, теореми и слично;
- **Историски трудови:** ги проучуваат промените што настанале во економските услови, практики, институции и слично. Како извори на податоци се земаат статистички податоци, архивски материјали и современи извори и тоа весници, списанија и владини документи кои опфаќаат определен временски период;
- **Трудови за развојот на економската мисла:** во овие трудови се врши процена на историјата на економската мисла, односно на развојот на економијата како наука и на потеклото и развојот на економските идеи. Извори на податоци кај овој вид трудови се текстови од економисти, книги и статии, како и архивирани материјали и тоа писма, белешки од состаноци, итн.;
- **Преглед на литература:** претставува преглед на важни дела и книги во одредена економска област, при што се врши преглед на автори и на најновите истражувања и предизвици во областа. Прегледот е структуриран хронолошки или тематски, а чест извор на информации се економските списанија;
- **Прирачници и енциклопедии:** прирачниците претставуваат збирки есеи кои се напишани од стручњаци во областа и се фокусираат на одредена тема. Тие се најчесто од техничка природа и се комплексни за читање од страна на лица кои не се стручњаци. Енциклопедиите се помалку технички од прирачниците и се многу подостапни за оние кои не се стручњаци во областа;
- **Рецензии за книги:** овие текстови се објавуваат во економски списанија или на крајот од некое издание и се прилично кратки;

- **Книги за пошироката јавност:** се работи за дела кои се наменети за едуцираната јавност и кои поретко ги пишуваат економисти, а сè почесто новинари; и
- **Учебници:** иако се работи за жанр каде начелата во голема мера не се менуваат, секоја година се пишуваат огромен број учебници во различни сегменти од економско-финансиската област со строги правила за пишување.

Научните текстови што го сочинуваат корпусот во трудот спаѓаат во жанрот на учебници, поточно, се работи за академски учебници. Кај овој жанр економски текстови вообичаено се среќаваат определени фази на дискурсот или определена шематска структура на дискурсот (согласно моделот на Свејлз) која најчесто е составена од вовед, поставување теза, аргумент, доказ, табеларен приказ, заклучок, итн. Овој жанр е составен од нумерички податоци дадени во форма на дијаграми (*во вид на графикони, пити и слично*), табели и статистички прикази (*во вид на табели со цифри или пондериран просек*), формули ($i = r + I$; $V = B + S$), равенки ($[(S_1 - S_2) / S_2] \times 100 = i_s - i_y$) или $E_{\$/\text{€}} = \$200/\text{€}22.000$), симболи (*фунта £, евро €, долар \$, јен ¥, цена во долари $P_{\$}$, девизен курс долар/јен $E_{\$/\text{€}}$*), кодови (*ЕУР, УСД, МКД*), извори (*со наведување интернет-страници или меѓународни списанија*) и други методи, но пред сè, од текст (*економската наука изобилува со неразбирливи стручни термини*). Вообичаена средина во која се користи овој жанр е академската и стручната заедница, има комуникациска функција или целта е пренесување научни информации, односно поставување одредена теоретска рамка и обезбедување примери или докази и заклучоци.

Самиот избор на лексика укажува и за каков жанр на текст се работи, всушност, секој дискурс наложува употреба на специфична лексика. Доминантната употреба на именките во однос на глаголите (*анализа, истражување, проучување*) укажува на формален регистар карактеристичен за академското пишување, додека употребата на определена стручна терминологија (*еластичност на побарувачката, капитални расходи*) и организациската структура на текстот (*пристапен дел, вовед, аналитички дел, заклучок, библиографски список, предметен регистар и содржина*) укажува на жанрот учебници што се користат во академска средина, употребата на економски метафори упатува на економски дискурс, но и на целната публика (лица со стручни познавања во економско-

финансиската област), итн. Присуството на определена лексика исто така упатува на определен дискурс, на пример, употребата на професионализми е вообичаена во комуникацијата на стручњаците, додека сленгизмите се карактеристични за младината и сигнализираат припадност кон определена група или социјална заедница. Токму затоа во наредната глава се анализира видот на лексиката што изобилува во одбраниот корпус.

По поставувањето некои основни параметри, потребно е да се разгледаат некои основни карактеристики на овој жанр текстови, односно жанрот на академските учебници:

- **комуникациска цел:** го опфаќа односот меѓу писателот и читателот (или односот меѓу говорителот и публиката) и вклучува давање информации и соопштување нови сознанија и истражувања;

- **целна публика:** автори на овие учебници се врвни стручњаци во областа на економијата кои се реномирани и светски познати универзитетски професори, а се наменети за други стручњаци од областа, на пример, економисти, банкарни, аналитичари и слично, како и за студенти кои се додипломци и постдипломци и претставуваат идни стручњаци во областа;

- **конвенции:** со оглед на развојот на професиите, особено на економската професија, овој жанр не е статичен, туку се менува во согласност со различни општествено-економски, лингвистички или други фактори;

- **организациска структура:** овој жанр има определена организација во структурата и е составен од следниве елементи: *пристапни* (насловна страница, страница со податоци за издавачот, тираж, заштита на авторските права, каталогизација), *прегледни* (содржина), *воведни* (вовед, предговор, библиографија за авторот), *аналитички* (централен дел составен од поглавја и додатоци кон поглавја како што се табели, резиме и заклучоци, прашања и проблеми, материјал со задачи), *финални* (заклучок), *библиографски* (список со литература и извори), *регистарски* (индекс на имиња и индекс на поими), *анексни* (прилози во вид на шеми, табели, цртежи, слики) и слично;

- **форма:** на текстот што ја обликуваат одредени карактеристики во дискурсот, како што е употребата на графикони, слики, извори во вид на интернет-страници, итн.;

- **начин на комуникација:** присутен е писмен начин на комуникација или реализација;

- **содржина:** овој жанр опфаќа економски теми на кои пишуваат стручњаци во областа или економски научници;

- **функција:** што ја има во определена заедница, поточно, станува збор за комуникациска функција бидејќи текстовите од овој вид претставуваат извор на информации и економски анализи и со нив се известува за нови сознанија, истражувања и иновации или се дава теоретска рамка;

- **стил:** формален, којшто е карактеристичен за академското пишување.

2.3. Регистар наспроти функционален стил

По завршување со анализата на стилот и вообичаената јазична структура за научниот функционален стил, а потоа и со класификацијата на жанровите економски текстови, фокусот се поместува врз анализа на други поврзани категории, како што е регистарот. За таа цел потребно е да се појасни едно важно прашање, односно да се изврши термилошко разграничување на функционалниот стил од терминот **регистар** кој многу често се среќава во литературата. Според Тошовиќ, изразот „функционален стил“ се користи во руската, чешката, словачката лингвистика и слично, каде што се наоѓаат вистинските почетоци на функционалната стилистика како лингвистичка дисциплина. Наспроти тоа, во литературата од западноевропски автори се забележува употреба на терминот „регистар“ наместо „функционален стил“. Во таа насока, многу автори пишуваат за економскиот регистар⁹ како посебен вид. Иако овие два термини често се употребуваат синонимно, многумина автори сметаат дека тие немаат исто значење. Тошовиќ ги наведува некои од авторите кои сметаат дека регистарот го подразбира и функционалниот стил, но и многу поширока диференцијација на јазикот и тоа социјално-психолошка и ситуациско-комуникациска. Оттука, се смета дека „регистарот“ помалку претставува стилистички термин, а повеќе социолингвистички термин – нешто што ќе го покажеме со следните примери. Со оглед на тоа што проучувањето на функционалните стилови спаѓа во областа во која се спојуваат интересите на стилистиката и социолингвистиката, Фајенова истакнува дека „пристапот на функционалните стилови како јазични варијанти кои одговараат на различни ситуации на општење е

---

⁹ Според *economic register*.

карактеристичен за социолингвистичките истражувања“ (Tošović, 2002: 30-31). Меѓу авторите кои пишуваат за регистарот се Бибер, Кристал, Фергусон, Вардхо, Фромкин, Родман, Колинс и други.

Регистарот претставува „јазична варијација која функционално се поврзува со различните начини на кои се користи јазикот во определен контекст или ситуација“ (Jordan, 2006: 229). Анализата на регистарот и на дискурсот се заснова врз моделот на Халидеј кој ги поврзува јазичната структура и функцијата на текстот. Според концептот на Халидеј од 1978 година, регистарот се дефинира според три основни димензии: *област* (содржината или темата на дискурсот), *околности* (улогата на учесниците од аспект на статусот и меѓусебниот однос) и *начин* (реализација на јазикот или формата на комуникација која е усна или писмена).¹⁰

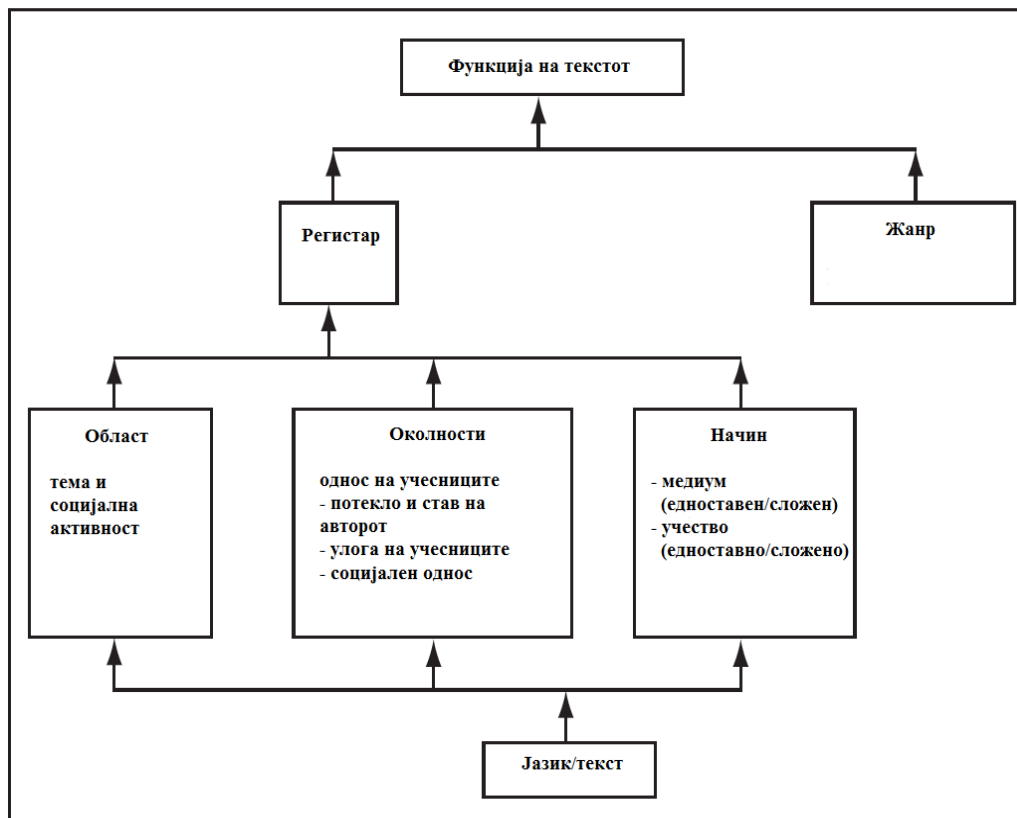
Моделот на Џулиан Хаус за анализа на регистарот го надополнува моделот на Халидеј и дефинира неколку дополнителни елементи, на пример, областа ја опфаќа и специфичната лексика што се користи, околностите го вклучуваат и временското, географското и социјалното потекло на лицето што се обраќа, неговиот интелектуален и емоционален став и општествен однос (формален, консултативен или неформален стил), а начинот го покрива и степенот на учество меѓу учесниците: монолог, дијалог (Munday, 2008: 92-93). На овој начин преводот се поставува во социокултурен контекст. Моделот на Хаус за вршење споредба на оригинални и преведени текстови е прикажан на Слика 3 подолу.¹¹

---

¹⁰ Според *field, tenor, mode*.

¹¹ Преземено (во преведена форма) од Мундеј (2008: 92).

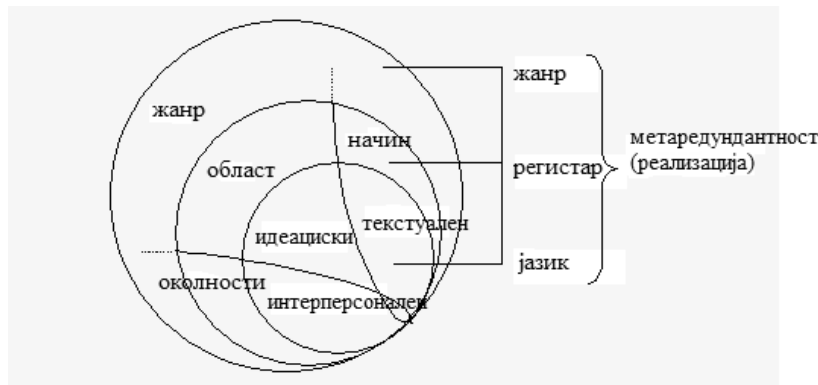
Слика 3 – Модел на Хаус за анализирање и споредба на оригинални и преведени текстови

Слика 3 покажува дека регистарот е во тесна врска со жанрот (односно со жанрот на текстови). Од тој аспект, ако се изврши анализа на научната и стручна литература која го претставува корпусот на истражување во трудот може да се донесе заклучок дека овој вид литература претставува посебен жанр што се реализира преку формален регистар карактеристичен за научното пишување, каде економијата и финансиите ја претставуваат областа, односот меѓу писателот и читателската публика ги дава околностите, при што пишуваниот јазик го претставува медиумот или начинот на комуникација. Гореспоменатото може да се илустрира и со Слика 4 подолу:¹²

¹² Преземено (во преведена форма) од <http://lit.msu.edu/vol5num3/lee/default.html>.

Слика 4 – Метафункции во врска со регистарот и жанрот

Слика 4 покажува дека јазикот (којшто може да биде текстуален, идеациски и интерперсонален) се реализира преку различни видови регистри, коишто претставуваат употреба на јазикот во специфичен контекст, а кои споменавме дека се дефинираат според трите основни категории – област, начин и околности. Со реализацијата на јазикот се поврзува и жанрот кој претставува вид текст. Врз основа на поставката дека во јазикот постојат различни видови регистри, Монтано-Хармон врши општа класификација на регистрите и ги разликува следниве пет видови, чијашто соодветна употреба зависи од публиката, темата, целта и локацијата:

- **статичен регистар** (кој никогаш не се менува и се среќава во преамбула на устав, библиографски референци, закони);
- **формален регистар** (јазикот што се користи во формална комуникација во согласност со определен формат; најчесто е безличен и формален и се среќава во говори, проповеди, судски пресуди, соопштенија);
- **консултативен регистар** (претставува стандардна форма на комуникација, на пример, меѓу претпоставен и вработен, доктор и пациент, адвокат и клиент, адвокат и судија, професор и студент);
- **разговорен регистар** (неформален јазик што се користи меѓу познајници или припадници на иста група, во електронски пошти, писма, итн., а во кој изобилуваат сленгизми, вулгаризми и колоквијализми); и

- *личен (интимен) регистар* (јазикот во приватната комуникација што го користат припадници на најтесното семејство или блиски лица, на пример, сопруг и сопруга, момче и девојка, браќа и сестри, родители и деца).¹³

Од друга страна, различните видови регистри имаат свои карактеристики, односно се разликуваат во однос на вокабуларот, па и граматичката структура. Имено, различни професионални групи имаат сопствен регистар или вокабулар што го користат, како што е економски, правен, медицински регистар и слично (познати и како економски, правен и медицински јазик). Се среќаваат одредени автори кои разликуваат и други видови како, на пример, правен регистар (познат и како правен јазик), каде што како посебни жанрови се издвојуваат жанрот на судски расправи, тестаменти, давање писмени изјави, итн. Потоа, постои формален регистар каде што можни жанрови се службени документи, академски текстови, итн.¹⁴ Во таа насока одредени автори, меѓу кои се вбројуваат Меклоски, Дадли-Еванс, Хендерсон и Свејлз, анализираат и *економски регистар*,¹⁵ во кој можат да се издвојат различни жанрови како, на пример, економски извештаи, есеи, анализи, итн. Оттука, Вардхо го дефинира регистарот како „определен вокабулар што се поврзува со специфични професионални или социјални групи“ (Metzger, 2003: 115).

Моделот на Хаус за анализирање и споредба на оригинални и преведени текстови може да се примени и за анализирање на регистарот во изворен текст (на англиски јазик) и целен текст или превод (на македонски јазик) кои се дел од нашиот корпус. За таа цел одбираме извадок од корпусот, поточно од ТЕКСТ 1, кој подолу е прикажан во оригинал паралелно со неговиот превод на македонски јазик.

Извадок 1

“Money and Inflation

Thirty years ago, the movie you might have paid \$9 to see last week would have set you back

¹³ Montano-Harmon, M. R. “Developing English for Academic Purposes”, California State University, Fullerton. <http://www.genconnection.com/English/ap/LanguageRegisters.htm>

¹⁴ Lee, YW David. (2001). “Genres, Registers, Text Types, Domains, and Styles: Clarifying the Concepts and Navigating a Path Through the BNC Jungle”. Lancaster University, UKM <http://llt.msu.edu/vol5num3/lee/default.html>.

¹⁵ Според *register of economics*.

only a dollar or two. In fact, for \$9 you could probably have had dinner, seen the movie, and bought yourself a big bucket of hot buttered popcorn. As shown in Figure 5, which illustrates the movement of average prices in the U.S. economy from 1950 to 2005, the prices of most items are quite a bit higher now than they were then. The average price of goods and services in an economy is called the **aggregate price level**, or, more simply, the price level (a more precise definition is found in the appendix to this chapter). From 1950 to 2005, the price level has increased more than sixfold. **Inflation**, a continual increase in the price level, affects individuals, businesses, and the government. It is generally regarded as an important problem to be solved and is often at the top of the political and policymaking agendas. To solve the inflation problem, we need to know something about its causes.” (Mishkin, 2010: 10)

„Пари и инфлација

Ако за билет за кино изминатава недела сте платиле 9 долари, пред 30 години тој чинел само долар или два. Всушност, за 9 долари тогаш веројатно сте можеле да вечерате, да го гледате филмот и да си купите големо пакување пуканки. Како што е покажано на сликата 5, што го илустрира движењето на просечните цени во економијата на САД од 1950 до 2005 година, цените на повеќето добра се значително повисоки отколку што некогаш биле. Просечната цена на доброта и услугите во економијата се нарекува **агрегатно ценовно ниво** или, едноставно, ценовно ниво (попрецизна дефиниција може да се најде во додатокот на ова поглавје). Од 1950 до 2005 година, ценовното ниво бележеше шестократен пораст. **Инфлацијата**, континуиран пораст на ценовното ниво, влијае врз индивидуите, бизнисите и владата. Генерално се вреднува како сериозен проблем што треба да се реши и вообичаено е на врвот на агендата на креаторите и спроведувачите на економската политика. За да го решиме инфлацискиот проблем, потребно е да знаеме нешто за причините што го предизвикуваат.“

(Мишкин, 2010: 10)

Претходно беше утврдено дека корпусот може да се класифицира во жанрот на академски учебници. Жанрот дополнително се дефинира во однос на три димензии. Имено, во однос на областа, се работи за текст од доменот на економијата и финансиите, а присутна е и специфична лексика (*inflation, aggregate price level, business, inflation*

problem). Околностите ги дава односот меѓу писателот и читателската публика составена од студенти и економисти, а присутен е и формален стил на пишување („*The average price of goods and services in an economy is called the aggregate price level, or, more simply, the price level*“). Бидејќи се работи за текст што е извадок од учебник, пишуваниот јазик го претставува медиумот или начинот на комуникација. Овие димензии кои го определуваат регистарот водат и до функцијата на изворниот текст, а тоа е пренесување факти, информации и знаење (за движењето на просечните цени во економијата на САД од 1950 до 2005 година). Во тесна врска со жанрот е и регистарот, при што кај изворниот текст или кај оригиналот се забележува економски регистар, односно карактеристики за научното пишување (*As shown in Figure 5 [...]; A more precise definition is found in the appendix to this chapter [...]*).

Ако се изврши истиот дескриптивен процес и за целниот текст или за преводот, повторно се забележува економски регистар карактеристичен за жанрот на академските учебници кој е во областа на економијата и финансиите, а тоа се потврдува и со присуството на специфична лексика (*инфлација, агрегатно ценовно ниво, бизнис, инфлациски проблем*). Околностите ги дава односот меѓу писателот и читателската публика, каде повторно е присутен формален стил на пишување („*Просечната цена на доброта и услугите во економијата се нарекува агрегатно ценовно ниво или, едноставно, ценовно ниво*“) и каде пишуваниот јазик го претставува медиумот или начинот на комуникација. На крајот, доколку се споредат двата текста се забележува дека имаат иста функција и тоа пренесување факти, информации и знаење, затоа што се работи за ист вид (жанр) текстови, поточно, за информативни текстови кои постојат и во изворната и во целната култура.

Меѓутоа, веднаш се забележливи одредени несовпаѓања меѓу изворниот и целниот текст во однос на изборот на лексичка и синтаксичка структура (лексико-граматика). На пример, *aggregate price level* е директно преведено како *агрегатно ценовно ниво*, иако се работи за агрегатно ниво на цените кое го претставува основното ниво на цените, додека *inflation problem* е пренесен како *инфлациски проблем*, но всушност се работи за проблем со инфлацијата (бидејќи инфлациски погрешно го дефинира проблемот). Структурата на реченицата „*Inflation, a continual increase in the price level, affects individuals, businesses,*

and the government“ е буквално пренесена во преводот и звучи неприродно на македонски јазик, но и граматички е неточна, па посоодветно е да се примени техниката на слободно преведување, на пример, „*Инфлацијата, која претставува континуиран пораст на нивото на цените, влијае врз поединците, бизнисите и владата*“. Тоа води до заклучокот дека овде е применета техниката на буквално преведување, што го намалува квалитетот на преводот бидејќи на одредени места не звучи природно на македонски јазик, па читателите ќе знаат дека се работи за преведен текст. Овде се забележува влијанието на англискиот јазик врз македонскиот преку директниот превод на текстот, но и покрај тоа се работи за два паралелни текстови во слична област кои иако се создаваат во различно (културно) окружување, припаѓаат на ист жанр и имаат иста функција. Ваквиот вид текстови Хаус ги нарекува *overt translation*, а доколку изворниот текст не постои како жанр во целниот текст тој се нарекува *covert translation* (Munday, 2008: 93). Ако моделот на Халидеј се смета дека е најприменлив кај англискиот и други сродни јазици, предноста на моделот на Хаус е тоа што тој е применлив кај секаков вид јазици, а како што покажавме со примерот, применлив е и кај македонскиот јазик и претставува корисен механизам за разбирање на процесот на преведување со кој се создава целниот текст.

2.4. Економски дискурс

Во применетата лингвистика централен интерес заземаат два приоди и тоа анализата на жанрот и анализата на дискурсот. Дискурсот се поврзува со функционалниот стил бидејќи дискурсот го опфаќа и стилот на јазикот што се користи во определени ситуации, односно во определена област. Анализата на дискурсот се применува во истражување на јазичната структура на текстот и неговото значење, а најголемо влијание во оваа област има моделот на Халидеј според кој во значењето постои тесна врска меѓу јазичниот избор на писателот и пошироката социокултурна рамка. Тоа значи дека социокултурното окружување влијае врз жанрот (видот на текстот што се поврзува со специфична комуникациска функција), при што жанрот ги одредува другите елементи во системската рамка, а пред сè, регистарот. Трите димензии (област, околности, начин) според кои се дефинира регистарот заедно го формираат дискурсот на текстот и ги претставуваат трите метафункции: идеациска, интерперсонална и текстуална, коишто се

реализираат преку лексико-граматиката, односно преку изборот на лексика и синтаксичка структура – а токму овие покажуваат како се реализираат метафункциите и значењето на текстот (Munday, 2008, 91). Истото може да се илустрира со Слика 5.¹⁶

Слика 5 – Однос на жанрот и регистарот со јазикот

Во врска со Слика 5 е и дефиницијата на Хатим и Масон, според кои **дискурсот ги претставува „начините на зборување и пишување што вклучуваат социјални групи во усвојувањето на определен став кон области од социокултурната активност, на пример, расистички дискурс, бирократски дискурс, итн.“** (Munday, 2008: 99). Во анализата на дискурсот се проучуваат шемите на организација на текстот на ниво надвор од тоа на речениците, поточно, се проучува она што е заедничко за сите текстови, додека во проучувањето на жанрот овој приод се применува во анализата на определени видови текстови, односно која е комуникациската цел на писателот (Henderson; Dudley-Evans; Backhouse, 1993: 3). Дадли-Еванс додава дека во рамките на определен жанр „комуникациската цел на писателот го раководи во изборот на граматичко и лексичко

¹⁶ Преземено (во преведена форма) од Мундеј (2008: 90).

ниво“ (Dudely-Evans, 1994: 219). Дискурс е она што е карактеристично за сите текстови, а во жанрот се анализира тоа што е карактеристично за поединечни текстови.

Според Палтриџ, во анализата на дискурсот се става акцент врз односот на јазикот и општествениот и културниот контекст во кој се користи. Терминот „анализа на дискурс“ за првпат е воведен од Зелиг Харис во 1952 година како начин за анализирање поврзани говори и пишувани текстови, при што анализата се фокусира на јазикот, но надвор од нивото на реченицата, како и на односот меѓу јазичното и нејазичното. Посебен акцент се става врз начините на кои определени јазични карактеристики се комбинираат во определени видови и стилови на текстови. Оттука постојат различни начини на кои се користи јазикот во определени ситуации. Анализата на дискурсот се фокусира на начинот на кој луѓето вообичаено го организираат тоа што го зборуваат и пишуваат, па постојат разлики во различно општествено или културно окружување (Paltridge, 2006: 2). Според Харис, „односот меѓу јазичното и нејазичното“ подразбира на кој начин луѓето го толкуваат она што се зборува во зависност од ситуацијата во која се наоѓаат. Тоа може да се демонстрира преку анализа на извадок од ТЕКСТ 4 од корпусот, којшто претставува воведен дел од Извештај на независни ревизори.

Извадок 2

“To the Board of Directors and Shareholders of Starbucks Corporation

Seattle, Washington

*We have audited the accompanying consolidated balance sheets of Starbucks Corporation and subsidiaries (the “Company”) as of September 28, 2003, and September 29, 2002, and the related consolidated statements of earnings, shareholders’ equity and cash flows for the years ended September 28, 2003, September 29, 2002, and September 30, 2001. These financial statements are the responsibility of the Company’s management. **Our responsibility is to express an opinion on these financial statements based on our audits.***

*We conducted our audits in accordance with auditing standards generally accepted in the United States of America. Those standards require that we plan and perform the audit to **obtain reasonable assurance about whether the financial statements are free of material misstatement.** An audit includes examining, on a test basis, evidence supporting the amounts and*

*disclosures in the financial statements. An audit also includes assessing the accounting principles used and significant estimates made by management, as well as evaluating the overall financial statement presentation. **We believe that our audits provide a reasonable basis for our opinion.***

In our opinion, such consolidated financial statements present fairly, in all material respects, the financial position of the Company as of September 28, 2003, and September 29, 2002, and the results of its operations and its cash flows for the years ended September 28, 2003, September 29, 2002, and September 30, 2001, in conformity with accounting principles generally accepted in the United States of America.

DELOITTE & TOUCHE LLP

Seattle, Washington

December 19, 2003”

(Horngrén; Sundem; Elliott; Philbrick, 2010: 26)

„До Одборот на директори и акционери на корпорацијата Starbucks,

Сиетл, Вашингтон

Ние извршивме ревизија на придружните консолидирани Биланси на состојбата за корпорацијата Starbucks и нејзините подружници (во понатамошниот текст „компанијата“) изготвени под 28 септември 2003 година и 29 септември 2002 година, и на придружните Биланси на успех, Извештаи за промени во капиталот и Извештаите за паричните текови за годините кои завршуваат на 28 септември 2003, 29 септември 2002 и 30 септември 2001 година. Овие финансиски извештаи се одговорност на менаџментот на компанијата. Наша одговорност е да изразиме мислење за финансиските извештаи врз основа на спроведената ревизија.

Ние ја спроведовме ревизијата во согласност со општоприфатените стандарди за ревизија во САД. Овие стандарди бараат ние да ја планираме и да ја спроведуваме ревизијата со цел да понудиме разумно уверување дека финансиските извештаи се ослободени од материјални грешки. Ревизијата вклучува испитување, засновано врз тестирање на евиденциите што ги поткрепуваат износите и образложенијата во финансиските извештаи. Ние веруваме дека нашата ревизија обезбедува разумна основа за изразување мислење.

Според нашето мислење, презентираниите консолидирани финансиски извештаи

нудат фер презентација, во сите материјално значајни аспекти, за финансиската состојба на компанијата за годините кои завршуваат на 28 септември 2003 и 29 септември 2002 година, и резултатите од операциите и паричните текови за годините кои завршуваат на 28 септември 2003, 29 септември 2002 година и 30 септември 2001 година, во согласност со општоприфатените сметководствени принципи во Соединетите Американски Држави.

DELOITTE & TOUCHE LLP

Сиетл, Вашингтон

19 декември 2003 година“

(Хорнгрен; Сандем; Елиот; Филбрик, 2010: 26)

Извештајот на независни ревизори претставува посебен жанр на текст што се карактеризира со употреба на формален стил на изразување и специфични фрази. На пример, реченицата „*Ние извршивме ревизија на придружните консолидирани Биланси на состојбата за корпорацијата [...] и нејзините подружници (во понатамошниот текст „компанијата“) изготвени под [...] година, и на придружните Биланси на успех, Извештаи за промени во капиталот и Извештаите за паричните текови за годините кои завршуваат на [...]*“ е карактеристична во интеракцијата меѓу ревизорите и претставува вообичаена фраза со која започнува секој ревизорски извештај. Оваа реченица има определено значење во дадената ситуација и го содржи називот на компанијата и видовите извештаи што се предмет на ревизија, при што би можела да биде разбрана со поинакво значење во друга ситуација односно во поинаков контекст. Оттука, дискурсот претставува анализа на начините на кои се користи јазикот, како и на односот меѓу јазикот и контекстот во кој се користи со цел постигнување определени комуникациски цели и учество во определен комуникациски настан како што е изразување независно ревизорско мислење. Доколку се анализираат сите вообичаени фрази во ревизорското мислење ќе се забележи и дека повеќето се буквално преведени од англиски јазик.

Одредени автори (Тошовиќ, 2002: 33) го користат терминот „дискурс“ и во раслојувањето на јазикот зборуваат за поединечни видови дискурс, на пример, за разговорен, пишуван, јавен, специјализиран, мултимедијален дискурс, итн. Други автори

вршат поинаква поделба, на пример, Конг ги разликува следниве основни видови дискурс меѓу кои не постојат строго утврдени граници (Kong, 2009: 114):

- *професионален дискурс;*
- *институционален дискурс;* и
- *деловен дискурс.*

Како што може да се забележи и од извадокот, во жанрот на економските текстови е присутен професионален дискурс. Всушност може да се каже и дека секоја професија претставува посебен дискурс, па оттука Конг и Лајнел пишуваат за различни видови професионална комуникација врз чија основа го делат професионалниот дискурс на следниве три категории прикажани на Слика 6 подолу и тоа на интрапрофесионален, интерпрофесионален и професионално-лаички дискурс (Kong, 2009: 114).

Слика 6 – Видови професионален дискурс

Ставот на Конг се разликува од оној на Тошовиќ по тоа што Конг смета дека професионалниот дискурс го опфаќа јазикот што го користат стручњаци, како што се адвокати, доктори, инженери, иако не треба да ги опфаќа само оние кои традиционално се означуваат како стручњаци, туку и многу други како што се професори, службеници, итн. Наспроти овој, институционалниот дискурс ја претставува интеракцијата меѓу професионалците и лаиците, додека деловниот дискурс¹⁷ го дефинира како „јазикот што го користат лица чии главни деловни активности и интереси се во областа на бизнисот и кои остваруваат контакти за целите на водење бизнис“ (Kong, 2009: 113, 126). Конг додава дека деловниот дискурс отсекогаш се дефинирал како јазикот што се користи во деловното окружување за комерцијални цели, но идејата за деловно не треба да се ограничува само на таков вид окружување бидејќи јазикот на економијата не е исто со деловниот јазик.

Во таа насока Готи ја дава една од најчесто цитираните дефиниции за **професионалниот дискурс** како „специјализирана употреба на јазикот во контекст што е вообичаен за специјализирана заедница во академската, стручната, техничката и професионалната област на знаење и практика (Crawford-Camicciottoli, 2007: 21). Зголемениот интерес за проучување на професионалниот дискурс се должи на зголемената диференцијација и специјализација на професиите со што се одговара на потребата за приспособување на комуникацијата во одредена стручна област во насока на постигнување конкретни комуникациски цели (Orna-Montesinos, 2012: 3).

Уште еден еминентен автор кој се занимава со проучување на дискурсот и жанрот е Вијау Батиа кој го користи терминот дискурс во општа смисла како упатување кон **„употребата на јазикот во институционален, стручен или општ социјален контекст“** (Bhatia, 2004: 3). Според Батиа, дискурсот ја опфаќа пишуваната и говорената форма, при што во анализата на писмениот дискурс се излегува надвор од нивото на речениците и се става акцент врз лексичко-граматичките и другите својства на текстот, организацијата на јазикот во стручни текстови од определена дисциплина и слично. Тоа значи дека не се става акцент врз јазикот како целина туку врз поедини примери за употребата на јазикот

---

¹⁷ Според *business discourse*.

(2004: 7-8). Сите претходно споменати автори се согласни дека теоријата за жанрот има големо значење во анализата на писмениот дискурс, односно на дискурсите заедници.

Во тесна врска со дискурсот е концептот за *дискурсна заедница*. Покрај општата употреба на јазикот во секојдневната комуникација, јазикот се користи и за комуникација со специфични групи кои се класифицираат во различни заедници наречени дискурсни заедници. Јазикот на кој пишуваме или зборуваме во определена ситуација е организиран на различен начин и се користи за исполнување различни комуникациски цели. Многу автори го наведуваат Џон Свејлз како еден од највлијателните аналитичари во областа на писмената комуникација и употребата на јазикот во неа. Според Свејлз, дискурсите заедници претставуваат „групи кои имаат определени комуникациски цели и кои користат специфичен јазик за постигнување на тие цели“ (Borg, 2003: 399). Клучна улога за овој автор има поимот жанр, како и организациските шеми во писмената комуникација, коишто претставуваат посебни дискурсни заедници. Посебна дискурсна заедница претставуваат и економистите, како припадници на посебна професионална заедница која користи специфичен јазик и начини на изразување.

Додека лицата кои користат ист јазичен систем со определени карактеристики припаѓаат на определена говорна заедница, во една дискурсна заедница припаѓаат лица кои имаат заеднички цели и кои комуницираат со други членови на заедницата заради остварување на тие цели. Борг пишува и дека концептот на дискурсна заедница има големо значење за проучувања во областа на стручното пишување (Writing for Specific Purposes). Оттука, може да се заклучи дека дискурсот претставува „употреба на јазикот во специфичен контекст“ (Cameron; Kulik, 2003: 29). Камерон и Кулик кон ова додаваат дека зборовите добиваат значење преку дискурсот. Дискурсна заедница претставува поим кој го користат огромен број проучувачи на дискурсот, како што се Батиа, Дадли-Еванс, Свејлз, Хајленд, итн. Според Свејлз, една дискурсна заедница се дефинира според следниве шест критериуми (Swales, 1990: 24-27):

- постоење на *општоприфатени заеднички цели* во општеството;
- постоење на *механизми за меѓусебна комуникација* на припадниците на заедницата;

- користење на партиципативните механизми првенствено за обезбедување и *размена на информации* и повратни информации;
- користење и *постоење на еден или повеќе жанрови* при остварување на целите во комуникацијата;
- употреба на специфична *стручна лексика* односно терминологија; и
- поседување соодветно ниво на *контакт и експертиза* во определен дискурс.

Ако претходно беше дефинирано дека дискурсот претставува употреба на јазикот во специфичен контекст, тогаш може да се заклучи дека економскиот дискурс претставува еден вид професионален дискурс, односно специјализирана употреба на јазикот вообичаен за посебна средина и тоа за академската и стручната заедница. Всушност, предмет на интерес во оваа глава е дискурсот во учебниците од областа на економијата и финансиите наменети за високообразовните институции. Економскиот дискурс е нејасен и неразбирлив за оние кои првпат се запознаваат со економијата, вклучително и за идните економисти на универзитетите, поточно на економските факултети. Тој подразбира употреба од страна на посебен вид корисници и тоа во економско-финансиската дејност. Имено, во анализираниот корпус посебна дискурсна заедница претставуваат економистите кои користат посебен јазик во меѓусебната комуникација и во комуникацијата со други стручњаци (кои се сметаат за припадници на друга дискурсна заедница), но и со други членови во општеството (пошироката говорна заедница) и со помош на јазикот ги изразуваат своите идеи. Може да се забележи дека оваа посебна дискурсна заедница ги исполнува гореспоменатите критериуми дефинирани од страна на Свејлз, поточно, тие имаат заеднички цели во комуникацијата, користат заеднички механизми за комуникација со припадниците на истата дискурсна заедница со цел размена на информации, при што постојат повеќе различни жанрови (економски извештај, економска анализа, стручен труд, итн.) и употребуваат стручна терминологија од областа на економијата и финансиите поради стручноста (експертизата) што ја поседуваат во економската област. Како припадници на определена група со заедничка дејност, којашто споделува заеднички цели и вредности, економистите за потребите на професионалната комуникација користат специфични начини на изразување и споделување на своето знаење во усната и писмената

комуникација, при што фокусот во трудот е врз писмената комуникација. Специфичниот јазик на економијата претставува средство за остварување на комуникациската функција на јазикот и тоа за известување за нови сознанија, истражувања и откритија, како и за создавање теоретска рамка со цел надградување на постојните достигнувања во определена стручна област.

Анализата на дискурсот во корпусот покажува дека овде не се работи за типичен академски дискурс бидејќи тој е повеќе карактеристичен за строго-научниот (академски) потстил кој се одликува со многу поголема официјалност од научно-учебничкиот потстил. Како што беше претходно утврдено, кај корпусот во трудот може да се зборува за професионален дискурс, поточно, за економски дискурс кој поради употребата во рамките на специфична професија претставува интрапрофесионален дискурс. Сепак, и професионалниот и академскиот дискурс имаат нешто заедничко, односно Џордан наведува дека формалниот и академски дискурс се одликуваат со неколку основни карактеристики и тоа „приодот на академскиот писател е аналитички, објективен, интелектуален и рационален (наместо импресионистички, субјективен, емотивен и полемички), додека неговиот тон е сериозен, безличен и формален (наместо разговорен, личен и колоквијален)“ (Jordan, 2006: 244). Овие основни карактеристики се заеднички и за двата вида дискурс. Од авторите кои го изучуваат економскиот дискурс, најголемо влијание има МекКлоски.

Организацијата на дискурсот не зависи само од стилот (којшто беше опфатен во оваа глава), туку и од комуникациските цели и целната публика. Припадниците на определена дискурсна заедница развиваат специфични лексичко-граматички и дискурсни норми за пренесување на стручното знаење, како што се покажа со вториот извадок. Дискурсот е збир од меѓусебно поврзани области или општествени практики, професионални практики и познавања за жанрот на текст, коишто придонесуваат за создавање на дискурсот и кои влијаат врз начинот на кој се користи јазикот, како и врз изборот на лексичко-граматички карактеристики со цел добивање соодветен текст (Orna-Montesinos, 2012: 4). Професионалната заедница опфаќа посебна „територија“ или професионално окружување, како и заедничка „култура“, во чии рамки се создаваат и се толкуваат писмени текстови со кои се создава и се пренесува стручно знаење. Според

Орна-Монтесинос, *професионалната заедница* сочинува „посебна дискурсна заедница којашто создава сопствен дискурс кој е обликуван во согласност со потребите на целната публика и комуникациските цели што треба да се остварат, а кој се разликува од дискурсите на различните професионални области“ (2012: 2).

Батиа пишува дека жанрот се создава општествено и со тоа зависи од општествените практики. Жанрот претставува медиум преку кој членовите на професионалната или академската заедница комуницираат меѓусебно (Bhatia, 2004: 186). Во секоја дискурсна заедница постојат определен број жанрови кои ги користат нејзините припадници заради остварување на своите комуникациски цели. Една од школите кои го проучуваат жанрот е и Школата заснована на природот англиски јазик во струка (English for Specific Purposes) чии најзначајни претставници се Свејлз и Батиа, а кои ставаат акцент врз комуникациските цели на жанрот и претпоставката дека практиките на создавање текстови во специјализираните жанрови се поврзани со комуникациските цели на текстот, како и врз влијанието што го има социјалниот контекст врз жанрот. Всушност, анализата на жанрот и структурата на дискурсот е заснована врз моделот на Свејлз кој пишува за различни фази во дискурсот за опишување на структурата на дискурсот на пишаните текстови (Paltridge, 2006: 83). Според Батиа, жанрот има општествена димензија и се толкува и користи во посебен академски, општествен, институционален и професионален контекст, при што секој жанр се користи и се разбира од стручњациите кои се припадници на определена професионална или академска заедница.

Пред да преминеме на анализата на жанрот на економските текстови, во прилог се истакнуваат разликите меѓу говорениот и пишуваниот јазик кои, според Палтриџ, важат за некои од говорените и пишуваните жанрови од аспект на следниве категории (Paltridge, 2006: 14):

- *граматичка сложеност и пишуван дискурс*: општ став е дека пишуваниот текст е структурно посложен и понатрупан отколку говорот;

- *лексичка збиеност во говорениот и пишуваниот дискурс*: пишуваниот дискурс најчесто е лексички позбиен отколку говорениот дискурс. Лексичката збиеност се однесува на соодносот на значенски зборови (именки и глаголи) со граматички или службени зборови (предлози, заменки и слично) во една реченица. Во говорениот дискурс,

значенските зборови се распределени во повеќе реченици наместо да бидат збиени во една реченица (што е карактеристично за пишуваниот дискурс);

- *номинализација во говорениот и пишуваниот дискурс*: постои висок степен на номинализација во пишуваните текстови, поточно, дејствата и настаните се изразуваат преку именки наместо со глаголи. Именските групи во пишуваните текстови се вообичаено подолги од оние во говорот поради што информациите во пишуваните текстови се позбиени во само неколку зборови во една реченица и се помалку распространети отколку во говорот; и

- *јасност во говорениот и пишуваниот дискурс*: општоприфатен е ставот дека кај пишуваните текстови има поголема јасност отколку во говорот. Тоа зависи од целта на текстот и дали авторот на текстот или лицето што зборува соопштува нешто директно или индиректно.

Со оглед на тоа што трудот е заснован на корпус од текстови, истражувањето во оваа глава е поставено врз основа на функционалниот стил. За крај може да се донесат неколку заклучоци во врска со анализираниот корпус во трудот, односно најпрво може да се констатира дека се работи за научен функционален стил, каде како потстил се јавува научно-учебничкиот потстил, при што корпусот спаѓа во трудови во вид на публикации што вклучуваат монографии, книги, учебници и слично. Оваа класификација е заснована врз моделот на Тошовиќ, меѓутоа западноевропските и други странски автори зборуваат за регистар наместо за функционален стил, којшто беше демонстрирано дека повеќе претставува социолингвистички отколку стилистички термин. Според нивниот модел, регистарот, којшто претставува начин на кој се користи јазикот во релевантниот контекст или ситуација, беше дефиниран како формален регистар според една класификација или како економски регистар според друга класификација. Истражувањето на жанрот на економски текстови што го сочинуваат корпусот покажува дека се работи за жанрот на академски учебници, а на крајот беше вклучен и јазикот односно дискурсот што се користи во областа за кој беше констатирано дека претставува професионален дискурс со економскиот дискурс како посебен интрапрофесионален подвид. Имајќи го предвид претходно изнесеното, за крај може да се заклучи и дека при преведување на ваков вид

информативни текстови, кои пред сè изобилуваат со голем број факти, треба да се задржи и стилот на оригиналот.

Кај ваквиот вид истражувања, категоризирањето на корпусот од текстови се врши во однос на гореспоменатите категории кои се меѓусебно поврзани и придонесуваат за полесно донесување заклучоци во однос на конкретната лексика што се користи од специфичната професионална или дискурсна заедница во стручната област на корпусот. Анализата на сите овие категории е со цел носење заклучоци за односот меѓу јазикот и контекстот или за ситуацијата на општење. Сите сознанија изнесени во оваа глава претставуваат основа за анализирање на лексиката во наредната глава, но и за избирање на најсоодветна техника на преведување. Со оглед на тоа што зборовите носат значење, но ја добиваат својата смисла во определен контекст, главниот акцент во трудот одлучивме да биде ставен врз лексиката карактеристична за определена професионална или стручна област, што е предмет на истражување во третата глава.

3. АНАЛИЗА НА ЛЕКСИКАТА ВО ПРЕВОДИТЕ ОД АНГЛИСКИ НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК НА НАУЧНА И СТРУЧНА ЛИТЕРАТУРА ОД ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКАТА ОБЛАСТ

*“A word acquires meaning through its context
and can produce varying responses according to culture”*

Eugene Nida

Лексичкиот состав на македонскиот јазик од економско-финансиската област е недоволно истражувана област кај нас и претставува предизвик за проучување не само од јазична гледна точка туку и од аспект на надворешно-јазичните влијанија. Денешните проучувања на лексичкиот фонд премногу се фокусираат на влијанието на англискиот јазик врз македонскиот без да се извршат детални дијахрониски проучувања на влијанието што го имале другите јазици врз создавањето на меѓународниот и домашниот лексички фонд во оваа област. Меѓутоа, влијанието на англискиот јазик е од поново време и се должи на определени фактори што ќе бидат разгледани подетално, па во оваа глава ќе се надоврземе на деталната дијахрониска и етимолошка анализа од првата глава во трудот, при што ќе се покаже дека други јазици имале многу поголемо влијание од англискиот и дека ја дале основата на нашата научна и стручна терминологија, односно дека секој јазик придонесувал во различна подобласт. Оттука и првичните сознанија до кои се доаѓа во третата глава се темелат на таков вид анализа.

Меѓутоа, гореспоменатата лексика од туѓ произлез и интернационализмите не се единствените составни елементи кај зборовниот фонд од областа која е посебен предмет на интерес во трудот. Членовите на определена дискурсна или професионална заедница во меѓусебната комуникација првенствено користат термиолошка лексика, како и професионализми и жаргонизми кои се специфични за нивната стручна област, но и во зависност од дадената ситуација и токму тоа ги разликува од другите. Всушност,

употребата на специфични видови лексика е во тесна врска со стилот и жанрот на текстови, па затоа тие беа детално анализирани во претходната глава. Оттука, предмет на анализа во третата глава се видовите лексика што се карактеристични за економско-финансиската област, поточно за жанрот на економските текстови.

Во оваа насока се поврзува и поимот за *лексичко поле*. Имено, Орна-Монтесинос пишува дека „лексиконот е организиран според лексички полиња кои претставуваат група лексеми што припаѓаат на определена активност или област на специјализирано знаење“ (Orna-Montesinos, 2010: 91). Оваа авторка додава и дека токму лексиката е еден од главните проблеми за дискурсот, којшто беше истражуван во претходната глава, особено техничкиот вокабулар кој е специфичен за определена тема, област или дисциплина и суптехничкиот вокабулар составен од зборови со исто значење во неколку научни или технички дисциплини, како и оние заеднички зборови што се појавуваат со посебно значење во специфични научни и технички области и истакнува дека вокабуларот специфичен за определена област е од клучно значење за жанровите. Оттука во оваа глава се истражуваат сите претходно споменати видови вокабулар, при што сметаме дека вокабуларот во областа на економијата и финансиите претставува посебно лексичко поле поради што во оваа глава се става главен акцент врз анализата на видот на лексика во оваа област и нејзината улога во пренесување на економските идеи. Ако во првата глава од трудот беше извршен преглед на потеклото на меѓународната економско-финансиска лексика што ја дала основата за голем број јазици, во оваа глава анализата се поместува врз македонскиот јазик при што се врши поделба според неколку категории. За таа цел, анализата на лексиката е заснована врз примери од корпусот, иако во самите примери можат да се забележат многубројни грешки при преведувањето.

3.1.   Анализа на лексиката според потеклото на зборовите

Според потеклото на зборовите, секој јазик е составен од домашна и туѓа лексика. Домашни се сите оние зборови кои произлегуваат од сопствениот јазик или кои се наследени од најстаро време и го сочинуваат основниот зборовен фонд. Домашната лексика е составена од неколку слоеви зборови од кои, во нашиот случај, еден дел се наследени од индоевропската јазична основа, но и од старословенскиот јазик. Во

странската (туѓа) лексика спаѓаат зборовите кои навлегуваат од други јазици и тоа под влијание на различни услови, од кои во првата глава беа споменати најчестите, односно јазичните контакти, културно-историските врски, престижот на определени јазици, потребата од именување нови поими и процеси, економско-политичката доминантност на определени јазични заедници и статусот на лингва франка. Следствено на тоа, и македонскиот лексички фонд од економско-финансиската област е составен од домашна и туѓа лексика, што ќе биде потврдено и со примери од преведените материјали кои го сочинуваат корпусот. Во оваа точка ќе се изврши анализа на лексиката според потеклото на зборовите во македонскиот јазик преку компаративна споредба на термините на повеќе јазици, при што како извор на термините и нивното значење, кои се вклучени во истражувањето, претставува Економскиот лексикон, Лексиконот на странски зборови и Речникот Мериам Вебстер.

3.1.1. Домашна лексика

Домашната лексика во македонскиот јазик ја сочинуваат изворни зборови наследени уште од најстаро време кои потекнуваат од индоевропскиот јазик, како и од прасловенскиот, односно старословенскиот јазик. Тие зборови ја претставувале основата на словенските јазици од која потоа биле создавани голем број нови зборови. Од индоевропскиот прајазик биле наследени зборови во старите јазици од индоевропското јазично семејство (во кое спаѓаат словенските, германските и балтичките јазици, како и грчкиот јазик и други), вклучително и во прасловенскиот јазик од кој водат потекло словенските јазици. Бојациев истакнува дека токму затоа индоевропските зборови од старо време имаат соодветства во своите корени во другите словенски и несловенски јазици (Бояџиев, 2002: 163).

Како дел од јужнословенските јазици, и македонскиот јазик има индоевропско наследство во лексиката, при што *индоевропската лексика* била претежно за општа употреба и вклучувала називи поврзани со домот, стопанството, човековото тело, растенијата и животните и слично. Тие се заеднички за многу европски јазици, вклучително и за оние од балканскиот јазичен сојуз, а во економско-финансиската лексика веќе беа споменати голем дел од овие во првата глава од трудот, на пример, *биланс*, *буџет*,

економија, капитал, итн. Меѓутоа, многу зборови биле наследени и од прасловенскиот јазик и тоа не само во македонскиот јазик, туку во сите словенски јазици, па оттука, сродноста на овие јазици, особено од аспект на заедничката лексика, се должи на заедничкото прасловенско потекло. Кај *прасловенската лексика*, пред сè, се работи за општа лексика од секојдневниот живот, но и од областа на трговијата. Оттука, може да се констатира дека во економско-финансиската лексика преовладува туѓа лексика која се преземала од различни јазици во различни периоди и се среќава само мал дел домашна лексика формирана преку создавање сопствени македонски зборови. Тоа се вршело со употреба на словенски корени (и на мал број турски корени) кон кои се додавале домашни префикси и суфикси, како што е прикажано на следните примери во Табела 1:

Табела број 1

македонски збор	српски збор ¹⁸
влог <	улог
благосостојба <	благостање
дејност <	делатност
добивка <	добит
заем <	зајам
издатоци <	издаци
имот <	имовина
наемнина <	најамнина
менувачница <	мењачница
потрошувач <	потрошач
осигурување <	осигурање
раководење <	руковођење
саем <	сајам
самопослужување <	самопослуга

¹⁸ Поточно се работи за зборови преземани од поранешниот српскохрватски јазик.

суровина <	сировина
трошок <	трошак
штедење <	штедња
македонски збор	словенечки збор
давачка <	davek
македонски збор	турски збор
кирија <	kira
македонски збор	руски збор
банкрот <	банкротство
зделка <	сделка
распределба <	распределение
самоуправување <	самоуправление
сметководство <	счетоводство

Примерите од табелата покажуваат дека словенските корени се присутни во повеќе јазици, како српскиот, словенечкиот и рускиот, па оттаму и во македонскиот јазик, при што неизбежни се и мал број турски корени во создавањето домашна лексика. Следствено на тоа, поради заедничкото потекло од старословенскиот јазик, постојат сличности на лексичко ниво меѓу словенските јазици што се забележува во заедничките корени и зборообразувачки морфеме од кои се образувани зборовите. Оттука, присуството на лексика од словенско потекло во оваа област се забележува преку присуството на словенски корени во повеќе словенски јазици како, на пример, во руски *срок*, српски *рок* и македонски *рок*; потоа во руски *заработок*, српски *зарада* и македонски *заработка*; во руски *продажа*, српски *продаја* и македонски *продажба*; аналогно на тоа и во руски *распродажа*, српски *распродаја* и македонски *распродажба*, како и во руски *торговля*, српски *трговина* и македонски *трговија*, но и преку присуството на заеднички зборови, на пример во руски, српски и македонски јазик постојат следниве идентични зборови од економската област: *доход*, *приход*, *расход*, *цена*, итн.

Покрај новообразуваните македонски зборови кои се јавиле во поново време, познати зборови добиле нови значења, односно преку процесот на семантичко проширување започнале да се употребуваат и во областа на стопанството и тоа како апстрактни именки. Како примери за домашна лексика од економско-финансиската област можеме да се споменат *главнина, друштво, задруга, загуба, кусок, побарувачка, порачка, сметка, стапка*, итн. кои ги сретнавме и во преводите што го сочинуваат корпусот, но во многу помала мера од лексиката од туѓо потекло.

3.1.2. Странска (туѓа) лексика

Секој јазик во својот зборовен фонд содржи и туѓи зборови кои неминовно навлегуваат во јазикот со оглед на тоа што „народите не живеат изолирано еден од друг, не ја развиваат својата економија и култура сами и само со сопствени средства и меѓусебно си дејствуваат на економски и културен план“ (Бояджиев, 2002: 162). Овој автор додава дека заемањето може да биде на различни рамништа на јазичниот систем, поточно, вклучува фонеме, морфеме, зборови и фрази, при што зборовите што навлегуваат во лексиката на јазикот од други јазици се нарекуваат заемки или *туѓи зборови* (Бояджиев, 2002: 171). Преземањето туѓи зборови претставува еден од начините за збогатување на сопствената лексика, покрај зборообразувањето и семантичките промени во значењето. Заемањето лексика може да се одвива првенствено на два начини и тоа (а) непосредно од јазици со кои говорителите доаѓаат во директен допир преку устен или писмен начин, во којшто случај се зборува за *директни заемки* или (б) со посредство на друг јазик, кога се зборува за *индиректни заемки*. Странски зборови и фразеолошки изрази во македонскиот јазик во поново време во голема мера навлегуваат и се шират преку преведуваната литература како, на пример, научната и стручна литература која избилува со интернационализми, потоа преку печатените и електронските медиуми, директната комуникација со странство, итн.

Во процесот на заемање, лексичките заемки се јавуваат како најчест вид заемки, при што „морфолошката структура на позајмениот збор се пополнува со материјал од сопствениот јазик или семантичката структура на домашниот збор се пополнува со ново значење под влијание на збор од друг јазик“ (Бояджиев, 2002: 198). Лексичките заемки се

адаптираат во јазикот, што не е случај со туѓарките. Меѓутоа, покрај зборови (именки, придавки, глаголи, предлози, прилози, итн.) и значења на зборовите (семантички промени) се позајмуваат и зборообразувачки морфеми кои потоа се користат во процесот на зборообразување во јазикот-примател. Во македонскиот јазик навлегле зборообразувачки елементи од несловенско потекло и од словенско потекло и тоа германскиот суфикс *-ира* и словенскиот *-ува* за создавање глаголи како *капитализира*, *инвестира*, односно *управува*, *дејствува*, грчкиот суфикс *-ија* за создавање именки, а со кој се образувало *капитализација*, *приватизација*, *транзиција*, латинскиот префикс *контра-* искористен во *контрапродуктивен*, рускиот суфикс *-тел* во *управител*, и други. Според Аризанковска, „[...] суфиксацијата претставува еден од најпродуктивните модели на зборообразување“ во македонскиот јазик, кој во научниот функционален стил претежно се поврзува со потребата од терминологизација, а особено со интернационалната лексика и како најчести ги наведува следниве суфикси: *-ње* (вложување), *-ија* (либерализација), *-ач* (работодавач, купувач), *-ар* (аналитичар), *-ор* (инвеститор), *-ер* (дистрибутер) и други (Аризанковска, 2010: 20-21). Кај новоформираната лексика, употребата на определени суфикси особено се поврзува со специјализираната лексика, а пред сè, со термините и тоа: *-тел* (сметководител), *-ник* (извозник, увозник) и други кои се прилично фреквентни во научниот стил (Аризанковска, 2009: 21, 23).

Во македонскиот јазик постои потреба од создавање стручна терминологија во различни дејности на која често се одговарало преку создавање нови зборови и развивање нови значења на зборовите. Од таа причина дошло и до преземање туѓа лексика. Во македонскиот јазик биле преземани зборови од словенски и несловенски јазици, при што прегледот на странските зборови кои навлегувале во македонскиот јазик укажува на историските врски на македонскиот народ со други народи. Познато е дека најтесни културно-историски врски се одржувале со српскиот народ, како и со турскиот народ што резултирало со директно навлегување на србизми и турцизми во македонскиот јазик кои претставуваат директни заемки. Тие се веќе утврдени во македонскиот јазик, така што повеќето говорители воопшто и не ги сметаат за туѓи. Како што беше претходно споменато, во македонскиот јазик се присутни заемки од други јазици поради заедничкото потекло од индоевропското јазично семејство, а во научната и стручна литература

отсекогаш преовладувале меѓународни термини и странска лексика. Во македонскиот јазик, туѓите зборови биле претежно позајмувани од латинскиот, грчкиот, како и од францускиот и италијанскиот јазик и слично и тоа со посредство на трет јазик. Овие зборови претставуваат индиректни заемки. Како резултат на присуството на воени мисии, економската соработка, а со тоа и финансиската помош од страна на развиени западноевропски земји, големо влијание имале и германскиот и англискиот јазик. Во рамките на заедничкиот живот во СФР Југославија, целата службена комуникација претежно се вршела на српски јазик кој во многу случаи претставувал *јазик-посредник* преку кој навлегувала странска лексика. Меѓутоа, не смее да се заборави ниту дека до кодификацијата на македонскиот јазик сите службени документи се пишувале на грчки, турски и српски јазик, но и на германски и француски јазик со оглед на тоа што земјава била под окупација на овие народи. Денес несомнено најголемо влијание врз македонскиот јазик има англискиот јазик како резултат на енормниот подем на американската политичка и економска моќ, развојот на американската култура, како и светската доминација на англискиот јазик во комуникациите со таа разлика што денес англизмите навлегуваат во македонскиот јазик директно и без посредство на трет јазик. Најголемо влијание врз развојот на македонскиот јазик имал српскиот јазик, додека од западноевропските јазици влијание имале романските јазици, пред сè, францускиот јазик, а во денешно време неприкосновено влијание има англискиот јазик. Влијанието на англискиот јазик е особено присутно во развојот на лексиката од економско-финансиската област. Во продолжение се разгледува состојбата со туѓата лексика во македонскиот јазик во ова лексичко поле и причините за нејзиното преземање.

Според класификацијата на Бојаџиев, кај туѓите зборови се разликуваат неколку видови, поточно, заемки, туѓарки, интернационализми, егзотична лексика и варваризми (Бояџиев, 2002: 174-176). Тој ги дефинира *заемките* како туѓи зборови што се целосно асимилирани и немаат одлики на исконски домашни зборови. Подолу се врши нивна детална поделба и анализа според потеклото, при што ќе се утврди и колку често се среќаваат во нашиот корпус. *Туѓарките* се зборови што се прифаќаат од други јазици, но се неприспособени во новиот јазичен систем (Минова-Ѓуркова, 2002: 136). Во одреден степен се среќаваат ваков вид зборови и во корпусот, на пример, *трансфер*, кој се користи

наместо домашниот еквивалент *пренос*, итн. **Интернационализмите** се зборови или термини од областа на науката, политиката, економијата, културата, итн. кои се употребуваат во другите европски јазици со приближен или еднаков изговор, итн. Тие избобилуваат во корпусот и во точките подолу се врши нивна детална класификација, односно избобилуваат и во научниот функционален стил и се претпочитаат пред домашните зборови со цел поголема официјалност. **Егзотичната лексика** опфаќа зборови кои се делумно асимилирани и означуваат национални особености од животот на различни народи. За овие зборови не постојат синоними во сопствениот јазик и се користат со цел стилистички ефект. Тие се најкарактеристични за разговорниот функционален стил, а во корпусот се среќаваат во помал број и тоа само определени видови, на пример *парични единици (евро, долар)*, *називи на организации (Систем на федерални резерви)*, *називи на професии (сенатор)*, итн. За **варваризмите** се пишува во контекст на непосредно преземање на еден збор од друг јазик кој поради тоа не е во духот на јазикот-примач, како и во случаите кога се создава збор или израз со слепо имитирање туѓи зборови или изрази – односно во контекст на секоја груба јазична грешка (Минова-Ѓуркова, 2003: 136). Употребата на варваризмите е индивидуална и со цел постигнување стилистички ефект и поголема експресивност и покрај тоа што постои преводен еквивалент, на пример, *апприори*, *екс анте*, *екс пост*, *пар екселанс*, итн. Во корпусот се среќаваат варваризми на повеќе места и тие навистина избобилуваат во преводите на ваков вид текстови од економската област. Преведувачите ги користат во вакви текстови за постигнување одредена експресивност, иако во зависност од целната публика најдобро би било тие да се преведуваат со цел поголема разбирливост. Аризанковска истакнува дека варваризмите се поврзуваат со употребата на туѓојазични елементи, зборови и конструкции кои често се пишуваат со латинично писмо или во хибридна форма (Аризанковска, 2013: 136).

Туѓите зборови се делат според различни критериуми, на пример според потеклото, според начините на кои се преземаат во јазикот-примател и слично. Во потточките подолу се врши класификација на туѓите зборови според нивното потекло.

3.1.2.1. Зборови од грчко потекло

Македонскиот јазик уште од најстаро време имал директен контакт со грчкиот јазик со што навлегувале голем број зборови, кои Минова-Ѓуркова ги класифицира како неутрална лексика, архаизми и црковна лексика (2003: 136). Грцизмите најчесто навлегувале во нашиот јазик преку црковнословенскиот, при што грчкиот јазик никогаш немал директно влијание врз македонскиот зборовен фонд во економско-финансиската област. Зборовите од грчко потекло ја дале основата на оваа лексика на индиректен начин преку западноевропските јазици. Влијанието на грчкиот јазик во создавањето на овој вид лексика се забележува кај сите европски јазици бидејќи, како што веќе беше утврдено во првата глава, првите облици на банки и основни банкарски функции, но и првите облици на (меѓународни) трговски активности се наоѓаат во Античка Грција, па оттука и корените на јазикот на економијата потекнуваат од грчкиот јазик. Неговото влијание особено се должело на доминацијата на грчката и римската цивилизација и култура. Не само што грчкиот јазик, заедно со латинскиот, ја дал основата на меѓународниот економско-финансиски вокабулар, туку оттука потекнуваат и голем број зборообразувачки елементи кои се користат во создавањето сопствени зборови од оваа област во голем број јазици. Дел од овие зборови со грчко потекло, кои се среќаваат во македонскиот јазик се дадени во Табела 2.

Табела број 2

македонски збор	изворен грчки збор ¹⁹	значење на економски термин ²⁰
<i>Графикон</i>	graphikos	квантитативен приказ
<i>економија</i>	oikonomia	стопанство (изведени: економски, економист)
<i>економетрија</i>	oikonomia - стопанство + metron - мера	примена на статистички и математички методи во истражување

¹⁹ За полесно разбирање, грчките термини во оваа табела се напишани со латинско писмо, наместо со грчко.

²⁰ Како извор за значењата на термините послужи Економскиот лексикон (Крстески, 1998).

<i>економичност</i>	oikonomikos	рационалност, штедливост
<i>камата</i>	kamatos	добивка, заработка
<i>катастар</i>	catastrum	службена евиденција на земја
<i>криза</i>	krisis	поголемо економско нарушување
<i>макроекономија</i>	makros - голем + oikonomia - экономија	економска гранка што се занимава со функционирањето на стопанството во целина
<i>математика</i>	matimatika	наука за броеви и сметање
<i>микроекономија</i>	mikros - мал + oikonomia - экономија	економска гранка што се занимава со функционирањето на одделни економски феномени, на пример претпријатија
<i>монопол</i>	monos - еден + poleo - продава	структура во која постои само еден продавач или произведувач на пазарот
<i>монопсон</i>	monos - еден + orson - купување	структура во која постои само еден купувач, а многу продавачи на пазарот
<i>олигопол</i>	oligoi - мал број + poleo - продава	структура во која постојат ограничен број продавачи на пазарот кои можат да влијаат врз понудата и цената
<i>олигопсон</i>	oligoi - мал број + orson - купување	пазарна структура во која постојат ограничен број купувачи на еден вид стока или услуга
<i>синдикат</i>	sindikos	сојуз
<i>такса</i>	taxis	паричен надомест
<i>хипотека</i>	hypotheke	заложување имот

Од табелата се забележува дека претежно се работи за зборови поврзани со економијата, функционирањето на економијата и пазарната структура, кои ја даваат основата на економската терминологија во многу европски јазици, вклучително и во

македонскиот јазик. Токму таков вид зборови се среќаваат и во корпусот. Како што споменавме, овие грчки зборови навлегувале најмногу преку **меѓународната лексика** и тоа со посредство на западноевропските јазици, а во корпусот најмногу се забележува **терминолошка лексика** од грчко потекло. На пример, во корпусот се среќаваат основни термини поврзани со пазарната структура, како што е **монопол** (од грчки *monopolio*), кој во македонски јазик навлегол преку германскиот, односно *Monopol*. Покрај тоа, се забележуваат грчки зборообразувачки елементи со кои се создавала економската терминологија, на пример, грчкиот префикс *υπερ-*, навлезен во меѓународна употреба како *hyper-* (со значење 'претеран'), кој е комбиниран со *инфлација* со што се добил економскиот термин *хиперинфлација*. Во корпусот не се забележуваат калки или фразеолошки изрази од грчко потекло, но може да се издвои следниов пример за терминолошка лексика од грчко потекло:

*“A supply restriction occurs when a single firm **monopolizes** a market. In such circumstances, rather than increase output in response to increased demand, a **monopolist** might restrict output and let prices rise. This allows the **monopolist** to take a greater profit margin on each unit it sells. (...) Given the dangers inherent in **monopoly**, the role of government in a market economy is to encourage vigorous free and fair competition between private producers.”*

(Hill, 2010: 49)

*„Ограничувањата на понудата се случуваат кога една фирма го **монополизира** пазарот. Во такви околности, наместо да го зголеми производството, како реакција на зголемената побарувачка, **монополистот** би можел да ја ограничи понудата и да ги пушти цените да растат. Ова му овозможува на **монополистот** да добие поголем профит од секоја единица производ што ја продава. [...] Со оглед на опасностите што се сврзани со **монополот**, улогата на власта во пазарната економија е да охрабри динамична слободна и фер конкуренција меѓу приватните произведувачи.“*

(Хил, 2010: 49)

Со оглед на статусот на Античка Грција во минатото како лулка на демократијата, науката и културата, лексиката од грчко потекло навлегувала во многу јазици од

индоевропското јазично семејство врз чија основа бил изграден сопствен зборовен фонд, особено во економската област. Преку грчкиот јазик навлегувале и латински зборови во дел од словенските јазици, вклучително и во македонскиот јазик, како резултат на трговската соработка на Грција со земјите на Балканскиот Полуостров.

3.1.2.2. Зборови од латинско потекло

Познато е дека доминантна употреба во науката имал латинскиот јазик кој долго време ги заменува живите јазици во научната дејност особено во медицината. Според Тошовиќ, дури по XVIII век во европските јазици се развил вистински научен стил, бидејќи не биле изградени соодветни средства за пренесување апстрактен начин на размислување, па многу автори претпочитале да пишуваат на латински јазик бидејќи сметале дека нивните матични јазици биле несоодветни за задачите и целите на науката. Најважна последица од оваа доминација е неприспособноста на живите книжевни јазици за пренесување и изразување научни поими од таа ера и непостоењето поволни услови за развој на научен стил на изразување на сопствените јазици (Тошовиќ, 2002: 67).

Како еден од најраспространетите јазици во Европа, латинскиот јазик во Средниот век претставувал јазик на науката, религијата и дипломатијата, како и меѓународен деловен јазик кој имал доминација заедно со грчкиот. Латинскиот бил доминантен јазик во Римската Империја која имала свое присуство и на Балканскиот Полуостров каде се наметнал кај словенски народи. Денес неговиот печат сè уште е неприкосновен во медицинската терминологија, која е претежно со латинско потекло, но тука е и научната и техничката терминологија која се создавала со зборообразувачки средства од латинскиот и грчкиот јазик. Латинизмите преовладуваат во општествено-политичката, економската, административната и културната област.

Беше споменато дека некои латинизми навлегувале во други јазици, вклучително и во македонскиот, со посредство на грчкиот јазик, но првенствено преку романските јазици, при што многу зборови во гореспомнатите области се создавале од латински корени и зборообразувачки елементи. Таков е случајот со економското-финансиската област, при што дел од најчесто среќаваните зборови од латинско потекло врз чија основа била создавана македонската лексика во оваа област се прикажани во Табела број 3.

Табела број 3

македонски збор	изворен латински збор	значење на економски термин ²¹
<i>агрегатен</i>	aggregatus	збирен, вкупен
<i>ад валорем</i>	ad valorem	вид царина според вредноста
<i>ад депозитум</i>	ad depositum	дадено или примено на чување на сигурно место, на пример пари, накит, итн.
<i>актива</i>	activus	состојба на средства на една организација (книговодство)
<i>актуар</i>	actuarius	стручњак во осигурувањето што изработува пресметковна основа
<i>акмулација</i>	accumulatio	собирање
<i>акциза</i>	accisia	вид данок на потрошувачка
<i>акција</i>	actio	влог на капитал во претпријатие
<i>алокација</i>	allocatio	распределба на средства
<i>ануитет</i>	annus	годишна отплата
<i>апрецијација</i>	appretiare	зголемување на вредноста на парите
<i>аренда</i>	arrenda	закуп на недвижен имот
<i>берза</i>	bursa	место за тргување со хартии од вредност
<i>бона фиде</i>	bona fide	израз во деловниот свет за добра намера
<i>бонитет</i>	bonitas	кредитоспособност, солвентност
<i>бонус</i>	bonus	награда во вид на добивка
<i>валоризација</i>	valere	вреднување
<i>варијабилен</i>	variabilis	променлив
<i>вокација</i>	vocation	професија
<i>гросо модо</i>	grosso modo	по груба оценка
<i>дебитор</i>	debitor	должник

²¹ Како извор за значењата на термините послужи Економскиот лексикон (Крстески, 1998).

<i>девалвација</i>	devalere	намалување на вредноста
<i>дедукција</i>	deductio	одземање
<i>депозит</i>	depositum	паричен влог во банка
<i>депресија</i>	deprimere	економски застој
<i>депрецијација</i>	de - без + pretium - цена	намалување на вредноста на парите
<i>дефицит</i>	deficere	кусок
<i>дефлација</i>	deflatio	намалување на општото ценовно ниво на добра и услуги
<i>дивиденда</i>	dividere	дел од добивка во акционерско друштво
<i>директор</i>	director	управител на претпријатие (изведено: дирекција)
<i>донација</i>	donatio	подарок
<i>дотација</i>	dotarium	паричен износ што се дава на подарок од организација
<i>евазија</i>	evasio	избегнување (даноци)
<i>екс анте</i>	ex ante	однапред
<i>екс легис</i>	ex - од + legis - закон	неможност за менување договор
<i>екс пост</i>	ex post	отпосле
<i>експанзија</i>	expansio	развој, ширење
<i>експозитура</i>	expositus	претставништво, филијала
<i>експропријација</i>	ex - од + proprius - сопствен	присилно одземање имот од приватни лица
<i>еластичност</i>	elasticus	приспособливост (на понуда и побарувачка)
<i>емисија</i>	emissio	издавање и пуштање во промет (пари, акции)
<i>емисиона (банка)</i>	emittere	банка што издава пари како платежно

		средство во државата
<i>инвентар</i>	inventarium	попис, список
<i>инвестиција</i>	investitio	вложување
<i>индекс</i>	index	показател
<i>индустрија</i>	industria	производна стопанска дејност
<i>инфлација</i>	inflatio	зголемување на цените
<i>калкулира</i>	calculo	пресметува
<i>капацитет</i>	capacitas	способност
<i>капитал</i>	caput, capitalis	материјални средства
<i>квота</i>	quota	сразмерен дел, количина
<i>клиент</i>	clientis	купувач (изведено: клиентела)
<i>компанија</i>	companio	друштво што врши стопанска дејност
<i>конвертибилен</i>	convertere	размена на една валута во друга
<i>конзорциум</i>	consortium	времено здружување на организации
<i>конкуренција</i>	concurrentia	натпреварување на пазарот
<i>конкурс</i>	concursum	јавен оглас
<i>концесија</i>	concessio	одобрение од државата
<i>корпорација</i>	corporatio	здружување на субјекти
<i>кредит</i>	creditum	давање заем за одреден надомест
<i>кредитор</i>	creditor	доверител, работодавец
<i>курс</i>	cursus	тек
<i>легат</i>	legatum	завештание (изведено: легатар, легатор)
<i>ликвидност</i>	liquidus	способност за исполнување обврска за плаќање
<i>маргина</i>	margin	граница (изведен: маргинален)
<i>маржа</i>	margo	разлика меѓу набавна и продажна цена
<i>монета</i>	moneta	пари (изведено: монетарен)

<i>натура</i>	natura	непарично плаќање во вид на производи, труд
<i>несолвентност</i>	in-ne + solvo- плаќа	платежна неспособност
<i>пасива</i>	passivus	обврски, долгови
<i>пензија</i>	pensio	доход што се добива по определена возраст, стаж
<i>пер capita</i>	per capita	по глава жител
<i>провизија</i>	provisio	надомест за услуга
<i>профактура</i>	pro-за + factura- правење, градба	претходна сметка издадена од продавач
<i>процент</i>	pro-за + centum- сто	стоти дел од некоја големина
<i>рентабилност</i>	rentabilitas	деловна успешност
<i>солвентност</i>	solvens	способност за исполнување обврски
<i>суфицит</i>	sufficere	вишок
<i>трансакција</i>	transactio	деловни операции

Од табелата се забележува дека зборовите од латинско потекло навистина ги има во изобилство и тоа во најразлични области на економијата, при што преку корпусот може да се увиди дека тие се најмногубројни во изградбата на зборовниот фонд во економската област во македонскиот јазик, па впрочем и во голем број европски јазици. Тие ја даваат основата на овој вид вокабулар, но и на термилошката лексика во нашиот јазик. Латинските зборови најчесто навлегувале на индиректен начин со посредство на западноевропските јазици и послужиле како основа за создавање сопствен зборовен фонд во економско-финансиската област. Во поретки случаи навлегувале и на директен начин преку римското присуство на Балканскиот Полуостров. Во корпусот се забележува голем број *термилошка лексика* од латинско потекло врз чија основа се создавани македонски термини, како *агрегатен*, *евазија*, *депрецијација*, *дефлација*, *експропријација*, итн., како и одреден дел *зборови во неадаптирана форма*, како *квота*, *бонус*, *депонент*,

индекс, натура, кредитор, и други. Многу **латински фрази** до денешен ден се зачувале и како целосни интернационализми во голем број јазици и претставуваат составен дел на меѓународниот јазик на економијата, а потекнуваат од римските закони и договори. Тие се среќаваат во двојна форма, односно оригинални и тоа напишани во курзив или преведени со македонски еквивалент. Во корпусот се среќава *ад валорем царина* (царина според вредноста), *ад депозитум* (дадено или примено на чување), *бона фиде* (во добра волја), *екс официо* (по службена должност), *пер капита БДП* (БДП по глава жител), итн. Покрај тоа се среќаваат и мал број непреведени латинизми од видот на *апостериори*, *апприори*, *екс анте*, *екс пост*, *про рата* кои се сметаат за **варвариизми** затоа што нивното значење не е јасно кога не се преведени, за разлика од претходните добро познати изрази. Она што е впечатливо од корпусот се латинските термини и фрази кои често може да се сретнат како неадаптирани, односно директно транскрибирани и во непреведена форма, иако повеќето од нив можат и да се преведуваат, на пример, *агрегатен* може да се преведе како *вкупен*, а *пер капита* со *по глава жител*, што може да се демонстрира и со одбраниот пример:

*“Finland is characterised with the biggest use of mobile telephones **per capita** in the world, while Finland and Sweden are world leaders in terms of the percentage of population using internet.”*
(Mishkin, 2010: 55)

*„Финска се карактеризира со најголема употреба на мобилни телефони **пер капита** во светот, а Финска и Шведска се светски лидери во однос на процентот на популацијата што употребува интернет.“*
(Мишкин, 2010: 55)

Во корпусот се среќава и латинизмот *варијациски калкулус* кој, всушност, претставува **математички термин** (од латински *calculus*). Тој означува математичко пресметување на промените или варијациите и не се преведува на македонски јазик, при што во оригинал се користи и на англиски јазик:

*“Another possibility is to use the **calculus of variations** [...]. In this particular application, however, the **calculus-of-variations** approach simplifies to the approach we have used here. That is, here the **calculus of variations** merely provides a formal justification for canceling the*

dt's in (2.17)."

(Romer, 2009: 54)

*„Друга можност е користењето на **варијацискиот калкулус** [...]. Како и да е, пристапот на **варијациски калкулус** се упростува до пристапот што го користиме овде. Со други зборови, **варијацискиот калкулус** овде единствено овозможува формална оправданост за поништување на секое *dt* во (2.17).“*

(Ромер, 2009: 57)

3.1.2.3. Зборови од француско потекло

Доминацијата на латинскиот јазик и статусот на лингва франка ги отвориле портите за влијание на другите романски јазици, пред сè, на италијанскиот и францускиот, како главни извори на меѓународна лексика од економско-финансиската област што потекнува од периодот на XIV–XV век. Франција претставувала политички и економски центар во Европа, а францускиот јазик се користел како меѓународен јазик во дипломатската комуникација во XVIII век, а во одреден период и во трговската комуникација. Поради тоа денес избобилуваат зборови од француско потекло во политичката и административната терминологија. Како резултат на статусот на Франција на центар на културниот и духовниот живот во Европа, оваа земја извршила и огромно културно влијание, па оттука многубројни се и зборовите од француско потекло од областа на културата, архитектурата, модата, гастрономијата и слично. Француската култура била прифаќана во многу други европски држави, а со тоа и новите зборови од француско потекло во горенаведените области, со што овој јазик прераснал во јазик за меѓународна комуникација.

Со француско потекло се и многу термини од областа на финансиите и државното уредување. Францускиот јазик имал значителен придонес во изградбата на меѓународната лексика во економско-финансиската област, а многу термини од француско потекло биле директно преземани во голем број јазици. Во оваа насока придонел и фактот што францускиот јазик имал големо јазично влијание за ширење на својата терминологија во други јазици поради статусот на лингва франка во политиката и дипломатските односи. Како престижен јазик што се зборувал во Франција, која претставувала развиен политички и економски центар во Европа, францускиот јазик дал особен придонес во терминологијата поврзана со државното уредување и финансиите што се гледа и од

табелата подолу. Покрај тоа, многу зборови од латинско потекло биле позајмувани во други европски јазици токму преку францускиот, но и преку италијанскиот јазик, кои често служеле како јазици-посредници за преземање зборови од класичните јазици кои претрпувале и семантички промени во значењето. Многу зборови со француско потекло од економско-финансиската дејност биле преземани и адаптирани и во македонскиот јазик, од кои дел се прикажани во Табела 4.

Табела број 4

македонски збор	изворен француски збор	значење на економски термин ²²
<i>абонман</i>	abonnement	претплата
<i>абонира</i>	abonner	претплатува
<i>авал</i>	aval	менична гаранција
<i>аванс</i>	avance	плаќање однапред
<i>амбалажа</i>	emballage	пакување
<i>амортизација</i>	amortir	отпишување, отплаќање
<i>ангро</i>	en gros	на големо
<i>апоен</i>	appoint	дополнителен износ, прилив
<i>асортиман</i>	assortiment	разновидна понуда на производи
<i>баланс</i>	balance	рамнотежа на приходи и расходи
<i>бон</i>	bon	купон
<i>бордеро</i>	bordereau	извод од сметка
<i>браниша</i>	branche	дејност, струка
<i>буџет</i>	budget	пресметка на приходи и расходи на државата
<i>вирман</i>	virement	пренос на средства
<i>виша сила</i>	force majeure	непредвидени случувања
<i>гаранција</i>	garantie	емство

²² Како извор за значењата на термините послужи Економскиот лексикон (Крстески, 1998).

<i>рента</i>	rente	приход од капитал или имот
<i>девиза</i>	devise	странска валута
<i>денационализација</i>	denationalisation	претворање на државна сопственост во приватна
<i>депо</i>	dépot	оставање на чување (во депозит)
<i>есконт</i>	escompte	одбивање од камата при порана исплата (изведено: есконтен)
<i>кадар</i>	cadre	стручен персонал
<i>картел</i>	cartel	монополско здружување на претпријатија
<i>командитор</i>	commanditaire	партнер што внесува капитал во друштво
<i>коносман</i>	connais	бродски товарен лист
<i>котаџија</i>	cote	висина на цена (берза)
<i>котизација</i>	cotisation	финансиско учество
<i>купон</i>	coupon	составен дел на хартии од вредност
<i>лесе фер – лесе насе</i>	laissez faire laissez passer	без интервенција од државата
<i>ломбард</i>	lombard	давање кредит врз основа на залог (изведено: ломбарден)
<i>малверзација</i>	malversation	проневера, финансиска измама
<i>портфел</i>	portfeuille	колекција од инвестиции на определена финансиска институција или поединец
<i>монтажа</i>	montage	составување делови
<i>пласман</i>	placement	продажба на стока и хартии од вредност
<i>плафон</i>	plafond	горна граница
<i>прелевман</i>	prélèvement	посебна царина со која пониските цени на увезени производи се изедначуваат со повисоките цени на производите во земјата
<i>профит</i>	profit	добивка

<i>реесконт</i>	réescompte	повторно есконтирање
<i>резерва</i>	réserve	залиха
<i>ресурси</i>	ressource	средства
<i>сењораж</i>	seigniorage	профит што го остварува владата од печатење пари односно номиналната вредност на парите минус трошокот за нивна изработка
<i>стаж</i>	stage	време поминато во работен однос
<i>тантиема</i>	tantième	авторски хонорар
<i>транша</i>	tranche	дел од заем
<i>трезор</i>	le trésor	државна благајна
<i>франшиза</i>	franchise	дел од вкупна штета

Во македонскиот јазик во поново време се примени зборови од западноевропските јазици, а пред сè, зборови од француско потекло. Француските зборови навлегувале во македонскиот јазик во различни периоди, особено во XIX век. Зборовите од француско потекло, но и од италијанско потекло, најчесто навлегувале во македонскиот јазик на индиректен начин преку некој од балканските јазици како јазик-посредник и тоа најчесто со посредство на српскиот и турскиот јазик кои во минатото биле службени јазици што се користеле во пишуваните документи во Македонија. Алексоска-Чкатроска прецизира дека зборовите од француско потекло навлегле пред конституирањето на македонскиот јазик како книжевен и официјален јазик и тоа преку грчкиот и турскиот јазик, а во помала мера и преку српско-хрватскиот јазик, додека по конституирањето како книжевен и официјален јазик француските зборови навлегувале во македонскиот јазик преку српско-хрватскиот. Таа додава дека по Втората светска војна францускиот јазик имал големо влијание врз српско-хрватскиот јазик како резултат на економската и индустриската експанзија на Франција и соработката со СФРЈ, а како службен јазик во Федерацијата српско-хрватскиот претставувал канал преку кој се преземале зборови од француско потекло, но и од другите романски јазици (Алексоска-Чкатроска, 2010: 91-92).

Зборовите од француско потекло кои се навлезени од нашиот јазик се од општествениот живот, политиката, театарот и модата, а во табелата погоре беа наведени и

оние од економско-финансиската област, при што може да се забележи дека преовладуваат зборови од областа на финансиите и трговијата кои во корпусот се среќаваат во голем број. Од позајмените француски зборови потоа во нашиот јазик се образувале нови зборови со домашни префикси и суфикси, на пример, *буџетски* од *буџет* (француски *budget*), *девизен* од *девица* (француски *devise*), итн. Поретко се преземале француски зборови на директен начин што е присутно во поново време, односно по осамостојувањето на Македонија. Француските заемки што се подолго време навлезени во македонскиот јазик се приспособиле кон нашиот начин на изговор, на пример, *регрес*, *партнер*, додека поновите заемки што означуваат нови поими го задржале странскиот изговор со акцент на последниот слог, на пример, *картел*, *коносман*, *купон* и други.

Во корпусот се забележуваат голем број **зборови од француско потекло**, на пример, *амбалажа*, *асортиман*, *браниша*, *етикета*, *плафон*, *централизирано депо*, *финансиер*, а пред сè, **финансиски термини** како *амортизација*, *апрецијација*, *берза*, *буџет*, *вирман*, *депрецијација*, *котира*, *пласман*, *прелевман*, *тантиема*, *фонд*, *франшиза*, *франшизер*, итн. Тие особено се среќаваат во деловите од корпусот во врска со берзи и финансиски извештаи.

<p>“<i>Exhibit 1-6. Sample of Companies Traded on the London Stock Exchange</i>” <i>(Horngren; Sundem; Elliott; Philbrick, 2010: 20)</i></p>
<p>„ПРИКАЗ 1-6. Дел од компаниите кои котираат на лондонската берза“ <i>(Хорнгрен; Сандем; Елиот; Филбрик, 2010: 20)</i></p>

Притоа се забележуваат и **неадаптирани заемки** како *аванс*, *баланс*, *картел*, *сењораж*, како и **неадаптираната фраза** *лесе фер – лесе насе* која е особено користена во економските учебници, но би била појасна доколку се преведе описно како ‘без интервенција од државата’. Во корпусот се забележуваат и **калки** од француско потекло, односно *виша сила*, што е буквален превод од *force majeure* и *профитна маржа* од *marge bénéficiaire*. Од **скратениците**, во корпусот се користи француската скратеница за фирма со заедничко вложување *SA*, придружена со целосниот назив *Société Anonyme*. Француските скратеници се ретки во жанрот на економските текстови бидејќи најголем

дел од скратениците и акронимите се од англиско потекло. Забележливи се и француски називи за определени економски поими, на пример, во ТЕКСТ 3 од корпусот се среќава францускиот назив *дежа-ву* за вид банкарска криза во светот, како и *Лагранжијан* во ТЕКСТ 5 за вид математичка функција наречена според Французинот Жозеф Луис Лагранж, но и *Ду Понт* за метод според кој се мерат средствата по нивната бруто книговодствена вредност со цел да се оствари повисок поврат на капитал, познат и како *Ду Понт идентитет* или *проширена Ду Понт анализа*. Издвојуваме пример од ТЕКСТ 4 за несоодветна употреба на францускиот назив *Ду Понт акции*, кој во македонскиот превод е оставен во оригинал со латинично писмо. Тоа се смета за неприфатливо затоа што не смее да дојде до мешање на латинично со кирилско писмо:

*“When Mary sells 100 shares of **DuPont** stock to Carlos, the transaction does not affect **DuPont**’s balance sheet. **DuPont** does not receive cash, and it issues no new shares.”*

(Horngrén; Sundem; Elliott; Philbrick, 2010: 23)

*„Кога Мери му продава 100 акции од **DuPont** на Карлос, трансакцијата не влијае врз Билансот на состојба на **DuPont**. Во овој случај **DuPont** не прима парични средства, а исто така не издава ниту дополнителни акции.“*

(Хорнгрен; Сандем; Елиот; Филбрик, 2010: 23)

3.1.2.4. Зборови од италијанско потекло

Во периодот од XV до XVII век, Италија претставувала центар на Ренесансната архитектура, чијшто стил бил пренесуван и во останатите делови на Европа. Како еден од светските центри со најразвиена архитектура, Италија не го ширела само својот архитектонски стил, туку и терминологијата во областа на архитектурата уште во XVI век, којашто до денешен ден се користи ширум светот. Важен дел од италијанската култура претставувала и музиката и кулинарството, па голем број зборови од овие области со потекло од италијанскиот јазик навлегувале во европските јазици преку силното културно влијание од Италија. Како главен центар за поморска трговија, бродовите на Римјаните увезувале секакви видови храна, зачини и вино од целиот свет со што разновидноста на италијанската кујна имала свое влијание врз целиот свет. Но, не се извезувале само

италијанските кулинарските обичаи и тестенини, туку и богатата терминологија во областа на кулинарството. Со развојот на трговијата со текстил во Северна Италија се развила и италијанската мода во богатите градови, правејќи ја Италија центар на модата. Италијанската мода извршила огромно влијание врз целиот свет и се ширела заедно со богатата терминологија во областа на модата.

Со развојот на банкарскиот систем, Фиренца израснала во богат град каде покровител на уметноста била фамилијата на трговци и банкари – Медичи. Во средновековна и ренесансна Италија се наоѓаат и основите на современото банкарство во XIV век и тоа во богатите трговски градови Фиренца, Венеција и Џенова. Овие градови претставувале главни поморски центри преку кои се одвивала трговијата со преостанатиот дел од Европа. Со прераснувањето на Италија во центар на банкарството, каде денес се наоѓаат најстарите банки во светот, фамилиите Барди и Перуци кои доминирале со банкарството започнале да основаат подружници и во многу други делови на Европа. Оттука во Италија се создале голем број термини од областа на банкарството и економијата кои започнале да се шират и да се употребуваат како интернационализми ширум Европа уште во XIV век или да се позајмуваат и да се адаптираат во други европски јазици. Не смее да се заборава ниту дека во минатото, покрај францускиот, и италијанскиот јазик служел како јазик-посредник за лексичко заемање од класичните јазици што било придружено и со семантички промени во процесот на заемање.

Политичко-економскиот, но и културниот престиж на богатите трговски градови во Италија во XV век придонел за големо влијание на италијанскиот јазик (особено венецијанскиот) во создавањето на меѓународната терминологија во областа на културата, банкарството и трговијата. Тој ја дал основата за многу јазици, а неговото влијание се ширело и со посредство на други европски јазици, како што е францускиот. Според Алексоска-Чкатроска, италијанизмите навлегувале во македонскиот јазик на посреден начин, преку францускиот јазик, а потоа преку германскиот и српско-хрватскиот или преку грчкиот, турскиот или српско-хрватскиот јазик, додека во поново време зборовите од италијанско потекло навлегувале во македонски преку српско-хрватскиот како службен јазик во СФРЈ, а по осамостојувањето тие навлегуваат директно, особено како резултат на интернационалната лексика (2010: 273, 275). Сепак, треба да се истакне дека денес ретко

навлегуваат зборови од италијанско потекло од економската терминологија. Во Табелата 5 се дадени некои зборови од италијанско потекло од економско-финансиската област кои биле преземени во македонскиот јазик.

Табела број 5

македонски збор	изворен италијански збор	значење на економски термин ²³
<i>ависта</i>	avista	по видување
<i>ажуја</i>	aggio	добивка, вишок
<i>аконтација</i>	a conto	однапред исплаќање на непристигната обврска
<i>банка</i>	banco	финансиска институција (изведено: банкарски)
<i>банкнота</i>	banconota	книжна пара
<i>банкрот</i>	bancarotta	финансиско пропаѓање (изведено: банкротира)
<i>барато</i>	baratto	размена на стока за стока
<i>бариран (чек)</i>	barrer	чек што може да се наплати само преку банка
<i>биланс</i>	bilancia	рамнотежа на средства во книговодството
<i>бланко</i>	bianco	празен, непополнет
<i>брuto</i>	brutto	вкупна вредност
<i>валута</i>	valuta	платежно средство на една земја (изведено: валутен)
<i>жиро (сметка)</i>	giro	вид тековна сметка
<i>жирант</i>	girante	гарантор на меница
<i>индосамент</i>	indorso	изјава од сопственик на меница, чек
<i>индосант</i>	indorso	доверител
<i>инкасо</i>	incasso	наплатување пари, побарувања

²³ Како извор за значењата на термините послужи Економскиот лексикон (Крстески, 1998).

<i>инкасант,</i> <i>инкасатор</i>	incasso	благајник
<i>кало</i>	calo	намалување на тежината на стока
<i>капар</i>	caparra	гаранција во вид на паричен износ
<i>каса</i>	cassa	благајна
<i>конто</i>	conto	сметка
<i>лоро</i>	loro	странско потекло
<i>марка</i>	marca	знак
<i>нето</i>	netto	дел по одбивања
<i>полиса</i>	polizza	документ за осигурување
<i>рабат</i>	rabbato	одбиток од цена
<i>рата</i>	rata	дел на отплата
<i>салдо</i>	saldo	состојба на сметка
<i>скаденца</i>	scadenza	достасување
<i>сконто</i>	sconto	попуст
<i>сторно</i>	storno	поништување трансакција
<i>тарифа</i>	tariffa	список на цени за услуги, царини
<i>трасант</i>	trarre	издавач на меница, чек
<i>трасат</i>	trarre	лице на кое е издадена меница
<i>фирма</i>	firma	име на претпријатие
<i>франко</i>	franco	ослободен
<i>шпедиција</i>	spedizione	испраќање стоки

Кај зборовите од италијанско потекло во оваа област, од табелата погоре може да се забележи дека претежно се работи за банкарски термини кои се поврзуваат со основите на современото банкарство. Во корпусот сретнавме повеќе зборови од италијанско потекло кои претежно се среќаваат како **заемки во неадаптирана форма** и тоа **ависта депозит, банкрот, бланко, конто**, иако истите можат лесно да се преведат со домашен

еквивалент како *депозит по видување, стечај, празен, сметка*, а поретко се среќаваат во **адаптирана форма** како *бариран (чек)*. Во корпусот сретнавме и италијански називи за економски поими и тоа *Парето-ефикасност*, по италијанскиот економист Вилфредо Парето, што означува оптимална распределба на ресурсите под околности во кои една страна не треба да помине ниту полошо ниту подобро од другите.

“*The first welfare theorem from microeconomics tells us that if markets are competitive and complete and there are no externalities (and if the number of agents is finite), then the decentralized equilibrium is **Pareto-efficient** – that is, it is impossible to make anyone better off without making someone else worse off.*”
(Romer, 2009: 62)

„*Првата теорема на благосостојба според микроекономијата вели дека ако пазарите се конкурентни и комплетни (совршени) и доколку не постојат екстерналии (и ако бројот на економски агенти е конечен), тогаш децентрализираната рамнотежа е **Парето-ефикасна** – со други зборови, невозможно е некоја да се здобие со подобра позиција, без некој друг да се најде во полоша позиција.*“
(Ромер, 2009: 67)

Во примерот од корпусот, терминот е соодветно пренесен со кирилско писмо. Во корпусот ја сретнавме и италијанската **скратеница** за фирма со заедничко вложување *SpA*, придружена со целосниот назив *Societa per Azioni*. Од италијанизмите во корпусот најмногубројни се **банкарските термини**, на пример, *аконтација, кало*, кои не можат да се преведат за разлика од претходните, додека некои се одамна утврдени во македонскиот јазик па ги сметаме за домашни и можеме да ги издвоиме како **професионализми**: *банка, бруто, валута, жиро сметка, нето, салдо, сторно* итн., кои во корпусот особено ги сретнавме во деловите за финансиски извештаи.

“*Prepare Balance Sheet [...]*

6. *Liebowitz acquired business furniture for \$17,000 on November 25, for \$6,000 on open account, plus \$11,000 of business cash. On November 26, Liebowitz sold a \$1,000 business chair for \$1,000 to her next-door business neighbor for cash.*

7. *Liebowitz’s balance at November 30 in her business checking account after all transactions*

was \$9,000.”

(Horngren; Sundem; Elliott; Philbrick, 2010: 41)

„Изготвување **биланс** на состојба [...]

6. На 25 ноември Либовиц купува деловна опрема за 17.000 долари, од кои 6.000 долари се на отворено **конто**, а остатокот од 11.000 долари се платени од **жиро**-сметката. На 26 ноември, Либовиц продава во готово канцелариска опрема која имала набавна вредност од 1.000 долари на деловен ентитет од соседството за 1.000 долари во готово.

7. На 30 ноември **салдото** на **жиро**-сметката после сите трансакции изнесува 9.000 долари.“

(Хорнгрен; Сандем; Елиот; Филбрик, 2010: 41)

3.1.2.5. Зборови од германско потекло

Германија е високоразвиена индустриска земја поради што од германски јазик навлегувале голем број интернационализми од областа на техниката, како резултат на динамичниот развој на германската технологија, а оттаму се дојдени и називите на метали и хемиски елементи, термини од областа на автомеханиката, но и многу термини од областа на музиката. По економско-политичкиот развој на Германија, Холандија и Англија, каде што се наоѓале најголемите трговски центри кон крајот на XVII век и тоа пристаништата на Хамбург, Амстердам и Лондон, влијанието на романските јазици ослабело. Во тој период дошло до израз влијанието на јазиците кои се зборувале во овие поморски центри, меѓу кои значајна улога имал и германскиот јазик кој претставувал јазик на трговијата и сите државни работи во Хабсбуршката империја. Од таа причина германскиот јазик претставувал извор од кој се позајмувале многу трговски и економски термини на териториите кои биле под австроунгарска власт или во јазиците во контакт што се зборувале во Централна и Источна Европа, а како резултат на тоа денес германскиот јазик има статус на лингва франка за водење бизнис во регионот на Централна и Источна Европа. Од германски потекнуваат и некои називи на монети, на пример *грош*, *гулден*, *круна*, *фунта* и слично.

Зборови со потекло од германскиот јазик навлегувале во многу земји под влијание на германската култура. Оттука, многу германски зборови навлегувале и во балканските јазици, претежно со посредство на хрватскиот јазик. Влијанието на германскиот јазик врз хрватскиот датира уште од времето на Австро-Унгарија, кое потоа се пренело и врз

српскиот јазик. Како службен јазик во СФРЈ, тоа влијание преку српскиот јазик се пренело и врз македонскиот јазик преку приливот на многу германски зборови. Згора на тоа, индустрискиот развој во Германија во шеесеттите години наложувал огромен прилив на работници од други економски помалку развиени земји, како што се оние од Југоисточна Европа. Многу од овие потоа ги носеле германските зборови дома во своите земји. Дел од зборовите со потекло од германскиот јазик што навлегле во македонскиот јазик ги прикажуваме во Табела 6.

Табела број 6

македонски збор	изворен германски збор	значење на економски термин ²⁴
<i>агент</i>	der Agent	застапник
<i>акционерско друштво</i>	die Aktiengesellschaft	претпријатие во сопственост на акционери
<i>билансира</i>	bilanzieren	постигнува рамнотежа
<i>блокира</i>	blockieren	вovedува забрана за користење
<i>визит-карта</i>	die Visitenkarte	деловен потсетник со основни информации
<i>гастарбајтер</i>	der Gastarbeiter	странски работник во Германија
<i>ГМБХ</i>	GMBH (Gesellschaft mit beschränkter Haftung)	кратенка за друштво со ограничена одговорност во Германија, Австрија, Швајцарија и други земји од Централна Европа
<i>гросист</i>	der Grossist	трговец на големо
<i>инвестира</i>	investieren	вложува финансиски средства
<i>капацитет</i>	die Kapazität	максимален износ
<i>крах</i>	der Krach	финансиска пропаст
<i>лагер</i>	das Lager	стока на располагање, залиха

²⁴ Како извор за значењата на термините послужи Економскиот лексикон (Крстески, 1998).

<i>лиферант</i>	der Lieferant	доставувач
<i>паушал</i>	die Pauschale	приближна сума пари што треба да се плати
<i>плац</i>	der Platz	земјиште, парцела
<i>шверц</i>	die Schwärzung	противзаконска трговија (изведено: шверцер)
<i>шверцер</i>	der Schwärzer	лице што се занимава со недозволена трговија
<i>шлепер</i>	der Schlepper	камион составен од една или повеќе приколки (изведено: шлепува)
<i>штанд</i>	der Stand	простор за продавање или изложување
<i>штрајкбрехер</i>	der Streik Brecher	лице што не се приклучува на штрајк

Од табелата забележуваме дека се работи претежно за трговски термини. Преземани се и глаголи преку кои во македонски навлегла продуктивната германска наставка *-(из)ира* која служи за изведување глаголи, па на тој начин се изведени следниве глаголи од странско потекло кои избобилуваат во корпусот: *анализира, ангажира, анулира, депонира, диференцира, инвестира, капитализира, конкурира, котира, лиценцира, максимизира, минимализира, пондерира, профитира, ревидира, стагнира, франшизира* и слично. Забележливи се и зборови кои кај нас навлегле во **адаптирана форма** како *банкар, паушален, реклама, шверц* или во **неадаптирана форма** како *визит-карта, гастарбајтер, грост, крах, паушал, плац, шпекулант, штрајкбрехер*, и тоа првенствено со посредство на српско-хрватскиот јазик, а поретко директно. Покрај овие, од примерите во корпусот издвојуваме и некои меѓународни **скратеници** со германско потекло кои се користат за означување претпријатија, на пример, *ГМБХ*, а на одредени места во корпусот ја сретнавме и оригиналната германска скратеница за друштво со ограничена одговорност *GmbH*, придружена со целосниот назив *Gesellschaft mit beschränkter Haftung*, како и оригиналната скратеница за акционерско друштво *AG*, исто така придружена со целосниот назив *Aktiengesellschaft*. Користени се и **калки** кои во нашиот јазик се буквално преведени од германски *акционерско друштво* (> *die Aktiengesellschaft*), *девизен курс* (> *der Devisenkurs*), *хартија од вредност* (> *das Wertpapier*) и други. Да го разгледаме следниот пример со германизми.

“Soros borrowed billions of **pounds**, using the assets of his investment funds as collateral, and immediately sold those pounds for German **deutschmarks** (this was before the advent of the euro). This technique, known as short selling, can earn the **speculator** enormous profits if he can subsequently buy back the **pounds** he sold at a much better exchange rate, and then use those **pounds**, purchased cheaply, to repay his loan.” (Hill, 2010: 351)

„Сорос позајми милијарди **фунти**, употребувајќи ги средствата од неговиот инвестициски фонд како колатерал, и веднаш ги продаде **фунтите** за германски **марки** (ова беше пред воведување на еврото). Преку оваа техника, позната како кратка продажба, **шпекулантот** може да заработи огромен профит, доколку може веднаш да ги купи **фунтите** што ги продал по поволен **девизен курс**, а потоа со **фунтите**, купени поевтино, да го отплати заемот.“ (Хил, 2010: 351)

Во овој пример од корпусот забележуваме употреба на валути односно од германско потекло се називите на некои валути, како *фунта*. Во ретки случаи во корпусот може да се забележи употреба на неадаптирани германски заемки како *шпекулант* (> *der Spekulant*) кој го сретнавме во одбраниот пример, но и други како *(економски) крах* (> *der Krach*), *фундаменти* (> *das Fundament*). Во примерот погоре ја сретнавме и калката *девизен курс* која е буквално преведена од германски (> *der Devisenkurs*).

3.1.2.6. Зборови од англиско потекло

Може да се каже дека престижот на англискиот јазик потекнува од поново време, поточно од периодот по Втората светска војна. Како резултат на огромниот политички и економски подем во минатиот век, сведоци сме на огромното влијание на англосаксонските земји во меѓународното окружување и тоа во областа на деловното работење, политиката, технологијата, популарната култура, медиумите и слично, при што се преземаат многу зборови од англосаксонско потекло кои потоа добиваат меѓународна употреба. Огромното јазично влијание на Англија се должи на зголемената економска моќ по Втората светска војна, вклучително и во Македонија во која веќе било намалено отоманското влијание. Во овој период англискиот јазик извршил огромно влијание врз

сите светски јазици и до денешен ден претставува извор од кој се преземаат понови заемки во други јазици. Имено, по огромното влијание на Британската империја од XVII век до средината на XX век и влијанието на САД од средината на XX век наваму, англискиот јазик бил пропагиран во светски рамки при што доживеал глобален подем и оставил свој белег врз огромен број светски јазици и култури. Но, и покрај тоа што Британската империја го вовела англискиот јазик во голем број региони во светот, главни причини за доминацијата и атрактивноста на англискиот јазик во поново време се огромниот подем на американската политичка и економска моќ и брзото ширење на американската култура по Втората светска војна. Англискиот претставува лингва франка и во доменот на комуникациите, при што тој е еден од службените јазици на Европската Унија, како и на многу меѓународни организации (Меѓународниот монетарен фонд, Светската банка, НАТО и други), поради што навлегува во сите сфери од општеството. Зборовите, изразите или калките што се преземаат од англиско говорно подрачје претставуваат *англизми*.

Во текот на XX век, САД имале позиција на една од најразвиените индустриски и производни економии во светот и долги години претставувале лидер во развојот на новите технологии, па оттука се преземала и терминологија во областа на технологијата, телекомуникациите, транспортот и слично. Моќта на американската економија им овозможила на САД да прераснат во политичка и воена сила со присуство во многу воени мисии и хуманитарни акции, а под лидерство на САД се основани и НАТО. Англискиот јазик дал свој придонес и во создавањето воена терминологија, општествено-политичка терминологија, како и компјутерска терминологија со оглед на тоа што во САД се наоѓаат седиштата на најголемите светски компјутерски компании, како што се Мајкрософт, Епл, ИБМ. Доминацијата на САД е присутна и во областа на медиумите преку медиумските магнати НБЦ, ЦНН и други, но и печатените весници како Фајненшл Тајмс, кои заедно со интернетот го олеснуваат ширењето на англизмите во светски рамки, а не заостанува ниту влијанието во областа на маркетингот заедно со соодветната терминологија.

Според Бабамова, појавата на зборови од англосаксонско потекло во македонскиот јазик датира уште од крајот на XIX век поради зголеменото присуство на Велика Британија на Балканот, која била индустриски и финансиски зајакната и во потрага по

нови територии за економски и политички продор, па оттаму го ширела своето влијание на Балканот, вклучувајќи го и подрачјето на денешна Македонија. На ова подрачје биле отворани голем број ограноци на англиски фирми и започнал да продира англиски капитал, заедно со соодветната терминологија, па затоа и првите англиски заемки во македонските текстови, кои се документи напишани од страна на трговци, од втората половина на XIX век се од банкарската и трговската терминологија, на пример, *клиринг*, *кредит*, *инвалиден/валиден чек*, и слично. (Бабамова, 1993: 29, 33).

Во прво време, јазичните контакти меѓу англискиот и македонскиот јазик биле претежно индиректни, со исклучок на почетокот на XX век кога преку присуството на британска војска во јужниот дел на Балканот македонското население доаѓало во директен допир со англизми, особено со воена и политичка терминологија. Англизмите навлегувале и преку материјали за информирање на јавноста и дипломатските претставништва преку кои исто така се остварувале британски контакти со македонската средина. Бабамова истакнува дека со активирањето на радиокомуникациите од 1942-1945 година дошло до најголем продор на англиска лексика во македонскиот јазик, а во тој период во македонскиот јазик доминирале заемките од спортот, по што во наредниот период преовладувала филмската, музичката, техничката и компјутерско-информатичката терминологија (Бабамова, 222-223). Меѓутоа, во поново време сведоци сме дека постои директен контакт меѓу англискиот и македонскиот јазик. Англискиот јазик ужива голем престиж во општеството, а говорителите на други јазици секојдневно преземаат англизми во разговорната лексика, но и во професионалниот жаргон, што претставува показател за информираност и престижна професија.

Денес англискиот јазик претставува меѓународен јазик, особено во економско-финансиската област и во поново време има огромно влијание врз создавањето на новата економско-финансиска терминологија од меѓународен карактер. Имено, современиот развој на банкарството и трговијата се поврзуваат со Лондон, кој како главен град на водечката индустриска и трговска земја во светот, кон крајот на XIX век прераснал во најголем центар за меѓународно банкарство во светот и ја задржал оваа позиција (Хил, 2010: 344). Денес тој примат го дели со Њујорк со оглед на економската надмоќ на САД кои го претставуваат најголемиот финансиски пазар во светски рамки. Оттука, од

англосаксонско потекло се голем број термини од областа на економијата и финансиите, кои се преземаат во голем број европски јазици, а македонскиот не претставува никаков исклучок. Може да се заклучи дека по зборовите од латинско потекло кои ја даваат основата на овој вид вокабулар, зборовите од англиско потекло се најмногубројни во жанрот на современите економски текстови и во корпусот ги сретнавме во значителен број и тоа првенствено како термини. Во Табела 7 разгледуваме некои основни англиски зборови од економско-финансиската област што навлегле во македонскиот јазик, а кои ги сретнавме и во корпусот.

Табела број 7

македонски збор	изворен англиски збор	значење на економски термин ²⁵
<i>антидампинг</i>	грчки -anti + англиски - dumping	заштитни царински мерки
<i>банер</i>	banner	рекламен плакат
<i>бартер</i>	barter	надворешнотрговска размена
<i>бизнис</i>	business	деловна активност, дејност
<i>бизнис ангел</i>	business angel	приватен инвеститор кој вложува пари во нови деловни активности
<i>бизнисмен</i>	businessman	деловен човек
<i>билборд</i>	billboard	рекламно пано
<i>бренд</i>	brand	заштитено име на определен производ (изведено: брендира)
<i>брокер</i>	broker	берзански посредник
<i>букинг</i>	booking	книжење
<i>бум</i>	boom	економски подем, пораст

²⁵ Како извор за значењата на термините послужи Економскиот лексикон (Крстески, 1998).

<i>додадена вредност</i>	added value	мерка за вредност
<i>ваучер</i>	voucher	признаница
<i>Вол Стрит</i>	Wall Street	улица во Њујорк со голем број американски банки и Њујоршката берза
<i>ГАТТ</i>	GATT	Општа спогодба за царини и трговија
<i>грејс период</i>	grace period	период на помилување односно одложување на финансиска обврска
<i>гудвил</i>	goodwill	добар углед
<i>дампинг</i>	dumping	продавање по несразмерно ниска цена
<i>дилер</i>	dealer	трговец, дистрибутер
<i>дисконт</i>	discount	попуст, одбивање
<i>дјути фри шоп</i>	duty free shop	бесцаринска продавница
<i>економија од обем</i>	economy of scale	производство на повеќе добра и услуги во голем обем со помалку фактори за производство
<i>ЕФТА</i>	European Free Trade Association	Европско здружение за слободна трговија
<i>џоинт венчр</i>	joint venture	заедничко вложување, потфат
<i>ИБОР</i>	IBOR	меѓубанкарска каматна стапка
<i>инпут-аутпут анализа</i>	input-output analysis	квантитативна анализа вложување и ефективност
<i>кеш</i>	cash	готовина
<i>кластер</i>	cluster	гроздови на здружени претпријатија
<i>клиринг</i>	clearing	пребивање на долгови
<i>консалтинг</i>	consulting	специјализирано советување
<i>концерн</i>	concern	организација на различни претпријатија
<i>кост-бенефит</i>	cost-benefit	анализа на приходи и трошоци

<i>анализа</i>	analysis	
<i>лизинг</i>	leasing	давање под наем
<i>маркетинг</i>	marketing	промовирање и продажба на производи (изведено: маркетиншки)
<i>маркетинг микс</i>	marketing mix	комбинирање на елементи од маркетинг
<i>менаџер</i>	manager	раководител, управител (изведено: менаџерски)
<i>менаџмент</i>	management	управување
<i>мулти левел маркетинг</i>	multi level marketing	стратегија на ангажирање надворешни дистрибутери што работат на процент од продажба
<i>нетинг</i>	netting	намалување на кредитен ризик
<i>нуспроизвод</i>	by-product	спореден производ
<i>опции</i>	options	право на стекнување и располагање со определено средство
<i>перење пари</i>	money laundering	прикривање големи износи на пари стекнати на незаконски начин
<i>револвинг кредит</i>	revolving credit	краткорочен кредит што се продолжува по искористувањето
<i>договор за реоткуп</i>	REPO contract	договор за брза продажба на хартии од вредност со обврска за повторен откуп/продажба. Познат е и како РЕПО договор.
<i>своп</i>	swap	размена на готовински текови
<i>своп опција</i>	swap option	опција за склучување договор за своп за каматна стапка
<i>СВОТ</i>	SWOT	анализа на предности, слабости, можности и закани

<i>стенд-бај аранжман</i>	stand-by arrangement	финансиска поткрепа
<i>тендер</i>	tender	понуда
<i>тrust</i>	trust	монополско здружување на претпријатија
<i>фјучерс</i>	futures	договор што ја обврзува едната страна да продаде определено средство на друга страна
<i>форвард</i>	forward	договор што создава права и обврски за двете договорни страни
<i>хеџинг</i>	hedging	заштита од ризик, загуба
<i>холдинг компанија</i>	holding company	главна компанија што во дел или целост поседува други компании
<i>штрајк</i>	strike	прекин со работа

Резултатите од табелата покажуваат дека зборовите од англиско потекло се претежно термини кои се поврзани со деловното работење и инвестициите, како и со финансиите, со оглед на тоа што англосаксонските земји се глобални финансиски центри иако постепено го губат приматот како резултат на глобалната финансиска криза. Појавата на зборови од англосаксонско потекло во македонскиот јазик датира уште од крајот на XIX век, кога се преземани голем број зборови со потекло од англискиот јазик од кои во денешно време најголем дел навлегуваат директно, а порано навлегувале со посредство на други јазици. Сличностите меѓу македонскиот и англискиот јазик го олеснуваат преземањето англизми во нашиот јазик – имено, и двата јазици спаѓаат во групата на индоевропските јазици и претставуваат флексивни јазици од аналитички тип. Влијанието на англискиот јазик врз македонскиот е видливо на лексичко ниво во секојдневниот говор, печатените медиуми, телевизијата и радиото, електронските медиуми, преведуваната литература и професионалниот жаргон, како и во економијата, но и на синтаксичко ниво, на пример, наместо *интеграција во ЕУ*, во корпусот сретнавме *ЕУ интеграција*, или наместо *компанији за софтвер*, сретнавме *софтвер компании*. Англизмите од економско-финансиската област сè поретко се приспособуваат во македонскиот јазичен систем и сè почесто го заземаат местото на домашните еквиваленти. Тоа е особено присутно на

лексичко ниво и можеме да го илустрираме со следниве примери за **неадаптирани термини** од англиско потекло што изобилуваат во корпусот: *адвертајзинг* (< *advertising*), *агрегатен аутпут* (< *aggregate output*), *аутсорсирање* (< *outsourcing*), *бизнис-циклус* (< *business cycle*), *бизнисмен* (< *businessman*), *(валутен) борд* (< *currency board*), *Вол Стрит журнал* (< *Wall Street Journal*), *волатилност* (< *volatility*), *генерира профит* (< *generate profit*), *грејс период* (< *grace period*), *дампинг* (< *dumping*), *(пазарен) еквилибриум* (< *market equilibrium*), *колатерал* (< *collateral*), *лукративен* (< *lucrative*), *менаџмент* (< *management*), *ноу-хау* (< *know-how*), *проблемот принципал-агент* (< *principal-agent problem*), *ребаланс* (< *rebalance*), *маргетирање на инфлацијата* (< *inflation targeting*), *џоинт венчр* (< *joint venture*), итн. Сретнавме и **делумно адаптирани термини** како *економска експанзија и контракција* (< *economic expansion and contraction*) и други. Овде треба да ги споменеме и зборовите изведени со додавање на англискиот префикс *re-* кон именки и глаголи односно *реоткуп*, *реинвестира*, кој едноставно може да се замени на следниов начин: *повторен откуп*, *повторно инвестира*, итн. Во корпусот сретнавме само мал број **адаптирани термини** од англиско потекло како *банкарска консолидација*, *брокерско друштво*, *договор за реоткуп*, *клиринишки*, *стопански интересни групи*, и други. Овие зборови се среќаваат во најразлични жанрови на текстови, особено во жанрот на економските текстови, но и во административни текстови. На пример, *стопански интересни групи* доаѓа од *economic interest groups*, а во македонскиот Закон за трговски друштва се среќава и во модифицирана форма како *стопанска интересна заедница*. Во прилог наведуваме пример од корпусот за неадаптирани термини:

<p>“<i>Investment banks also act as deal makers and earn enormous fees by helping corporations acquire other companies through mergers or acquisitions.</i>” (Mishkin, 2010: 42)</p>
<p>„<i>Инвестициските банки, исто така, дејствуваат како деловни менаџери и заработуваат огромни надоместоци за помагање корпорации да придобијат други компании преку креирање мерџери или аквизиции.</i>“ (Мишкин, 2010: 42)</p>

Искористените неадаптирани термини од англиско потекло во примерот *мерџери* и *аквизиции* треба да се заменат со преводните еквиваленти *спојувања* и *преземања*. Ако ги

анализираме зборовите од англиско потекло од Табела 8 погоре, ќе забележиме дека преовладуваат и голем број **калки**, од кои голем дел сретнавме и во корпусот, на пример деловна клима (< *business climate*), додадена вредност (< *added value*), држава на благосостојба (< *welfare state*), економија од обем (< *economy of scale*), заедничко вложување (< *joint venture*), капитални движења (< *capital flows*), краен корисник (< *end user*), кредитор во крајна инстанца (< *creditor of last resort*), на дневна основа (< *on a daily basis*), паричен тек (< *cash flow*), перење пари (< *money laundering*), рамен данок (< *flat tax*), црн пазар (< *black market*) и други. Во македонските преводи се забележуваат и голем број **фразеолошки изрази** од англиско потекло кои се користат во деловниот свет, на пример, во име на повисоки профити (< *in the name of higher profits*), економијата е во „шкринец“ (< *the economy is in a tailspin*), пазарот никогаш не спие (< *the market never sleeps*), против сите ризици (< *against all risks*) и други. Во корпусот, исто така, забележавме голем број калки кои се буквално преведени од англиски јазик, а во примерот ја даваме калката *прекуноќен заем* од англиски *overnight loans*, која е несоодветно преведена затоа што кај економистите е прифатено *заем преку ноќ*.

“These instruments are typically **overnight loans** between banks of their deposits at the Federal Reserve. The federal funds designation is somewhat confusing because these loans are not made by the federal government or by the Federal Reserve but rather by banks to other banks.”

(Mishkin, 2010: 30)

„Овие инструменти се типични **прекуноќни заеми** меѓу банките на нивните депозити во Федералните резерви. Терминот федерални фондови може да биде малку збунувачки – овие заеми сепак не се даваат од страна на федералната влада или Системот на федерални резерви, туку се заеми од едни на други банки.“

(Мишкин, 2010: 30)

Можеме да констатираме дека најголем дел од **скратениците** во жанрот на економските текстови се од англиско потекло (со многу ретки исклучоци). Оние кои се стручни за економската област забележавме дека се директно транскрибирани на македонски, на пример, *ГАТТ (Општа спогодба за царини и трговија)*, *ЕФТА (европски договор за слободна трговија)*, *ИБОР (меѓубанкарска каматна стапка)*, *ЛИБОР*

(лондонска меѓубанкарска каматна стапка), ППП (паритет на куповна моќ), итн. Забележавме и некои скратеници кои во корпусот беа оставени во оригинални форма, на пример, *Ltd.*, придружена со целосниот назив *Limited* и *PLC* или *Public limited company*, што се смета за несоодветно освен ако англиските оригинали се наведени во фуснота. Не заостануваат ниту **акронимите** од кои во корпусот сретнавме *СВОТ (анализа)*, итн. Меѓутоа, доколку овие не се објаснат со полниот назив, тие се неразбирливи за читателите бидејќи се специфични за економската област. Оттука, помал дел се **изведени скратеници и акроними** кои во корпусот означуваат општо употребувани поими, а кои се формирани од првите букви од нивниот македонски превод, како *ЕБОР (Европска банка за обнова и развој)*, *ЕМС (Европски монетарен систем)*, *ММФ (Меѓународен монетарен фонд)*, *МСП (мали и средни претпријатија)*, *СДИ (странски директни инвестиции)*, итн. Во секој случај, скратениците и акронимите треба да се пренесуваат на македонски јазик со кирилско писмо (евентуално со оригиналниот назив во фуснота), меѓутоа на многу места во корпусот ги сретнавме во оригинална форма со латинично писмо што се смета за отстапување од нормите на стандардниот јазик, како што покажува одбраниот пример:

“*Shaken but not deterred, MG Rover stuck at it, and in mid-2004 the company announced it was negotiating to enter into another alliance in China, this time with Shanghai Automotive Industry Corporation (SAIC), one of the largest carmakers in China.*” (Hill, 2010: 500)

„Потресен, но не и разубеден, Ем-Дви Ровер продолжи и кон средината на 2004 година компанијата објави дека преговара да влезе во друго сојузништво во Кина, овој пат со Шанхај аутомотив индустри корпорација (Shanghai Automotive Industry Corporation – SAIC) – САИЦ, еден од најголемите производители на автомобили во Кина.“

(Хил, 2010: 500)

Покрај тоа што забележавме дека лексиката од англиско потекло е најмногубројна во корпусот, односно е неизбежна во сите 5 текста од корпусот, постојат примери каде таа прекумерно се употребува што е особено забележително во ТЕКСТ 1, како што покажува следниот пример. Овде преведувачите неизбежно се среќаваат со дилемата дали

употребата на англизми е неопходна во стручните текстови од ваков вид и кои се алтернативните решенија.

*“Why did the economy **expand** from 1982 to 1990, **contract** in 1990 to 1991, **boom** again from 1991 to 2001, **contract** again in 2001 and recover thereafter? Evidence **suggests** that money plays an important role in **generating business cycles**, the upward and downward movement of **aggregate output** produced in the economy.”* (Mishkin, 2010: 9)

*„Зошто економијата доживеа **експанзија** од 1982 до 1990 година, **контракција** од 1990 до 1991 година, повторен **бум** од 1991 до 2001 година, повторна **контракција** во 2001 година и последователно закрепнување? Докажете **сугерираат** дека парите играат важна улога во **генерирање** на **бизнис-циклусите**, нагорното и надолно движење на **агрегатниот аутпут** произведен во економијата.“* (Мишкин, 2010: 9)

Претходниот пример е уште еден доказ дека англизмите се особено популарни и чести кај економистите кои некогаш сакаат да ги користат по секоја цена, а на таков чекор се одлучил и преведувачот што се покажува како погрешно и неприродно решение на македонски јазик особено затоа што повеќето англизми можат да се заменат со појасни домашни еквиваленти, на пример, *експанзија* (пораст), *контракција* (намалување), *бум* (врв), *сугерира* (покажува), *генерира* (остварува) и *бизнис-циклус* (економски циклус). Што се однесува до *агрегатен аутпут*, тој е прифатен професионализам од економистите којшто може да се преведе како *вкупен доход*, но тоа не е нужно решение бидејќи би можело да доведе и до забуна. Доколку ги замениме претходните англизми со домашни еквиваленти како што предложивме, можеме да заклучиме дека тие не се секогаш неопходни за пренесување на економските идеи во жанрот на економските текстови.

Економистите во Република Македонија користат англизми од неколку причини. Прво, постои потреба од нови називи за именување поими кои претходно не постоеле во нашиот економски систем, на пример, *свопови*, *фјучерси* и други *деривативни финансиски инструменти*. Второ, тука е престижот и желбата за истакнување на познавањето на англискиот јазик како доминантен јазик во светската економија. Како трета причина можеме да го споменеме неизбежниот допир со англискиот јазик од страна на

бизнисмените кои остваруваат меѓународни контакти и се во тек со најновите случувања преку меѓународни конференции и семинари, како и соработката со странски компании. Англискиот јазик е доминантен јазик на кој се одржуваат меѓународните конференции и семинари во која било сфера (со цел да се заштедат трошоци од толкување и преведување на други јазици), а деловната соработка меѓу странски фирми, без разлика од кој континент, првенствено се одвива на англиски јазик. На овој начин економистите свесно или несвесно преземаат елементи и зборови од англискиот јазик. Покрај тоа, треба да се спомене и фактот што секоја година се воведуваат нови технички термини во областа на економијата и финансиите од кои најголемиот дел се формираат како **кованици** на англиски јазик, на пример, *експорт-импорт банка* (< *export-import bank*), *инпут-аутпут анализа* (< *input-output analysis*), *кост-бенефит анализа* (< *cost-benefit analysis*), па на преведувачите им е полесно доколку не се преведуваат со описен израз. Со глобалната финансиска криза се појавија голем број нови финансиски термини, односно **неологизми**, како *bailout* кој е познат збор што добива ново значење на 'финансиска помош во вид на заем или капитал за субјект кој се наоѓа во опасност од банкрот, несолвентност и пропаѓање'. Четврто, присутно е влијанието на масовните медиуми (интернет, телевизија, печатени медиуми), вклучително и на научна и стручна литература, врз економистите кои секојдневно имаат пристап до информации за најновите случувања во светската економија.

Меѓутоа, покрај досега анализираните зборови со потекло од групата на романските и германските јазици, во македонскиот речнички фонд се среќаваат и зборови од други јазици кои ги разгледуваме во наредните потточки, а кои претставувале посредници за преземање лексика од јазиците од романско и француско потекло, како и директен извор на лексика.

3.1.2.7. Зборови од турско потекло

Во рамките на Отоманската империја, турскиот јазик имал огромно влијание врз балканските јазици и претставувал еден вид доминантен јазик на Балканскиот Полуостров. Турскиот јазик одиграл значајна улога во збогатувањето на народната лексика на овие јазици, при што за време на турското владеење се користел како јазик на

администрацијата. Во однос на турцизмите, Конески наведува дека во периодот од XIV до XVI век, поради османлиската окупација, навлегувале голем број турцизми во балканските јазици, кога турскиот јазик имал престиж на Балканскиот Полуостров, а во земјите под османлиско владеење турскиот се користел како средство за комуникација во трговијата и занаетчиството (Конески, 1952: 78). Оттука, покрај општата лексика поврзана со секојдневниот живот, придонел и со голем број трговски и занаетчиски термини.

И покрај тоа што турскиот јазик (кој спаѓа во алтајското јазично семејство) не е сроден јазик со македонскиот (кој е од индоевропско потекло), тој имал силно влијание врз македонскиот народен јазик како резултат на долготрајниот директен контакт на турскиот јазик со македонскиот и неколку вековното влијание на Османлиската култура. Турцизмите започнале да навлегуваат во македонскиот јазик во периодот по XV век кога турскиот јазик се користел за службена употреба на Балканскиот Полуостров. Како резултат на заедничкото минато, од турскиот јазик навлегувала лексика поврзана со општествениот и стопанскиот живот, неутрална лексика, а особено трговска и занаетчиска лексика. Со распаѓањето на Османлиската империја ослабело и турското влијание врз македонската лексика бидејќи непродуктивните турцизми започнале да преминуваат во слојот на архаизмите, а дел сосема излегле од употреба, меѓутоа одреден број зборови се задржале до денешен ден. Во табелата подолу наведуваме дел од заемките од турско потекло во областа на трговијата и занаетчиството кои навлегле во македонскиот јазик.²⁶

Табела број 8

македонски збор	изворен турски збор	значење на економски термин
<i>азно</i>	hazine	складиште за вредности и драгоцености; богатство
<i>бакал</i>	bakkal	трговец на различни ситни производи, обично прехранбена стока
<i>бакаллак</i>	bakkaliye	бакаласка стока; трговија со бакалска стока

²⁶ Како извор за значењата на термините послужи порталот <http://www.makedonski.info>.

<i>бакалница</i>	bakkal	продавница со бакалска стока
<i>бербер</i>	berber	лице што се занимава со бричење и потстрижување на лица од машки пол
<i>борч, борчлија</i>	borç, borçlu	долг, должник
<i>вакаф</i>	vakif	имот добиен со завештание во верски и хуманитарни цели на џамија или црква и таков вид на верско задолжување
<i>вересија</i>	veresiye	купување или давање на доверба, на почек
<i>гурбер</i>	gurbet	одење во туѓа земја за да се заработат пари
<i>дуќан</i>	dükân	мала занаетчиска работилница што служи и како продавница за сопствените производи; продавница (изведено: <i>дуќанџија, дуќанлак</i>)
<i>есап</i>	hesap	сметка
<i>еснаф</i>	esnaf	здружение на занаетчи од иста струка; занаетчија, сопственик на дуќан или на мала работилница
<i>есннафлија</i>	esnaf	член на еснаф, занаетчија
<i>ѓунделак</i>	gündelik	надница, дневница
<i>занает</i>	zanaat	стопанска дејност (производство, обработка, разни услуги) што се извршува рачно (со соодветен алат, машини) од стручни лица
<i>калауз</i>	kılavuz	трговски посредник
<i>калфа</i>	kalfa	помошник на трговец или занаетчија што го има поминато чирачкиот стаж и што има положено калфински испит
<i>кираџија</i>	kıracı	лице што зема стан под кирија, наем
<i>мал</i>	mal	имот, имање
<i>муштерија</i>	müşteri	купувач, потрошувач; корисник на

		занаетчиски или други услуги
<i>ортак</i>	ortak	деловен соработник, партнер
<i>ортаклак</i>	ortaklık	заедничко работење на две или повеќе лица, ортаци или деловна заедница
<i>ортакува, ортачи</i>	ortak	работи ортачки, со деловен партнер; станува ортак
<i>пазар</i>	pazar	место каде се тргува; (економски) пазар
<i>пазарлак</i>	pazarlık	пазарење, договор, купопродажба; ценкање
<i>пазарџија</i>	pazarcı	лице што оди на пазар да купува; земјоделец кој носи свои производи за продажба на пазар
<i>панаѓур</i>	panayir	саем
<i>пара</i>	para	монета
<i>пари</i>	para	платежни средства од метал или од хартија
<i>пишмавлак</i>	pişmanlık	откажува договор, намера; надомест од оној што се откажал од договорот
<i>реим</i>	rehin	залог, хипотека
<i>сермија</i>	sermaye	вложени пари во некоја работа, капитал, имот
<i>созба</i>	sözbağı	неповратен заем од пари кој сопственикот на чифликот го давал на чивчиите
<i>тапија</i>	tapu	судски заверен документ за сопственост на имот
<i>тезга</i>	tezgâh	специјална маса во трговски или занаетчиски дуќан
<i>тенекеџија</i>	tenekeci	лимар
<i>топтан</i>	toptan	свкупно, заедно
<i>топтанџија</i>	toptancı	оној што купува и продава на големо
<i>тутун</i>	tütün	растение од кое се произведува тутун; преработен тутун за пушење

<i>ќар</i>	kâr	позитивен резултат од една дејност
<i>ќесим</i>	kesim	закуп, наем
<i>ќефил</i>	kefil	жирант
<i>урнек</i>	örnek	образец, примерок, мостра
<i>чаршија</i>	çarşı	улица или дел од градот со дуќани и работилници
<i>фајдеџија</i>	faıdacı	лихвар
<i>чирак</i>	çırak	ученик при мајстор занаетчија
<i>чифчија</i>	çiftçi	земјоделец, орач
<i>чорапар</i>	çorapçı	лице што произведува чорапи
<i>целеп</i>	celep	трговец што купува, гои и препродава добиток на јадро

Зборовите во табелата погоре покажуваат дека поради заедничкиот живот турскиот јазик извршил силно влијание во областа на занаетството и трговијата. Горенаведените термини се *архаизми* и само мал дел се употребуваат во денешно време и тоа претежно во разговорна употреба, при што повеќето се заменети со соодветна домашна лексика од словенско потекло, на пример, *ќар* е заменет со *добивка*, а *фајдеџија* со *лихвар*, итн. Меѓутоа, иако во денешно време турцизмите ретко се среќаваат во пишувана форма, туку многу повеќе во говорена форма, тие сè уште се среќаваат кај некои административни документи, како што се различните видови договори што се склучуваат кај нас, каде ги сретнавме зборовите *ортак*, *ортаклак*, *тапија* и други, а нив ги сретнавме и во законодавни текстови како што е македонскиот Закон за трговски друштва. Ова се должи на фактот што турскиот претставувал јазик за службена употреба или јазик на кој се пишувале службените документи на териториите под турска власт, меѓу кои била и Македонија. И покрај тоа што турцизмите не се застапени во научниот функционален стил, мал број турцизми се зачувани од тоа време и се среќаваат во жанрот на економските текстови, како оние кои го сочинуваат нашиот корпус, на пример, *занает*, *муштерија*, *ортак*, *пазар*, *урнек*, итн. Наведуваме пример од корпусот.

“*A partnership is an organization that joins two or more individuals who act as **co-owners**.*”

(*Horngren; Sundem; Elliott; Philbrick, 2010: 18*)

„*Партнерството претставува организација која соединува два или повеќе поединци кои работат како **ортаци**.*“

(*Хорнгрен; Сандем; Елиот; Филбрик, 2010: 18*)

Некогашната доминација на турскиот јазик се гледа и преку можноста за туѓи влијанија. Имено, преку турскиот јазик во балканските јазици навлегувале зборови и од други европски и неевропски јазици. Поради трговската соработка на Франција со Отоманската империја, која имала политичка и економска надмоќ на Балканот, преку турскиот јазик навлегувале и француски зборови, вклучително и во економско-трговската дејност. Во македонскиот јазик навлегувале француски и италијански зборови преку турскиот јазик, како резултат на трговската, односно поморската соработка на Османлиската империја со Франција и Италија. Статусот на турскиот како јазик-посредник за влијанија од други јазици се должи на престижот што го имал на Балканскиот Полуостров. Покрај тоа, тој претставувал јазик-посредник и за зборови од областа на стопанството од други несродни јазици, на пример, од персискиот јазик (персиски *bakhshīsh* > турски *bahşış* > македонски *бакишиш*; персиски *pāre* > турски *para* > македонски *пару*; персиски *bazar* > турски *pazar* > македонски *пазар*; персиски *destgah* > турски *tezgah* > македонски *тезга*; персиски *firu* > турски *fürü* > македонски *фипра*), како и од арапскиот јазик (арапски *kalfa* > турски *kalfa* > македонски *калфа*; арапски *kassab* > турски *kasap* > македонски *касан*; арапски *sairaf* > турски *saraf* > македонски *сараф*), итн.

3.1.2.8. Зборови од српско потекло

Во современата фаза на развојот на јазикот сè повеќе започнале да навлегуваат зборови од словенските јазици, а потоа и меѓународна терминологија во различни области. Конески пишува дека поради непосредниот контакт со бугарскиот и српскиот јазик, кои се наши сродни јазици, започнало да се презема лексика од овие јазици, а покрај тоа започнале да се создаваат нови македонски зборови преку калкирање, односно преведување туѓи зборови и фрази со што се збогатувал речникот (Конески, 1952: 81).

Заедничкиот живот и блиските политички, економски и културни врски имале природно јазично влијание меѓу југословенските народи кои зборуваат сродни јазици и имаат заедничка лексика. Според лексичкиот состав, македонскиот литературен јазик е близок до српскиот јазик кој се наметнал како доминантен службен јазик во СФР Југославија и имал голем престиж и влијание врз останатите јазици кои се зборувале во Федерацијата, а србизмите од сите сфери на лексиката длабоко се вкорениле во другите јазици, на пример, од областа на општествено-политичкото уредување, економијата, културниот живот, итн. Некои србизми навлегувале во македонскиот јазик преку адаптација, поточно, во *делумно адаптирана форма*, на пример, *влог* од српски *улог*, *домаќинство* од *домаћинство*, *книговодство* од *књигводство*, *обртни средства* од *обртна средства*, *учинок* од *учинак*, итн., коишто поминале низ процес на ортографска и фонетска адаптација. Други србизми биле *директно усвојувани*, на пример, *занимање*, *затезна камата*, *посед*, *роба*, итн. кои се неприспособени и треба да се заменат со нивните македонски еквиваленти *професија*, *казнена камата*, *имот*, *стока*. Меѓутоа, кога сме кај зборовите од словенско потекло воопшто, тешко е со сигурност да се утврди во кој словенски јазик се појавиле најпрво затоа што во многу случаи истовремено се појавиле или се создавале во неколку словенски јазици.

Во рамките на СФРЈ, македонската економија била кривка и зависна од српската. Поради заедничкото политичко и економско уредување и зависноста на македонската економија од српската, во македонскиот јазик навлегувале и многу *економски термини* од српскиот јазик, како *обртни средства*, и тоа не само поради престижот на овој јазик, туку и поради економската доминација на Србија во Федерацијата. Македонските претпријатија, коишто биле во општествена сопственост, многу ретко настапувале на меѓународниот пазар и тргувале, пред сè, во рамките на Федерацијата од чишто претпријатија биле и зависни. Тоа овозможило дополнителен простор за преземање огромен број српски зборови во областа на економијата и финансии од нашите тогашни најголеми трговски партнери – српските претпријатија, кои се користеле во економско-трговската соработка, а најголем дел се присутни и денес. Некои од нив ги прикажуваме во Табела 9 подолу.

Табела број 9

македонски збор	изворен српски збор	значење на економски термин ²⁷
<i>благајна</i>	благајна	место каде се примаат и издаваат пари
<i>влог</i>	улог	паричен износ во банка
<i>вносен</i>	уносан	доходовен
<i>домаќинство</i>	домаќинство	заедница што ја сочинуваат сите членови на едно семејство и семејниот имот
<i>залог</i>	залог	предмет што се остава на доверител како гаранција
<i>занимање</i>	занимање	професија
<i>затезна камата</i>	затезна камата	казнена камата
<i>извоз</i>	извоз	изнесување стоки и капитал од една земја во друга
<i>исплата</i>	исплата	извршување парична обврска
<i>исплаќа</i>	исплатити	извршување парична обврска
<i>книговодство</i>	књиговодство	водење евиденција преки специјални книги или компјутери
<i>лихва</i>	лихва	претерано висока камата за сопствениците на лихварски капитал
<i>лихвар</i>	лихвар	сопственик на лихварски капитал
<i>мито</i>	мито	примање корист за противзаконска услуга
<i>набавка</i>	набавка	снабдување со средства
<i>налог</i>	налог	писмена наредба
<i>обрт</i>	обрт	ставање во употреба, промет
<i>обртни средства</i>	обртна средства	средства што се трошат во еден работен процес

²⁷ Како извор за значењата на термините послужи Економскиот лексикон (Крстески, 1998).

<i>отплата</i>	отплата	износ со кој се отплаќа некој долг
<i>отплаќа</i>	отплатити	враќање долг
<i>посед</i>	посед	сопственост, имот
<i>признаница</i>	признаница	потврда за добивање нешто
<i>промет</i>	промет	размена што се изразува низ преобразна на вредноста на стоките и услугие во пари и обратно
<i>станарина</i>	станарина	закупнина
<i>станбен</i>	стамбени	што се однесува на стан
<i>стечај</i>	стечај	постапка во случај на несолвентност
<i>стовариште</i>	стовариште	простор за сместување стоки
<i>увоз</i>	увоз	внесување стоки и капитал од една земја во друга
<i>уплата</i>	уплата	плаќање со кое се намирува обврска
<i>уплаќа</i>	уплатити	плаќање со кое се намирува обврска
<i>натовар</i>	утовар	ставање товар
<i>учинок</i>	учинак	ефект, резултат од работењето
<i>ценовник</i>	цјеновник	список со цени

Од табелата забележуваме дека се работи за економски термини кои се карактеристични за научниот функционален стил и кои директно навлегувале во македонскиот јазик, најчесто во *неадаптирана форма* *благајна*, *зalog*, *налог*, кои се длабоко навлезени кај нас и се сметаат за домашни. Српскиот јазик одиграл и важна улога на јазик-посредник преку кој во македонскиот јазик се преземала туѓа лексика од многу европски јазици и тоа најчесто од германскиот (германски *Kapital* > српски *капитал* > македонски *капитал*), рускиот (руски *долг* > српски *дуг* > македонски *долг*; руски *личный доход* > српски *лични доходак* > македонски *личен доход*; руски *договор* > српски *уговор* > македонски *договор*; руски *наем* > српски *најам* > македонски > *наем*), но и од

францускиот јазик (француски *plafond* > српски *плафон* > македонски *плафон*) и слично. Да разгледаме пример од корпусот.

“The company will pay the Japanese **supplier** ¥200,000 for each laptop computer, and the current dollar/yen spot exchange rate is \$1 = ¥120. [...] However, the importer will not have the funds to pay the Japanese **supplier** until the computers have been sold.” (Hill, 2010: 341)

„Компанијата ќе му плати на јапонскиот **добавувач** 200.000 јени за секој лаптоп компјутер, а тековниот долар/јен спот девизен курс е \$1 = ¥120. [...] Сепак, увозникот ќе нема средства да му плати на јапонскиот **добавувач** додека не ги продаде компјутерите.“ (Хил, 2010: 341)

Со оглед на тоа што денес веќе не може да се зборува за српско влијание врз македонскиот јазик, во корпусот многу ретко се среќаваат неадаптирани србизми. Како што покажува и примерот, на само неколку места сретнавме **србизми во адаптирана форма**, имено, *добавувач* не е македонски збор туку адаптирана заемка од српскиот јазик, односно од *добављач*. Неговата употреба не е соодветна бидејќи постојат македонски еквиваленти за *supplier*, а тоа се *снабдувач*, *набавувач*. Сретнавме и друг сличен пример на овој кој се провлекува многу пати во корпусот, односно *доспеаност*, којшто доаѓа од српското *доспећа*. И неговата употреба треба да се замени со соодветниот македонски еквивалент за *maturity*, а тоа е *достасаност*, на пример, *достасани долгови* и слично. Тука е и **фразеолошкиот израз** од српско потекло *сноси трошоци* (од српски *сносити трошкове*), кој повеќе пати се провлекува во корпусот, но и во секојдневната комуникација меѓу економистите. Во ТЕКСТ 1 од корпусот сретнавме и неколку **неадаптирани србизми** кои се дел од општата лексика, односно *занимлива (студија)*, *битно (за економијата)* и друго, а кои се употребени поради невнимание на преведувачот.

3.1.2.9. Зборови од друго потекло

Од другите зборови, кои претставуваат составен дел од економско-финансиската лексика во македонскиот јазик, се среќаваат оние со потекло од рускиот јазик. Овие зборови и фразеолошки спојки ретко навлегувале директно преку рускиот јазик, поточно

во најмногу случаи навлегувале преку бугарскиот и српскиот јазик. Карактеристични примери кои навлегле во македонски јазик се следниве дадени во Табела 10.

Табела број 10

македонски збор	изворен руски збор
безработица <	безработица
владение <	владение
зделка <	сделка
покровител <	покровитель
претпријатие <	предприятие
производител <	производитель
производствени сили <	производственные силы
производство <	производство
работа <	работа
работник <	работник
ставка <	ставка
сопственост <	собственность
способност <	способность
труд <	труд

Одредени термини биле преземани и од бугарскиот јазик, вклучително и во економско-финансиската терминологија, како што е на пример еден од најчесто среќаваните бугарски зборови *содружник*, кој е присутен и во македонскиот Закон за трговски друштва, а го сретнавме и во нашиот корпус. Ова е застарен термин од туѓ произлез кој треба да се замени со посоодветен, како што е интернационализмот *партнер*. Сличен е и примерот со *владение* кој означува 'право на користење' и се среќава во жанрот на економските текстови, особено во договори. Бугарскиот јазик, како и македонскиот, спаѓа во групата на јужнословенските јазици. Поради географската близина, преку бугарскиот јазик во мал дел навлегувале русизми и во македонскиот јазик,

но денес не може да се зборува за посредништво преку овој јазик. Термини од друго потекло во ова лексичко поле поретко сретнавме во корпусот, како во примерот:

“*In a partnership, a general **partner** with a \$1,000 contribution could lose the \$1,000 plus any other indebtedness of the partnership.*” (Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 9)

„*Кај партнерството, **содружник** со влог од 1.000 \$ може да изгуби 1.000 \$ и секој друг непокриен долг на партнерството.*“ (Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 9)

3.1.2.10. Интернационализми

Минова-Ѓуркова смета дека кај лексиката од туѓ произлез посебно место им припаѓа на интернационализмите, односно на зборовите што му припаѓаат на меѓународниот зборовен состав (Минова-Ѓуркова, 2003: 136), со оглед на тоа што речничкиот состав на секој јазик се состои од голем број зборови и зборообразувачки елементи од интернационалната лексика. Според Јанева, интернационализмите се составени од морфеми кои може да бидат од интернационален и национален карактер, додека нивниот корен е задолжително од интернационален карактер, додека префиксалните морфеми се исто така од интернационален карактер, а суфиксалните морфеми може да бидат од интернационален или национален карактер (Јанева, 1988: 35).

Интернационализмите се зборови кои постојат во повеќе различни јазици со иста или слична форма и значење, а кои стануваат дел од лексиконот на јазикот-примател по процес на адаптација кон ортографската, фонетската и граматичката структура. Постојат различни критериуми за класификација на интернационализмите во зависност од различни автори. Чест критериум е *начинот на заемање*, па оттука, Волкова ги разликува следниве видови интернационализми (Volkova, 2007: 16):

- **целосни (апсолутни) интернационализми** или зборови со идентична семантичка структура во изворниот и целниот јазик;
- **делумни (квази) интернационализми** каде само дел од значењето на зборот е идентично; и
- **псевдоинтернационализми** или зборови што имаат слична надворешна форма, но немаат идентично значење.

Друг критериум за класификација на интернационализмите е *периодот на појавување*. Поради заедничкото потекло од индоевропското јазично семејство, интернационализмите од европските јазици се најчесто од латинско или грчко потекло, но се јавуваат и интернационализми од други јазици, како што се англонорманскиот, германскиот и францускиот јазик, кои се од постаро време, додека поновите интернационализми се од англискиот јазик. Првите интернационализми доаѓаат од класичните јазици и тоа од грчкиот, латинскиот, арапскиот, персискиот јазик и други. Доминацијата на латинскиот јазик ги отворила портите за влијание на другите јазици од групата романски јазици, пред сè, на францускиот, италијанскиот, шпанскиот и португалскиот, па следствено на тоа претходно беше наведено дека раните интернационализми најчесто имаат потекло од романските јазици. Со слабеење на влијанието на овие јазици од политички и економски причини, приматот го добиле јазиците од групата на германските јазици, како што се германскиот, холандскиот, англискиот и други. Тие придонеле со понови интернационализми. Денес англискиот јазик, особено американскиот англиски јазик, претставува ризница за современи интернационализми особено во доменот на финансиите, инвестициите и комуникациите, што се должи на процесот на глобализација.

Најчест критериум за класификација на меѓународната лексика е етимологијата бидејќи претставува показател за *потеклото на зборовите*. Оттука, се разликуваат класични интернационализми кои потекнуваат од класичните јазици, како грчкиот, арапскиот, персискиот, стариот висок германски и други. На пример, грчкиот и латинскиот јазик ја дале основата на меѓународниот научен вокабулар во областите што биле развиени во Античка Грција и Рим, односно науката, техниката и медицината. Францускиот придонел во областа на политиката, дипломатијата, културата и модата, додека италијанскиот најмногу придонел во областа на банкарството, архитектурата и музиката, англискиот јазик во областа на комуникациите, економијата и финансиите, но и спортот, германскиот јазик на полето на индустријата и технологијата, итн. Сите овие јазици оставиле големо лингвистичко богатство во светската јазична ризница што се одразува преку голем број интернационализми. Ова покажува дека различни јазици се поврзуваат со определени *лексички полиња* во кои се групираат интернационализмите,

што може да претставува уште еден критериум за класификација на меѓународниот лексикон.

Во современи рамки, интернационалната терминологија се презема со цел да се олесни комуникација на меѓународната сцена со што несомнено придонесува за надминување на јазичните бариери во мултилингвално окружување. Интернационализмите се од клучно значење за изградбата на меѓународната научна и стручна терминологија и се присутни во сите функционални стилови. Тие се длабоко навлезени во македонскиот јазик уште во минатото, но и денес сè уште навлегуваат, пред сè, преку средствата за масовна комуникација. Кај нас постојат целосно асимилирани интернационализми кои немаат соодветници во македонскиот јазик и се незаменливи, но преовладуваат интернационализмите кои ги истиснуваат од употреба домашните еквиваленти особено во жанрот на економските текстови. Затоа и покрај важната улога на интернационализмите, тие не смеат без потреба да ја заменуваат домашната лексика каде што веќе постои соодветен домашен збор. Она што е од посебен интерес за трудот е потеклото на интернационализмите во македонскиот јазик од економско-финансиската област. За да се утврди од кои јазици биле најмногу преземани интернационализмите во македонскиот јазик, во Прилог 1 кон трудот е изработен петјазичен поимник со економско-финансиски интернационализми кои се споредбено прикажани на пет јазици, вклучително и на македонски. Со оглед на тоа што најголем дел од поновите интернационализми во македонскиот јазик се преземани од францускиот, италијанскиот, германскиот и англискиот јазик, извршен е споредбен приказ на терминологија токму од овие јазици. Петјазичниот поимник содржи 350 влезни зборови од кои најголем дел се именки, а во помал дел се преземани и глаголи и придавки (види Прилог 1). По анализата на Прилог 1, врз основа на споредбата во петјазичниот поимник ќе може да се донесат заклучоци за потеклото на интернационализмите во македонскиот јазик од економско-финансиската област. Како извор за подготовка на овој поимник послужија поимниците на Пирсон Лонгман со современа економско-финансиска терминологија што се користи во светски познатиот британски весник за економија и бизнис „Економист“²⁸, потоа

---

²⁸ Пирсон Лонгман – Портал за повеќејазични поимници со економско-финансиска терминологија http://www.pearsonlongman.com/intelligent_business/glossary.html.

Шестојазичниот речник на Петар Атанасов со терминологија на романските јазици, како и германскиот речник Дуден.

Според степенот на адаптација на интернационализмите, особено ортографска и фонетска адаптација, но и семантичка, може да се констатира дека во македонскиот јазик навлегувале интернационализми од економско-финансиската област со потекло од романските јазици и од германските јазици, но видливо е дека во македонскиот јазик тие најмногу навлегувале преку германскиот јазик. Сепак, не може со целосна сигурност да се утврди точно кои интернационализми биле директно преземани од германскиот јазик, а кои со посредство на српскиот јазик. Познато е дека влијанието на германскиот јазик било силно изразено на териториите под австроунгарска власт и под влијание на германската култура, поточно, во јазиците во контакт што се зборувале во Централно-источните земји, а оттаму во цела Југоисточна Европа, вклучително и во балканските јазици и тоа претежно во хрватскиот јазик. Хрватскиот потоа послужил како јазик-посредник, односно преку српскиот јазик, како доминантен службен јазик во СФРЈ, влијанието се пренело и врз македонскиот јазик преку приливот на многу германски зборови. Со индустрискиот развој во Германија, односно со огромниот прилив на работници од други економски помалку развиени земји се остварувал и директен контакт со германскиот јазик, но и со германските компании.

По анализата на Прилог 1 најпрво се забележува дека најмногу се заемаат именки, а во помал степен глаголи и придавки. Преку одбраните примери може да се согледа дека употребата на интернационализми не е секаде неопходна само затоа што зборот има статус на интернационализам, па во одредени случаи се користат домашни зборови, на пример, *сметка* наместо италијанизмот *конто*, којшто навлегол кај нас токму преку германскиот јазик. Со оглед на тоа што интернационализмите кај нас најмногу се преземале преку германскиот јазик, се преземал и германскиот изговор и акцентирање, но и ортографско пренесување. Оваа констатација може да се заснова врз неколку примери од поимникот. Имено, кај следниве примери се забележуваат огромни сличности меѓу германските и македонските зборови кои се изговараат и пишуваат идентично, но се транскрибирани со кирилско писмо. Тоа се должи на **целосната ортографска и фонетска адаптација** и тоа: *der Agent* > *агент*, *der Aktionär* > *акционер*, *die Aktiva* >

актива, der Aktuar > актуар, die Bankrott > банкрот, brutto > бруто, das Budget > буџет, das Defizit > дефицит, die Firma > фирма, das Kapital > капитал, der Kapitalist > капиталист, das Kartell > картел, der Klient > клиент, der Konkurrent > конкурент, das Monopol > монопол, die Passiva > пасива, итн. Покрај тоа, во поимникот се забележуваат и случаи на **делумна адаптација** со многу сличен изговор и пишување, на пример *analysieren > анализира, die Aktie > акција, die Banknote > банкнота, die Bilanz > биланс, budgetieren > буџетира, fusionieren > фузионира, der Kataster > катастар, konkurrieren > конкурира, die Konkurrenz > конкуренција, die Montage > монтажа, montieren > монтира, die Prämie > премија, итн.* Се забележува дека македонските глаголи се изведуваат со германскиот суфикс *-(из)ира*, а од германски зборови се изведуваат и придавки со суфиксите *-ски* и *-ен*, на пример, *катастарски, конкурентен, итн.* Друга забележлива карактеристика се поновите интернационализми и интернационални колокации кои ги има во огромен број во жанрот на економските текстови, а кои се со потекло од англискиот јазик и тоа *адвертајзинг, аквизиција, апликант, апликација, бизнис, бизнис ангел, брокер, дилер, мерџер, тендер, протекционизам, холдинг, фриленс, итн.*

Во однос на странската (туѓа) лексика и преведувањето, преведувачите се склони кон употреба на интернационализми. Тие ги преферираат интернационализмите затоа што ги заменуваат описните називи при преведувањето и се чинат како најбезбедно решение особено кога се работи за неразбирливи стручни економски термини. Меѓутоа, нивната употреба може да создаде проблеми доколку се занемаруваат домашните еквиваленти и се прибегнува кон претерана употреба на интернационализми која може да ги направи економските текстови сувопарни и исклучително тешки за разбирање. Затоа може да се донесе заклучок дека интернационализмите од економско-финансиската област се значајни за олеснување на комуникацијата, но треба да се испуштаат секогаш кога постои можност да се заменат со домашни еквиваленти со цел поголема јасност на стручните економски текстови како оние во корпусот. Тоа може да се потврди и со следниов пример од корпусот:

*“They allow **funds** to move from people who lack **productive investment** opportunities to people who have such opportunities. Financial markets are critical for **producing** an **efficient***

allocation of capital, which contributes to higher production and efficiency for the overall economy.” (Mishkin, 2010: 25)

„Тие овозможуваат движење на **фондовите** од луѓето на кои им недостасуваат **продуктивни инвестициски** можности кон луѓето кои имаат такви можности. Финансиските пазари се критични за **продуцирање** на **ефикасна алокација** на **капиталот**, што придонесува за повисока **продукција** и поголема **ефикасност** за целокупната **економија**.“ (Мишкин, 2010: 25)

Се забележува дека двете реченици избобилуваат со интернационализми, при што не може да се избегне употребата на придавката *инвестициски*, односно именките *капитал* и *економија* затоа што претставуваат економски термини кои се од клучно значење за пренесување на идејата во реченицата. Меѓутоа, присуството на именките *фондови*, *продуцирање*, *алокација* и *продукција* укажува на претерана употреба на интернационализми што ја усложнува реченицата и ја прави статична и тешка за разбирање. Кај втората група е неопходно користење македонски еквиваленти особено затоа што постојат такви и нивната употреба ќе го поедностави разбирањето на реченицата. Имено, споменатите *фондови*, всушност, претставуваат финансиски средства на луѓето, додека финансиските пазари имаат клучна важност за *создавање* ефикасна *распределба* на капиталот што придонесува за поголемо *производство* и *ефикасност*. На овој начин реченицата би звучела и би се разбрала сосема поинаку. Кај оние случаи во кои не може да се изнајде домашен еквивалент, за да се избегне интернационализмот и за да се постигне поголема јасност, најдобро е да се преведува со описна фраза, на пример, *grant* се преведува со *еднократна помош* (а не со *грант*) што е многу појасно. При употребата на описна фраза е потребна голема претпазливост бидејќи соодветноста и точноста на описниот превод зависи од познавањата на преведувачот во областа на економијата и финансиите. Со употребата на описна фраза се избегнува клишираност и нејасност на преводот што е честа карактеристика на жанрот на економските текстови. Интернационализмите се апстрактни и можат да бидат тешко разбирливи, додека домашниот еквивалент е секогаш најприроден и наједноставен за разбирање. Тоа може да се илустрира и со пример од корпусот.

“*Savings and Loan Associations (S&Ls) and Mutual Savings Banks. These depository institutions, of which there are **approximately** 1,500, obtain **funds primarily** through **savings deposits** (often called shares) and time and checkable **deposits**. In the past, these institutions were constrained in their activities and mostly **made** mortgage loans for residential housing. Over time, these **restrictions** have been loosened so that the distinction between these **depository institutions** and commercial banks has blurred.” (Mishkin, 2010: 39)*

„Штедно-кредитни **асоцијации** и штедилници. Овие депозитарни институции, што ги има **апроксимативно** 1.500, прибираат **фондови примарно** преку штедни **депозити** (често наречени удели) и орочени и трансакциски **депозити**. Во минатото, овие институции биле ограничени во своите активности и најмногу **креирале** хипотекарни заеми за домови за живеење. Со текот на времето, ваквите **рестрикции** во нивното дејствување се намалија, со што се намали разликата помеѓу овие **депозитарни институции** и комерцијалните банки.“ (Мишкин, 2010: 39)

Претераната употреба на интернационализми, а пред сè, англизми во ТЕКСТ 1 укажува дека се работи за преведуван текст. Читателот е свесен дека се работи за превод којшто звучи прилично неприродно на македонски јазик. Овде преведувачот бил склон кон претерано користење интернационализми, а не кон создавање нови зборови или користење домашна лексика која многу поуспешно би ја заменила странската затоа што се работи за штедно-кредитни *здруженија*, приближно 1.500 депозитарни институции кои прибираат *финансиски средства*, пред сè, преку штедни *влогови* и трансакциски *влогови*, кои најмногу *создавале* хипотекарни заеми, а чиешто *ограничувања* со текот на времето се намалиле. За разлика од претходниот, од ТЕКСТ 2 издвојуваме пример за соодветен превод без читателите да добијат впечаток дека се работи за преведуван текст. Овој пример звучи како оригинален текст, што всушност е целта на секој преведувач, затоа што не изобилува со интернационализми, но и затоа што не е пресликана идентичната граматичка структура, односно не е буквално преведувано.

“*Ms. Fiorina also changed **the way HP was run**. Rather than **continuing to operate** as separate product groups, which essentially meant **the company operated** as dozens of minicompanies, **Ms.***

Fiorina reorganized the company into just two divisions.” (Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 1)

„Г-цата Фиорина го смени и начинот на работа на компанијата. Наместо **дотогашното работење** на посебни производни групи, што всушност беше начин на работа како дузина миникомпании, **таа ја реогранизира компанијата во два посебни оддели.**“ (Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 1)

Интернационализмите во поново време навлегуваат во македонскиот јазик преку пристапот до оригинални текстови на странски јазици и преку преведувачката дејност. Изобилството на преведувана научна и стручна литература, како онаа што го сочинува нашиот корпус, во денешно време широко ги отвора вратите за неконтролиран влез на интернационализми во говорена и во пишувана форма. Споменавме дека она што ги прави интернационализмите особено привлечни за употреба е можноста за успешна замена на описните називи при преведување и затоа преведувачите претпочитаат да ги користат. Од анализата на корпусот може да се заклучи дека постојат неколку причини за користење интернационализми при преведување во жанрот на економските текстови од англиски на македонски јазик:

- **неразбирање на значењето на економскиот поим што се преведува, во кој случај се одбира интернационализам како поедноставно решение, на пример, *инпути* наместо *фактори (чинители) на производство;***

- **избегнување описни називи заради концизност и економичност на преводот, на пример, *аутсорсинг* наместо *ангажирање надворешни соработници;***

- **постигнување поголема официјалност преку употребата на термини, на пример, *ентитети* наместо *субјекти, бенефициенти* наместо *корисници, компензира* наместо *надоместува, економски прогрес* наместо *економски напредок, реципиент* наместо *примател;***

- **како резултат на престижот на определени јазици се користат излишни интернационализми, на пример, *офшор компании* наместо *прекуморски компании*, и друго.**

3.2. Анализа на лексиката според процесот на обновување

Во оваа точка се разгледува лексиката, која во зависност од времето на нејзината употреба, може да биде застарена и нова. Бојациев смета дека зборовите исчезнуваат од активниот слој на јазикот кога исчезнуваат предметите и појавите што ги означуваат и кога се стеснува употребата на одреден збор или кога се заменува со нов збор, но без да исчезнат предметите и појавите што ги означуваат (Бояджијев, 2002: 246). Во таа насока, за време на големи општествени и економски промени во една земја доаѓа до појава на нови зборови па и фразеолошки изрази во општеството кои заменуваат други што исчезнуваат од употреба. Оттука, застарените зборови се делат на архаизми и историзми, додека библизмите не се предмет на интерес на овој труд бидејќи не се среќаваат во корпусот, а новите зборови се класифицираат како неологизми.

3.2.1. Архаизми

Архаизмите се застарени називи на современи предмети и појави, а се користат и за означување застарени називи карактеристични за определена епоха кои се заменети со нови (Бояджијев, 2002: 247). Постојат зборови кои целосно исчезнале од речникот, но и зборови и фразеолошки изрази чијашто употреба во современиот јазик во голем степен застарела поради што се смета за несоодветна во одредени функционални стилови. На пример, употребата на зборот *купец* е несоодветна во економските учебници, иако неговото значење е разбирливо, при што тој е заменет со посоодветен и тоа *трговец*.

Архаизмите се одликуваат со експресивност и нивната употреба не е својствена за научниот функционален стил. Меѓутоа, може да се констатира дека во економските текстови сепак може да се сретнат мал број архаизми. Затоа не се согласуваме со ставот на Минова-Ѓуркова дека архаизмите се „зборови што се среќаваат во стари текстови“ (Минова-Ѓуркова, 2003: 134). Напротив, тие се среќаваат и во современи текстови како што се договорите и законите (иако тие спаѓаат во административни текстови), но архаизмите дефинитивно потекнуваат од старо време. Имено, во договорите што се склучуваат во денешно време се среќаваат зборови како *ортак*, *ортаклак*, *ортачи*, *работи ортачки*, *станува ортак со*, *тапија*, *урнек*, и слично. Ова се должи на статусот на турскиот како јазик за службена употреба или јазик на кој се пишувале службените

документи на териториите под турска власт, меѓу кои била и Македонија. Со распаѓањето на Османлиската империја турцизмите започнале да преминуваат во слојот на архаизмите, на пример, наместо *кирација* денес се користи *потстанар*, *борч* е заменет со *долг*, *кар* со *добивка*, а некои сосема излегле од употреба како *еснаф*, *вакаф*, *каламур*, *реим*, *пишмавлак*. Но, мал број зборови како гореспоменатите, кои се поврзани со општествениот и стопанскиот живот и кои биле карактеристични за тоа време и тогашниот начин на живот се задржале до денешен ден.

Во денешно време турцизмите ретко се среќаваат во пишувана форма, а многу повеќе во говорена форма особено во дијалектите. Но, со оглед на тоа што во земјите под османлиско владеење турскиот јазик се користел како средство за комуникација во трговијата и занаетството, мал број од овие сè уште се среќаваат во некои административни документи, како што е македонскиот Закон за трговски друштва во кој ги сретнавме зборовите *ортак* и *ортаклак*. Затоа може да се констатира дека денес се јавува потреба од замена на архаизмите со современа лексика која ги отсликува денешните современи економски случувања. На пример, потребно е *ортаклак* да се замени со *партнерство*, но не со неадаптираната англиска туѓарка *партнершип*, којашто ја сретнавме во Економскиот лексикон или евентуално со *сојузништво*. Од преостанатите зборови кои се карактеристични за минатото време и општествен систем, а кои денес се заменети со нови се следниве: *работничка задруга* (денес е заменета со *синдикат*), *организација на здружен труд* (заменета со *претпријатие*) и други. Во корпусот се забележува претходно споменатиот архаизам *ортак*, односно *ортаци*, а само во неколку наврати се забележуваат општи архаизми како, на пример, *опклада*, кои стилски не го обојуваат текстот, туку едноставно биле избор на преведувачот, но и *скапциство* кој не е соодветен за научниот стил.

“In addition, American firms held the view that vertical integration made them more efficient by reducing their dependence on other firms for materials and components and by limiting their vulnerability to opportunistic overcharging.” (Hill, 2010: 525)

„Покрај ова, американските фирми сметале и дека вертикалната интеграција ги прави поефикасни со тоа што ја намалува нивната зависност од материјали и компоненти од

други фирми и ја ограничува нивната ранливост на опортунистичко скапциство.“

(Хил, 2010: 525)

3.2.2. Историзми

Историзмите се зборови што означуваат појави, предмети и функции на лица што не се застапени во современиот живот (Минова-Ѓуркова, 2003: 134). Историзмите се користат за означување неактуелни поими и појави од економскиот и културниот живот и може да се класифицираат во називи на стари општествено-политички појави (*баждарница, чорбаџија, милицаец*), парични единици (*алтан, грош*), административни називи и титули (*околија, кнез, деспот*) и слично (Бояџиев, 2002: 247). Овој вид зборови се карактеризираат со експресивност, а во жанрот на економските текстови не се вообичаени, но карактеристични примери се следниве историзми: *социјалистичко уредување, (претпријатија во) општествена сопственост, самоуправување*, и други. Не се забележува употреба на историзми во корпусот.

3.2.3. Неологизми

Кога доаѓа до општествено-политички промени, социјални и економски промени, технолошки промени, како и под влијание на културни влијанија и слично се јавува потреба од создавање нов вокабулар, а чест начин за изразување на промените претставуваат **неологизмите**. Нивното буквално значење е „нов збор“ и тие, всушност, се користат за означување нови поими и појави. Неологизмите најчесто се својствени за различни временски периоди, на пример, зборот *приватизација* бил своевиден неологизам којшто го отсликал почетокот на ерата на капитализмот што се карактеризирала со премин од општествена во приватна сопственост. Денес овој збор претставува дел од активниот фонд на речникот бидејќи има честа употреба и повеќе не се смета за неологизам. Неологизмите се среќаваат во најразлични сфери и тоа општествено-политичката област (тоа се неологизми поврзани со периодот на осамостојување на Република Македонија, како *капитализам*, но и со периодот на европска интеграција, како *економија во транзиција*), областа на технологијата (*Ајпод, блутут, ДВД*), професионалната област (*еврокомесар, омбудсман, човечки ресурси*), науката (*невротрансмитер*), итн. Во областа

на економијата и финансиите, неологизмите заземаат важно место со оглед на големите економски промени и турбуленции во изминатите неколку години на глобално ниво, а еден од најчесто среќаваните е *станбен меур*.

Поради многуте иновации, неологизмите се присутни во научниот функционален стил, но и во публицистичкиот и во уметничко-литературниот стил каде постои поголема слобода и простор за експресивност. Оттука, едно од главните својства на неологизмите е токму експресивноста, при што имаат и стилистичка вредност. Бојаџиев смета дека за еден збор да претставува неологизам треба да означува нешто ново по форма и значење, но и да бидат ретки по употреба (Бояџиев, 2002: 253). Анализата на гореспоменатиот економски неологизам *станбен меур* покажува дека тој ги исполнува сите критериуми за да претставува неологизам:

- *прво*, има ново значење, односно 'преоптовареност на банкарскиот систем со станбени кредити што се споредува со меур кој пукна и ја предизвика економската криза во САД';

- *второ*, во однос на времето, се појавува неодамна, поточно, во периодот на настанувањето на глобалната финансиска криза во 2008 година;

- *трето*, има нова форма добиена по пат на соединување придавка со именка;

- *четврто*, редок е по употреба или го разбираат само стручњаците во економско-финансиската област и не ѝ е познат на пошироката јавност со што не претставува дел од активниот слој на речникот; и

- *петто*, не е стручен економски термин односно професионализам, туку се одликува со експресивност, па дури има и метафорично значење.

Во однос на формата на неологизмите, тие можат да бидат *новосоздадени* (кои се создаваат од домашни и туѓи основи и зборообразувачки елементи) и *новопозајмени* (или туѓи зборови и фразеолошки изрази кои навлегле во јазикот преку заемање називи за нови поими и појави) (Бояџиев, 2002: 252). Со оглед на тоа што беше посветена цела точка на туѓите зборови и на заемањето, коешто се одвива на директен и индиректен начин, во продолжение се разгледуваат начините на кои се создаваат нови зборови. За оваа појава пишуваат повеќе лингвисти, особено Њумарк, но и Траск и Стоквел, кои утврдуваат

различни начини на создавање нови зборови. Њумарк ги дефинира неологизмите како „новоформирани лексички единици или постојни лексички единици што добиваат нова смисла“ (Newmark, 1988: 140). Тој разликува два случаи кај неологизмите – во првиот доаѓа до промена на значењето на лексичките единици, а во вториот до создавање нови зборови, па ги предлага следниве дванаесет видови неологизми, во чие продолжение наведуваме и примери од корпусот во трудот:

I. постојни лексички единици со ново значење (оваа техника опфаќа создавање ново значење на постојните лексички единици и тоа на ниво на зборови и колокации):

- **зборови** – старите зборови со ново значење најчесто не се културолошки или стручни (технички) термини и не се однесуваат на нови предмети или процеси, а во најголем дел од случаите се преведуваат со збор кој веќе постои во целниот јазик или со краток функционален или описен еквивалент (Newmark, 1988: 141). Зборот *clearance*, кој повеќе пати се среќава во оригиналите од корпусот, има основно значење 'расчистување (несакани работи од определено место)'. Во областа на трговијата овој збор добива ново значење на 'распродажба', додека во областа на царината претставува 'дозвола (во вид на документ со кој царински орган дава одобрение за увоз на определена стока со цел да влезе во земјата или за извоз на стока со цел да излезе од земјата)'. Во сосема друга област како што е аеронаутиката претставува 'одобрение (за полетување/слетување на авион)'. Друг пример од корпусот е *swap* чие основно значење е 'размена, трампа', а во економско-финансиската област добива значење на 'размена на готовински текови', додека *hedging* има основно значење 'оградување, избегнување нешто' (оригинално од 'ограда'), при што во економско-финансиската област добива ново значење на избегнување или намалување ризик. И двата примери во корпусот се среќаваат непроведени, односно транскрибирани на македонски јазик:

*“Although the profit slump had multiple causes, two factors were the focus of much attention – the unprecedented rise in the value of the euro against the dollar during 2003, and Volkswagen’s decision to **hedge** only 30 percent of its foreign currency exposure, as opposed to the 70 percent it had traditionally **hedged**.”* (Hill, 2010: 337)

„И покрај тоа што намалувањето на профитот произлегуваше од повеќе причини, два фактора беа во фокусот на вниманието – историски најголемиот пораст на еврото наспроти доларот во текот на 2003 година и одлуката на Фолксваген да се **хеџира** (огради од ризик) само 30 проценти од изложеноста кон странски валути наспроти вообичаеното **хеџирање** на 70 проценти од изложеноста.“ (Хил, 2010: 337)

- **колокации** – тоа се најчесто вообичаени описни зборови кои ненадејно стануваат стручни (технички) термини, а нивното значење често се крие зад пошто или преносно значење. Њумарк смета дека постојните колокации со ново значење може да бидат културолошки или некултуролошки односно доколку предметот или поимот постои во целниот јазик најчесто се дава утврден превод или директен превод, а доколку не постои во целниот јазик или говорителите сè уште не се запознаени со него најчесто се дава краток описен еквивалент или се создава нова колокација која се става во наводници (Newmark, 1988: 141). Пример за постојни колокации со ново значење што се крие зад општото значење е *ring-fencing* што претставува колокација со која се означува доделување пари и други средства за определена цел со што се ограничува нивната намена, како и *Bull market* или *Биков пазар* како израз што означува состојба на берзата, *credit crunch* за *кредитна криза*, *mixed economy* за *мешана економија*, итн.:

“Between market economies and command economies can be found **mixed economies**. In a **mixed economy**, certain sectors of the economy are left to private ownership and free market mechanisms while other sectors have significant state ownership and government planning.” (Hill, 2010: 50)

„Меѓу пазарните економии и планските економии можат да се пронајдат **мешани економии**. Во една **мешана економија**, одредени сектори на економијата се оставени во приватна сопственост и на механизмите на слободниот пазар додека други сектори имаат значителна државна сопственост и владино планирање.“ (Хил, 2010: 50)

II. создавање нови зборови (најчесто користените техники за создавање неологизми се следниве):

- **нови кованици (coinages)** – претставуваат новосоздадени зборови или изрази од страна на различни автори и затоа се среќаваат во најразлични функционални стилови. Најголем дел од кованиците се всушност називи на брендови или нови производи, при што овие зборови се преземаат како оригинални, на пример, *Ipod* > *Ајпод*, а потоа навлегуваат во општа употреба. Во одредени случаи називот може да се замени со општ или функционален еквивалент доколку нема културолошка важност во целната култура, на пример, кованицата *turnkey* е економски термин кој се преведува како *клуч на рака*:

*“In a **turnkey** project, the contractor agrees to handle every detail of the project for a foreign client, including the training of operating personnel. At completion of the contract, the foreign client is handed the “key” to a plant that is ready for full operation – hence, the term **turnkey**.”*
(Hill, 2010: 488)

*„Во проектот **клуч на рака**, изведувачот се согласува да го заврши секој детаљ од проектот на странскиот клиент, заедно со обуката на персоналот. По исполнувањето на договорот, на странскиот клиент му се дава „клучот“ од фабриката која веќе работи, од каде и потекнува изразот **клуч на рака**.“*
(Хил, 2010: 488)

- **изведени зборови (derived words)** – повеќето неологизми се зборови изведени со грчки и латински зборообразувачки елементи кои се одомаќинуваат во соодветниот јазик, при што овде најчесто се работи за научни и стручни термини, а не за културолошки зборови (Newmark, 1988: 143). Изведувањето вклучува додавање префикси или суфикси на зборовите, на пример, *teleconference*, што се преведува како *телеконференција*. Во корпусот се забележува и *transnational (companies)* или *транснационални (компании)*, како и *multinational (companies)* или *мултинационални (компании)* и друго:

*“Examples of major **multinational** firms that now publish their financial statements in*

conformity with international accounting standards are Allianz (Germany), Nestlé (Switzerland), Nokia (Finland), Shanghai Petrochemical (China), and Microsoft (United States)."

(Horngren; Sundem; Elliott; Philbrick, 2010: 29)

„Примери за големи мултинационални компании кои ги презентираат нивните финансиски извештаи во согласност со меѓународните сметководствени стандарди се Allianz (Германија), Nestlé (Швајцарија), Nokia (Финска), Shanghai Petrochemical (Кина) и Microsoft (САД).“

(Хорнгрен; Сандем; Елиот; Филбрик, 2010: 29)

- **скратеници (abbreviations)** – опфаќаат создавање нов збор формиран од првите букви на некоја фраза, при што секоја буква се изговара посебно. Скратениците и акронимите изобилуваат во стручните или нелитературните текстови. Тие изобилуваат во жанрот на економските текстови, на пример, една од најчесто среќаваните скратеници во корпусот е *LLC (limited liability company)* кој се преведува со македонскиот еквивалент *ДОО (друштво со ограничена одговорност)* и слично:

“Today all 50 states have enacted laws allowing for the creation of a relatively new form of business organization, the limited liability company (LLC).”

(Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 10)

„Денес сите 50 држави во САД имаат донесено закони со кои се дозволува релативно нов облик на организирање на бизнисите: друштва со ограничена одговорност (ДОО или Limited Liability Company: LLC).“

(Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 10)

“In the United Kingdom, such companies frequently use the word “limited” (Ltd.) in their names. In many countries whose laws trace back to Spain, they use the initials S.A., which refer to Spanish words that we translate as “society anonymous,” meaning that multiple unidentified owners stand behind the company.”

(Horngren; Sundem; Elliott; Philbrick, 2010: 19)

„Во Велика Британија, ваквите компании во нивните називи вообичаено ја имаат наставката „ограничено“ (ДОО – Ltd.). Во повеќето земји чии закони ги имаат белезите на законите во Шпанија, се користат иницијалите Т.Д. (S.A.), кои произлегуваат од

шпанскиот збор што се преведува како „тајно друштво“, што значи компанијата е во сопственост на повеќе личности кои не се познати за јавноста.“

(Хорнгрен; Сандем; Елиот; Филбрик, 2010: 19)

- **колокации (collocations)** – колокациите кои претставуваат неологизми се сложенки најчесто составени од две именки, од придавка и именка или од глагол и именка и се особено чести во областа на општествените науки и компјутерскиот јазик (Newmark, 1988: 145). Како карактеристичен пример од корпусот може да се издвои *money laundering* кој во сите јазици се преведува буквално бидејќи претставува универзален термин, вклучително и на македонски јазик како *перење пари*, додека *grey economy* е *сива економија*, *fiscal cliff* означува водење политика на *фискалниот раб*, а *joint venture* претставува *заеднички потфат*. За некои стандардизирани колокации не е можен буквален превод, туку се дава описен превод:

“The various modes for serving foreign markets are exporting, licensing or franchising to host-country firms, establishing joint ventures with a host-country firm, setting up a new wholly owned subsidiary in a host country to serve its market, or acquiring an established enterprise in the host nation to serve that market. (...) An exception is its recent **joint venture** in China, but even here, observers speculate that in keeping with its standard practice, Tesco will increase its ownership stake over time.”

(Hill, 2010: 480)

„Различните начини на опслужување на странските пазари се извезување, лиценцирање или франшизирање на компании кои потекнуваат од странскиот пазар, основање на мешовити компании со фирми кои потекнуваат од странскиот пазар, основање нови филијали во целосна сопственост во земјата домаќин со цел таа да го опслужува пазарот. [...] Исклучок од ова е последното **заедничко вложување** во Кина, но дури и овде, набљудувачите спекулираат дека водејќи се според својот вообичаен начин на функционирање, Теско со време ќе ја зголеми својата сопственост.“

(Хил, 2010: 480)

- **епоними (eponyms)** – епонимите претставуваат „називи на предмети или активности што го претставуваат името на лицето кое за првпат го произвело предметот или ја извршило активноста“ (Cambridge Advanced Learner’s Dictionary, 2008: 472). Кога епонимите се изведуваат од име на лице тие се преведуваат без проблеми, но кога се однесуваат на идеи и квалитети поврзани со референтот се користи описен превод. Кога се изведуваат од предмети, епонимите се најчесто имиња на брендови и се пренесуваат само доколку се еднакво познати и прифатени во целиот јазик (Newmark, 1988: 146). Од корпусот може да се издвојат епоними изведени од лица, на пример, *Keynesian economics* што лесно се преведува како *Кензијанска економија* според економистот Џон Кејнз, како и *Dow Jones* кој е индекс креиран од Вол Стрит Џурнал и Чарлс Доу, соосновачот на Доу Џонс & Компани. Пример за вториот случај е брендот *nylon* кој се преведува како *најлон* бидејќи кај нас е еднакво познат, а претставува епоним изведен од предмети, при што постојат и епоними изведени од називи на места, на пример, *Wall Street* кога се упатува на њујоршката берза:

“In pursuing actual business examples, we consider details about many of the 30 companies in the **Dow Jones Industrial Average (the Dow)**, the most commonly reported stock market index in the world.”
(Horngren; Sundem; Elliott; Philbrick, 2010: 4)

„При обработката на примери од реалноста, имаме предвид повеќе од 30 компании од индустрискиот просек **Доу Џонс (Доу)**, најчесто користениот индекс за известување на најпознатите акции во светот.“
(Хорнгрен; Сандем; Елиот; Филбрик, 2010: 4)

- **фразни изрази (phrasal words)** – на англиски јазик глаголите лесно се претвораат во именки (што не е случај со други јазици), при што фразните изрази се преведуваат со нивни семантички еквиваленти – овие зборови најчесто се поекономични отколку нивниот превод којшто е поформален (Newmark, 1988: 147). Во оригиналите на корпусот се среќаваат неколку примери за овој вид неологизми кои се преведуваат со именки, како *trade-off* или *баланс*, *(economic) meltdown* или

економски колапс, *euro bailout* или *финансиска помош за спас на еврото*, (*business start-up* или започнување (бизнис):

“Firms that specialize in the design, construction, and **start-up** of turnkey plants are common in some industries.” (Hill, 2010: 488)

„Фирмите кои специјализираат во дизајнот, градењето и **започнувањето** на фабриките по принципот клуч на рака се вообичаени во некои индустрии.“ (Хил, 2010: 488)

- **пренесени зборови (transferred words)** – овој вид зборови задржуваат само една смисла од изворниот јазик и култура и нивното значење најмалку зависи од контекстот, при што најчесто се работи за зборови од секојдневниот живот, а поретко за стручни термини (Newmark, 1988: 147). Пренесените зборови се еден вид заемки, на пример, *номенклатура* или културолошки зборови кои се називи на производи и слично, како *Адидас*. Во корпусот се среќава *Greenfield investments* што се пренесува како *Гринфилд инвестиции*, иако е можен и описниот превод *инвестиции старт од нула* кој се користи само од економските стручњаци, потоа *externalities* што се пренесува како *екстерналии* и друго:

“**Greenfield venture** or Acquisition? A firm can establish a wholly owned subsidiary in a country by building a subsidiary from the ground up, the so-called **greenfield strategy**, or by acquiring an enterprise in the target market.” (Hill, 2010: 495)

„**Гринфилд инвестиција** или преземање? Некоја фирма може да отвори филијала во целосна сопственост во одредена земја така што филијалата ќе започне од нула, таканаречената **гринфилд стратегија**, или, пак, ако преземе некое претпријатие на целниот пазар.“ (Хил, 2010: 495)

“The model treats other potential sources of differences in real incomes as either exogenous and thus not explained by the model (in the case of technological progress, for example) or absent altogether (in the case of positive **externalities** from capital, for example).”

(Romer, 2009: 8)

„Моделот ги обработува другите потенцијални извори на разлики во реалниот доход или како егзогени и оттука тие не се објаснети со моделот (како, на пример, технолошкиот напредок) или сосем отсутни (на пример, случајот со позитивните **екстерналии** од капиталот).“
(Ромер, 2009: 8)

- **акроними (acronyms)** – тие се особено чести во нелитературни текстови, а во областа на науката акронимите често добиваат статус на интернационализми. Кога се преведуваат се користи стандарден еквивалентен термин, а доколку не постои таков се користи изведен описен термин, при што имињата на институции и компании најчесто се пренесуваат (Newmark, 1988: 148). Акронимите се составени од првите букви или слогови и се изговараат како цел збор, при што изобилуваат во економско-финансиската област, на пример, во корпусот се среќава *SWOT analysis* што е изведено од *Strengths, weaknesses, opportunities and threats*, а на македонски се транскрибира како *СВОТ анализа*. Други примери од корпусот се акронимите за зони на слободна трговија *MERCOSUR* кој е изведен од шпански јазик *Mercado Común del Sur* што се транскрибира како *МЕРКОСУР*, потоа *CARICOM* изведен од англиски *Caribbean Community*, односно *КАРИКОМ* и други. Овие акроними потоа стануваат независни зборови:

“*Central-American Common Market and CARICOM*” (Hill, 2010: xiii)

„Централно-американски заеднички пазар и **КАРИКОМ** (CARICOM)“ (Хил, 2010: xiii)

- **псевдонеологизми (pseudo-neologisms)** – се општи зборови кои се користат наместо специфичен збор (Newmark, 1988: 148). На пример, *Troika* е општ збор, но со него се означуваат трите силни политички страни САД, Русија и Кина, а на македонски јазик се преведува како *Тројка*. *Liabilities* е уште еден општ збор кој во економијата се користи за означување долгови, па кај нас исто така се преведува со општиот збор *обврски*. Псевдонеологизми се и неологизмите во вид на скратеници:

“*Liabilities are economic obligations of the organization to outsiders, or claims against its*”

assets by outsiders. An example is a debt to a bank.”

(Horngren; Sundem; Elliott; Philbrick, 2010: 9)

„Обврски се економски облигации на компанијата кон надворешни субјекти, или права на средствата на компанијата кои се во сопственост на надворешни субјекти. Пример се долговите кон банката.“

(Хорнгрен; Сандем; Елиот; Филбрик, 2010: 9)

- **интернационализми (internationalisms)** – кои беа детално анализирани во претходната точка. Сепак, може да се наведат неколку примери од корпусот, затоа што навистина изобилуваат во жанрот на економските текстови. Еден од заклучоците е дека интернационализмите преовладуваат во текстовите што содржат голем број економски термини:

*“As the derivation shows, however, it reflects all sources of growth other than the contribution of **capital accumulation** via its private return. [...] Growth accounting only examines the immediate **determinants** of growth: it asks how much factor **accumulation**, improvements in the quality of **inputs**, and so on contribute to growth while ignoring the deeper issue of what causes the changes in those **determinants**.”*

(Romer, 2009: 30)

*„Како што покажува изведувањето, **резидуалот** ги покажува сите извори на растот, покрај придонесот на **акумулацијата на капиталот**, што се изразува преку повратот на **капиталот**. [...] Сметководството на растот ги истражува само непосредните **детерминанти** на растот: прашува во колкав дел **акумулацијата**, подобрувањето на квалитетот на **инпутите** и друго придонесуваат за растот, при што истовремено ги занемарува подлабоките прашања за тоа што причинува промена во тие **детерминанти**.“*

(Ромер, 2009: 31)

Покрај гореспоменатата класификација на Њумарк, кај создавањето неологизми треба да се додадат и следниве креативни техники кои често се користат за создавање нови зборови:

- **спојување (blending)** или составување делови од два збора со што се создава еден нов збор, на пример, *infomercial* (*information* + *commercial*). Во економско-

финансиската терминологија често се среќаваат ваков вид спојувања од типот на *stagflation* (*stagnation* + *inflation*), *flexicurity* (*flexibility* + *security*), *nillionaire* (*nil* + *millionaire*), *spaving* (*spending* + *saving*), *bizmeth* (*business* + *method*), итн.;

- *општи зборови (generification)* кои претставуваат имиња на брендови и производи, на пример, *Xerox* е име на компанијата што произведува познати машини за фотокопирање, при што овој збор ја изгубил конотацијата на бренд и се користи за самиот процес на фотокопирање;²⁹
- со *регресивна деривација (back-formation)* се создава нов збор преку бришење суфикс од подолг збор, при што и двата збора претставуваат посебни лексеми со што се добива друга зборовна група, на пример, глаголот *to headhunt* (од именката *headhunter*), *to corrupt* (од придавката *corrupted*);
- *заемањето (borrowing)* зборови од други јазици, што може да се врши директно и индиректно. Ова беше анализирано во една од претходните точки, по што се утврди дека претставува честа техника во создавањето економско-финансиска терминологија, на пример, *макила* од *Maquiladora*;
- *семантички промени (semantic drift)* со кои доаѓа до промена во значењето;
- *соединување (compounding)* претставува комбинирање два или повеќе зборови со кои се создава еден нов збор. Ваквите зборови избилуваат во економско-финансиската терминологија, на пример, *income-generating*, *interest-bearing* (кај кои втората компонента е изведена од глагол), *business angel*, *housing bubble* (именка + именка), а понекогаш се додава и афикс, на пример, *medium-sized*, *public-private (partnership)*, *well-paid (job)* (придавка + придавка), *tax-free*, *capital-intensive* (именка + придавка), *low-income* (придавка + именка), *(business) start-up* (именка + прилог), *one-stop-shop system* (број + именка + именка + именка). Кај овој вид нема поголеми проблеми при преведувањето;
- *сечењето (clipping)* претставува кратење на зборовите и се состои од земање дел од подолг збор кој се сведува на пократка форма. На пример, во економско-финансиската област се користи *ad (advertisement)*, *REPO agreement (repurchase agreement)*, *T-note (treasury note)* и друго;

---

²⁹ Интернет публикација во областа на преведувањето <http://translationjournal.net/journal/56neologisms.htm>.

- *преанализата (reanalysis)* е менување на структурата на зборот и извлекување дел кој претходно не постоел, на пример, *hamburger (Hamburg + -er)* (Trask; Stockwell, 2007: 325). Со преанализа се добило *hyper + -inflation*, а добиениот збор се искористил и во други комбинации како *deflation*, што подразбира дека повеќето технички термини се добиваат со лепење грчки или латински морфеми кон соодветниот збор; и
- *конверзија (conversion)* претставува употреба на збор во друга зборовна група без да се промени формата на зборот. Овој процес уште се нарекува промена на категорија или функционална промена. На пример, глаголот *to google (гугла)* доаѓа од именката *Google (Гугл)* и означува пребарување на интернет преку користење на пребарувачот Гугл (Неупен, 2008: 9). Во корпусот се среќава придавката *forward* која преку функционална промена во именката *форвард* добива финансиско значење на 'дериватен финансиски инструмент'.

Неологизмите избилуваат во областа на економијата и финансиите каде играат голема улога при означување на иновациите. Како една од најголемите и најзначајните промени на денешницата, глобалната финансиска криза што неодамна го зафати светот е добра основа за создавање голем број неологизми, како и берзанското работење, инвестициите, маркетингот и слични динамични гранки каде е потребен простор за креативно изразување покрај стручните термини. Овие неологизми не можат да се пронајдат во речник затоа што се одлика на најновото време и поголемиот дел од нив сè уште не станале дел од активниот речнички фонд. Откако во примерите погоре беа набројани некои од најчестите неологизмите што се среќаваат во нашиот корпус од економски текстови и воопшто во економско-финансиската област, во Табела 11 се анализира нивното значење и нивните преводни еквиваленти на македонски јазик. На тој начин ќе може да се согледа дали покрај формата ги исполнуваат и другите критериуми за да претставуваат неологизми во економско-финансиската област.

Табела број 11

изворен неологизам	македонски превод	значење на неологизмот
<i>Bull market</i>	Биков пазар	Состојба на берзата кога цените на хартиите од вредност, обврзниците, валутите и стоките растат до тој степен што се создава паника за купување. Тоа е метафоричен израз за начинот на кој бикот ги вивнува роговите нагоре што се споредува со движењето на пазарот.
<i>credit crunch</i>	кредитна криза	Неологизам што произлегува од глобалната финансиска криза и означува намалување на достапноста на заеми или затегнување на условите за добивање банкарски кредити.
<i>economic meltdown</i>	економски колапс	Економски термин што означува економска криза што се одразува на економските активности ширум светот. Таква криза започна во 2007 година во САД и оттогаш овој неологизам се поврзува со финансиска криза што се рашири на глобално ниво во 2008 година.
<i>euro bailout</i>	помош за спас на еврото	Според речникот Мериам Вебстер, првата употреба на зборот <i>bailout</i> во англискиот јазик се поврзува со 1951 година и означува давање заем на компанија или земја што се наоѓа во финансиски тешкотии или пред стечај. Неологизмот <i>euro bailout</i> се поврзува со европската должничка криза што започна во ранливите држави-членки на ЕУ, пред сè, во Грција. Означува давање финансиска помош на нестабилните држави во евро зоната со цел да не банкротираат за да не се предизвика и колапс на

		еврото.
<i>fiscal cliff</i>	фискален раб	Неологизам што се појави во САД и означува политика на истовремено зголемување на даночните стапки и намалување на државното трошење. Доколку ваквата политика на САД продолжеше се очекуваше да предизвика рецесија со висока неевработеност во 2013 година.
<i>forward</i>	форвард	Претставува новитет во тргувањето со деривативни финансиски инструменти. Овој збор е придавка чие основно значење е 'предвремен', а по аналогија во финансиската област претставува неологизам за договор што создава права и обврски за двете договорни страни.
<i>futures contract</i>	договор за фјучерс	Претставува нов вид договор во тргувањето со деривативни финансиски инструменти. Во финансиската област претставува неологизам за договор што обврзува една страна да ѝ продаде определено средство на друга страна.
<i>Greenfield investments</i>	Гринфилд инвестиции; инвестиции старт од нула	Вид странска директна инвестиција со која мултинационална компанија влегува во земја во развој во која гради целосно нови фабрики или продавници и вложува целосно нова опрема и технологија со што се создава долгорочно вработување. Затоа кај нас уште се преведуваат и „инвестиции старт од нула“, при што овој назив претставува неологизам на македонски јазик затоа што означува нова појава во нашата земја која не постоела во минатото.

<i>hedging</i>	хеџинг; избегнување ризик	Основното значење на зборот <i>hedge</i> е 'ограда', а глаголот означува 'оградување, избегнување нешто'. Оттаму е изведено <i>hedging</i> кој е неологизам во економско-финансиската област каде добива ново значење на 'избегнување или намалување ризик'.
<i>housing bubble</i>	станбен меур	Ова е еден од најновите неологизми во економско-финансиската област што означува преоптовареност на банкарскиот систем со станбени кредити, а што се споредува со меур кој пукна и ја предизвика должничката криза во САД. Се појавува во периодот по настанувањето на глобалната финансиска криза во 2008 година.
<i>Maquiladora</i>	макила	Мексикански назив за производствени активности во слободна трговска зона, каде фабриките увезуваат материјал и опрема без царина, а кои потоа извезуваат преработени и готови производи.
<i>millionaire</i>	милионер	Неологизам што се користи во новинарски текстови и во разговорна форма, а означува лице што не поседува никакви финансиски средства, а сепак наоѓа пари за сè што му е потребно.
<i>one-stop-shop system</i>	едношалтерски систем	Оригинално потекнува од САД од периодот на раните 1920-ти години. Кај нас е навлезен по 2000 година со реформите во администрацијата и означува едно место каде се нудат различни поврзани услуги за компаниите и клиентите.
<i>paper wealth</i>	богатство на хартија	Богатство што се мери според монетарната вредност.

<i>reel estate</i>	нестабилен имот	Се поврзува со real estate (недвижен имот), но со овој неологизам се означува нестабилната состојба на станбениот пазар во САД поради што се преведува како 'нестабилен имот'.
<i>spaving</i>	купување за штедење	Купување производи на големо со цел да се заштеди преку добивање пониски цени на стоките на големо.
<i>stagflation</i>	стагфлација	Се работи за постар термин, кој по формата на создавање претставува неологизам. Добиен е по пат на спојување именка со именка и означува состојба во економија кога истовремено постои стагнација и инфлација.
<i>subprime loans</i>	заеми без гаранција	Неологизам кој означува иновација на хипотекарниот пазар која се појави за време на должничката криза во САД. Тоа е вид заем кој се нуди со повисоки камати на лица кои вообичаено не се кредитоспособни и кои најчесто се одбиени од други банки поради нискиот кредитен рејтинг што укажува на можност заемите да не бидат вратени. Ваквите заеми се сметаат за главен причинител на должничката криза во САД.
<i>swap</i>	своп; размена на готовински текови	Претставува уште еден новитет во тргувањето со деривативни финансиски инструменти. Основното значење на овој збор е 'размена, трампа', но во финансиската област претставува неологизам за 'размена на готовински текови'.
<i>T-note</i>	трезорски запис (на САД)	Неологизам во вид на скратена форма за трезорски запис што го издава министерството за финансии на САД. Претставува вид должнички

		инструмент на федералната влада на САД.
<i>transition economy</i>	економија во транзиција	Веќе познат неологизам создаден пред десеттина година кој означува земји од поранешниот социјалистички систем кои се понеразвиени од западоевропските и поминуваат низ процес на економска стабилизација.
<i>turnkey</i>	клуч на рака	Вид деловна стратегија која подразбира изградба на нов објект, негово опремување со соодветна технологија, опрема и вработени заради предавање на купувачот како целосен производ со цел веднаш да започне со работа.

Од примерите во табелата се забележува дека покрај формалниот критериум, тие ги исполнуваат критериумите за да претставуваат неологизми и по своето значење. Меѓутоа, кај повеќето од нив значењето не може да се пронајде во ниту еден речник. Тоа е така бидејќи и неологизмите од економско-финансиската област се карактеристични само за определен временски период (на пример, должничката криза по 2008 година) и не навлегле трајно во речничкиот фонд на јазикот, додека само мал дел поради честата употреба заземале свое место и станале составен дел на современиот јазик, на пример, *стагфлација*. Некои неологизми излегуваат од употреба бидејќи не одговараат на потребите на современиот јазик, на пример, *фискален раб*. Еден од најпознатите неологизми во економско-финансиската област е називот за основната монетарна единица *евро* што се користи во повеќето европски земји. Овој термин претставува кратенка за *Europe* или *European* и според речникот Мериам Вебстер за прв пат бил употребен во 1981 година. Со оглед на тоа што навлегол во секојдневна употреба и е прифатен од пошироката јавност, повеќе не се смета за неологизам. Во корпусот се среќаваат и следниве неологизми: *валутни свопови, доларизација, е-бизнис, евровалути, еврообврзница, евродолари, контејнеризација, пакет за спасување, спот девизни курсеви, спот пазар, спот трансакции, станбен меур, термински трансакции, (шпекулативен) финансиски меур, хеџ фонд*, итн. Следуваат примери од корпусот за нивната употреба:

*“From then until 2000, the stock market experienced one of the great **bull markets** in its history, with the Dow climbing to a peak of over 11,000. With the **collapse of the hightech bubble** in 2000, the stock market fell sharply, dropping by over 30% by late 2002.”*

(Mishkin, 2010: 5)

*„Оттогаш до 2000 година пазарот на акции доживеа еден од најголемите **бикови пазари** во историјата, со качување на „Доу“ до врвот од над 11.000. Со **колапсот на меурот** во 2000 година создаден од тргување со акциите на компании кои произведуваат висока технологија, пазарот на акции доживеа остар пад, од преку 30% до доцната 2002 година.“*

(Мишкин, 2010: 5)

Кога сме кај лексиката поделена според процесот на обновување, неологизмите претставуваат најголем проблем за преведувачите затоа што не само што треба да се биде креативен, туку и колку што е можно да се остане во рамките на стандарднојазичната норма. Од Табела 11 се забележува дека повеќето неологизми се преведени со задржување на нивните странски називи иако некои од нив лесно можат описно да се преведат како што се гледа од објаснувањето. Меѓутоа, преведувачите најчесто го избегнуваат нивниот описен превод со цел да го задржат статусот на неологизам. Сепак, при изборот на техника за преведување треба да се има предвид дека неологизмите не се ниту културолошки зборови ниту технички (стручни) термини. Во овој процес најпрво се бара дали веќе постои соодветен збор во целниот јазик (што е ретко) или се бара функционален еквивалент, а доколку тоа не е случај се бара описен еквивалент кој се користи додека не станат доволно познати во јавноста. Од примерите во табелата може да се заклучи дека со цел да го задржат статусот на неологизам, преведувачите најчесто ги транскрибираат со кирилско писмо бидејќи, иако значењето на неологизмите некогаш може да се изведе од контекстот, важно е да се има предвид и начинот на кој се создадени. Подолу се разгледува на кој начин биле преведени некои од неологизмите во корпусот. Во првиот случај подолу е можно да се задржи статусот на неологизам преку директен превод, додека во вториот случај тоа не е можно, па преведувачот се одлучил за транскрибирање:

*“A surge in foreign direct investment into developed nations from 1998 to 2000 was followed by a slump from 2001 to 2004 associated with a slowdown in global economic activity after the **collapse of the financial bubble** of the late 1990s and 2000.”* (Hill, 2010: 20)

*„Овој налет во директното странско инвестирање во развиените земји од 1998 до 2000 година бил проследен со пад од 2001 до 2004 година поврзан со забавувањето на глобалната економска активност по **колапсот на финансискиот меур** на доцните деведесетти и две илјадитата.“* (Хил, 2010: 20)

*“We begin this chapter by looking at the functions and the form of the foreign exchange market. This includes distinguishing among **spot exchanges, forward exchanges, and currency swaps.**”* (Hill, 2010: 338)

*„Ова поглавје го започнуваме со разгледување на функциите и формите на девизниот пазар. Ова вклучува разграничување помеѓу **spot трансакции, термински трансакции и валутни свопови.**“* (Хил, 2010: 338)

3.3. Анализа на лексиката според сферата на употреба

Стандардниот (литературен) јазик претставува нормирана форма на јазикот која се употребува во јавното општење при што се користи стандардизирана лексика, има придржување до правописните и граматичките правила, а се користи во говорена и пишувана форма во сите сфери на современата комуникација. Онаму каде што постои отстапување од стандарднојазичната норма, станува збор за нестандардизирана лексика со тесна употреба. Врз таа основа, а во зависност од сферата на употреба, лексиката може да има општа или ограничена употреба.

3.3.1. Лексика со општа употреба

Лексиката што се користи слободно и неограничено во различни сфери на употреба на јазикот и која е смисловно јасна и разбирлива за носителите на јазикот без разлика на нивното место на живеење, професија и начин на живот има општа употреба (Бояджиев, 2002: 215). Лексиката со општа употреба го сочинува основниот зборовен фонд и се среќава во сите функционални стилови. Општопознатата лексика е присутна и во

научниот функционален стил, а за да се утврди точно кој вид од оваа лексика се среќава во жанрот на економски текстови ја користиме класификацијата на Минова-Гуркова.

3.3.1.1. Супстанцијална и процесуална лексика

Во преводите што го сочинуваат корпусот најмногу се среќава супстанцијална лексика која е составена од **именки**. Со оглед на тоа што во корпусот е присутен научен функционален стил, избилуваат апстрактни именки со кои се именуваат различни појави, дејства, својства и слично кои претставуваат дел од општонаучната лексика. Доминантната употреба на именките во однос на малиот број глаголи во корпусот резултира со висок степен на номинализација и именски карактер на изразот – нешто што е карактеристика на научниот функционален стил воопшто, а не само за жанрот на економските текстови. Овде не застануваат ниту глаголските именки и сето тоа придонесува за статичност на овој вид текстови со што се отежнува нивното разбирање.

*“Because the **corporation** exists independently of those who own its **shares**, there is no **limit** to the **transferability** of shares as there is in **partnerships**.”*

(Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 9)

*„Исто така, **корпорацијата** постои независно од **сопствениците** на **акции**, што значи дека нема **ограничување** на **пренесувањето** на сопственичките **делови** како кај **партнерството**.“*

(Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 9)

Од одбраниот пример се забележува дека именките се поприсутни во македонскиот превод отколку во англискиот оригинал во кој се употребуваат и заменки со што се намалува статичноста на реченицата. Во македонските преводи особено е честа употребата на глаголски именки, што се забележува и од примерот подолу што е издвоен од корпусот, кои во помал степен се среќаваат во оригиналот на англиски. Внимателната анализа покажува дека употребата на толку голем број глаголски именки не е неопходна за пренесување на значењето, но преведувачите ги преферираат затоа што придонесува за официјалност и статичност кој е карактеристичен за овој функционален стил. Со оглед на тоа што на овој начин се отежнува разбирањето на овој вид стручни текстови, потребно е

да се внимава со употребата на супстанцијална лексика во преводите на македонски јазик што е можно повеќе, смислата да се изразува преку глаголи и друг вид општа лексика.

*“Do we mean **profits** this year? If so, then we should note that **actions** such as **deferring maintenance, letting inventories run down, and taking** other short-run cost-cutting **measures** will tend to increase **profits** now, but these **activities** aren't necessarily desirable.”*

(Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 11)

*„Дали мислиме на **профитот** за оваа година? Ако да, тогаш треба да имаме предвид дека **одложување на одржувањето, дозволување на инвеститорите да се повлечат, и некои други краткорочни мерки за намалување на трошоците ќе водат кон зголемување на профитот сега, но не секогаш се пожелни активности.**“*

(Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 11)

Во корпусот се среќава и процесуална лексика која е составена од **глаголи**, но во помал степен бидејќи овој вид лексика се одликува со динамичност, а тоа не е карактеристика на научните текстови кои веќе беше утврдено дека се статични. Во корпусот преовладуваат глаголи со кои се означуваат дејства, а многу често се среќаваат глаголи употребени во вид на декомпиран прирок, на пример, *спроведува анализа, врши финансиска контрола, води бизнис, остварува заработка*, итн. Претераната употребата на декомпиран прирок може да придонесе за клишираност во жанрот на економските текстови. Во одбраниот пример од корпусот се гледа дека дејството во речениците може соодветно да се изразува и преку глаголи, како што е случај со англискиот оригинал. Притоа, употребата на двете глаголски именки во македонскиот превод може успешно да се избегне и тоа *префрлањето и распуштање* да се заменат на следниов начин: [...] *тешко може да се префрли сопственоста без да се распушти друштвото, бидејќи најчесто сите неограничени партнери мора да дадат согласност*. Изборот е на преведувачот да процени кој начин е посоодветен за поголема јасност на преводот.

*“It is difficult for a partnership to **transfer** ownership without **dissolving**. Usually all general partners **must agree**. However, limited partners **may sell** their interest in a business. [...] Income*

from a partnership is taxed as personal income to the partners.”

(Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 8)

„Кога станува збор за партнерство, префрлањето на сопственоста тешко се реализира без распуштање на друштвото, бидејќи е потребна согласност од сите неограничени партнери. Ограничените партнери, пак, можат едноставно да го продадат своето учество. [...] Приходот на партнерството се оданочува како личен приход на партнерите.“

(Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 8)

3.3.1.3. Квалификативна и деиктичка лексика

Квалификативната лексика, составена од **придавки, прилози и броеви** е исто така застапена во корпусот. Овој вид лексика помага во дефинирање одделни карактеристики на именките, а може да се утврди дека од оваа група во корпусот преовладуваат придавки. Меѓутоа, научните текстови се одликуваат со објективност и прецизност бидејќи научните информации се изразуваат на објективен начин, па според Минова-Ѓуркова преовладуваат „релативни, заменски и бројни придавки“ (2003: 127). Најголем дел од придавките во жанрот на економски текстови се релативни, како што се гледа од првиот пример подолу или се употребуваат во преносна смисла во вид на лексикализирани метафори, како што се гледа од вториот пример. Поретко се среќаваат квалификативни придавки, на пример, *побрзи пари, послаб долар*, итн. Она што е карактеристично и за двата примери е дека употребата на квалификативна лексика ја намалува статичноста во преводите и посликовито ги дефинира именките кои доминираат.

“Financial managers must attempt to manage the gaps in cash flow. From a balance sheet perspective, short-term management of cash flow is associated with a firm’s net working capital.”

(Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 3)

„Финансиските менаџери мора да се обидат да управуваат со празнините во паричните текови. Гледано преку билансот на состојба, краткорочното управување со паричните текови е поврзано со нето работниот капитал на фирмата.“

(Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 3)

*“After the market rose in the 1980s, on “**Black Monday**,” October 19, 1987, it experienced the worst one-day drop in its entire history, with the Dow Jones Industrial Average (DJIA) falling by 22%.”*

(Mishkin, 2010: 5)

*„По растот на пазарот во осумдесеттите години, на „**Црниот** понеделник“, 19 октомври 1987 година, пазарот го доживеа најлошиот еднодневен пад во целата негова историја, со пад на 22% на „Доу Џонс индустријал авериџ“ (Dow Jones Industrial Average).*

(Мишкин, 2010: 5)

Со деиктичката лексика се посочува времето и местото на вршење на дејството, но се посочуваат и лица (Минова-Ѓуркова, 2002: 128). Во корпусот преовладуваат **локални и темпорални деиктици** (овде, далеку, сега, вчера, итн.) на кои им се додаваат доточнувања во вид на апозиција како, на пример, датум, место и слично.

“In July 1999, Carleton “Carly” Fiorina assumed the position of CEO of Hewlett-Packard (HP).”

(Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 1)

„Во јули 1999 година, Карлтон „Карли“ Фиорина беше поставена на позицијата извршен директор на Хјулит-Пакард.“

(Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 1)

Втората група ја сочинуваат **персоналните деиктици** кои ги опфаќаат заменките. Во научниот функционален стил, адресатот или авторот најчесто се изразува со 1 лице множина (*ние*) или авторска множина, како што се гледа од одбраните примери особено во преводот на македонски јазик:

“Suppose we take a financial snapshot of the firm and its activities at a single point in time. Figure 1.1 shows a graphic conceptualization of the balance sheet, and it will help introduce you to corporate finance.”

(Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 1)

„Да претпоставиме дека правиме финансиски преглед на фирмата и нејзините активности во одреден момент. Слика 1.1. прикажува графичка претстава на билансот, и ќе ни помогне како вовед во корпоративните финансии.“

(Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 1)

“To see how this is done, **we can trace** the cash flows from the firm to the financial markets and back again.”
(Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 4)

„**За да погледнеме** како се прави ова, **ќе ги следиме** паричните текови од фирмата до финансиските пазари и назад.“
(Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 4)

“For example, it’s easy to increase market share or unit sales: All **we have to do** is lower our prices or relax our credit terms. Similarly, **we can** always **cut** costs simply by doing away with things such as research and development. **We can avoid** bankruptcy by never borrowing any money or never taking any risks, and so on.”
(Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 11)

„На пример, лесно е да се зголеми пазарното учество или пак продажбата по единица: сè што треба да направиме е да ги намалиме продажните цени или да ги олесниме условите за купување на рати. Слично на ова, секогаш **можеме да ги намалиме** трошоците едноставно намалувајќи ги, на пример, трошоците за истражување и развој. **Можеме да го избегнеме** банкротот така што никогаш нема да **позајмуваме** пари или нема да **влегуваме** во ризични активности, и така натаму.“

(Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 11)

Меѓутоа, се забележува и дека авторот често им се обраќа на читателите, со оглед на тоа што се работи за учебник, односно за научно-учебнички потстил. За таа цел често се користи 2 лице множина (*vue*) како што се гледа и од примерот:

“Suppose **you decide** to start a firm to make tennis balls. To do this **you hire** managers to buy raw materials, and **you assemble** a workforce that will produce and sell finished tennis balls. In the language of finance, **you make** an investment in assets such as inventory, machinery, land, and labor. The amount of cash **you invest** in assets must be matched by an equal amount of cash raised by financing. When **you begin** to sell tennis balls, your firm will generate cash.”

(Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 1)

„Да претпоставиме дека **сакате** да основате фирма за производство на тениски топчиња. За таа цел, **ангажирате** менаџери да купат сировини, и **ангажирате** работна сила која ќе произведува и продава готови тениски топчиња. Со јазикот на финансиите,

*вие инвестирате во актива како што се залихи, машини, земја и работна сила. Износот на готовина што **ја инвестирате** во актива мора да биде изедначена со износот на готовина обезбедена преку финансирање. Кога **ќе започнете** со продажба на тениските топчиња, вашата фирма ќе генерира готовина.“* (Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 1)

Во корпусот се забележува и дека при соопштување научни информации преовладува употребата на 3 лице еднина и множина (*тој, таа тоа; тие*) за упатување на предметот или лицето за кое се зборува, поради што научните текстови се одликуваат со обезличеност и деперсонализација на изразот. За изразување на личниот став на авторот понекогаш се користи 1 лице еднина (*јас*), но такви примери не се среќаваат во корпусот бидејќи во учебниците преовладува формален стил на изразување.

*“The assets of the firm are on the left side of the balance sheet. **These** assets can be thought of as current and fixed. Fixed assets are **those** that will last a long time, such as buildings. (...) The tennis balls that your firm has made, but has not yet sold, are part of its inventory. Unless you have overproduced, **they** will leave the firm shortly.”* (Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 2)

*„Активата на фирмата е на левата страна од билансот. Активата може да биде тековна и фиксна. Фиксна актива е **таа** што ќе трае долго време, на пример зграда. [...] Тениските топчиња што вашата фирма ги произведе, но сè уште не се продадени, се дел од залихите. Доколку немате вишок на производство, **тие** набрзо ќе ја напуштат фирмата.“* (Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 2)

3.3.2. Лексика со ограничена употреба

Овде спаѓаат зборови и изрази кои им се познати само на определен круг лица и групи луѓе, обединети врз основа на територијални, социјални и професионални признаци (Бояджиев, 2002: 216). Овој вид лексика има ограничена сфера на употреба затоа што не им е позната на сите луѓе и се среќава во определени функционални стилови, а посебен акцент ќе ставиме врз специјалната лексика.

3.3.2.1. Дијалектна лексика

За разлика од лексиката со општа употреба, која во основа е стандардизирана лексика, дијалектната лексика е составена од зборови кои имаат ограничена употреба во дијалектите на одредена територија. Според Пандев и Бојковска, дијалектот е колективна појава на еден народен јазик, својствена за група говорители на јазикот на дадена заедница и тој е резултат на територијалното раслојување на јазикот со што претставува специфична карактеристика на група говорители, обединети на географски, историски и општествен план, па претставува нестандардна пројава на општонародниот јазик (Бојковска; Минова-Ѓуркова; Пандев; Цветковски; 2008: 21).

Дијалектизмите се поврзани со секојдневниот живот и имаат експресивна функција. Тие претежно се среќаваат во говорена форма и тоа во разговорниот функционален стил, а понекогаш и во пишувана форма во сите три потстилови на уметничко-литературниот стил. Во научниот функционален стил не се среќаваат дијалектизми затоа што тие се дел од нестандардизираната лексика која не се користи за службена употреба. Следствено на тоа, во жанрот на економските текстови не е карактеристична употреба на дијалектизми. Единствена област во која дијалектизмите доаѓаат во допир со жанрот на економските текстови се трговските називи и тоа преку оние што се користеле во стари и исчезнати занаети и професионални дејности. Сепак, на само едно место во корпусот се забележува употреба на архаизиран дијалектизам и тоа *лакрдџа*, кој според Мургоски е од турско потекло и означува 'шега, муабет' (2009: 263). Од примерот се забележува дека употребата на овој архаизиран дијалектизам не е неопходна, туку бил личен избор на преведувачот со цел поголема сликовитост:

*“In August, she wrote a memo to CEO Kenneth Lay and had a personal meeting with him, explaining to him “an elaborate **accounting hoax**.” Later she discovered that, rather than the **hoax** being investigated, her report had generated a memo from Enron’s legal counsel titled “Confidential Employee Matter” [...].”* (Horngren; Sundem; Elliott; Philbrick, 2010: 32)

*„Во август, таа достави писмо до извршниот директор Кенет Леј и имаше лична средба со него, објаснувајќи му ја на направената „**сметководствена лакрдџа**“. Подоцна таа откри дека наместо да биде спроведена истрага за направената **лакрдџа**, нејзиниот*

извештај резултирал со формално писмо испратено од страна на законскиот Совет на Енрон со наслов „Доверливи работи за вработените [...]“

(Хорнгрен; Сандем; Елиот; Филбрик, 2010: 32)

3.3.2.2. Терминолошка лексика

Специјалната лексика е ограничена бидејќи активно се користи само од определени професионални групи и ретко се употребува во секојдневното општење. Во зависност од сферата на употреба, начинот на создавање и функциите што ги исполнува, според Бојациев специјалната лексика се дели на терминолошка и професионална (2002: 224). Токму овој вид лексика е од клучно значење за овој труд поради нејзината ограничена употреба во научниот функционален стил и од страна на стручњаци во различни професионални области.

Термините се зборови и изрази со кои се именуваат специфични предмети, појави, процеси и логично определени поими од науката, техниката, стопанството и уметноста, при што термините карактеристични за определена област од научните и техничките дисциплини ја образуваат нивната специфична терминологија која непрекинато се развива и се збогатува (Бояджиев, 2002: 225). Според овој автор, термините се разликуваат од зборовите со општа употреба по тоа што се дел од затворени лексички системи, при што основни карактеристики на терминолошката лексика се номинативност, системност, еднозначност, семантичка стабилност, ограничена сфера на употреба и стилска неутралност. Тоа, всушност, значи дека термините се вклопуваат во определен терминолошки систем, имаат едно (првично) значење без разлика на контекстот и поретко се користат во метафорична (преносна) смисла, имаат строго утврдено (научно) значење кое има ограничена употреба во различни науки и струки (на пример, медицината, правото, економијата, архитектурата, археологијата, итн.) и не се стилски обележани. Кон ова треба да се додаде и дека тие се одликуваат и со недвосмисленост и прецизност, но и со стандардизираност. Во таа насока други автори најопшто ги дефинираат термините како „зборови што се користат во определена струка или наука“ (Драгићевиќ, 2007: 20).

Термините имаат тесно ограничена употреба во научниот функционален стил затоа што не се стилски обележани, односно немаат експресивна и емотивна функција, туку се

одликуваат со објективност. Тие се во голема мера застапени во жанрот на економски текстови каде преовладуваат економски и финансиски термини со стручно значење кои придонесуваат за висок степен на прецизност и логичност на изразот. Со овие термини се означуваат специфични поими во економијата и финансиите – претставуваат стандардизирани називи кои се утврдуваат во термилошки речници и поимници, кои имаат строго утврдено значење (дефиниција) што се толкува во толковни речници. Термините од оваа област се еднозначни и поретко се користат во преносна смисла, меѓутоа исклучок се определени научни метафори кои ќе се разгледуваат во една од наредните точки. Во корпусот е видлива употреба на термини кои се составени од еден збор *актива, капитал, пасива*, потоа термини во вид на колокации *инвестициски фонд, финансиска ревизија*, како и фразеолошки изрази *повлекува од пазарот, преминува во приватни раце*, итн.

Бојациев прави обид за класификација на термините според степенот на распространетост, иако е многу тешко да се направи прецизно разграничување меѓу нив. Меѓутоа, нивната класификација е многу важна со цел да се разликуваат од професионализмите со кои имаат голем број сличности. Тој ги разликува следниве три вида термини (Бояджијев, 2002: 227):

- **општоупотребувани термини:** кои им се познати на широки слоеви од населението и се користат беа ограничување во различни стилови на јазикот;
- **тесноспецијализирани термини:** кои имаат тесна сфера на употреба и се дел од конкретни термилошки системи, па поради тоа им се познати само на определен круг стручњаци; и
- **меѓупрофесионални термини:** кои истовремено се користат во различни области на науката, уметноста, техниката итн., но со различни значења.

Преведувањето на термините се чини едноставно бидејќи тие во голем степен се позајмуваат од меѓународната лексика. Научните и техничките термини од најразлични области имаат доминантно грчко-латинско потекло, додека банкарските термини веќе утврдивме дека претежно потекнуваат од италијанскиот јазик. Употребата на меѓународни термини го олеснува разбирањето меѓу стручњациите во определена област, но ја отежнува

комуникацијата со пошироката јавност. Кога нивното стручно значење не е познато за читателите и слушателите кои не се стручњаци во областа, термините треба да се преведуваат и да се дообјаснуваат со цел поголема разбирливост, како и да се користат домашни еквиваленти доколку постојат такви. За таа цел се користат терминолошки синоними (научна синонимија), на пример, *ависта депозит* – *депозит по видување*, *екстерналии* – *надворешни влијанија*.

Со оглед на тоа што термините изобилуваат во научниот функционален стил, како и во жанрот на економските текстови, подолу се разгледува каков вид термини преовладуваат во корпусот. **Општоупотребуваните термини** кои имаат широка употреба се неизбежно присутни во корпусот од економски текстови наменети за научни цели, во кој се среќаваат следниве: *агрегатна променлива*, *алокација (на ресурси)*, *анулира*, *апроксимација*, *детерминанти (на штедење и инвестиции)*, *дивергенција*, *диференцијал*, *егзистенцијално ниво*, *егзоген параметар*, *ендогена променлива*, *калибрација*, *конвергенција*, *константа*, *маргинален (производ)*, *модифицира (модел)*, *мултипликација (на депозити)*, *оптимизација*, *процентен поен*, *флуктуации (во вработеноста)*, итн. Од анализата на корпусот може да се констатира дека во областа на терминолошката лексика најмногу се среќаваат општоупотребувани термини што докажува дека одбраниот корпус од економски учебници наменети за високото образование, всушност, е составен од научни текстови во кои е застапен научниот функционален стил.

“The first part of the chapter departs from the Solow model’s treatment of technological progress as **exogenous**; it assumes instead that it is the result of the **allocation** of resources to the creation of new technologies. We will investigate the implications of such **endogenous** technological progress for economic growth and the **determinants** of the **allocation** of resources to innovative activities.”
(Romer, 2009: 4)

„Првиот дел од главата се разликува од моделот на Солоу во однос на третманот на технолошкиот напредок како **егзогена променлива** и наместо тоа претпоставува дека тој е резултат на **алокацијата на ресурсите** кон создавање на нови технологии. Ќе ги проучиме импликациите од таков **ендоген** технолошки напредок врз економскиот раст и

детерминантите на алокацијата на ресурсите за иновативните активности.“

(Ромер, 2009: 8)

При анализата на корпусот се забележуваат и зборови кои повеќе не може да ги сметаме за термини затоа што преминале во секојдневна и разговорна употреба како резултат на процесот на детерминологизација, на пример, *еволуција, импликации* и слично. Во корпусот се среќаваат и голем број **тесноспецијализирани термини** кои им се познати на стручњациите и тоа научни термини за означување економско-финансиски поими, на пример, *агрегатен аутпут, актива, акумулиран дефицит, амортизација, ануитет, апрецијација (на пари), банкарски акцент, биланс (на состојба), валутна конверзија, варијанса и коваријанса, деноминација, депозит, депрецијација (на пари), екстерналии, емисија (на акции), законот Ригл-Нил, инвестиција, инфлација, капитал, капитално буџетирање, Коб-Дагласова функција, конвертибилност, кредит, кредитор, ликвидност, макроекономија, меркантилизам, моделот на Дајмонд (за преклопување на генерациите), монетарен агрегат, нерезидент, нулта салдо, пасива, протекционизам, профит, резидент, рентабилност, рефундација, рецесија, сервисира (долг), солвентност, теорија на Хекшер-Олин, Фишиеров ефект, франшизира, хиперинфлација, хипотекарен кредит, хистереза*, итн. Во прилог е издвоен и пример од корпусот, поточно, од ТЕКСТ 1:

“From 1980 to early 1985, the dollar’s value **appreciated** dramatically, and then declined again reaching another low in 1995. The dollar **appreciated** from 1995 to 2000, only to **depreciate** thereafter.”

(Mishkin, 2010: 6)

„Од 1980-та до раната 1985 година вредноста на доларот **апрецираше** драматично, за повторно да падне, достигнувајќи уште една ниска вредност во 1995 година. **Апрецираше** од 1995 до 2000 година, за потоа пак да **депрецира**.“

(Мишкин, 2010: 6)

Во овој пример се употребени тесноспецијализирани економски термини како што се апрецијација и депрецијација на пари, иако истото значење би можело да се изрази и со општопозната лексика, на пример *вредноста на доларот драстично се зголеми [...], за потоа пак да се намали*. Имено, апрецијацијата значи зголемување на вредноста на

парите‘, додека депрецијацијата е спротивна и претставува ‘обезвреднување на парите‘ или намалување на нивната вредност. Алтернативно решение што се среќава во ТЕКСТ 3 е дообјаснување на терминот во заграда, се разбира, кога тоа е можно, на пример, *депрецира (опаѓа)* и *апрецира (расте)*:

“That is, the company expects the value of the dollar to **depreciate (fall)** against that of the yen.”

(Hill, 2010: 340)

„Тоа значи дека компанијата очекува вредноста на доларот да **депрецира (опадне)** во однос на јенот.“

(Хил, 2010: 340)

Меѓутоа, во врска со тесноспецијализираните термини треба да се спомене и дека во жанрот на економските текстови се среќаваат голем број математички термини со оглед на тоа што учебниците претставуваат научна литература. Така, на пример, во корпусот се употребени: *геометриска прогресија, извод, коефициент, константа, лимес, логаритам, променлива, равенка, резидуал, теорема, функција* и други. Во корпусот се среќаваат и помал број **меѓупрофесионални термини** кои имаат различни значења во различни научни области, на пример, *агрегат* (претставува состав од две или повеќе машини што извршуваат една работа, во автомобилизмот претставува мотор од моторно возило, додека во економијата постојат монетарни агрегати кои ја претставуваат вкупната вредност на понудата на пари во една економија); *акумулација* (се користи во економијата за собирање капитал, а во земјоделството за природно или вештачко езеро за водоснабдување); *дериват* (во хемијата претставува хемиско соединение добиено од друго, во лингвистиката е дериватив, додека во економијата дериватот претставува финансиски инструмент за избегнување ризици); *дисперзија* (во економијата претставува дистрибуирање доход во различни делови од светот, во хемијата рамномерно распрснување честички во друга средина, а во физиката разделување бела светлина на состојки во боја); *инпут* (во економијата означува фактори на производство, а во компјутерската област е информација внесена во компјутер); *инструмент* (претставува алатка или уред за работа, во музиката претставува музички инструмент, во механиката означува мерен уред во автомобил и авион за одредување на брзината или положбата, а во

економијата претставува финансиски инструмент во вид на хартија од вредност); *реализам* (во секојдневна употреба подразбира набљудување на нештата во нивната вистинска природа и однесување, во економијата означува реална состојба, додека во уметноста претставува правец со кој се прикажува животот онаков каков што е).³⁰

“This chapter investigates two models that resemble the Solow model but in which the dynamics of economic aggregates are determined by decisions at the microeconomic level.”

(Romer, 2009: 52)

*„Оваа глава разгледува два модела слични на моделот на Солоу, со таа разлика што кај овие модели динамиките на **економските агрегати** се определени со одлуките на микроекономско рамниште.“*

(Ромер, 2009: 52)

3.3.2.3. Професионална лексика

Посебен дел од специјалната лексика претставува и професионалната лексика. *Професионализмите* се зборови и изрази кои се карактеристични за професионалниот говор на лица од една иста специјалност, професија, занает или служба и кои се семантички поврзани со определена професија, без разлика дали дејноста има специјализиран научен профил (Бояџиев, 2002: 232). Според овој автор, свој професионален речник имаат претставниците на апсолутно сите професии, којшто е составен од специјалните зборови што ги употребуваат определени лица, на пример банкарите (*банкнота, кредит, салдо, стечај*), земјоделците (*рало, расад, реколта*), градежниците (*бетон, либела, мистрија, скеле*), итн.

Постои голема сличност меѓу професионалната и термилошката лексика затоа што и двата вида означуваат поими поврзани со определена дејност. Бојациев смета дека за разлика од научните и техничките термини, професионализмите се користат главно во говорена форма и само од лица кои извршуваат определена професија или занает, при што професионализмите не ги определуваат нештата строго научно, туку се нивни неофицијални или полуофицијални називи (Бояџиев, 2002: 232). На пример, во корпусот се забележува дека наспроти економскиот термин *бонитет* се користи и

³⁰ Објаснувањата на значењето на овој вид термини надвор од економската област се преземени од Мургоски, 2009: 7, 15, 119, 130, 180, 182, 401.

професионализмот *кредитоспособност*, кој е полуофицијален назив, наспроти терминот *ремитент* економистите користеле *испраќач (на пари)*, додека терминот *должнички хартии од вредност* се користи наспроти професионализмот *договори за заем*, а терминот *сервисира (долг)* се користи наспроти професионализмот *подмирува (долг)*. Врз таа основа може да се заклучи дека професионализмите се зборови кои не се строго научни термини, туку се среќаваат во професионалниот говор на лица од определена професија, а кои не се среќаваат во други професии. Тоа може да се демонстрира и со пример од корпусот каде покрај економскиот термин *биланс на состојба* е искористен и професионализмот што го користат економистите *извештај за финансиската состојба*:

*“One of the major financial statements prepared by the accounting system is the balance sheet, also called the **statement of financial position**.”*

(Horngren; Sundem; Elliott; Philbrick, 2010: 8)

*„Еден од основните финансиски извештаи кој се изготвува од страна на сметководствениот систем претставува Билансот на состојба, уште наречен **Извештај за финансиската состојба**.“* (Хорнгрен; Сандем; Елиот; Филбрик, 2010: 8)

Бојациев (2002: 233) се обидува да изврши класификација на професионалната лексика и тоа на онаа што е карактеристична за **(а) исчезнати професии и занаети**, како кондурации, сапунции, гајтанции, свеќари (главно составена од турски и грчки зборови), **(б) професии и занаети кои се стари, но се задржале до денешен ден** и се модернизирале според потребите на новото време, како терзии кои во денешно време се кројачи и дизајнери, бербери кои денес се фризери и стилисти, кондурации кои прераснале во чевлари и моделари, и **(в) нови и современи професии**, како брокерите, стручњациите за ИТ и слично (главно составена од зборови од западноевропските јазици и помал број домашни зборови).

Професионализмите се среќаваат и во научниот функционален стил, а преминуваат и во разговорниот стил кога добиваат општа употреба. Иако професионализмите преовладуваат во професионалниот говор, тие во голема мера се среќаваат во корпусот затоа што економските учебници наменети за високото образование не се составени

исклучиво од научни термини, туку, пред сè, од професионална лексика карактеристична за дејноста на економијата и финансиите. Имено, од групата на лексика со ограничена употреба, во корпусот се забележува дека најмногу се употребуваат термини и професионализми. Тесна е разликата што постои меѓу професионализмите и термините, особено тесноспецијализираните термини, но тие се разликуваат меѓу себе по тоа што термините се научни називи за економско-финансиски поими, а кои во професионалниот говор можат и да се избегнат – тоа претставува критериум за вршење анализа на корпусот. Во прилог се наведуваат дел од професионализмите што ги користат економистите во корпусот: *агрегатна побарувачка, буџетски приходи и расходи, Гордонов модел на раст, даноци, даночен обврзник, добивка, добра, доверител, долг, Доу Џонс, доход по глава на жител, ефективна работна сила, заем, извештај за финансиска состојба, извоз, каматна стапка, константна продуктивност, купонска обврзница, набавка, новоиндустријализирани земји (НИЗ), обврзници, платен промет, побарувања и обврски, подмирува долг, позајмувања, понуда и побарувачка, приноси од обем, рочна структура, стечај, стоковни пари, трансмисиски механизам, удел, фиат пари, итедење, итедилница*, итн. Подолу се разгледуваат и конкретни примери од корпусот за употреба на професионализми:

*“The division of the **government’s purchases** between **consumption** and investment **goods**, the division of its **revenues** between **taxes** and **borrowing**, and its **tax** treatments of **saving** and investment are all likely to affect the fraction of output that is invested. Thus it is natural to investigate the effects of a change in the **saving** rate.”* (Romer, 2009: 17)

*„Поделбата на **буџетските трошења** на **потрошувачки** и **инвестициски добра**, поделбата на **буџетските приходи** на **даноци** и **позајмувања**, како и **даночниот третман на итедењето** и **инвестициите** имаат влијание врз делот на производството што ќе се инвестира. Оттаму, нормално е да се анализираат ефектите од промените во стапката на **итедење**.“* (Ромер, 2009: 18)

*“A **security** (also called a financial instrument) is a **claim** on the **issuer’s** future **income** or assets (any financial **claim** or piece of property that is subject to ownership). A **bond** is a **debt security***

*that promises to make **payments** periodically for a specified period of time.”*

(Mishkin, 2010: 3)

„Хартија од вредност (уште наречена финансиски инструмент) е право на побарување од идниот приход на издавачот или право на побарување од неговата актива (секое финансиско побарување или дел од имотот што е предмет на сопственост). Обврзница е долговна хартија од вредност што на имателите им ветува периодични исплати во специфициран временски период.“

(Мишкин, 2010: 3)

3.3.2.4. Жаргонска лексика

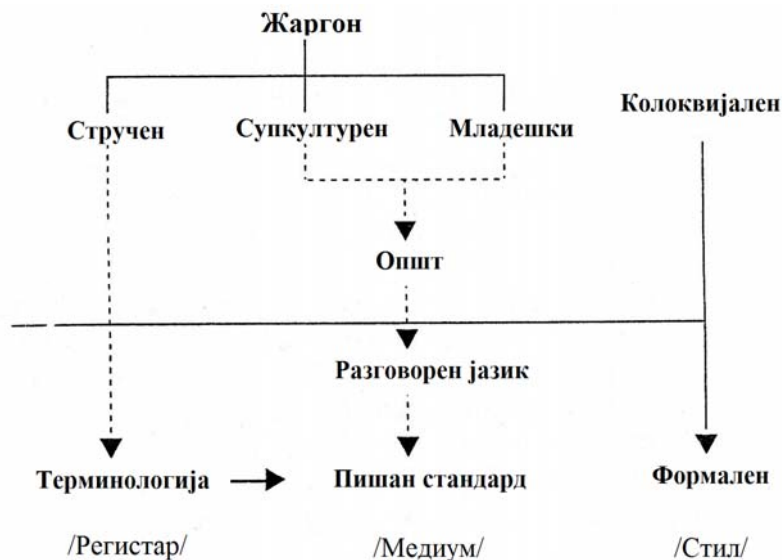
Жаргонската лексика е исто така поврзана со професиите, но за разлика од терминолошката и професионалната лексика таа не е дел од стандардниот (литературен) јазик туку се работи за нестандартна лексика. **Жаргонот** се дефинира како вокабулар во определена област со ограничена употреба меѓу членовите на посебна социјална група во зависност од нивната професија, општествена положба, возраст, итн. Тој се проучува од различни автори кои го дефинираат на сличен начин. Според Минова-Ѓуркова, жаргонот претставува „јазичен израз што служи за разбирање меѓу луѓе од иста социјална или професионална група, со цел на некој начин да се изделат од другите што не се членови на групата“ (Минова-Ѓуркова, 2003: 143). Стефановски дава потесна дефиниција на жаргонот како неопходниот вокабулар со чие посредство припадниците на определена група (професија) можат ефикасно да комуницираат (Стефановски, 2007: 226). Оттука, може да се разликува уличен, криминален, студентски жаргон, но и политички, административен, новинарски, компјутерски жаргон и слично, а во поново време може да се зборува и за жаргонот на Европската Унија, т.н. еврожаргон. Во македонскиот јазик секојдневно се воведуваат нови жаргонизми почнувајќи од секојдневниот говор па сè до стручните области, како што е економијата, од кои дел имаат домашно потекло, но најголемиот дел се преземаат од англиски јазик.

Жаргонизмите се дел од нестандартната лексика и со нив се именуваат „предмети и појави кои веќе имаат општоприфатени називи во литературниот јазик“ (Бояджијев, 2002: 236). Сите претходно цитирани автори прават обид за класификација на жаргонот и тоа го прават на различен начин. Меѓутоа, со цел да се изврши соодветно дефинирање и

класификација на жаргонизмите, во трудот се прифаќа моделот на Бугарски, како еден од најголемите жаргонофили, којшто предлага три основни вида жаргон како што е прикажано на Слика 7 (Bugarški, 2003: 11).

Слика 7 – Шематски приказ на жаргонот според моделот на Бугарски

Според овој модел може да се издвојат три основни вида жаргон, и тоа:

- *стручен жаргон*;
- *супкултурен жаргон*; и
- *младешки жаргон*.

Сите три вида жаргон отстапуваат од стандардниот јазик. На една страна се издвојува жаргонот на посебни групи, односно *супкултурниот жаргон (арго)* и *младешкиот жаргон (сленг)* кои се намерно неразбирливи и претставуваат еден вид таен жаргон којшто претставува обележје на определени групи (како што се студенти, криминалци, рокери, војници, занаетчи), па затоа овие два вида се многу покреативни. Како што можеме да се утврди и од сликата погоре, кај овие два вида жаргон Бугарски истакнува дека доколку навлезат во општа употреба во заедницата, преку разговорниот

јазик тие може постепено да навлезат во стандардниот јазик, при што се преминува од разговорен (колоквијален) во формален стил (Bugarski, 2003: 11).

На друга страна се izdelува *стручниот жаргон* којшто ги опфаќа зборовите и изразите што се користат во различните професии и тоа од правниците, бирократите, економистите, музичарите, спортистите, здравствените работници, итн. за кои веќе постојат општоприфатени називи во јазикот. Според Бугарски, карактеристика на стручниот жаргон претставува претераната, шаблонска и често претенциозна употреба на стручни називи кои се неразбирливи за лаиците, а дури тогаш кога доаѓа до стандардизирање на овие називи се работи за стручна терминологија на различните регистри која во принцип му припаѓа на стандардниот јазик, но сè уште може да се зборува за жаргон (Bugarski, 2003: 10). Жаргонот доминантно се употребува во разговорна форма, а многу ретко во пишувана форма и една од неговите главни карактеристики е непостојаноста бидејќи се користи одреден временски период по што излегува од употреба и се заменува со нови и посвежи изрази. Токму непостојаната природа го разликува жаргонот од термините и професионализмите, но и експресивноста, а најчесто поседува и метафорично значење.

Имајќи го предвид претходниот модел можеме да се утврди дека во корпусот на мал број места се користи посебен жаргон својствен за економската професија,³¹ којшто всушност спаѓа во групата стручен жаргон. Тој претставува дел од лексиката со ограничена сфера на употреба во разговорна форма во доменот на економијата и финансиите и тоа меѓу ограничени професионални групи кои имаат заедничка карактеристика, а во овој случај тоа е професијата. Оттука, може да се заклучи дека жаргонот претставува социолект. Со него се прикрива вистинското значење и наоѓа примена во деловното окружување и слично меѓу лица од заедничка професија кои користат терминологија со специјализирано значење (на пример, скратеници, акроними, неологизми, помодарски зборови, итн.) која претставува еден вид посебен јазик. Меѓутоа, овој вид жаргон се разликува од останатите по тоа што нема цел да биде неразбирлив за лицата надвор од овие групи, туку има цел да овозможи ефикасна комуникација и разбирање во определена професионална група иако јазичниот израз на истата е

---

³¹ Познат како *corporate jargon, business speak, business jargon, commercialese*.

неразбирлив за лицата надвор од неа. Оваа лексика во поново време најчесто директно се презема од англиски јазик и се приспособува според правилата за пишување и изговор во македонскиот јазик со што секојдневно навлегува во лексичкиот фонд, особено во сферата на економијата и маркетингот, а се создава и со помош на метафоризација. Во корпусот се среќаваат мал број жаргонизми, а како најкарактеристични во жанрот на економските текстови може да се истакнат следниве: *адвертајзинг* (рекламирање, маркетинг), *Б2Б* (бизнис до бизнис), *бизмет* (бизнис метод), *вертикала* (иста професионална област), *Г8* (осумте најмоќни индустријализирани земји), *левериџи* (учество на долговите во вкупниот капитал), *ИР локација* (локација за истражување и развој), *Сарбокс* (закон кој ги штити инвеститорите од корпоративни злоупотреби), *свот тим* (група бизнисмени чија цел е решавање деловен проблем), *тајкун* (бизнис магнат), *тачпоинт* (начин за размена на банкарски информации со клиентите), *теорија на пита* (прикажување економска анализа преку дијаграм во вид на пита) и други. Следува пример за жаргонизми употребени во корпусот.

“[...] Congress enacted the Sarbanes-Oxley Act in 2002. The act, better known as “Sarbox” or “SOX,” is intended to protect investors from corporate abuses.”

(Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 17)

„[...] Конгресот го донесе законот на Сарбејнс-Оксли (Sarbanes-Oxley) во 2002. Законот, подобро познат како „Сарбокс“ (“Sarbox”) или „Соке“ (“SOX”), има за цел да ги заштити инвеститорите од корпоративни злоупотреби.“

(Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 17)

Употребата на жаргонизми е несоодветна за научниот функционален стил и за жанрот на економските текстови што го сочинуваат корпусот, при што разбирливо е тоа што во корпусот воопшто не се забележува употреба на арго и сленг. Меѓутоа, во ваквиот вид текстови повремено можат да се сретнат жаргонизми затоа што тие се карактеристични за секојдневната комуникација меѓу економистите кога е потребно да се прецизира некој економски поим. Сепак, за несоодветна се смета употребата на жаргонизми кои се неадаптирани англизми, како *бондхолдерс* во следниот пример, којшто

е жаргон за *иматели на обврзници* и треба да се користи само во разговорна форма. Со неговата употреба во формален стил се отстапува од стандарднојазичната норма до која се придржуваме во учебниците. Овде, професионализмот *иматели на обврзници*, но и *бондхолдерс* кој е искористен во функција на жаргонизам, се истовремено употребени со цел поголемо објаснување. Во спротивно, употребата на овој жаргонизам би била резултат на невнимание на преведувачот затоа што овој вид лексика е посоодветен за разговорна употреба, а не за учебници со формален стил.

*“In later chapters we examine the differences among the kinds of creditors. In algebraic notation, we will usually refer to the firm’s debt with the letter B (for **bondholders**).”*

(Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 3)

*„Во следните поглавја ќе ги разгледаме разликите меѓу различните видови кредитори. Во алгебарските изрази, должничките хартии од вредност на фирмата обично ги означуваме со буквата B (од **бондхолдерс**, т.е. иматели на обврзници).“*

(Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 3)

Жаргонот е тешко разбирлив и многу често економистите претеруваат со неговата употреба со цел да се издвојат од другите и да звучат поинформирано за нештата, а всушност се употребуваат нејасни зборови и клиширани фрази без соодветно објаснување. Целта на употребата на овој вид жаргонизми е да се создаде посебен јазик карактеристичен само за деловниот свет. Преовладува дури и мислењето дека покрај познавање на англискиот јазик од страна на економистите „најважен втор странски јазик во деловниот свет не е ниту шпанскиот, германскиот, францускиот, италијанскиот или кинескиот јазик, туку жаргонот“.³² Најчесто потеклото на економскиот жаргон не може да се објасни, но сигурно е дека во најголем број европски јазици се презема од англискиот јазик. Глаголот *synergize* е жаргон за „соработка“ и значи дека ’две глави размислуваат подобро од една‘ или дека треба да се здружат силите или со едноставни зборови да се соработува. Овој жаргонизам што секојдневно се користи во деловниот свет се среќава и на интернет-страницата на американскиот бизнис-магазин Форбс, а на македонски би

³² <http://www.forbes.com/2011/01/06/annoying-business-jargon-entrepreneurs-business.html>.

требало да се преведува описно или доколку се употреби жаргонизам да се искористи именката *синергија* којашто е навлезена во употреба кај нас.

Жаргонот не опфаќа само термини туку и фразеолошки изрази т.н. **жаргонски фразеологизми** кои ја одразуваат специфичноста на изразување на определена професионална група. Еден од најчесто користените жаргонски фразеологизми во деловниот свет е клишираната фраза *Think outside the box*, којашто всушност значи 'да се размислува пошироко и без ограничувања'. Буквален превод на жаргонските фразеологизми не е можен, за разлика од фразеолошките калки, затоа што на тој начин значењето нема да се пренесе соодветно. Буквалниот превод на претходната фраза би бил *Размислувај надвор од кутијата* што не е прифатливо затоа што звучи навистина неприродно и неразбирливо на македонски јазик, па затоа најсоодветно е да се преведува описно со цел да се пренесе смислата, иако во тој случај веќе не би можело да се зборува за жаргон. Други жаргонски фразеологизми се *Over the wall* со значење 'да се испрати нешто до клиентот', *Take it to the next level* со значење 'да се подобри нешто', *Manage expectations* со значење 'да се убеди клиентот дека токму таа услуга или производ што им се нуди е тоа што го сакаат', *Low-hanging fruit* е фраза во областа на маркетингот со значење 'најпрво да се заврши полесната работа' или тоа што ни е веднаш на дофат, *Open the kimono* со значење 'да се споделат информации со надворешна страна', итн. Се забележува дека без дополнително објаснување нивното значење воопшто не е познато, а со оглед на тоа што жаргонската лексика не е дел од стандардниот јазик, исто како и неологизмите, нивното значење не може да се пронајде ниту во речник. Нивното значење е добро познато во деловниот свет и на некој начин ја поедноставува комуникацијата, но надвор од групата е поинаку.

Во корпусот е присутна и употреба на еврожаргон или специјализираната терминологија на ЕУ составена од зборови и фразеолошки изрази кои првенствено се користат во бирократскиот дискурс за означување концепти кои се поврзани со ЕУ, како документи, програми, политики, институции и слично. Оваа специјализирана лексика со ограничена употреба во доменот на ЕУ со огромен интензитет навлегува во сите европски јазици, па и во македонскиот, и тоа како резултат на воспоставувањето институционални односи со Унијата. Еврожаргонот е неразбирлив за лицата надвор од професионалните

групи кои се занимаваат со европска интеграција, но е присутен и во економската област. Во корпусот се среќаваат неколку примери за еврожаргон и тоа *антитрустови, единствен пазар, слободни движење на стоки, лица, услуги и капитал*, и друго.

На крајот, имајќи ги предвид сите сознанија и примери што беа прикажани во оваа точка за лексиката со ограничена употреба и доколку се размислува критички од гледна точка на преведувач, се соочуваме со дилемата кој вид е најсоодветен да се употребува при преведувањето текстови од англиски на македонски јазик како оние во корпусот во жанрот на економските текстови, имајќи предвид дека во многу случаи еден поим истовремено може да се изрази со термин, професионализам и жаргонизам. Со оглед на тоа што термините се научни називи сметаме дека треба да се користат само во специфичен контекст со цел да не дојде до преголема сложеност. Жаргонизмите можат да се избегнат доколку се изразуваме на едноставен начин, а без потреба од преголемо нагласување на нашата стручност или информираност со желба да се издвоиме. Во таа насока сметаме дека најсоодветна е употребата на професионализми кои се вообичаени за економско-финансиската дејност затоа што се наједноставен начин за означување на поимите од оваа област и се доволно јасни за да бидат разбрани од пошироката јавност за која се наменети ваквиот вид учебници. Дури и странските термини и изрази кои го отежнуваат разбирањето не се секогаш препорачливи доколку може да се пронајде соодветен македонски еквивалент чијашто употреба најмногу ја препорачуваме.

3.3.2.5. Експресивна лексика

На крајот од оваа група се доаѓа и до експресивната лексика која исто така има ограничена употреба, но во уметничко-литературниот и разговорниот функционален стил. Минова-Ѓуркова ги разликува следниве видови експресивни зборови (2003: 131):

- *еуфемизми (табу зборови)* со кои се ублажува непријатно директно кажување;
- *дисфемизми* со кои се нагласува некој недостаток;
- *деминутиви* со кои се означува нешто во намалена форма или се изразува блискост;
- *хипокористици* кои се деминутиви од роднински и лични имиња;

- **пејоративи и аугментативи** со кои се изразува негативен однос и се зголемува некоја негативна карактеристика;
- **вулгаризми** со кои се изразува потценување, презир и негативен став, но и со кои се отстапува од правилниот изговор;
- **партикули** кои служат како експресивни средства за изразување став; и
- **извици и ономаатопејски зборови** со кои се изразуваат емоции.

Лесно се забележува дека ваквиот вид лексика стилски го обојува текстот и поради тоа не се вклопува во научниот функционален стил во кој се користат стандарднојазични форми со што нема место за употреба на вулгаризми, пејоративи и слично. Меѓутоа, во јазикот на економијата повторно постои отстапување од правилото. Имено, во жанрот на економските текстови се забележуваат еуфемизми со цел да се изрази некоја неповолна состојба на ублажен начин или да се прикрие некоја негативна карактеристика, што е од големо значење во економијата со цел да се спречи незадоволство или општествени немири. На пример, во жанрот на економските текстови често се користи еуфемизмот *земји во развој* (од англиски *developing countries*) и *економии во развој* (од англиски *developing economies*) со цел да се избегне директно кажување дека се работи за недоволно развиени земји од Источна Европа и Азија и со тоа да се предизвика незадоволство и непријателство. Ова е колокација создадена од развиените западноевропски земји која во голема мера се среќава во научната и стручна литература од економската област. Друг сличен пример е *економија во транзиција* (повторно од англиски *transition economy*) како учтив израз за земјите од Централна и Источна Европа кои потекнуваат од поранешниот социјалистички режим и се во фаза на економска стабилизација, а кои се помалку развиени од западноевропските земји. Со цел да не се предизвикаат социјални немири се користи изразот *технолошки вишок* за лице кое било отпуштено од работа поради намалување на бројот на вработени или стечај. Изразот кој многу пореално ја отсликува состојбата односно 'отпуштено лице' би бил несоодветен за јавна употреба. Понатаму се среќаваат и други учтиви изрази како *застапник за продажба* наместо поранешниот социјалистички збор 'продавач' или *офис менаџер* наместо 'секретарка' повторно поради

влијание на културата на економски развиените земји и англискиот јазик (преземени се од *sales representative* и *office manager*). Подолу е издвоен и соодветен пример од корпусот:

*“According to UN data, the ranks of the world’s largest 100 multinationals are still dominated by firms from **developed economies**. (...) In the early 2000s, the largest 50 multinationals from **developing economies** had foreign sales of \$103 billion out of total sales of \$453 billion and employed 483,129 people outside of their home countries.”* (Hill, 2010: 21)

*„Според податоците на ОН, меѓу 100-те најголеми мултинационални компании сè уште доминираат фирми од **развиените економии**. [...] Во почетокот на 21-от век, најголемите 50 мултинационални компании од **економиите во развој** имале продажба во странство од 103 милијарди долари од нивната вкупна продажба од 453 милијарди долари и вработувале над 483.129 луѓе надвор од нивните матични земји.“*

(Хил, 2010: 22)

3.4. Лексика според степенот на употреба

Како што беше претходно утврдено, речничкиот состав на јазикот постојано се збогатува со нови зборови додека одреден дел изумираат или не се употребуваат. Оттука, во зависност од степенот во кој се употребува лексика, може да се зборува за два лексички слоја. Според Бојациев, зборовите со честа употреба кои се употребуваат постојано и активно од страна на сите лица ја сочинуваат активната (актуелна) лексика, додека старите зборови или оние кои ретко се употребуваат, односно немаат сеопшта употреба се дел од пасивната (неактуелна) лексика (2002: 243). Степенот на употреба е најважен фактор во утврдување на местото што го има еден збор во речничкиот состав на јазикот.

3.4.1. Активна лексика

Активната лексика е составена од лексички единици кои секојдневно се користат во најразлични области и во сите функционални стилови. Овде спаѓа лексиката која нема ограничена употреба, туку постојано се користи во секојдневното општење од сите лица во општеството. Се работи за лексика која е дел од стандардниот (литературен) јазик, како што е основниот зборовен фонд, при што спаѓаат и некои зборови кои имаат ограничена

сфера на употреба, како што е терминолошката и професионалната лексика која исто така активно се употребува и е „актуелна за определен период од развојот на јазикот“ (Бояджиев, 2002: 244).

3.4.2. Пасивна лексика

Во пасивниот слој на лексичкиот фонд се оние зборови кои имаат ретка употреба или кои не се користат во секојдневното општење. Овде спаѓаат зборови кои се застарени, како дијалектизмите и кои не се актуелни, но и новосоздадени зборови кои поради непостојаниот карактер сè уште не се дел од активниот лексички фонд. Се работи за претходно анализираните жаргонизми и неологизми кои не се постојани, туку многу често се менуваат во согласност со промените во општеството и кои се среќаваат само во определени функционални стилови. Нивното значење е непознато за пошироката јавност и не може да се пронајде во речници, па оттука им се познати само на поединци. Пасивната лексика има ограничена употреба од страна на определени групи, на пример, иако неологизмите се современи и актуелни, тие сепак не им се познати на оние лица во општеството кои не се стручњаци во областа. Особено како резултат на општествено-економските промени што ги доживеа Република Македонија по осамостојувањето и со преминот од еден во друг општествен систем, дојде до големи промени и во лексичкиот фонд на македонскиот јазик со огромен број зборови и изрази кои поради нивната неактуелност во новото општество преминаа во пасивната лексика. Тоа се зборови кои биле карактеристични за едно постаро време и се неактуелни во денешното.

3.5. Фразеологија

Фразеологијата се занимава со проучување на фразеолошките изрази чии составни елементи се зборовите. Бидејќи зборовите се предмет на проучување на лексикологијата, тука ја наоѓаме и поврзаноста на овие две дисциплини. Фразеологијата ја обработуваме во посебна точка затоа што фразеолошките изрази³³ зафаќаат посебно место во зборовниот фонд на јазикот, вклучително и во жанрот на економските текстови. Од различните автори што се занимаваат со нивно проучување, Велјановска ги дефинира како неслободни

---

³³ Кај западноевропските автори, фразеолошките изрази се познати како идиоми.

зборовни состави кои се репродуцираат во готова форма која се зацврстува со долгата употреба, при што нивното значење не е соодветно со значењата на одделните компоненти што го сочинуваат, а чијшто состав и ред најчесто не се менува (2006: 21). Фразеологизмите се класифицираат на различни начини и според различни критериуми, при што во трудот е прифатена класификацијата на фразеологизмите според Паноска, а што слична класификација врши и Бојаџиев. За трудот е релевантна класификацијата на фразеологизмите според степенот на неделивост и граматичка слеаност на составните делови, каде Паноска ги предлага следниве три главни видови (1994: 85):

- **фразеолошки срастувања (идиоми)** се наполно лексикализирани неделиви зборовни споеви чиешто значење не произлегува од значењето на одделите зборови од кои се составени. Нивното значење е преосмислено, а во корпусот се среќаваат следниве: *влегува на голема врата, зад затворени врати, заминува во историјата, зема здраво за готово, нема скршена пара, носи лошо име (некому), оди рака в рака (со), остава свој белег, (го) поплочува патот, пушта корени* и други. Преку примерот може да се види во каков контекст биле употребени некои од овие во жанрот на економските текстови:

*“Supporters of free trade and greater globalization express doubts about this scenario. They argue that tougher environmental regulations and stricter labor standards **go hand in hand with economic progress.**”* (Hill, 2010: 29)

*„Поддржувачите на слободната трговија и поголемата глобализација се сомневаат во ова сценарио. Тие тврдат дека поострите еколошки регулативи и построгите трудови стандарди **одат рака в рака со економскиот прогрес.**“* (Хил, 2010: 29)

*“However, declining barriers to cross-border trade and investment **cannot be taken for granted.**”* (Hill, 2010: 13)

*„Меѓутоа, сè помалите пречки за прекугранична трговија и инвестирање **не треба да се земаат здраво за готово.**“* (Хил, 2010: 12)

- **фразеолошки единства** се лексички неделиви состави чие општо значење е мотивирано од преносното значење на зборовите што влегуваат во составот. На пример, во корпусот се среќаваат следниве: *го дава првиот маченик, залихи „точно навреме“, паѓа како корупки од расипани јајца, постојат црвливи јаболка, претвора во поле за битка*, итн. Следува пример за нивната употреба во корпусот:

*“While there **may be some rotten apples**, most business enterprises are staffed by managers who are committed to behave in an ethical manner and would be unlikely to move production offshore just so they could pump more pollution into the atmosphere or exploit labor.”*

(Hill, 2010: 30)

*„И додека можат да **постојат неколку црвливи јаболка**, повеќето бизнис претпријатија имаат менаџери чии заложби се да се однесуваат на етички начин и малку е веројатно дека би го преселиле производството надвор од земјата само за да можат да исфрлат повеќе загадување во атмосферата или за да експлоатираат труд.“*

(Хил, 2010: 30)

- **фразеолошки спојки** се постојани состави чие општо значење зависи од зборовите што влегуваат во неговиот состав, каде што зборовите ја чуваат својата релативна семантичка самостојност, но се јавуваат како неслободни и го покажуваат своето значење само во спој со ограничен круг зборови. Во корпусот се среќаваат: *бизнис-сцена, високозадолжен, генерира продажба, глобална сума, глобално село, големопродажен синџир, дисконтна стапка, должнички инструмент, државно поседуван монопол, електронски пазар, златни резерви, компаративна предност, мини претпријатие, мултинационална корпорација, обртен капитал, парична маса, пондериран просек, пресметковна основа, сестринска институција, сопственички удел, товарен лист, увозна квота, фирма-ќерка, фискална година, ценовен индекс*, итн.

*“Related to this, the third fact was the dominance of large, multinational U.S. firms on the international **business scene**.”*

(Hill, 2010: 18)

„Поврзан со ова, третиот факт беше доминацијата на големите, мултинационални фирми од САД на меѓународната бизнис сцена.“ (Хил, 2010: 18)

Паноска ги издвојува и пословиците, поговорките и крилатиците како посебна група (фразеолошки изрази), меѓутоа тие не се среќаваат во корпусот, па поради тоа не се предмет на интерес во трудот. Од анализата на корпусот може да се заклучи дека во жанрот на економските текстови често се употребуваат фразеологизми. Поточно, може да се утврди дека фразеолошки срастувања (идиоми) не се употребуваат премногу често бидејќи во учебниците се изразуваат факти, информации и цифри. Во ваков вид текстови, повремено се употребуваат фразеолошки единства поради истите причини, а онаму каде што се изразува преносно значење се користат метафори. Може да се заклучи дека во корпусот најмногу се користат фразеолошки спојки, кои се среќаваат во голема мера, затоа што со нив се создава ново значење кое е карактеристично за жанрот на економските текстови.

Според Велјановска, фразеолошките изрази претставуваат и „начин на изразување со зборовни состави кои се обележје за одредени луѓе и за социјални групи“ што значи дека тие имаат различна сфера на употреба (Велјановска, 2006: 15), па поради тоа се среќаваат во сите функционални стилови. Оттука, таа врши посебна поделба на фразеологизмите, којашто е прифатена и од Минова-Ѓуркова (2003: 146) и тоа на следниве видови: стилски неутрални, фразеолошки изрази од книжевната традиција, професионални фразеолошки изрази, административни фразеолошки изрази и фразеолошки изрази од битово-разговорната сфера. Во корпусот во кој преовладува научниот функционален стил најмногу се среќаваат стилски неутрални фразеологизми, на пример, *во секој случај, до толкава мера, како резултат на тоа, следствено на ова и други*, а пред сè, се среќаваат **професионални фразеолошки изрази** како, на пример, *економијата е во „икрипец“, зема учество на пазарот, отпишува долг, пушта во оптек, сервисира долг, создава работни места, стимулира економски раст*, итн. Во таа насока, Бојациев пишува за неслободни фразеолошки изрази кои, всушност, претставуваат термини, а кои по степенот на усвоеност и употреба се општоупотребувани (*апсолутна нула, температура на работа*), како и за специјални (професионални) фразеолошки

изрази од областа на науката, техниката, економијата, културата и слично (*трговска мрежа, лимфни јазли*) (2002: 301). Од интерес за трудот се оние професионалните со функција на термини во економско-финансиската област, од кои во корпусот се среќаваат следниве: *валутен курс, додадена вредност, краен производ, обртен капитал, профитна маржа, трезорски запис*, итн. И покрај употребата на професионални фразеолошки изрази во корпусот од научни текстови, тие сепак придонесуваат за поголема експресивност на она што се кажува во жанрот на економските текстови, како што се гледа од примерот:

*“As we shall see, there are good theoretical reasons for believing that declining barriers to international trade and investment do **stimulate economic growth, create jobs, and raise income levels.**”*
(Hill, 2010: 25)

*„Како што ќе видиме, постојат добри теориски причини за да се верува дека сè помалите пречки за меѓународната трговија и инвестирање го **стимулираат економскиот раст, создаваат работни места и ги зголемуваат нивоата на приходите.**“*
(Хил, 2010: 25)

Македонскиот јазик избобилува со голем број фразеологизми, вклучително и во жанрот на економските текстови, односно во учебниците. Ако се разгледа потеклото на фразеолошките изрази, ќе се забележи дека некои се домашни и се поврзуваат со македонската култура и историја, додека се среќаваат и многу кои по потекло се туѓи и тоа особено во економско-финансиската област. Во оваа област е јасно дека во минатото тие најмногу се преземале од словенските јазици и тоа од српско-хрватскиот јазик поради причините што ги набројавме во првата глава. Денес е разбирливо тоа што во најголем дел фразеологизмите се преземаат од западноевропските јазици (на пример, *црна берза* од француски *marche noir*), а пред сè, од англискиот јазик, како резултат на доминацијата на англосаксонските земји во меѓународното деловно окружување (на пример, *времето е пари* од англиски *time is money*). Анализата на корпусот покажува дека професионалните фразеолошки изрази во економската област се претежно од туѓо потекло, а особено се преземаат од англиски јазик. Подолу се наведува еден карактеристичен пример:

“Many common stocks are traded **over-the-counter**, although a majority of the largest corporations have their shares traded at organized stock exchanges. The U.S. government bond market, with a larger trading volume than the New York Stock Exchange, by contrast, is set up as an **over-the-counter market**.”
(Mishkin, 2010: 27)

„Многу обични акции се продаваат на **пазарот „преку шалтер“**, иако акциите на повеќето најголеми корпорации се тргуваат на организираните берзи на акции. За контраст, пазарот на обврзници на владата на САД, со поголем волумен на тргување отколку Њујоршката берза, е организиран како **пазар „преку шалтер“**.”

(Мишкин, 2010: 27)

Over-the-counter markets претставуваат неформални пазари, а економистите го користат уште и изразот *вонберзанско тргување*. Буквалниот превод на овој метафоричен израз *пазар – преку – шалтер* го прави да звучи неприродно на македонски и не го пренесува неговото вистинско значење. Една од главните одлики на фразеолошките изрази, којашто всушност ги прави привлечни за употреба е нивното преносно (метафорично) значење особено при изразување на економските идеи, на пример, *belt tightening* (намалување на трошоци), *at a premium* (по високи цени), *to bite the bullet* (носи тешка одлука), *to climb the corporate ladder* (напредува во кариерата) и други. Но, иако тоа на некој начин стилски ги обележува и ги прави експресивни, бидејќи се употребуваат стилски фигури како метафора, метонимија, синегдоха и слично, тие сепак се среќаваат и во научниот функционален стил, а се среќаваат и во корпусот особено оние во вид на метафора. Таков пример е *to export jobs overseas* („извезува работни места“ во *странство*) како метафоричен израз за создавање работни места надвор од земјата:

“In 2004 and 2005, for example, CNN news anchor Lou Dobbs ran a series that was highly critical of the trend by American companies to take advantage of globalization and **“export jobs” overseas**.”
(Hill, 2010: 27)

„На пример, во 2004 и 2005, презентерот на вестите на СиЕнЕн, Лу Добс емитуваше цела серија на коментари кои беа многу критични во врска со трендот американските компании да ја искористуваат глобализацијата и да **„извезуваат работни места“** во

Разлики во класификацијата на лингвистичките термини се среќаваат и во оваа област. Имено, додека руските лингвисти и нивните поддржувачи најопшто пишуваат за „фразеолошки изрази“, а во таа насока и за „фразеолошки срастувања“ (овде се вбројуваат и македонските лингвисти), западноевропските и другите странски автори го користат терминот „идиоми“. Такви се, на пример, Траск и Стоквел кои ги проучуваат идиомите и ги дефинираат како изрази чие значење не може да се насети од значењето на поединечните составни зборови, па дури и кога е познато значењето на зборовите во фразата не може да се насети идиоматското значење на целиот израз. Значењето на изразот мора да се изучува одделно, на пример, *to kick the bucket* со значење 'умре'. Тие сметаат дека идиомите најчесто произлегуваат од социјалната историја на јазичната (говорната) заедница и дека може историски или културно да се поврзат (Trask; Stockwell, 2007: 114).

Меѓутоа, потеклото на фразеологизмите тешко може да се утврди со точност. На пример, во британски англиски се навлезени голем број идиоми од областа на морепловството кои во минатото ги користеле морепловците во Велика Британија од кои голем дел имаат метафорично значење. Карактеристични примери се *copper-bottom investment*, односно 'инвестиција или зделка што е сигурна и гарантира успех', *money for old rope* или 'лесна заработка', *cash on the nail* или 'плаќа на рака', *between the devil and the deep-blue sea* или 'да се избере меѓу две опасни ситуации', итн. Всушност, голем број фрази и изрази кои денес се користат во трговијата потекнуваат токму од јазикот на морепловците. Во табелата подолу се наведени фрази кои започнале да се користат во Велика Британија уште во седумнаесеттиот век од страна на морепловците, а чијашто употреба се задржала до денешно време во современиот англиски јазик, но семантиката се изменила односно денес имаат поразлична конотација која произлегува од нивното изворно значење. Јазикот на морепловците е само еден пример за начинот на кој се создава значењето на фразеолошките изрази. Во табелата подолу се дадени карактеристични „солени“ изрази, односно идиоми кои потекнуваат од областа на морепловството, а се употребуваат во различни функционални стилови.

Табела број 12

Англиски идиом	Современо значење	Изворно значење на идиомот ³⁴
<i>Bitter End</i>	Се бори до (самиот) крај	Го означува делот од сајлата на бродот која што се спуштала во морето до самиот (внатрешен) крај кога бродот бил укотвен.
<i>Cuts no ice</i>	Не остава впечаток кај некого	Означува состојба во која сите бродови што пловеле имале големи тешкотии да се пробијат низ есенскиот мраз на Балтичкото Море.
<i>First rate</i>	Првокласно, со одличен квалитет	Во британската (кралска) морнарица, воените бродови биле класифицирани на скала од еден до шест во зависност од артилеријата што ја носеле. Овој систем бил воведен од Лорд Ансон во 1751-1756 година. Најголемиот брод (од прва класа) носел над 100 пушки, бродот од втора класа носел 84 пушки, од трета класа 70 пушки, од четврта класа 50 пушки, од петта класа 32 пушки, а бродот од шеста класа носел помалку од 32 пушки.
<i>Fall foul of</i>	Се спречкува со некого	Оваа фраза морепловците ја користеле за нешто што е заплеткано или заглавено, на пример кога сидрот на бродот ќе се заплеткало околу нешто на морското дно или кога бродот бил спречен да се движи бидејќи трупот на бродот бил заплеткан со алги или школки.
<i>Know the ropes</i>	Си ја знае работата, се разбира во нешто	Јажињата на бродот се користеле за најразлични цели, како на пример за врзување на јарболот и за подигнување и собирање на едрата. За да се разбере функцијата на големиот број јажињата и

³⁴ Smyth, William Henry. (2008). *The Sailor's Word-Book*. London: W. G. Blackie and Co., Printers.

		да се стекне вештина за управување со нив биле потребни долги години искуство во пловење.
<i>Lifeline</i>	Сламка за спас (во случај на криза)	Во случај на лошо време се врзувале јажиња на палубата на бродот за кои се држеле морнарите во случај на бура со цел брановите да не ги исфрлат во морето и да се спасат од давење. Тие го врзувале јажето околу својата рака за да не се превртат во морето.
<i>Loose cannon</i>	Непредвидлива личност (склона кон неволји)	Топовите за пукање од бродот се прицврстувале со најсилните јажиња. Тие биле монтирани на тркала со цел да бидат лесно подвижни, но во случај да се разлабавел некој шраф тие започнувале да се тркалаат по целиот брод со што нанесувале големи штети и повредувале морнари. На немирно море од ударот на еден топ (кој тежел до 3 тони) можела да се уништи целата страна на бродот.
<i>Lose one's bearings</i>	Губи ориентација	Позиција во која пред бродот да пристигнел на копно се јавувал пресек на компасот на два објекти кои се наоѓале на копното. Доколку еден од објектите бил нејасен, бродот ја губел насоката на компасот и останувал без ориентација.
<i>Money for old rope</i>	Лесна заработка	Многу често на поморските трговци им се продавале стари и излитени јажиња. Овие стари јажиња често биле препродавани на бродовите, а потоа се користеле за затнување на пукнатини меѓу штиците на бродот. Парите за стари јажиња биле дополнителен приход за водачот на палубата.
<i>No-man's-land</i>	Ничија земја	Означува ситуација во која морепловецот не се наоѓал ниту кај десното крило ниту кај левото

		крило на бродот ниту пак во просторот за екипаж во предниот дел на бродот туку во средината помеѓу овие три дела на бродот.
<i>Over a barrel</i>	Состојба кога некој нема избор (да влијае на случувањата)	Пред да се развијат модерните техники на оживување, давеникот се легнувал врз буре свртен со главата надолу кое потоа го лулале нанапред и наназад со цел да го оживеат лицето со испирање на водата од белите дробови. Така судбината на давеникот била во рацете на морнарите.
<i>Skyscraper</i>	Облакодер	Осигурителната зграда во Чикаго изградена во 1884 година генерално се смета за првата висока зграда во светот. Новинарите ја нарекле оваа зграда „облакодер“. Но, при пловидба на море, „ <i>skyscraper</i> “ бил највисокиот дел од бродот односно бело триаголно платно што се подигало со цел да се забрза бродот кога дува ветер.
<i>To go on strike</i>	Штрајк (прекин со работа)	Зборот „ <i>strike</i> “ се користел во најразлични ситуации од страна на морепловците. Пример за ова биле големите бунтови кај каналот Спитхед во јужна Англија кога бродовите ги спуштале сидрата со цел да означат дека бродовите не можеле да пловат со што доаѓало до застој.

Фразеолошките изрази претставуваат посебна одлика на секој јазик затоа што на некој начин се поврзуваат со културата на земјата, па оттука, многу тешко се преведуваат на други јазици. За некои можат да се најдат слични или еквивалентни фрази и во други јазици, на пример, фразата *buy a pig in a poke* се поврзува со средновековниот период, а на македонски наоѓаме еквивалентен фразеологизам *купува мачка во вреќа* кој најверојатно е преземен од француското *acheter (un) chat en poche*, додека во корпусот се среќаваат следниве примери:

“The primary markets for securities are not well known to the public because the selling of securities to initial buyers often takes place **behind closed doors**.” (Mishkin, 2010: 26)

„Примарните пазари на хартии од вредност не ѝ се добро познати на јавноста, бидејќи продажбата на хартии од вредност на иницијални купувачи вообичаено се одвива „**зад затворени порти**“.

(Мишкин, 2010: 26)

“Eduardo Gomez, a recent graduate of a law school, **was penniless** on December 25, 20X3.”

(Horngren; Sundem; Elliott; Philbrick, 2010: 39)

„Едуардо Гомез, кој неодамна дипломираше на Правниот факултет, на 25 декември 2003 година **немал ниту скршена пара**.“

(Хорнгрен; Сандем; Елиот; Филбрик, 2010: 39)

Зад затворени порти или зад затворени врати е еквивалентна фраза на англиската *behind closed doors* со значење дека нешто 'се одвива во тајност'. Исто така, и за изразот *to be penniless* постои еквивалентен израз на македонски и тоа *нема скршена пара*. Но, за голем дел од фразеологизмите не постојат соодветни еквиваленти, па може да се каже дека најчесто се одликуваат со непреводливост. Тоа може да се илустрира со фразата од Табела 12 *money for old rope* за која не постои еквивалентен фразеологизам на македонски јазик, а не може ниту да се преведе буквално од збор до збор затоа што буквалното преведување на фразеологизмите во многу случаи е несоодветно и звучи неприродно на друг јазик. Кај фразеологизмите, целта е да се пренесе смислата, поточно, да се преосмисли значењето за што најчесто се применува описно преведување, па во тој случај претходната фраза би се превела како *лесна заработка*. Сличен пример може да се најде и во корпусот:

“If Inez and Walter could get together so that Walter could provide funds to Inez, Inez’s robot **would see the light of day**, and the economy would be better off: We would have cleaner houses, shinier cars, and more beautiful lawns.”

(Mishkin, 2010: 23)

„Кога Инез и Волтер би можеле да стапат во контакт за Волтер да ги обезбеди фондовите што на Инез ѝ се потребни, роботот на Инез ќе може конечно **да ја види светлината на денот**, а економијата ќе напредува: сите ние би имале почисти куќи и

Фразата од англиски јазик *to see the light of day* значи 'да се појави нешто за првпат, да се реализира нешто' и за неа не постои македонска фраза со еквивалентно значење. Во примерот погоре фразата е преведена буквално од збор до збор *да – ја – види – светлината – на – денот* и на овој начин не се доловува вистинската смисла на реченицата, па најсоодветно е да се преведе описно и тоа за *првпат да се реализира во практика*. Токму овие фразеологизми кај кои значењето не може да се предвиди од она на нивните составни елементи се попроблематични за преведување. Оние фразеолошки изрази, пак, што имаат метафорично значење особено не можат да се преведуваат буквално бидејќи на тој начин би се променила смислата, како што се илустрира и со следниот пример од корпусот:

“Diversification entails investing in a collection (portfolio) of assets whose returns do not always move together, with the result that overall risk is lower than for individual assets. (Diversification is just another name for the old adage, “You shouldn’t put all your eggs in one basket.”)”

(Mishkin, 2010: 37)

„Диверзификацијата подразбира инвестирање во колекција (портфолио) на средства чишито приноси не се движат секогаш заедно, со резултат намалување на вкупниот ризик во споредба со ризикот на поединечните активи (Диверзификацијата е само уште еден начин да се каже старата поговорка: „**Не ставајте ги сите ваши јајца во една уста кошница**“).“

(Мишкин, 2010: 37)

Англиската фраза, која често се користи во економијата, *You shouldn’t put all your eggs in one basket* има метафорично значење, односно 'да не се потпираме на една работа или да не ги инвестираме сите пари во една работа'. Од буквалниот превод *не – ставајте – ги – сите – ваши – јајца – во – една – уста – кошница* не може да се насети и не се пренесува вистинското значење во економски контекст, ниту, пак, е тоа соодветен превод за деловен израз, па оттука е неопходно описно да се пренесе на македонски со цел да звучи природно и да биде во духот на нашиот јазик. Всушност, преведувачот е тој што

треба да ги протолкува и да им даде смисла на изразите со метафорично значење и затоа во ваквите случаи е неопходно да се избегнува буквалното преведување и да ги пресоздаде.

Ако фразеолошките изрази во публицистичкиот функционален стил се шират преку медиумите, тогаш фразеологизмите во научниот функционален стил во голема мера се шират преку научната и стручна литература, а преку неа тие навлегуваат и од други јазици. На пример, од неа се преземаат изрази на светски познати економисти, како *Невидливата рака* на Адам Смит (од англиски *The invisible hand*) која е добро позната меѓу економистите. Имено, од преведуваната научна и стручна литература, како онаа од економско-финансиската област што го сочинува корпусот, се преземаат голем број фразеолошки изрази, првенствено од англиски јазик бидејќи самата литература е преведувана од англиски на македонски јазик. Тоа се врши преку калкирање, па карактеристичен пример за ова се **фразеолошките калки** кои претставуваат постојани изрази кои навлегле во јазикот како буквален превод (од збор до збор) на туѓ фразеологизам, кој се преведува апсолутно или приближно исто (Бояджиев, 2002: 329). Може да се констатира дека во жанрот на економските текстови се среќаваат голем број фразеолошки калки кои најмногу се преземаат од англиски јазик, на пример, *времето е пари* од англиски *time is money*, како и полукалките *мериторен систем* од англиски *merit-based system*, којшто, всушност, претставува систем на напредување во кариерата според заслуги, но и *систем на кариера* од *career-based system*. Во примерот е даден карактеристичен пример за фразеолошка калка од корпусот:

“Two features of the foreign exchange market are of particular note. The first is that **the market never sleeps.**”
(Hill, 2010: 344)

„Две карактеристики на девизниот пазар се особено значајни. Првата карактеристика е дека **пазарот никогаш не спие.**“
(Хил, 2010: 344)

Во секој случај, целта на фразеолошките изрази во жанрот на економските текстови е посликовито пренесување на економските идеи. Во поретки случаи фразеологизмите се

преземаат директно, односно без да се преведуваат, а особено од латинскиот јазик, како што се гледа од следниов пример:

*“You would both be stuck with the **status quo**, and both of you would be worse off.”*

(Mishkin, 2010: 25)

*„Би биле во **статус кво состојба**, односно и на двајцата би ви било полошо во таков случај.“*

(Мишкин, 2010: 25)

3.6. Метафора, метонимија и синегдоха

Претходно беше споменато дека основното значење на зборовите е **лексичкото значење**, а во претходните точки беше утврдено дека една од основните карактеристики на специјалната лексика е еднозначноста, поточно, тоа е одлика на терминолошката и професионалната лексика, но и на неологизмите. Овие зборови се еднозначни, но постојат и повеќезначни зборови кои покрај основното значење имаат и вторично значење што се добива со преосмислување. Оваа појава се нарекува полисемија и се поврзува со преносната употреба на зборовите. Новите преосмислени значења на зборовите, всушност, претставуваат **преносни значења** кои се добиваат и со употребата на стилски фигури или тропи, како што се метафората, метонимијата, синегдохата и слично. Според Бојациев, вторичното значење на зборовите се јавува како резултат на метафорично пренесување на првичното или основно значење врз основа на некаква поврзаност или постојана врска што постои меѓу предметите и поимите (Бояджиев, 2002: 94). Преку преносна употреба на зборовите се создава ново преносно значење врз основа на некое ново својство со што се придонесува за збогатување на лексиката. Тоа значење може да биде метафорично или метонимиско и тоа е една од главните карактеристики по кои тие изрази се разликуваат од фразеологизмите.

Имено, за разлика од фразеологизмите кои се скаменети изрази, преносното значење на зборовите и изразите може да се насети од зборовите кои претставуваат нивни составни елементи и тоа се поврзува со индивидуалната употреба од страна на различни автори. Ова значење се искажува преку употребата на стилски фигури од кои во жанрот на економските текстови најчесто се среќава метафора, метонимија и синегдоха, па токму

ним ќе им биде посветено внимание во оваа точка. Употребата на стилски фигури го разигрува и го оживува монотониот стручен јазик на економистите со тоа што придонесува за поголема експресивност при изразувањето. Затоа еден од заклучоците во трудот е дека не се согласуваме со тврдењата на лингвистите дека употребата на стилски фигури (особено метафори) е карактеристична само за уметничко-литературниот функционален стил бидејќи примерите од корпусот демонстрираат дека тие наоѓаат своја примена и во научниот функционален стил. Оттука, од голема важност е во анализата на лексичко рамниште во трудот да се одвои простор и за преносното, а најмногу за метафоричното значење на зборовите.

Во зависност од признакот и основата врз која се врши преносот, Бојациев разликува три начини за пренесување на значењето:

- **метафора** – претставува пренесување на називот од еден предмет на друг врз основа на сличност, а значењето добиено со таков пренос е метафорично значење. Метафората се користи со цел појасно и конкретно именување на нешто ново со нешто што е веќе познато, за определување определен поим со признаци на друг поим и со цел експресивно изразување како резултат на чувство или оцена, при што пренесувањето на називот се врши врз основа на сличност на формата, функциите на два или повеќе предмети, звучност, асоцијација и слично (Бояджиев, 2002: 96-97). Корпусот од економски текстови изобилува со метафори, при што може да се издвојат следниве: *банкарска паника* (< *banking panic* 'банкарска криза во која граѓаните панично ги повлекуваат своите банкарски влогови и заштеди'), *валутна шпекулација* (< *currency speculation* 'пренесување средства од една во друга валута со цел профитирање од промената во девизните курсеви'), *врзан девизен курс* (< *pegged exchange rate* 'изразување на вредноста на една валута преку вредноста на друга, најчесто еврото'), *врзување на производи* (< *product fixing* 'производи што се купуваат во пакет'), *галопирачка инфлација* (< *galloping inflation* 'вид инфлација со големи скокови во нивото на цените за 30%, 400% или 1000% годишно'), *даночно пеглање* (< *tax smoothing* 'израмнување на даноците'), *економска виталност* (< *economic vitality* 'одржливост на економијата преку создавање доволен број работни места, производи и услуги во заедницата'),

економска депресија (< *economic depression* 'долготраен застој во економијата'), *економска ѕвезда* (< *economic star* 'земја што остварува огромен економски подем'), *економски процут* (< *economic blossom* 'златна доба во економијата'), *економски шокови* (< *economic shocks* 'нестабилност во економијата'), *економско чудо* (< *economic miracle* 'земја што постигнала енормен економски раст'), *еластичност на понудата и побарувачката* (< *elasticity of supply and demand* 'флексибилност на понудата и побарувачката'), *електронски пари* (< *electronic money* 'пари на банкарски сметки'), *ефект на стадо* (< *bandwagon effect* 'кога трговците истовремено се движат во иста насока како стадо'), *закрепување на еврото* (< *euro recovery* 'стабилизирање на курсот на еврото'), *здравје на економијата* (< *health of the economy* 'економска стабилност'), *златен стандард* (< *golden standard* 'монетарен систем во кој владата дозволува конвертирање на националната валута во фиксни износи на злато и обратно'), *зрела економија* (< *mature economy* 'економија со претежно возрасно население и ниска стапка на раѓање и побавен економски пораст поради намалениот притисок за создавање нови работни места'), *извозна замка* (< *export trap* 'измама или неуспех во извозната политика'), *исцицување на профитот* (< *profit sucking* 'неконтролирано трошење на заработката во одреден сектор'), *лојална конкуренција* (< *fair competition* 'фер конкуренција'), *млак економски пад* (< *mild economic fall* 'благо влошување на економската состојба'), *мртов капитал* (< *dead capital* 'капитал што не може да се искористи'), *надувување на цените* (< *inflating prices* 'вештачко зголемување на цените'), *несигурност на каматите* (< *interest rate volatility* 'променливост на каматните стапки'), *номинално сидро* (< *nominal anchor* 'механизам за одредување на општото ценовно ниво во економијата со цел намалување на инфлацијата'), *пад на кредитите* (< *credit fall* 'намалување на кредитните стапки'), *пирамидално однесување* (< *pyramid behavior* 'шема на однесување во која некој постојано се задолжува'), *подгревање на инфлацијата* (< *heating up inflation* 'пораст на општото ценовно ниво што поттикнува инфлација'), *ползечка инфлација* (< *crawling inflation* 'најблага форма на инфлација придружена со благо растење на цените'), *потрошувачка кошница* (< *consumer basket* 'цени на

добра и услуги што ги купува едно типично домаќинство кои се користат за следење на инфлацијата во економијата‘), *Портеров дијамант* (< *Porter diamond* ‘нова теорија за конкурентска предност на индустриите предложена од економистот Мајкл Портер и заснована врз шест фактори за анализа на конкурентноста кои сликовито прикажани како меѓусебно поврзан синцир личат на дијамант‘), *потонати трошоци* (< *sunk costs* ‘трошоци направени во минатото кои не можат да се надоместат‘), *раст на парите* (< *price growth* ‘зголемување на вредноста на парите‘), *растечко евро* (< *growing euro* ‘пораств на вредноста на еврото‘), *репатријација на капитал* (< *capital repatriation* ‘враќање капитал во сопствената земја‘), *свеж капитал* (< *fresh capital* ‘нов капитал кој се става на располагање‘), *селење на капиталот* (< *capital flight* ‘конвертирање на домашната валута во странска валута‘), *силен долар* (< *strong dollar* ‘стабилен курс на доларот‘), *скапи пари* (< *expensive money* ‘кредит со висока камата‘), *слободно движење на производи и услуги* (< *free movement of products and services* ‘отстранување на трговските бариери, како што се царините со цел непречен проток на стоки и услуги меѓу различни земји‘), *стерилизирана интервенција* (< *sterilized intervention* ‘активности што ги презема централната банка со цел да спречи влијание врз понудата на пари предизвикано од суфицит и дефицит во билансот на плаќање‘), *тајно друштво* (< *secret company* ‘компанија во сопственост на повеќе личности кои не се познати во јавноста‘), *технички кошмар* (< *technical nightmare* ‘проблеми од техничка природа што предизвикуваат застој‘), *трпеливи пари* (< *patient money* ‘инвестирани пари за кои е потребно време пред да се исплати влогот‘), *финансиска инјекција* (< *financial injection* ‘вбризгување капитал во економијата со цел да се спречи неповолна состојба‘), *хронична инфлација* (< *chronic inflation* ‘вид инфлација која упорно се задржува подолго време што може да биде континуирана или со прекини‘), *ценовна дискриминација* (< *price discrimination* ‘различни цени за исти производи на различни пазари‘), итн. Се забележува дека значењето на метафорите не е веднаш и лесно воочливо. Затоа подолу се разгледани примери за контекстот во кој биле употребени во корпусот:

“Another key to institutionalizing innovation at 3M has been the principle of **“patient money.”** Producing revolutionary new products requires substantial longterm investments, and often repeated failure, before a major payoff occurs.” (Hill, 2010: 513)

„Друго нешто што е важно за уредување на иновациите во 3М е начелото на „**трпеливи пари**“. За да се произведат нови револуционерни производи, потребни се значителни долгорочни вложувања, а често и многу неуспеси, пред да се исплати влогот.“ (Хил, 2010: 513)

“This occurs when residents and nonresidents rush to convert their holdings of domestic currency into a foreign currency—a phenomenon generally referred to as **capital flight**. **Capital flight** is most likely to occur when the value of the domestic currency is depreciating rapidly because of hyperinflation, or when a country’s economic prospects are shaky in other respects.” (Hill, 2010: 356)

„Ова се случува кога резидентите и нерезидентите брзаат да ја конвертираат домашната валута во странска валута – појава што е позната како **селење на капиталот**. Веројатноста за **селење на капиталот** е најголема кога вредноста на домашната валута рапидно депрецира поради постоењето на хиперинфлација или пак, кога економските изгледи на земјата се неповолни од други аспекти.“ (Хил, 2010: 356)

- **метонимија** (преименување) – претставува стилско изразно средство со кое се врши упатување на субјект преку именување нешто што е поврзано со него (Стефановски, 2007: 120). Меѓу овие субјекти или поими постои блиска логичка поврзаност, односно сличноста меѓу нив е очигледна и токму по тоа метонимијата се разликува од метафората каде врската не е толку очигледна. Во корпусот се забележуваат следниве примери за употреба на метонимија: *Азиски тигри* (< *Asian tigers* ’четирите азиски земји кои доживеаја енормен економски развој и пораст на БДП: Сингапур, Хонг Конг, Тајван и Јужна Кореја‘), *Вол стрит* (< *Wall Street* ’финансискиот пазар во САД‘), *гиганти* (< *giants* ’големи претпријатија‘), *Големата депресија* (< *The Great Depression* ’големата економска криза од минатиот век‘), *големите тројца* (< *the big three* ’трите најголеми компании во

индустријата‘), *мали штедачи и зајмувачи* (< *small savers and lenders* ‘субјекти кои штедат и зајмуваат мали износи на пари‘), *мултинационални џинови* (< *multinational giants* ‘моќни мултинационални компании‘), *несигурниот џин* (< *insecure giant* ‘огромна земја со несигурна економија‘), *ново лице* (< *new face* ‘нова компанија на пазарот‘), *рани кензијанци* (< *early Keynesians* ‘поддржувачи на економската теорија развиена од Кејнз‘), *црн петок* (< *Black Friday* ‘тежок ден на берзата‘), *црн понеделник* (< *Black Monday* ‘колапс на берзите ширум светот‘) и други. Во одбраниот пример од корпусот, со *Големата депресија* се упатува на големата криза што го зафати светот во триесеттите години од минатиот век, при што постои тесна врска меѓу депресија и економска криза, како и меѓу џинови и големи мултинационални компании:

“*These regulations were instituted because of the widespread belief that unrestricted interest-rate competition helped encourage bank failures during the **Great Depression**.*”

(Mishkin, 2010: 45)

„*Ваквите регулации беа воведени поради широкоприфатените мислења дека нелимитираната конкуренција во однос на каматните стапки само ги помогнала неуспесите за време на **Големата депресија**.*“

(Мишкин, 2010: 45)

“*A company does not have to be the size of these **multinational giants** to facilitate, and benefit from, the globalization of markets.*”

(Hill, 2010: 6)

„*Една компанија не мора да биде толку голема како овие **мултинационални џинови** за да ја олесни и да има корист од глобализацијата на пазарите.*“

(Хил, 2010: 6)

- **синегдоха** – претставува форма на упатување каде еден дел се употребува за целина (Стефановски, 2007: 120). Овде замената се врши врз основа на квантитет, а како примери од корпусот за синегдоха може да се истакнат: *ефективност на трудот* (< *labour effectiveness* упатува на ‘ефективноста по вработен‘), *однесување на врвот* (< *behavior of the top* ‘раководството во една компанија‘), *организиран труд* (< *organized labour* ‘организирано работоспособно население‘), *работна рака*

(< *manual labour* 'квалификувани работници'), *работна сила* (< *labour force* 'сите вработени'), *странски лица* (< *foreign persons* 'странски компании и население'), итн. Во одбраните примери од корпусот, со *работна сила* се упатува на вработените, а со *ефективност на трудот* на ефективноста по вработен:

*"The idea was that as the worker became completely familiar with a single task, he could perform it much faster, thereby increasing **labor** productivity."* (Hill, 2010: 523)

„Замислата е дека кога работникот потполно ќе ја совлада таа една задача, ќе може да ја извршува многу побргу, на тој начин зголемувајќи ја продуктивноста на **работната сила**.“ (Хил, 2010: 523)

*"More fundamentally, the model does not identify what the "**effectiveness of labor**" is; it is just a catchall for factors other than labor and capital that affect output."* (Romer, 2009: 28)

„Уште позначајно, моделот не дефинира што е „**ефективноста на трудот**“, туку го користи за да се опфатат сите останати фактори што влијаат врз производството, покрај трудот и капиталот.“ (Ромер, 2009: 30)

Во жанрот на економските текстови, од тропите (кои, всушност, претставуваат фигури на значењето) најмногу се среќаваат метафори, додека примерите за употреба на метонимија и синегдоха се значително поретки. Меѓутоа, од анализата се забележува честа употреба на уште една фигура на значењето, односно **перифраза**. Имено, перифразата претставува „замена на името на еден објект или на едно лице, на растение или, пак, на животно – со описен израз“ (Минова-Ѓуркова, 2003: 94). Во корпусот, но и воопшто во јазикот на економистите се забележуваат многу примери за употреба на перифраза.

*"According to UN data, the ranks of the world's largest 100 multinationals are still dominated by firms from **developed economies**. However, three firms from **developing economies** entered the UN's list of the 100 largest multinationals. They were Hutchison Whampoa of Hong Kong, China, which ranked 16 in terms of foreign assets; Singtel of Singapore, which was ranked 70;*

and Cemex of Mexico, which came in at 87.”

(Hill, 2010: 21)

„Според податоците на ОН, меѓу 100-те најголеми мултинационални компании сè уште доминираат фирми од развиените економии. Меѓутоа, три фирми од економиите во развој влегоа на листата на 100 најголеми мултинационални компании на ОН. Тоа се Хачинсон Вампоа од Хонг Конг, Кина, којашто е рангирана на 16 место во смисла на странски инвестиции; Сингтел од Сингапур, којашто е рангирана како 70-та; и Цедекс од Мексико, којашто стигна до 87 место.“

(Хил, 2010: 22)

Со развиени економии, всушност, се упатува на развиени земји, поточно, тоа се богатите индустријализирани земји, како САД, Јапонија, Германија, Велика Британија и слично. Во следната реченица од примерот, *економии во развој* претставува описен израз за посиромашни и понеразвиени земји од претходните кои ја надминуваат транзицијата и се во фаза на економски развој, при што е објаснето дека тоа се конкретни земји, и тоа Кина, Сингапур и Мексико. Во корпусот се среќаваат и други примери за употреба на перифраза каде се користи описен израз за упатување на нешто друго:

*“Despite this, their powerful growth may continue over the long run, as will that of several other important **emerging economies** in Latin America (e.g., Brazil) and Eastern Europe (e.g., Poland).”*

(Hill, 2010: 18)

*„И покрај ова, нивниот моќен раст може долгорочно да продолжи, како што ќе продолжи оној на неколку други важни **економии во издигнување** во Латинска Америка (на пример, Бразил) и Источна Европа (на пример, Полска).“*

(Хил, 2010: 18)

Економии во издигнување се користи како израз со кој се опишуваат помалку развиени земји кои доживуваат економски подем, а во корпусот се користи и изразот со слично значење *пазари во ран развој*. Се забележува дека перифразата е чест начин за изразување на значењето во областа на економијата, а како последен пример може да се наведе и следниов наслов на една од точките во ТЕКСТ 3. Имено, во економијата, за *сиромашни* се сметаат земјите каде БДП по глава на жител е помал од 1.000 долари:

“ <i>Globalization and the World’s Poor</i> ”	(Hill, 2010: 32)
„Глобализацијата и <i>сиромашните</i> во светот“	(Хил, 2010: 32)

Како што веќе беше споменато, во корпусот најмногу се забележува употреба на метафори со цел посликовито пренесување на значењето на економските термини. Имено, метафорите изобилуваат во жанрот на економските текстови, односно во јазикот на економијата и тоа во пишувана и во говорена форма затоа што со нивната употреба зборовите добиваат нови значења. Нивна цел е сликовито изразување на економските идеи врз основа на споредба или сличност на определени својства, при што економистите често користат метафори и за прикривање на економската состојба и реалност во една земја. Затоа на метафорите ќе им биде посветено најголемо внимание во оваа точка, при што од големо значење е да се утврди каков вид метафори изобилуваат во жанрот на економските текстови што претставува предмет на интерес на трудот. За таа цел се зема предвид класификацијата на различни автори додека во изучувањето на економските метафори најмногу се истакнуваат Хендерсон и МекКлоски. Според класификацијата на Хендерсон, постојат метафори кои се веќе навлезени во секојдневниот јазик, потоа мртви метафори кои се веќе конвенционализирани во економскиот дискурс, како и активни „сликовити“ метафори кои се иновативни и поетски (Henderson, Dudely-Evans, Backhousese, 1993: 7). Според МекКлоски, пак, голем број од метафорите се мртви метафори преземени од неекономски области и смета дека метафорите се многу чести во начинот на размислување на економистите, како и вршењето аналогича (McCloskey, 1998: 42). МекКлоски го наведува примерот со вокабуларот во теоријата за продуктивност, којшто е метафоричен, на пример, економскиот термин *агрегатен капитал* содржи аналогича на капитал со нешто што може да се „додаде“, на пример, песок, цигли и слично (1998: 44). Врз основа на анализата на корпусот може да се донесе заклучок дека во апстрактниот јазик на економијата, пренесувањето на значењето најчесто се врши врз основа на сличност во својствата. Примери со кои може да се потврди тоа се *галопирачка инфлација* што претставува појава во економијата кога доаѓа до ненадеен и многу брз пораст на цените, *ползечка инфлација* како појава во економијата кога доаѓа до постепено но континуирано зголемување на цените и слично.

Економскиот критичар Хендерсон смета дека економската литература изобилува со метафорични изрази кои се користат како начин за стимулирање идеи преку креативни и впечатливи описи (Henderson, 1993: 7). Преведувањето метафори го истражуваат различни автори меѓу кои како највпечатливи може да се издвојат сознанијата на Њумарк и Јенсен. Според Њумарк, метафорите имаат двојна функција, поточно, се користат за опишување определен ментален процес или состојба, поим, лице, предмет, квалитет или дејство на посеопфатен и поконцизен начин за разлика од буквалниот јазик, како и за да се поттикнат чувства, интерес, да се постигне задоволство или зачудување. Тој смета дека првата цел е когнитивна и се поврзува со учебниците, додека втората цел е естетска и се поврзува со рекламите, новинарството, литературните дела и слично (Newmark, 1988: 104). Авторот во најопшта смисла разликува три вида метафори и тоа универзални, културолошки и индивидуални метафори, но смета дека културолошките метафори се потешки за преведување отколку универзалните и индивидуалните затоа што употребата на културолошки еквивалент создава посилен емотивен ефект отколку функционалниот еквивалент. Според класификацијата на Њумарк постојат шест вида метафори па предлага соодветни модели за преведување на истите (Newmark, 1988: 105-113):

- **мртви метафори** – се однесуваат на универзални поими за простор и време, делови од човековото тело, природата и главните човекови активности и особено се користат за појаснување и дефинирање поими од областа на науката. Овој вид метафори не се тешки за преведување и најчесто не можат да се преведуваат буквално, а често можат да се преобразат во метоними;
- **клиширани метафори** – ја изживеале својата функција и употреба и се користат како замена за јасно изразување, најчесто емотивно и без упатување на фактите, па најчесто се среќаваат во политички говори и авторитативни изјави. Се препорачува да се избегнуваат во информативни текстови кои изобилуваат со факти и теории, како и во известувања за јавноста каде целта е да се добие оптимална реакција од читателите, односно да се намали клишираноста преку употреба на помалку клиширана метафора или, пак, поедноставно и поефикасно да се пренесе смислата на метафората. Клишираните метафори се користат многу често поради што повеќе не се сметаат за корисни затоа што содржат банални компоненти. Постои голема

сличност меѓу клишираните и стандардизираните метафори, но особено е важно да се прави разлика меѓу нив во информативните текстови;

- **стандардизирани метафори** – тоа се утврдени метафори кои во неформален контекст претставуваат ефикасен и концизен начин за опишување физичка и ментална состојба, при што имаат одредена емотивна топлина и не се употребуваат прекумерно, но се проблематични за преведување бидејќи нивните еквиваленти може да бидат застарени или да се користат во различен контекст. Њумарк наведува дека најчест начин за нивно преведување е да се пресоздаде истата слика во регистарот на целниот јазик или да се замени сликата од изворниот јазик со веќе утврдена или прифатена слика во целниот јазик (доколку постои), која е еднакво честа во рамките на тој регистар. Доколку тоа не е можно, трета можност претставува буквалното преведување на смислата на метафората иако тоа води до губење на емотивниот или прагматскиот ефект на овој вид метафори преку губење на живоста и привлечноста на истата, но се демистифицира значењето кога не постои метафоричен еквивалент. Стандардизираните метафори особено се користат за упатување на контроверзни или табу-теми во одредена култура, на пример, смрт, војна, невработеност и слично. Преведување на смислата преку стандардизирана метафора е најчест случај во литературните текстови или кога се прави обид за оживување на стилот во информативните текстови;
- **адаптирани метафори** – не се оригинално напишани од авторот на текстот, па треба да се преведуваат со еквивалентна адаптирана метафора во целниот јазик со цел да звучат подобро од метафората во изворниот текст, а не со буквално преведување;
- **нови метафори** – тоа се метафорични неологизми кои брзо се шират во изворниот јазик без да имаат одреден автор, а кога означуваат нов поим или процес може да станува збор за метонимија или едноставно да се работи за нова метафора; и
- **оригинални метафори** – се создадени или цитирани од авторот на изворниот текст и пренесуваат лична порака од авторот. Тие содржат одреден културолошки елемент и најчесто се преведуваат буквално во авторитативни и експресивни текстови со што го задржуваат вниманието на читателите, при што постојат многу

повеќе начини за нивно преведување во информативни текстови. Но, доколку овие метафори звучат нејасно во целниот јазик, тие можат и да се заменат со описна метафора или само да се пренесе смислата со што се губи сликовитоста. Овој вид метафори претставуваат начин за збогатување на јазикот во кој се користат.

Во оваа точка се врши анализа на видот метафори кои изобилуваат во жанрот на економските текстови. Од анализата на корпусот може да се заклучи дека во учебниците често се среќаваат **мртви метафори** со оглед на апстрактниот начин на изразување на економистите. Целта на овој вид метафори е дефинирање поими од областа на економската наука, на пример, *бизнис-ангели*, *даночен рај*, *економска ѕвезда*, *економски процут*, *зрела економија*, *мртов капитал*, *плима и осека во економијата*, *црна дупка во економијата*, итн. Во прилог следува пример за контекстот на нивната употреба во корпусот:

*“By identifying and investing early in a potential future **economic star**, international firms may build brand loyalty and gain experience in that country’s business practices.”*

(Hill, 2010: 78)

*„Утврдувајќи и инвестирајќи рано во една потенцијална идна **економска ѕвезда**, меѓународните фирми би можеле да изградат лојалност кон брендот и да се здобијат со искуство во бизнис практиките на таа земја.“*

(Хил, 2010: 78)

Во голема мера се среќаваат **клиширани метафори** во корпусот кои најчесто ја изживеале својата функција и употреба. Тие се среќаваат исклучително често и содржат банални компоненти со што споредбата станува сè понезначајна како, на пример, *економијата тоне*, *закрепнување на пазарот*, *кастрење на платите*, *несигурност на каматите*, *остар пад на економијата*, *раст на парите*, *скок на даночните стапки*, *слободно движење на производи и услуги*, итн. Сметаме дека при преведување на овој вид метафори во информативни текстови треба да се направи обид за намалување на клишираноста со оглед на ригидниот и статичен начин на изразување на економистите.

“a. Why do you think the **marginal tax rate jumps up** from 34 percent to 39 percent at a taxable income of \$100,001, and then falls back to a 34 percent marginal rate at a taxable income of \$335,001?”
(Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 40)

„а. Што мислите, зошто **маргиналната даночна стапка скока** од 34 проценти до 39 проценти на оданочлив приход од 100.001\$, и потоа паѓа повторно до 34 проценти маргиналната даночна стапка на оданочлив приход од 335.001\$?“

(Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 40)

Може да се истакне дека во жанрот на економските текстови преовладуваат **стандардизирани метафори** во економско-финансиската област со кои на ефикасен начин се опишува некаква економска состојба, на пример, *замрзната сметка, галопирачка инфлација, еластичност на понудата и побарувачката, летачки јавен долг, лојална конкуренција, номинално сидро, период на помилување, хартија од вредност*, итн. Врз основа на анализата на корпусот се доаѓа до сознанието дека овој вид метафори се користат со цел оживување на стилот во економските учебници со оглед на тоа што се одликуваат со определена живост, па затоа и кога се преведуваат целта е да се пресоздадат на ист или на сличен начин:

“If we use this as an estimate of $\alpha K (k^*)$, it follows that the **elasticity of output** with respect to the saving rate in the long run is about one-half.”
(Romer, 2009: 24)

„Ако го искористиме овој факт како оценка на $\alpha K (k^*)$, добиваме дека **еластичноста на производството** во однос на стапката на итедење на долг рок е еколу една половина.“

(Ромер, 2009: 25)

Во корпусот речиси и не се среќаваат **адаптирани метафори** кои не се напишани од оригиналниот автор на текстот, па на некој начин тие претставуваат пресоздадени метафори со чие преведување не треба да се промени нивното првично значење. Метафорите од овој вид не се карактеристични за жанрот на економските текстови, но сепак во корпусот се среќава адаптирана метафора која е буквално преведена на македонски, па поради тоа воопшто не е јасна бидејќи не се знае на што точно мислел

авторот. Примерот покажува дека овие метафори треба да се пресоздаваат, но тоа е тешко во отсуство на контекстот во кој првпат била употребена од својот оригинален автор.

*“Second, what do we mean by the long run? As a famous economist once remarked, **in the long run, we’re all dead!**”* (Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 12)

*„Второ, што подразбираме под долг рок? Како што еднаш забележа еден познат економист, **на долг рок сите сме мртви!**“* (Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 12)

Покрај стандардизираните економски метафори, во корпусот преовладуваат **нови метафори** кои претставуваат сликовит начин за изразување во жанрот на економските текстови. Тие, всушност, претставуваат метафорични изрази или неологизми кои се главна одлика на јазикот на економијата за изразување економски поими и идеи, на пример, *банкарска паника, ефект на стадо, потрошувачка кошница, селење на капиталот, скапи пари, трпеливи пари, финансиска инјекција, финансиски меур*, итн.

*“More importantly, when Soros started shorting the British pound, many foreign exchange traders, knowing Soros’s reputation, jumped on the bandwagon and did likewise. This triggered a classic **bandwagon effect** with traders moving as a herd in the same direction at the same time.”* (Hill, 2010: 351)

*„Уште позначајно, кога Сорос започна со кратка продажба на британската фунта, голем број девизни дилери, познавајќи ја репутацијата на Сорос, тргнаа по неговиот пример и го направија истото. Ова предизвика класичен **ефект на стадо**, каде трговците се движееа како стадо, истовремено во иста насока.“* (Хил, 2010: 352)

Оригинални метафори се оние што се создадени од определени економисти или што потекнуваат од економски списанија и учебници па оттаму се преземаат и во јавноста, на пример, *Невидливата рака на државата* (од економистот Адам Смит), *монетарен феномен* (од добитникот на Нобелова награда за економија, Милтон Фридман), *Индекс Биг Мек* (од списанието Економист) и други. Тие често се среќаваат во жанрот на економските текстови, а со цел да се задржи нивната автентичност и сликовитост најчесто

се преведуваат буквално. Од корпусот може да се издвои примерот со *Индексот Биг Мек*, којшто претставува оригинален назив за индикатор што го користи списанието Економист за пресметување на паритетот на куповна моќ (ПКМ):

“Every year, the newsmagazine *The Economist* publishes its own version of the PPP theorem, which it refers to as the “**Big Mac Index**.” *The Economist* has selected McDonald’s Big Mac as a proxy for a “basket of goods” because it is produced according to more or less the same recipe in about 120 countries. The Big Mac PPP is the exchange rate that would have hamburgers costing the same in each country.” (Hill, 2010: 346)

„Списанието Економист секоја година објавува своја верзија на теоријата на ПКМ наречена „**Индекс Биг Мек**“. Економист го избра Биг Мек од Мекдоналдс како замена за „потрошувачка кошница“ бидејќи се произведува според, повеќе или помалку ист рецепт во речиси 120 земји. ПКМ на Биг Мек е девизниот курс според кој хамбургерот во секоја земја би чинел идентично.“ (Хил, 2010: 346)

Но, покрај претходната поделба на метафорите според класификацијата на Њумарк, може да се изврши и друг вид поделба на метафорите. Имено, пред да се започне со процесот на преведување метафори во ваков жанр на текстови, најпрво е потребно да се разбере нивната функција во текстот. Претходно беше споменато дека во жанрот на економските текстови вообичаено се употребуваат метафори засновани на аналогија или вршење сличност. Во таа насока, преку анализата на корпусот може да се забележи дека најчест **извор на метафори во економско-финансиската област** се животните, организмите, природата, итн., односно најчесто се вршат следниве споредби:

- споредба на економијата со болест: *артритичен пазар, болен финансиски сектор, економска депресија, економска парализа, здрави и заболени институции, искривување на цените, мртов капитал, склеротични индустрии, хронична инфлација;*

- споредба на економијата со здравје: *економска виталност, економско оживување, закрепнување на пазарот, здравје на економијата, стерилизирана интервенција, финансиска инјекција;*

- споредба на економијата со природа: *бизнисот цвета, економска звезда, економски процут, економски раст, заеми преку ноќ, растечко евро;*
- споредба на економијата со животни: *галопирачка инфлација, цените галопираат нагоре, економски тигар, ефект на стадо, ползечка инфлација;*
- споредба на економијата со војна: *даночен штит, жртва на глобализацијата, трговска војна;*
- споредба на економијата со материјали и нивни својства: *еластичност на понудата и побарувачката, златен стандард, номинално сидро, пирамидално однесување, Портеров дијамант;*
- споредба на економијата со движење: *брзи пари, економски пад, репатријација на капитал, селење на капиталот, скок на кредитите, слободно движење на капитал;*
- споредба на економијата со човечки особини: *банкарска паника, зрела економија, лојална конкуренција, трпеливи пари;* итн.

Во проучувањето метафори се истакнува полската авторка Добрзинска која во својот есеј „Преведување метафори: проблеми со значењето“ пишува дека метафорите претставуваат проблем на толкувањето кој во голема мера зависи од културолошкиот контекст кој игра важна улога при преведувањето метафори затоа што другиот јазик претставува нова културна средина (Dobrzynska, 1995: 597). Меѓутоа, кога се работи за преведување метафори во жанрот на економските текстови голема важност имаат и сознанијата на Јенсен кои се засновани врз претпоставката дека за преведување метафори се потребни преведувачки вештини како свест за двојната природа на метафората како ментален концепт и јазичен израз (Jensen, 2005: 1). Авторот наведува дека метафората не претставува само јазична форма, туку суштински дел од секојдневното размислување, резонирање и имагинација на луѓето (Jensen, 2005: 3).

Меѓутоа, нешто што е особено карактеристично за жанрот на економските текстови се деловните фрази. За нив е специфично тоа што деловните фрази се карактеристични за определена култура бидејќи нешто што вообичаено се вели во една култура може да биде непознато или навредливо во друга култура, додека постојат и универзални деловни фрази што се користат во меѓународното деловно окружување. Посебно место во оваа група

заземаат *метафоричните изрази*. Тие се проучуваат од Лакоф и Џонсон кои, всушност, пишуваат за метафорични идиоми во кои зборовите евоцираат слика којашто е придружена со знаење, а врз чија основа се добива значењето на идиомот – оттука, метафоричниот идиом претставува јазичен израз за определена слика заедно со знаењето во врска со сликата. Во таа насока, при усвојувањето метафори во нов контекст во целниот јазик, Јенсен нуди поопшта класификација од Њумарк и ги нуди следниве четири модели за преведување метафори (Jensen, 2005: 11):

- **употреба на идентичен еквивалент на оригиналната метафора (постапка $M \rightarrow M$):** во првиот пример се гледа употреба на идентична метафора на оригиналната, односно *ја ограбува државната каса* за англискиот израз *to plunder the state treasury*. Ова се ретки случаи на изнаоѓање идентичен метафоричен еквивалент кои се среќаваат во корпусот, а кои се применуваат кога се пренесува истото значење. *To reap rewards* метафорично означува дека се добива награда од некакво работење, при што основното значење на глаголот *reap* е 'жнеє'. Со истото метафорично значење се пронаоѓа еквивалентен израз и на македонски јазик и тоа *жнеє награди*, како што се гледа и од примерите:

<p>“The most recent military dictator, Sani Abacha, openly and systematically plundered the state treasury for his own personal gain.”</p>	<p>(Hill, 2010: 55)</p>
---	-------------------------

<p>„Последниот воен диктатор, Сани Абача, отворено и систематски ја ограбуваше државната каса за своја сопствена корист.“</p>	<p>(Хил, 2010: 55)</p>
--	------------------------

<p>“To the extent that they are successful, both individual entrepreneurs and established businesses can reap rewards in the form of high profits.”</p>	<p>(Hill, 2010: 64)</p>
--	-------------------------

<p>„И одделните претприемачи и етаблираните бизниси можат да жнеат награди во вид на високи профити, до онаа мерка до којашто се успешни.“</p>	<p>(Хил, 2010: 66)</p>
---	------------------------

- **пронаоѓање друг метафоричен израз со слично значење (постапка $M \rightarrow M2$):** ова е најчесто применувана техника при преведувањето метафорични изрази во жанрот на економските текстови кои се среќаваат во корпусот. Овде може да се посочи

примерот со метафоричниот израз *to plunge into recession* кој често се пренесува како *тоне во рецесија*. Меѓутоа, кога конкретниот контекст не дозволува да се искористи идентичниот израз за да не дојде до промена на значењето се применува моделот $M \rightarrow M2$, како што е случај со издвоениот пример од корпусот, според кој е употребен сличен метафоричен израз кој го пренесува значењето и тоа *фрла во рецесија*. Всушност, во македонскиот превод е воочливо дека не се потребни двата изрази, кои се означени со задебелени букви, туку е доволно само да се искористи *кризата се закани дека ќе ја фрли (турне) економијата во рецесија*:

“Ultimately the crisis threatened **to plunge the economies** of the developed world, including the United States, **into a recession.**”
(Hill, 2010: 25)

„На крајот, кризата се закани **да ги разниша економиите** на развиениот свет, вклучувајќи ги и Соединетите Американски Држави, и **да ги фрли во рецесија.**“

(Хил, 2010: 25)

- **замена на оригиналната метафора, која не може да се преведе, со приближна буквална парафраза (постапка $M \rightarrow P$):** карактеристичен пример за ова е деловниот израз *First come, first served* кој кај нас е преземен од англиски и буквално се преведува како *Прв дојден – прв услужен*. Овој модел $M \rightarrow P$ е соодветен за израз кој вообичаено не постои во целниот јазик. На пример, изразот *Razor-razorblade model* претставува деловна тактика што подразбира продажба на поврзани производи по различни цени, поточно, еден производ се продава со попуст додека другиот се продава по значително повисока цена. Ова метафорично се поврзува со бричот кој е евтин, додека жилетите што се менуваат се многу скапи. Кај нас не е познат бизнис-модел со ваков назив, па затоа се преведува со буквална парафраза која приближно би го пренела значењето:

“The big three in the industry all follow a **razor and razor blades business model**, where the console (razor) is sold at a loss and profit is made on the sale of the game (razor blades).”

(Hill, 2010: 58)

„Големите тројца во индустријата следат **бизнис модел наречен брич со жилети**, каде што конзолата (брич) се продава со загуба, а профит се прави при продажбата на игрите (жилетите).“
(Хил, 2010: 58)

- **целосно бришење на метафоричниот израз (постапка Д):** метафоричниот израз на англиски јазик *Lose one's shirt* е деловен израз кој значи 'да се загубат сите (вложени) пари, целиот имот' (како да сте ја загубиле дури и сопствената кошула). Меѓутоа, тој во примерот од корпусот е преведен буквално како *ги загубија дури и кошулите од грбот*, што не го пренесува вистинското значење и звучи нејасно. Во тој случај се применува моделот на испуштање на метафоричниот израз, при што се претпочита преведување со описна фраза, односно *Понаивните бизниси и инвеститори ги загубија сите вложени пари*:

“*Astute foreign businesses and investors limited their exposure in this part of the world. More naive businesses and investors **lost their shirts!***”
(Hill, 2010: 80)

„Мудрите странски бизниси и инвеститори ја намалија својата изложеност во овој дел на светот. **Понаивните бизниси и инвеститори ги загубија дури и кошулите од грбот.**“
(Хил, 2010: 80)

Изборот на некој од овие модели зависи од искуството на преведувачот и неговото толкување за функцијата што ја има метафората во текстот, при што може да се истакне дека метафоричните изрази се од клучно значење за изразување во жанрот на економските текстови. Имајќи ги предвид истражувањата на претходно споменатите современи автори и врз основа на сопственото истражување од корпусот може да се предложат и сопствени решенија кои се применливи за преведувачите во Република Македонија во жанрот на економските текстови. Сметаме дека при преведувањето стручна литература од жанрот на економските текстови можат да се применат сите три претходно анализирани модели, при што може да се предложи примена на уште еден модел и тоа **преведување фразеолошки израз со употреба на метафора (постапка Ф → М)**. Имено, во корпусот се среќава следниов пример:

“But if labor’s share is greater at higher levels of k (which occurs if $f(\bullet)$ is more sharply curved than in the Cobb–Douglas case) or if workers save a greater fraction of their income when the rate of return is lower (which occurs if $\theta > 1$), or both, there may be more than one level of k at which **saving reproduces the existing capital stock.**” (Romer, 2009: 86)

„Меѓутоа, ако учеството на трудот е поголемо при повисоки нивоа на k (што се случува кога $f(\bullet)$ е поостро свиткана одошто во случајот на Коб-Даглас) или ако работниците заштедуваат поголем дел од нивниот доход кога стапката на поврат е пониска (што се случува кога $\theta > 1$) или, пак, обете, тогаш може да има повеќе од едно ниво на k , при коешто **заштедата го оплодува постоечкиот капитал.**“ (Ромер, 2009: 91)

Се забележува дека оригиналната фраза на англиски *to reproduce capital stock* е професионален фразеолошки израз, а не метафоричен, којшто на македонски е преведен со употреба на метафоричен израз. Тоа е можно иако се работи за жанрот на економските текстови во кои избобилуваат стручни термини, затоа што економистите го употребуваат веќе познатиот израз *оплодување на капиталот* кој во случајов може да се примени бидејќи уште посоодветно се пренесува значењето. Сметаме дека предложениот модел $\Phi \rightarrow M$ е соодветен во случаите кога значењето на професионалниот фразеолошки израз се пренесува на посоодветен или посликвит начин со употреба на постоеен или познат метафоричен израз, наместо со клиширан и излитен професионализам. Тоа води и до заклучокот дека употребата на метафори и метафорични изрази е соодветна во жанрот на економските текстови затоа што целта при изразувањето е сликовито прикажување на економските идеи и анализи преку употреба на дијаграми, слики, табели и слично па и сликовитост од јазичен аспект. Ова може да се илустрира со уште еден пример од корпусот каде општиот израз *to consume earnings* е преведен со израз кој метафорично го пренесува значењето, односно *јаде заработка или приходи (од нешто)*:

“Among these countries, the average government debt burden is equivalent to 85 percent of the value of the economy, as measured by gross domestic product, and the annual costs of serving government debt **consumes** 15 percent of the country’s export **earnings.**” (Hill, 2010: 32)

„Меѓу овие земји, просечната задолженост на власта е еквивалентна на 85 проценти од

вредноста на економијата, измерена преку бруто-домашниот производ, а годишните трошоци на сервисирање на владиниот долг „јадат“ 15 проценти од заработката од извозот на земјата.“

(Хил, 2010: 32)

Преку анализата на корпусот во третата глава од трудот со доаѓа до сознанието дека според потеклото на зборовите, во изградбата на зборовниот фонд во економската област во македонскиот јазик најмногубројни се оние со латинско потекло. Тие ја даваат основата на овој вид вокабулар, но и на терминолошката лексика во нашиот јазик. Сепак може да се констатира дека преовладуваат зборовите и фразите од англиско потекло, при што голем број економско-финансиски термини се со француско и италијанско потекло. Во однос на меѓународната лексика, таа навистина изобилува во жанрот на економските текстови, но во македонски најмногу навлегувала преку германскиот јазик. Од аспект на процесот на обновување на лексиката, карактеристика на жанрот на економските текстови претставуваат неологизмите кои се незаменливи во означување на економските промени. Од овој вид, во корпусот преовладуваат кованиците, колокациите, скратениците, пренесените зборови и интернационализмите. Сепак, она што е карактеристично за жанрот на економските текстови е лексиката со ограничена употреба и тоа терминолошката лексика и професионалната лексика, а во помал степен и жаргонската лексика. Заедно со неологизмите, овие се особено тешки за преведување, а исто така и фразеолошките изрази. Имено, во корпусот преовладуваат професионални фразеолошки изрази и фразеолошки калки, додека со метафорите и метафоричните изрази се оживуваат економските текстови кои се статични и официјални.

Меѓутоа, по анализата на лексичко рамниште она што е од голем интерес за трудот е начинот на кој истата соодветно се преведува на македонски јазик. Тоа е главен предмет на интерес во четвртата глава од трудот во која се анализираат поединечните техники на преведување стручна лексика особено оние кои се применливи во корпусот. Тие се од огромно значење во преведувачката практика затоа што нивниот избор значително влијае врз квалитетот на преводите на научна и стручна литература од економско-финансиската област.

4. ПРЕВЕДУВАЧКИ ПОСТАПКИ И ТЕХНИКИ (СО ПОСЕБЕН ОСВРТ ВРЗ НАУЧНАТА И СТРУЧНА ЛИТЕРАТУРА ОД ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКАТА ОБЛАСТ)

„Translation is now used as much to transmit knowledge and to create understanding between groups and nations, as to transmit culture.”

Peter Newmark

Теоријата на преведување ги проучува општите начела и методи кои се користат за преведување одредени видови текст и ја претставува рамката за преведувањето и за преводната критика, при што најпрво се однесува на целиот текст, а потоа и на помалите структурни единици од кои е составен текстот и тоа пасуси, реченици, колокации и самите зборови (стручни термини, културолошки и институционални термини, лични имиња, неологизми, итн.) (Newmark, 1988: 9). Теоријата за преведување е посебна дисциплина која е насочена кон дефинирање на тешкотиите пред да се започне со преведување определен текст, како и кон нивно надминување преку изнаоѓање соодветни преведувачки постапки. Токму преведувачките постапки или техники се предмет на интерес на трудот, при што се обработуваат техниките или постапките на преведување што ги нудат различни реномирани автори и преведувачи, како што се Винау и Дарбелне, Мундеј, Кетфорд, Рајс, Бејкер и други, а од кои најголемо влијание во трудот има Петар Њумарк.

Теоријата на преведување во голема мера се поврзува со преведувачката практика врз чијшто квалитет значително влијае. Во процесот на преведување, централна улога имаат два приоди. Во таа насока Њумарк прави разлика меѓу теоријата односно методите на преведување кои се однесуваат на преведување цели текстови и преведувачките постапки кои се применуваат за преведување на помалите структурни единици на текстот, како што се речениците и лексиката од кои е составен. Со оглед на тоа што главниот акцент во трудот е ставен врз лексиката и нејзиниот превод, предмет на интерес на трудот

се преведувачките постапки. За таа цел, четвртата глава содржи теоретски дел што се зема од гореспоменатите автори и преведувачи кои ги изучуваат преведувачките техники, а кој потоа се применува во практичната анализа на корпусот, врз чија основа се изведуваат и заклучоци.

4.1. Преведување стручна лексика

Според Њумарк, во областа на стручното преведување од една страна се прави разлика меѓу преведување во техничките области, а од друга страна преведување во областа на политиката, економијата и финансиите, владата и институциите, итн. (1988: 151). *Стручното преведување* опфаќа преведување стручни текстови во најразлични нелитературни области, како што се оние во жанрот на економските текстови, а кои по својата природа се информативни. Овој вид во голема мера се разликува од литературното преведување (односно преведувањето литературни текстови) и тоа во однос на следново:

- фреквентноста на *стручната терминологија* карактеристична за определена професионална област, којашто е претежно со ограничена употреба и стандардизирано значење;
- *граматичките карактеристики* и тоа високиот степен на номинализација, како и претежната употреба на сегашно време, сложени реченици, пасивни конструкции и неутрален збороред;
- *формата* во која најчесто се јавуваат овој вид текстови и тоа монографии, книги, учебници, прирачници, скрипти, брошури и слично;
- *стилот* кој претежно е научен функционален стил односно формалниот начин на изразување што се одликува со стандарднојазичен израз, неекспресивност, неемоционалност и статичност;
- *комуникациската цел* на преводот, односно пренесување факти како што се информации, знаење, мислење, итн. затоа што се работи за информативни текстови;
- изборот на *преведувачки постапки*, на пример, можноста за изнаоѓање функционални еквиваленти и друго.

Предмет на интерес на трудот е стручното преведување, а со оглед на тоа што во претходната глава беше утврдено со каков вид лексика се карактеризира жанрот на економските текстови, оваа глава се занимава со соодветните преведувачки постапки што се применуваат во областа на стручната лексика. Всушност, најголемите тешкотии во процесот на стручно преведување се поврзуваат со лексиката, а помалку со граматичката структура, па оттука и идејата за фокусирање на трудот кон лексичкото јазично рамниште. Главна цел при преведувањето лексика е откривање на значењето на зборовите во контекстот, односно дали биле употребени со нивното метафорично значење, дали имаат архаично значење или, пак, стекнале сосема ново значење, дали биле употребени со своето стручно или разговорно значење или, пак, биле употребени во рамките на некој фразеолошки израз и слично.

Ако претходно беше заклучено дека поради специфичната функција на информативните текстови, којашто вклучува пренесување факти и знаење, треба да се задржи и стилот на оригиналот, во оваа глава се анализира дали секогаш во целниот текст може еквивалентно да се пренесе и специфичната лексика која е карактеристична за корпусот, а која е претежно составена од различни стручни термини, професионализми, интернационализми, неологизми, метафори и слично, при што постојат и непреводливи термини кои немаат директен еквивалент во македонскиот јазик. Оттука, се анализираат различните преведувачки постапки со цел да се утврди кои се најприменливи во корпусот, а на тој начин ќе се направи обид за поврзување на теоријата на преведување со преведувачката практика.

4.2. Преведувачки постапки

Како што беше претходно споменато, преведувачките постапки се однесуваат на помалите единици од текстот, на пример, речениците и лексиката од кои е составен. Во насока на вршење подобра анализа и добивање што поголем квалитет во преведувањето, во оваа глава се идентификуваат соодветните постапки што ќе се применуваат при преведувањето стручни текстови. Големо влијание во развојот на преведувачките постапки имаат авторите Винау и Дарбелне, чиешто истражувања и сознанија се изнесуваат во трудот, а се заснова врз работата на Фердинанд де Сосир и Шарл Бали. Тоа

се врши споредбено со прикажување на ставовите и согледувањата на Њумарк, како еден од најголемите современици во областа, а кои најчесто се спротивни со оние на претходните два автори. Притоа, се врши споредба и со теоретските согледувања на други автори како што се Мундеј, Венути, Бејкер, Рајс, Сарчевиќ и други.

Според методологијата на Винау и Дарбелне (1995: 31), постојат две општи стратегии за преведување, и тоа:

- **директно преведување (*direct translation*)**; и
- **индиректно преведување (*oblique translation*)**.

Двете стратегии за преведување на Винау и Дарбелне се состојат од 7 преведувачки постапки. Директното преведување (кои многу автори го нарекуваат и буквално преведување) претставува пренесување порака од изворниот јазик во целниот јазик затоа што постојат паралелни категории или поими (Guimarães; Mota, 2006: 358). Во тој случај Винау и Дарбелне како **постапки на директно преведување** ги предлагаат заемањето, калкирањето и буквалното преведување. Но, доколку постојат разлики меѓу овие категории и поими, односно кога не е можно буквално преведување, тие ги применуваат **постапките на индиректно преведување** и тоа транспозиција, модулација, еквиваленција и адаптација. Овие седум постапки се однесуваат на три рамништа и тоа на лексиката, синтаксичката структура и пораката што се пренесува (Munday, 2008: 58) и детално се обработуваат во трудот.

Наспроти ова се разгледува и методологијата на Њумарк (1998: 45-47), којашто опфаќа 15 преведувачки постапки во рамките на следниве осум методи на преведување:

- **преведување од збор до збор (*word-for-word translation*)**: со кое се зачувува збороредот од изворниот јазик, а зборовите се преведуваат поединечно надвор од контекстот;
- **буквално преведување (*literal translation*)**: со кое граматичките конструкции од изворниот јазик се претвораат во нивните најблиски еквиваленти во целниот јазик, но зборовите повторно се преведуваат поединечно надвор од контекстот;
- **верно преведување (*faithful translation*)**: со кое прецизно се пренесува значењето на контекстот од оригиналот;

- **семантичко преведување (semantic translation):** кое е слично со верното преведување, но е пофлексибилно и повеќе внимание се посветува на естетската вредност на изворниот текст;
- **адаптација (adaptation):** која претставува најслободна форма на преведување со кое културата од изворниот јазик се пренесува во културата на целниот јазик;
- **слободно преведување (free translation):** односно создавање на целниот текст без стилот, формата и содржината на оригиналот, како еден вид парафразирање кое е многу подолго од оригиналот;
- **идиоматско преведување (idiomatic translation):** со кое се пренесува пораката на оригиналот преку употреба на идиоми кои не постојат во оригиналот; и
- **комуникациско преведување (communicative translation):** со кое се пренесува точното значење на оригиналниот контекст на начин на кој содржината и јазикот се разбирливи и прифатливи за читателите, при што ова најмногу одговара за преведување информативни текстови.

При анализата на корпусот се раководиме според методологијата на Њумарк, која е пообемна и која детално се разгледува и се споредува со класификацијата на Винау и Дарбелне. За таа цел, сите преведувачки постапки се илустрираат со примери од корпусот врз чија основа се изведуваат и заклучоци. Меѓутоа, изборот на соодветна постапка на преведување не зависи само од жанрот на текст и неговата основна функција (што беше анализирано во втората глава од трудот), туку зависи и од пораката од изворниот текст што се пренесува во целниот текст. Во тој процес сметаме дека терминологијата има важна улога. Во таа насока Рајс смета дека постои тесна врска меѓу функцијата на јазикот, видот на текст, жанрот и стратегијата за преведување (Munday, 2008: 87). Важна улога во овој избор има и т.н. Скопос теорија, при што *скопос* (од грчки *σκοπός*) ја претставува целта на преведувањето. Основите на оваа теорија ги поставуваат Рајс и Вермиер и таа се фокусира на целта на преведувањето што ги определува и преведувачките постапки и стратегии што треба да се применат од страна на преведувачот со цел да се создаде функционално соодветен превод. Потребно е да се знае зошто се преведува изворниот текст и која е функцијата на целниот текст или преводот (т.н. *translatum*), при што оваа

стратегија дозволува истиот текст да се преведе на различни начини во зависност од целта на целиот текст (Reiß; Vermeer, 1984: 119).

4.2.1. Директно и индиректно преведување (Direct and oblique translation)

Наспроти *директното и индиректното преведување (direct and oblique translation)* според Винау и Дарбелне, се поставува *буквалното и слободното преведување (literal and free translation)* според Њумарк. Според многумина автори, директното преведување, кое се нарекува и буквално, претставува една од поретко користените и помалку применливите преведувачки постапки. Њумарк смета дека буквалното преведување е соодветно (особено кај културолошки обележани зборови) и не треба да се избегнува доколку со оваа постапка се обезбедува „референцијална и прагматска еквивалентност со оригиналот“, при што не се согласува со ставот на одредени автори дека еден збор од текстот на изворниот јазик многу ретко семантички и граматички се совпаѓа со збор во преводот на целиот јазик (Newmark, 1988: 69).

Како посебни подвидови на буквалното преведување, Њумарк ги издвојува *преведувањето од збор до збор (word-for-word translation)*, како и *поединечното преведување (one-to-one translation)*. Со преведувањето од збор до збор идентично се пренесува граматичката структура и збороредот од изворниот јазик, како и примарното значење на сите зборови од изворниот јазик во преводот и најчесто функционира само кај кратки и едноставни неутрални реченици. Кај поединечното преведување (како поширок облик на преведување) секој збор од изворниот јазик има истоветен збор во целиот јазик, но нивното примарно (изолирано) значење може да се разликува. Ова е случај со преведувањето колокации, кога двата збора се совпаѓаат во колокацијата, но надвор од контекстот тие не се семантички еквиваленти, па Њумарк заклучува дека поединечното преведување се користи почесто од преведувањето од збор до збор (1988: 69). Според Винау и Дарбелне, буквалното преведување подразбира преведување од збор до збор и истото е прифатливо доколку значењето може целосно да се зачува (Munday, 2008: 57).

Од анализата на корпусот може да се заклучи дека во голем степен е користена техниката на буквално преведување, но оваа техника е применлива само во определени случаи. Имено, во најголем дел од случаите, сметаме дека директното или буквалното

преведување е можно кога се преведуваат определени делови од реченицата, на пример, *постави копирачка за глобализацијата*, затоа што овој сегмент пренесува само дел од значењето на реченицата. Првиот пример подолу покажува дека со буквалниот превод на овој израз не се менува значењето на реченицата. Покрај тоа, буквален превод е можен и кога се работи за специфични поими кои не се познати во целниот јазик, па мора да се преземаат, на пример, *сестрински институции*, за кој не постои посоодветен назив на македонски јазик.

“If trade barriers decline no further, at least for the time being, this will put a brake upon the globalization of both markets and production.” (Hill, 2010: 13)

„Ако тие престанат да опаѓаат, барем засега, тоа ќе постави копирачка за глобализацијата, како на пазарите, така и на производството.“ (Хил, 2010: 13)

“The World Bank is the less controversial of the two sister institutions.” (Hill, 2010: 9)

„Светската банка е помалку контроверзната од овие две сестрински институции.“ (Хил, 2010: 9)

Директното преведување најчесто не е можно на ниво на цела реченица каде големо значење има контекстот, освен кога се работи за многу кратки реченици. Примерот подолу покажува дека буквалниот превод на македонски *Случајот на Хауард Стааб не е осамен*, всушност, е несоодветен затоа што не звучи природно бидејќи реченицата е буквално пресликана од англиски, иако токму овде се работи за многу кратка реченица. Овде речиси идентично е задржан истиот збороред од изворниот јазик, а буквално е пренесена и смислата што не соодветствува. Во овој пример, смислата треба соодветно да се пренесе, поточно, дека *случајот не е единствен*.

“Conventional wisdom holds that health care is one of the industries least vulnerable to dislocation from globalization. [...] Howard Staab is not alone.” (Hill, 2010: 3)

„Конвенционалното сфаќање смета дека здравственаат заштита е една од гранките кои се најмалку ранливи на дислоцирање поради глобализацијата. [...] Случајот на

Хауард Стааб не е осамен.“

(Хил, 2010: 3)

Називите на институции исто така не можат да се преведуваат буквално, а тоа најчесто е случај и со фразеолошките изрази затоа што тие се скаменети изрази чие значење се добива од значењето на нивните составни делови. Подолу се издвоени два примери на буквално преведување, и тоа во првиот пример имаме *конвенционалното сфаќање смета дека*, а во вториот пример *постигнување мандат*. Сметаме дека и двата преводи се нелогични и неточни затоа што на овој начин реченицата станува неразбирлива со оглед на тоа што не е пренесена смислата на следниов начин: *според конвенционалното сфаќање*, односно *остварување надлежност*. Идентичен е случајот и со третиот издвоен пример каде смислата на изразот *decline in the health of the economy* не може буквално да се преведе како *опаѓање на здравјето на економијата* затоа што се работи за *намалување на стабилноста на економијата*.

“*As much as 70 percent of the work of the UN system is devoted to **accomplishing this mandate.***”

(Hill, 2010: 10)

„*Дури 70% од работата на системот на ОН е посветен на **постигнувањето на овој мандат.***“

(Хил, 2010: 10)

“*The relative decline of the United States reflects the growing economic development and industrialization of the world economy, as opposed to any absolute **decline in the health of the U.S. economy**, which entered the new millennium stronger than ever.*”

(Hill, 2010: 18)

„*Релативното опаѓање на Соединетите Американски Држави повеќе го одразува сè поголемиот развој и индустријализација на светската економија, а не некое апсолутно **опаѓање на здравјето на економијата на САД**, којашто влезе во новиот милениум појака од кога било.*“

(Хил, 2010: 18)

Техниката на буквално преведување не може да се применува ниту кога се работи за именски фрази и колокации со кои се означуваат специфични економски поими што се познати во целниот јазик. Тие не треба да се преведуваат од збор до збор, како што е

сторено во примерот подолу со *државно поседуван монопол*, туку да се користи утврдениот назив на македонски јазик и тоа *монопол во државна сопственост*.

*“She could tell the stockbroker to purchase shares in Deutsche Telekom, a German telecommunications firm that was transformed from a former **state-owned monopoly** into a global company by an energetic Israeli CEO.”*
(Hill, 2010: 4)

*„Тој би можел да разговара со својот брокер на берзата за купување на акции на Дојче Телеком, германска фирма за телекомуникации која што се трансформира од поранешен **државно поседуван монопол** во глобална компанија под раководство на енергичен директор од Израел.“*
(Хил, 2010: 4)

Врз основа на издвоените примери од корпусот може да се констатира дека постапката на директно преведување е применлива за преведување одредени сегменти во жанрот на економските текстови, при што беа истакнати конкретни случаи. Оттука, го прифаќаме ставот на Њумарк дека буквалното преведување е соодветно во случаите кога се обезбедува (семантичка) еквивалентност со оригиналот. Од корпусот се забележува дека колокациите се примери за *поединечно преведување*, на пример, *фирма-ќерка* (од англиски < *daughter company*), додека калките претставуваат примери за *преведување од збор до збор*, на пример, *во-име-на-повисоки-профити* (< *in the name of higher profits*) и тие се особено чести во корпусот. Во следниот пример од корпусот, изразот е преведен од збор до збор според англискиот оригинал, но како посоодветна техника препорачуваме слободно преведување, и тоа *Инфлацијата секогаш и секаде претставува монетарен феномен*.

*“Such evidence led Milton Friedman, a Nobel laureate in economics, to make the famous statement, “**Inflation is always and everywhere a monetary phenomenon.**””*
(Mishkin, 2010: 11)

*„Ваквите докази го наведоа Милтон Фридман, добитник на Нобелова награда за економија, да ја даде прочуената изјава , „**Инфлацијата е секогаш и секаде монетарен феномен**“.*
(Мишкин, 2010: 11)

Според Винау и Дарбелне, буквалното преведување е неприфатливо кога буквално преведената порака добива ново значење, потоа кога не добива никакво значење, кога не постои соодветен израз во целниот-јазик или кога постои соодветен израз но во различен регистар (Vinay; Darbelnet, 1995: 34). Во тој случај тие упатуваат на применување на техниките на **индиректно преведување** кое во основа претставува слободно преведување, а преку кое преведувачот не се придржува строго до структурата на оригиналот, туку цели кон постигнување еквивалентност во значењето. Според Њумарк, **слободното преведување** подразбира пренесување на содржината без да се задржи формата на оригиналот и најчесто претставува парафраза која е подолга од оригиналот и често може да биде преопширна (Newmark, 1988: 40). Подолу се издвоени и примери од корпусот.

<p>“<i>In this sense, it is a residual claim on the firm’s assets.</i>” (Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 2)</p> <p>„Во оваа смисла, претставува право на активата на фирмата откако долговите се подмирени.“ (Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 2)</p>

<p>“<i>Accounting is the language of business.</i>” (Horngren; Sundem; Elliott; Philbrick, 2010: 3)</p> <p>„Сметководството претставува јазик во деловниот свет.“ (Хорнгрен; Сандем; Елиот; Филбрик, 2010: 2)</p>
--

Примерите покажуваат дека речениците можат слободно да се преведат без да се преслика збороредот и зборовните групи, а притоа да се задржи значењето. Во првиот пример, оригиналната граматичката структура од придавка + именка + предлог се менува во преводот и тоа во глагол + именка + предлог + именка, итн. Слично е и со вториот пример каде има промени во лексиката, која не е идентично преведена. Од целокупната анализа во оваа точка може да се донесе заклучок дека индиректното или слободното преведување е поприменливо од директното или буквалното преведување кога станува збор за жанрот на економските текстови. Не го прифаќаме во целост ставот на Њумарк затоа што подобро е да се пренесе содржината, а не да се задржи формата на оригиналот дури и ако парафразата е поопширна.

4.2.2. Трансференција (Transference)

Њумарк ја дефинира трансференцијата како преведувачка постапка што претставува процес на пренесување збор од изворниот јазик во текстот на целниот јазик (Newmark, 1988: 81). Се работи за истата трансференција што ја дефинира Кетфорд (1965) и вклучува транслитерација, односно претворање различни писма, на пример, кирилско, грчко, арапско или кинеско писмо во латинично писмо, додека преземениот збор потоа претставува заемка. Во основа Њумарк не ја поддржува трансференцијата, освен кај културолошки обележани предмети и поими или имиња на брендови и смета дека називите на предмети од изворниот јазик, како и на пронајдоци, уреди, процеси и слично, коишто се пренесуваат во целниот јазик треба да се преведуваат креативно, а особено ако се работи за неологизми. Во овие случаи смета дека е потребно да се изнајде културолошки необележан термин, односно функционален еквивалент, но нагласува и дека медиумите и стручњациите во определена област најчесто ги пренесуваат зборовите со трансференција (Newmark, 1988: 81). Се забележува дека тоа е случај и со жанрот на економските текстови, при што подолу е издвоен карактеристичен пример за трансференција од корпусот. Во првиот случај е прикажан економски поим, а во вториот случај име на бренд.

*“The firm either can set up a new operation in that country, often referred to as a **greenfield venture**, or it can acquire an established firm in that host nation and use that firm to promote its products.”*
(Hill, 2010: 492)

*„Фирмата или може да започне нова компанија во таа земја, што често се нарекува **гринфилд потфат** или, пак, може да преземе веќе етаблирана фирма во таа земја и да ја искористи за да ги промовира своите производи.“*
(Хил, 2010: 493)

*“It has consistently been among **Fortune magazine’s** 100 Best Companies to Work For. **Business Ethics** magazine selected it among its 100 Best Corporate Citizens.”*

(Horngren; Sundem; Elliott; Philbrick, 2010: 3)

*„Постојано се наоѓа помеѓу 100-те најбарани компании за работа во магазинот **Fortune**. Списанието **Бизнис Етикс** ја избра меѓу 100-те најдобри корпорации.“*

Ставот на авторот е делумно применлив во корпусот во трудот бидејќи во многу случаи во жанрот на економските текстови не постои можност за преголема креативност кога се работи за економски поими. Трансференцијата е често неизбежна, но еден од заклучоците до кои се доаѓа при анализата на корпусот е спротивен од оној на Њумарк бидејќи токму економските стручњаци се тие што можат да ја избегнат трансференцијата и да изнајдат креативни називи за определени зборови затоа што тие подобро го разбираат значењето на економско-финансиските термини од преведувачите, додека преведувачите претпочитаат да ја применуваат постапката на трансференција затоа што се добива концизен превод. На пример, трансференција е применета во првиот даден пример кај *Гринфилд потфат* кој е економски поим (а не културолошки обележан збор) и е искористен наместо описниот превод *инвестиции старт од нула* кој е покреативно решение со кое се објаснува значење на овој вид инвестиција. Сметаме дека трансференцијата е најприменлива кога станува збор за нови поими и дека треба да се избегнува кога се работи за поими со универзални карактеристики кои е подобро да се преведуваат.

Во вториот пример е даден назив на бренд. Имено, називите на брендови, компании и лица се пренесуваат со кирилско писмо и не се преведуваат, како што е случај со *Бизнис Етикс* што претставува назив на списание. Меѓутоа, при преведувањето на реченицата, тој треба да се транскрибира со кирилско писмо и во никој случај не смее да се остави во оригинал со латинично писмо како што е сторено со магазинот *Fortune*, којшто треба да се пренесе како *Форчун*. За поголемо појаснување, оригиналниот назив би можел да се вметне во фуснота. Идентичен случај е називот на компанијата *Лондрис сифуд ресторантс*. Името на овој ресторан не треба да се преведува (како *морски ресторани Лондрис*) затоа што со трансференцијата се нагласува културата и се занемарува пораката, па оттука треба да се пренесе со кирилско писмо:

“Cash Flow Identity. Download the annual balance sheets and income statements for Landry’s Seafood Restaurants (LNY)”. (Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 40)

„Износ на паричен тек. Симнете ги годишните биланси на состојба и биланси на успех на Лондрис сифуд ресторани (Landry's Seafood Restaurants: LNY).“

(Рос, Вестерфилд, Цаф, 2010: 40)

Њумарк наведува дека најчесто се пренесуваат имиња на живи и починати лица, географски и топографски називи, имиња на списанија и весници, називи на непреведени книжевни дела, драми, филмови, називи на приватни компании и институции, називи на јавни или национализирани институции (освен ако тие веќе имаат утврден превод), како и називи на улици, адреси, итн. Пренесувањето културолошки обележани зборови во новели, есеи, реклами и слично додава колорит и го привлекува вниманието на читателот, но доколку целта е овие зборови да заживеат во целниот јазик и култура, тие треба да се преведуваат во нелитературни текстови, но тоа не е случај со информативните текстови. Притоа авторот наведува дека чести проблеми се јавуваат при преведувањето апстрактни зборови кои се полукултуролошки, на пример, *максимализам*, и смета дека тие прво треба да се преведат, а доколку е потребно, во заграда да се додаде пренесениот збор и функционалниот еквивалент бидејќи целта на преведувачот е читателите да ги разберат идеите (предметите се помалку важни) (Newmark, 1988: 82). Се чини дека ставот на Њумарк кај оваа преведувачка постапка е дека изборот треба да го направи преведувачот – аргументот со кој се поддржува трансференцијата е дека со оваа постапка се задржува културата на земјата на изворниот јазик, додека аргументот против оваа постапка е дека задачата на преведувачот е да преведува, односно да објаснува. Во трудот се поддржува ставот дека оригиналните називи (на компании, брендови, лица и слично) треба да се пренесуваат со кирилско писмо кога се преведуваат на македонски јазик, додека поимите може и да се преведуваат со цел да се дообјаснат.

4.2.3. Одомаќинување (Naturalization)

Со оваа постапка се надминува трансференцијата и зборот од изворниот јазик прво се приспособува на изговорот, а потоа на морфолошката структура на целниот јазик, на пример *тачеризам* (Newmark, 1988: 82). Слично на ова, Венути го користи поимот *одомаќинување (domestication)*, но и *отуѓување (foreignization)* и смета дека со

слободното преведување изворниот текст се прави прифатлив за читателот кога се применува техниката на одомаќинување, чија цел е да не звучи туѓо за читателот, додека отуѓувањето е спротивно со тоа што не се вршат промени во текстот, туку се задржува туѓото во содржината и структурата на речениците.³⁵

Во преводите во жанрот на економските текстови од англиски на македонски јазик се среќаваат повеќе примери за отуѓување, отколку за одомаќинување, што се должи на силното влијание на англискиот јазик во економско-финансиската област. Тоа е особено видливо кај преведувањето фразеолошки изрази каде особено се задржуваат туѓи елементи од оригиналот, но и кај самата синтаксичка структура на многу реченици во преводите – нешто што беше демонстрирано и со многубројните примери во претходните точки (види точка 3.5). Истото може да се демонстрира и со првиот пример во кој е видливо целосно пресликување на оригиналната структура на реченицата и туѓата лексика, додека во вториот пример не само што е видливо отуѓување кај реченичната структура туку и кај лексиката преку калкирање на сложенката.

“Thus the assumptions that $f'(k)$ is positive and $f''(k)$ is negative imply that the marginal product of capital is positive, but that it declines as capital (per unit of effective labor) rises. [...] Multiplying both inputs by c gives us [...].” (Romer, 2009: 11)

„Оттука, претпоставката дека $f'(k)$ е позитивна и дека $f''(k)$ е негативна имплицира дека маргиналниот производ на капиталот е позитивен, но дека се намалува како што капиталот (по единица ефективна работна сила) се зголемува. [...] Со множење на двата инпута со c добиваме [...].“ (Ромер, 2009: 12)

“Five of the fastest-growing economies of the past 30 years – China, South Korea, Taiwan, Singapore, and Hong Kong – had one thing in common at the start of their economic growth: undemocratic governments!” (Hill, 2010: 67)

„Пет од најбрзо растечките економии во последните 30 години – Кина, Јужна Кореја, Тајван, Сингапур и Хонг Конг – имаа една заедничка работа на почетокот на нивниот

³⁵ National Programme on Technology Enhanced Learning
http://nptel.iitm.ac.in/courses/109104050/lecture7/7_8.htm.

Наспроти претходното, со одомаќинувањето се врши приспособување кон домашниот изговор, лексика и морфолошка структура, а како примери од корпусот може да се издвојат *кејнзијанизам*, *кејнзијанска економија*, *меркантилизам* и други, кои не се во голем број. Меѓутоа, за разлика од Њумарк, Венути смета дека отуѓувањето е поприфатливо од одомаќинувањето затоа што преводите што се одомаќинуваат премногу се приспособуваат кон домашната култура и јазик, додека во преводите со елементи на отуѓување се задржуваат јазичните и културолошки разлики на туѓиот текст (Munday, 2008: 145). Ставот на Венути не е применлив во корпусот во трудот бидејќи, како што може да се забележи и од првиот пример погоре, отуѓувањето претставува еден вид буквално преведување. Покрај буквалното преведување, може да се заклучи дека со отуѓувањето се поврзува и заемањето, на пример, *Веб*, како и калкирањето затоа што се задржуваат туѓи елементи, на пример, *од-бизнис-на-бизнис арена*, како што се гледа од третиот пример подолу. Спротивно на ова, кај жанрот на економските текстови, со одомаќинување на лексичката и синтаксичката структура преводот станува многу поразбирлив во целниот јазик.

*“The greatest current potential of the **Web** seems to be in the **business-to-business arena**.”*

(Hill, 2010: 14)

*„Најголемиот тековен потенцијал на **Веб** се чини дека е токму оваа **од-бизнис-на-бизнис арена**.“*

(Хил, 2010: 14)

4.2.4. Културолошки еквивалент (Cultural equivalent)

Според Њумарк, се работи за приближен превод каде културолошки обележан збор од изворниот јазик се преведува со културолошки обележан збор во целниот јазик, на пример, францускиот *baccalauréat* на германски јазик се преведува како *Abitur* и претставува приближен културолошки еквивалент. Нивниот превод има ограничена употреба бидејќи не е прецизен и се користи како кратко објаснување за читателите кои не се запознаени со културата на изворниот јазик, а во одредени случаи може да се користат

и чисто функционални културолошки еквиваленти кои се уште поограничени. Кон претходното Њумарк додава и дека главна цел на оваа постапка е да надополнува некоја друга преведувачка постапка во пар (Newmark, 1988: 83).

И покрај тоа што многу автори сметаат дека оваа техника е несоодветна отколку употребата на културолошки необележан збор, во трудот се доаѓа до сознанието дека таа не е соодветно да се применува при преведување институционални називи затоа што лесно може да дојде до забуна. На пример, во различни општествено-економски системи се користи различна терминологија и многу тешко може да се пронајдат еквиваленти со идентично значење. Тоа најдобро може да се илустрира преку институционалните термини, како што е *Министерство за финансии на Република Македонија* што се преведува како *Ministry of Finance*, при што не е применлив ниту британскиот назив *Exchequer* ниту, пак, американскиот назив *Treasury*, додека во ЕУ не постојат министерства, туку најблизок еквивалент се Генералните директорати т.н. *Directorates General* кои имаат слична функција на министерство. Во ваков случај употребата на културолошки обележан збор е непрецизна поради различните системи и најчесто како несоодветна се препорачува употребата на функционален еквивалент.

Анализата покажува дека оваа преведувачка техника е применлива во корпусот во случаите кога за определени економски поими веќе постои еквивалентен економски поим на македонски јазик. Меѓутоа, во жанрот на економските текстови не се забележуваат голем број културолошки обележани зборови освен во областите каде што постојат национални разлики. Имено, називите на различни видови претпријатија и кратенките за нивно означување претставуваат еден вид културолошки еквиваленти затоа што се карактеристични и се разликуваат кај секоја земја. Особено може да се сретнат разлики меѓу видовите претпријатија во САД и ЕУ, на пример, честа форма на претпријатие во САД претставува *corporation*, која во Велика Британија постои како *public limited company (PLC)*, во Германија, Австрија и Швајцарија како *Aktiengesellschaft (AG)*, додека во Холандија постои *Naamloze Vennootschap (NV)*, во Шведска *Aktiebolag (AB)*, во Италија *Società per Azioni (SpA)*, а во Франција *Société Anonyme (SA)*. Сите овие називи се специфични за земјите и на македонски јазик се преведуваат со *акционерско друштво*, како форма на претпријатие во Република Македонија со која имаат иста функција.

Аналогно на тоа, и нивните скратеници може да се преведат со македонската скратеница АД, која исто така може да се смета за културолошки обележан збор затоа што е карактеристична за македонскиот економски систем. Друг пример е *sole proprietorship* или *sole proprietor* кој претставува вид претпријатие во САД и во ЕУ, а на македонски не треба да се преведува описно како *фирма со единствен сопственик*, како што е сторено во примерот подолу. Овде е соодветна употребата на културолошкиот еквивалент *трговец поединец* кој постои во Македонија, а скратеницата *SP* треба да се преведува со прифатената скратеница *ТП*.

“*A sole proprietorship is a business owned by one person.*” (Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 7)

„*Фирма со единствен сопственик е бизнис во сопственост на едно лице.*“

(Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 7)

Слично на тоа, *general partnership* и *limited partnership* се форми на претпријатија и тие не треба описно да се преведуваат на македонски јазик како *неограничено партнерство*, односно *ограничено партнерство*, туку со културолошките еквиваленти *јавно трговско друштво* и *командитно друштво* кои постојат како форми на претпријатија во Република Македонија и можат да се сретнат и во Законот за трговски друштва. При преведување ваков вид научна и стручна литература треба да се има предвид и дека книгите се напишани од американски автори и дека се однесуваат на американскиот економски систем, при што логично е дека може да се очекуваат разлики со европската економија кои се забележливи и преку економските термини. Оттука, стручните преведувачи мора да бидат свесни за разликите и многу внимателни во изнаоѓањето соодветни преводни еквиваленти. Со употребата на културолошки еквивалент нема да се промени значењето, туку напротив, ќе се приближат економските поими кон домашната култура, но се препорачува и додавање на оригиналните називи на латинично писмо во фуснота со цел поголема прецизност. Овде се јавуваат тешкотии кога не постои соодветен еквивалент во целниот јазик и култура и во тој случај се преминува кон опис на функцијата на поимот што е случај со наредната преведувачка постапка.

“Partnerships fall into two categories: (1) **general partnerships** and (2) **limited partnerships**.”

(Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 8)

„Постојат два вида партнерство: (1) **неограничено партнерство** (*general partnership*) и (2) **ограничено партнерство** (*limited partnership*).“ (Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 8)

4.2.5. Функционален еквивалент (Functional equivalent)

Како што беше споменато погоре, кога не е можно да се најде културолошки еквивалент, поради разлики во системот и терминологијата, коишто се специфични за секоја земја, се пристапува кон изнаоѓање функционален еквивалент. Терминот „функционален еквивалент“ се користи во теоријата за преведување од страна на Њумарк, според кој ова постапка наложува употреба на културолошки необележан збор често и со употреба на нов специфичен термин (Newmark, 1988: 83). Притоа смета дека со оваа постапка, којашто претставува културолошка компонентијална анализа, се неутрализира или се генерализира зборот од изворниот јазик и дека е најпрецизниот начин за преведување или за декултурализирање на културолошки обележан збор, а како слична состојба го наведува и непостоењето еквивалент во целниот јазик за стручен збор од изворниот јазик.

Кај функционалните еквиваленти преведувачот изразува определен поим од изворниот јазик со еквивалент кој го пренесува истото значење односно функција во целниот јазик, којшто е всушност културолошки необележан збор. Овој термин се споменува и во областа на правото, а функционалните еквиваленти во правен контекст ги проучува Сарчевиќ. Според оваа авторка, функционалните еквиваленти претставуваат зборови што означуваат поим или институција во целниот јазик што имаат иста функција како определен поим од изворниот правен систем. Таа го наведува примерот со францускиот поим *hypothèque*, чијшто функционален еквивалент е англискиот поим *mortgage* затоа што го има истото значење ’обезбедување залог за исплата на долг за недвижен имот‘ (Šarčević, 1997: 236).

Сарчевиќ врши дополнителна поделба на функционалните еквиваленти и зборува за три вида еквиваленти и тоа за приближна еквиваленција, делумна еквиваленција и непостоење еквиваленција. Според оваа авторка, **приближна еквиваленција** постои кога

поимите во изворниот јазик и во целниот јазик имаат заеднички примарни и споредни карактеристики или се исти (Müllerová, 2012: 31), па го наведува примерот со *annual bonus* кој е изворен термин во англискиот јазик и претставува сума пари што се доделува еднаш годишно како награда за добро завршена работа од страна на вработените. Термин со истата конотација во македонскиот јазик е *тринаесетта плата* и бидејќи може лесно да се разбере од читателите, претставува приближен еквивалент на изворниот термин. **Делумна еквиваленција** постои кога поимите од изворниот и целниот јазик се прилично слични, а разликите можат да се разјаснат со методи како што е лексичкото проширување (Müllerová, 2012: 31). Како пример го наведува зборот *director*, при што неговиот еквивалент на словачки јазик е *riaditel* кој не мора да биде член на Одборот на директори на некое претпријатие за да ја врши таа функција. Тоа не е случај со Велика Британија, каде што и двете функции одат заедно, па за да се направи разлика меѓу изворниот и целниот термин во преводот може во заграда да се додаде појаснувањето *and member of the Board of Directors* за да бидат делумни еквиваленти. До **непостоење на еквиваленција** доаѓа кога неколку или ниту еден од важните елементи на поимите во изворниот и целниот јазик не се совпаѓаат или кога не постои функционален еквивалент во целниот систем за определена изворна терминологија (Müllerová, 2012: 32). Во тој случај Сарчевиќ препорачува описно парафразирање на терминот или фразата надолнето со оригиналот во заграда. Како пример го наведува *severability* кој претставува клаузула во договор во која се дефинираат последиците доколку дел од договорот не се исполни и доколку не постои негов функционален еквивалент во целниот јазик, овој збор не треба да се преведува, туку треба да се употреби неутрална парафраза која го има истото правно дејство, на пример, *separate interpretation of the contract provisions* која може да биде надолнетата со оригиналниот назив.

Сметаме дека преведувачката постапка на изнаоѓање функционален еквивалент е применлива кога се преведува во жанрот на економските текстови и дека е почеста и поприфатлива отколку изнаоѓањето културолошки обележан еквивалент. Во прилог се разгледува пример за функционална еквиваленција меѓу англискиот и македонскиот јазик кој е преземен од корпусот.

“Dell also has used modern communications technology to **outsource** its customer service operations to India.” (Hill, 2010: 16)

„Дел исто така користи модерна технологија на комуникации за да **користи надворешни ресурси** од Индија за своите операции на услуги за корисниците.“

(Хил, 2010: 16)

Бидејќи не постои збор со еквивалентно значење кој истовремено постои и во изворниот и во целниот јазик и култура, бизнис-моделот *outsourcing* во примерот погоре на македонски е преведен со употреба на функционалниот еквивалент *ангажира/користи надворешни ресурси*. Ваков вид примери се среќаваат на повеќе места во корпусот.

4.2.6. Описен еквивалент (Descriptive equivalent)

Одредени зборови може да се преведуваат и со давање опис кој се поврзува со нивната функција. Њумарк пишува дека „описот и функцијата се клучни елементи во објаснувањето, а со тоа и во преведувањето“ (Newmark, 1988: 84). Овој автор смета дека треба да се прави разлика меѓу стручни термини (кои имаат попрецизно значење) и описни термини (кои имаат поширока семантика) (1988: 153).

Примената на описен еквивалент претставува преведувачка постапка со која значењето на културолошки обележан збор се објаснува со неколку зборови односно преку давање опис. Ова е често користена техника во жанрот на економските текстови особено во случаите кога во целниот јазик сè уште не постои назив за нов поим, како што може да се демонстрира и со примерот:

“This technique, known as **short selling**, can earn the speculator enormous profits if he can subsequently buy back the pounds he sold at a much better exchange rate, and then use those pounds, purchased cheaply, to repay his loan.” (Hill, 2010: 351)

„Преку оваа техника, позната како **кратка продажба**, шпекулантот може да заработи огромен профит, доколку може веднаш да ги купи фунтите што ги продал по поповолен девизен курс, а потоа со фунтите, купени поевтино, да го отплати заемот.“

(Хил, 2010: 351)

Short selling претставува нов поим кај нас за кој не постои утврден назив на македонски јазик. Буквалното преведување на истиот како *кратка продажба* е погрешно затоа што не го објаснува значењето, па најсоодветно е неговото значење да се преведе описно како *продажба без покритие на берзата*. Други случаи кога е можна примена на оваа постапка е при непостоење соодветен стручен термин во целниот-јазик, но и кога постои веќе прифатен описен еквивалент во јавноста, кој е посоодветен да се користи од стручниот назив.

4.2.7. Синонимија (Synonymy)

Њумарк ја дефинира постапката на синонимија како изнаоѓање „приближен еквивалент на целниот јазик за збор од изворниот јазик во контекст, каде може или не може да постои прецизен еквивалент“ при што смета дека постапката на изнаоѓање синоними е „соодветна само во случаите кога не е можен буквален превод и кога зборот не е доволно важен за вршење компонентна анализа“ (Newmark, 1988: 84). Тој додава дека оваа постапка се користи за збор од изворниот јазик кога не постои јасен поединечен еквивалент, при што концизноста е поважна од прецизноста.

Во жанрот на економските текстови се користат синоними за дополнително објаснување на економските термини, а пред сè, може да се најдат примери на терминолошки синоними, на пример, *парични текови* (*парични приливи и парични одливи*), *биланс на состојба* (*извештај за финансиската состојба*), итн., како што се гледа и од примерот:

“A firm will **issue (sell)** pieces of paper called **debt (loan agreements)** or **equity shares (stock certificates)**.”

(Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 2)

„Фирмата ќе издаде (продаде) парчиња хартија, наречени **должнички хартии од вредност (договори за заем)** или **делови од капиталот (сертификати за акции)**.“

(Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 2)

4.2.8. Калкирање (Through translation)

Оваа преведувачка постапка опфаќа *калкирање (loan translation)* или преземање *калки (calque)* и Њумарк ја опишува како „буквален превод на колокации, имиња на организации, компоненти на сложенки, фрази и слично“ (Newmark, 1988: 84). Тој во продолжение додава дека теоретски треба да се избегнува калкирањето, освен кога се работи за веќе утврдени термини, но дека во практика калкирањето во допирни култури се користи за пополнување празнини во јазикот и како најчести примери ги споменува имињата на меѓународни организации кои во другите јазици најчесто се преземаат од англиски и француски јазик. Таков е примерот со англиската скратеница *ЕЕС* (од француски *Communaute Economique Europeene*), како и со акронимите на меѓународните организации кои во другите јазици најчесто се преземаат од англискиот јазик и стануваат интернационализми, на пример, *UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation)*, а поретко од францускиот јазик, на пример, *FIT (Fédération Internationale des Traducteurs)* (Newmark, 1988: 84).

Според Винау и Дарбелне, калкирањето претставува „посебен вид заемање преку кој во еден јазик се позајмува форма за изразување од друг јазик, при што буквално се преведува секој од нејзините составни делови“ (Vinay; Darbelnet, 1995: 32). Тие сметаат дека и со заемањето и со калкирањето доаѓа до целосно интегрирање во целниот јазик иако тоа некогаш е придружено и со семантички промени, со што може да се создадат и лажни пријатели (Munday, 2008: 57). Во продолжение додаваат и дека како резултат на процесот на калкирање може да се добие:

- *лексичка калка*: која се придржува до синтаксичката структура на целниот јазик додека се воведува нов начин на изразување; или

- *структурна калка*: со која се воведува нова конструкција во јазикот.

Од целокупната анализа на корпусот може да се заклучи дека во жанрот на економските текстови често се користи постапката на калкирање при преведување од англиски на македонски јазик и тоа на различни нивоа. Оваа преведувачка постапка е исклучително често применувана кај *скратениците и акронимите* кои во корпусот првенствено се преземаат од англиски јазик, а поретко се изведуваат од македонски. Од една страна, сметаме дека тоа е оправдано затоа што се работи за интернационализми, но

од друга страна, во македонскиот јазик не постои утврден став за пренесување скратеници и акроними од други јазици и во практика оваа техника придонела за пополнување одредени празнини во македонскиот јазик. Согласно изведените заклучоци од анализата, делумно се согласуваме со ставот на Њумарк дека калкирањето е соодветно само кога се работи за веќе утврдени термини. Тоа може да се потврди и со примерот за *УНЕСКО* кој е веќе утврден акроним со статус на интернационализам и доколку се преведе, неговиот акроним составен од првите букви на македонски јазик нема да има никакво значење како *ОНКООН*. Меѓутоа, кај оние што не се утврдени кај нас (а може да имаат или да немаат статус на интернационализам), еден аргумент е дека изведувањето скратеници и акроними од првите букви од македонскиот превод нема да упатува на оригиналниот назив и нема да добие никакво значење со што ќе бидат нејасни. Тоа се потврдува и со примерот за *NASDAQ* (од англиски < *National Association of Securities Dealers Automated Quotations*). Оваа скратеница за *Национално здружение на дилери со хартии од вредност* има меѓународна употреба и иако не е утврдена кај нас не може да се изведе од македонскиот превод како *НЗДХВ* бидејќи нема да упатува на она што е веќе познато. Во вториот пример, *Комисијата за хартии од вредност* е утврден и познат назив за кој може да се користи утврдената скратеница *КХВ* (напишана во заграда при првото споменување на називот), која може и да биде дообјаснета како *КХВ на САД*:

“Often, a broker matches a buyer and seller using the services of one of the stock exchanges such as the NYSE or the NASDAQ.” (Horngren; Sundem; Elliott; Philbrick, 2010: 23)

*„Често, брокерот ги поврзува продавачот и купувачот вршејќи услуги на една од берзите за хартии од вредност како што се њујориката берза или **НАСДАК**.“*

(Хорнгрен; Сандем; Елиот; Филбрик, 2010: 23)

“The U.S. Congress has charged the Securities and Exchange Commission (SEC) with the ultimate responsibility for authorizing the GAAP for companies whose stock is held by the general investing public.” (Horngren; Sundem; Elliott; Philbrick, 2010: 28)

*„Конгресот на САД ја доверил обврската на Комисијата за хартии од вредност (**КХВ – СЕК**) за контролирање на примената на ГААП во известувањето на американските компании кои се во јавна сопственост.“* (Хорнгрен; Сандем; Елиот; Филбрик, 2010: 28)

Иако поради непостоењето дефинитивен став, некои страни предлагаат двојна формула за употреба на скратениците и акронимите во македонски јазик, како што било сторено и во примерот погоре, сметаме дека тоа е неприменливо поради две причини. Прво, затоа што во кирилско писмо не треба да се оставаат сегменти на латиничко писмо, а потоа и затоа што неусогласената употреба понекогаш на латинични, а понекогаш на кирилски скратеници и акроними од страна на преведувачите би создала огромна забуна во преводите. За општ назив, како што се *овластени јавни сметководители*, соодветно е да се користи скратеница изведена од македонскиот назив и тоа *ОЈС*, а во никој случај не се поддржува латиничната скратеница *CPA*, како што е направено во примерот:

“Such audit professionals are called certified public accountants (CPAs) in many countries, including the United States, and chartered accountants (CAs) in many others, including most British Commonwealth countries.” (Horngrren; Sundem; Elliott; Philbrick, 2010: 25)

„Ваквите ревизорски професионалци се нарекуваат овластени јавни сметководители (ОЈС – CPA) во повеќето земји вклучувајќи ги САД, или како овластени ревизори (ОР – SA) во многу други меји, пред сè земјите на Британскиот комонвелт.“

(Хорнгрен; Сандем; Елиот; Филбрик, 2010: 25)

Во корпусот се среќаваат и примери за калкирање **имиња на организации** што е неприменливо. Всушност, називите на институции исто така не може буквално да се преведуваат затоа што од една страна би можело да им се промени значењето, а од друга страна тие веќе имаат прифатени називи. Институционалниот назив во примерот подолу е преведен како *Меѓународната трудова организација*, што е директен превод од англиски јазик кој не е соодветен за употреба бидејќи прифатениот назив кај нас е *Меѓународна организација на трудот*:

*“The **International Labor Organization** has also claimed that some rose growers in Ecuador use child labor, a claim that has been strenuously rejected by both the growers and Ecuadorean government agencies.”* (Hill, 2010: 17)

„Меѓународната трудова организација, исто така, тврди дека некои одгледувачи на рози во Еквадор користат детски труд, тврдење коешто енергично беше отфрлено, како од одгледувачите, така и од владините служби на Еквадор.“ (Хил, 2010: 17)

Во корпусот особено се забележуваат примери на калкирање **сложенки** и тоа на нивни компоненти или на цели сложенки, кои веднаш е воочливо дека се буквално преведени од англиски јазик. Карактеристични примери од корпусот се *брзорастечка компанија* (< *fast-growing company*), *доброфункционирачки пазар* (< *well-functioning market*), *најбрзорастечки економии* (< *fastest-growing economies*), *новопронајдена слобода* (< *newfound freedom*), *трудоинтензивно* (< *labor intensive*), итн. кои преведувачите ги претпочитаат бидејќи се пократки и со нивна употреба се избегнува долга описна фраза. Меѓутоа, употребата на калки во овие случаи не е неопходна затоа што не се работи за нов економски поим што се воведува во јазикот, при што тие можат соодветно да се заменат со македонски зборови, на пример, *брзорастечка компанија* е *компанија што остварува брз раст*, додека кај *трудоинтензивно* се работи за *(индустрија или работа со) бројна рабојна сила*.

“Before the advent of containerization, moving goods from one mode of transport to another was very **labor intensive**, lengthy, and costly.” (Hill, 2010: 15)

„Пред појавувањето на контејнерите, пренесувањето на стоки од еден на друг начин на транспорт било многу **трудоинтензивно**, долготрајно и скапо.“ (Хил, 2010: 15)

Како посоодветно решение во овој пример може да го понудиме следниов превод: „Пред појавувањето на контејнерите, пренесувањето на стоки од еден на друг начин на транспорт наложувало **ангажирање бројна работна сила** и било долготрајно и скапо“. Покрај тоа, во корпусот особено се забележуваат примери на калкирање **колокации и фразеолошки изрази** што е особено видливо кај економските поими. Такви примери се *капитални движења* (< *capital flows*), што е несоодветна калка од англиски затоа што со неа не се добива вистинското значење на *прилив и одлив на капитал*. Исто така, во корпусот се среќава *потрошувачка кошница* (< *consumer basket*), *самоисполнувачко*

пророштво (< *self-fulfilling prophecy*), „*џебови*“ на *моќ* (< *pockets of strengths*) и други. Неодминливи се и фразите, па една од најчесто користените деловни фрази е токму калка од англиското *Take it or leave it*, односно *Земи или остави*. Подолу се дадени неколку карактеристични примери за овој вид калкирање.

“*India now has **pockets of strengths** in key high-technology industries such as software and pharmaceuticals.*” (Hill, 2010: 83)

„*Индија денес има „џебови“ на моќ во клучни високотехнолошки индустрии како што се софтверот и фармацијата.*“ (Хил, 2010: 83)

“*Spot rates change continually, often **on a day-by-day basis** (although the magnitude of changes over such short periods is usually small).*” (Hill, 2010: 340)

„*Спот девизните курсеви континуирано се менуваат, вообичаено **на дневна основа** (и покрај тоа што степенот на промени за таков краток период е вообичаено мал.*“ (Хил, 2010: 340)

“*As the bandwagon effect gained momentum, with more traders selling British pounds and purchasing deutsche marks in expectation of a decline in the pound, their expectations became a **self-fulfilling prophecy.***” (Hill, 2010: 352)

„*Како што се забрзуваше ефектот на стадо, сè повеќе дилери продаваа британски фунти и купуваа германски марки очекувајќи опаѓање на вредноста на фунтата. Нивните очекувања станаа **самоисполнувачко пророштво.***“ (Хил, 2010: 352)

4.2.9. Пренесување или транспозиција (Shift or transposition)

Ова е единствената постапка на преведување што е поврзана со промени во граматиката од изворниот јазик во целниот јазик затоа што граматиката е пофлексибилна и поопшта од лексиката, па постои поголем простор за слобода при преведувањето. Њумарк овде ги користи термините *shift* (според методологијата на Кетфорд) и *transposition* (според методологијата на Винау и Дарбелне) и зборува за четири групи. Кај првиот вид доаѓа до „промена од еднина во множина“ што се случува природно, а кај

вториот вид „граматичката структура од изворниот јазик не постои во целниот јазик“, па се дозволува послободен избор, на пример, глаголска именка да се преведе со зависна реченица, инфинитив, итн. (Newmark, 1988: 85). Кај третиот вид, „буквалното преведување е граматички можно, но може да не звучи природно во целниот јазик“, па овде може да дојде до промена на глагол од изворниот јазик во друг вид збор во целниот јазик и слично. Њумарк зборува и за четврти вид на транспозиција што вклучува „замена на лексичка празнина со граматичка структура“ (Newmark, 1988: 86).

Според Винау и Дарбелне, еден израз може буквално да се преведе или да се изврши транспозиција, но од стилистичка гледна точка „основниот израз и транспонираниот израз не мора да значи дека ја имаат истата вредност“, па преведувачите треба да се одлучат за транспозиција доколку таквото преводно решение подобро се совпаѓа со тоа што се изразува. Тие ја дефинираат транспозицијата како „замена на една зборовна група со друга без да се промени значењето на пораката“, при што разликуваат два вида транспозиција, и тоа *задолжителна транспозиција* и *изборна транспозиција* и наведуваат многу различни категории за вршење транспозиција (Vinay; Darbelnet, 1995: 36). Со ова не се согласува Њумарк затоа што смета дека транспозицијата всушност претставува прашање од гледна точка на стилистиката и логично нагласува дека не е можно строго да се стандардизираат начините за пренесување или транспозиција од изворниот во целниот јазик бидејќи преведувачите најчесто се раководат интуитивно. Така, на пример, сложена реченица би можела да се преведе со две прости реченици или пак со една сложена и една проста реченица, што е особено пожелно во македонскиот јазик бидејќи во жанрот на економските текстови преовладуваат долги и сложени реченици со кои често се губи смислата.

Имајќи ги предвид претходните категоризации, како посоодветна се чини онаа на Њумарк, при што од анализата на корпусот се забележува дека набројаните четири вида пренесување се применливи во корпусот. Тоа може да се илустрира и со примери од корпусот и нивниот превод на македонски јазик. Најкарактеристичен пример за пренесување еднина со множина е *Ministry of Finance* кој на македонски се преведува со множина *Министерство за финансии*. Следниот пример демонстрира послободен избор при преведувањето, како кај вториот вид пренесување:

“A strong dollar **benefited** American consumers by **making foreign goods cheaper** but **hurt** American businesses and eliminated some jobs by **cutting** both domestic and foreign sales of **their products.**”
(Mishkin, 2010: 7)

„Силниот долар **креираше придобивки** за американските потрошувачи со тоа што **странските добра поевтинија**, но **влијаеше негативно врз** американските фирми и елимираше некои работни места преку **над** како на домашната, така и на странската продажба на **американските добра.**“
(Мишкин, 2010: 6)

Овде е извршено послободно преведување на реченицата преку тоа што глаголот во минато време *benefited* е преведен со декомпониран прирок, потоа англискиот герунд, односно *making* не е преведен со глаголска именка (што е негов најблизок еквивалент), туку со придавка + именка + глагол, додека глаголот во сегашно време *hurt* е преведен со глагол во минато време + прилог + предлог, а следниот герунд *cutting* е едноставно пренесен со именка. Овде не постојат строго утврдени правила бидејќи изборот го прави преведувачот согласно сопствената процена. Оттука, истата реченица може различно да се преведе од страна на друг преведувач, на пример, „Силниот долар оди во прилог на американските потрошувачи со тоа што ги направи странските добра поевтини, но им наштети на американските фирми и ги намали работните места преку намалување на домашната и на странската продажба на нивните добра“. Тоа се два различни преводи со исто значење, односно секогаш постојат повеќе алтернативни решенија во зависност од изборот на преведувачите. Подолу се разгледува уште еден пример.

“These considerable fluctuations in stock prices affect the size of people’s wealth **and as a result** may affect their willingness **to spend.**”
(Mishkin, 2010: 5)

„Овие значителни флукуации на цените на акциите влијаат на големината на богатството на луѓето **и како резултат** можат да влијаат врз нивната подготвеност **да трошат.**“
(Мишкин, 2010: 5)

Во примерот се работи за буквално преведување кое иако е граматички точно, звучи неприродно во целниот јазик затоа што буквално е преземена структурата, односно

изразот *as a result* е пренесен буквално, а несоодветно е пренесен глаголот *to spend* затоа што на местото на да-конструкцијата во македонскиот превод се очекува глаголска именка. Доколку се фокусираме на значењето, а не на формата, во овој случај може да дојде до промена на глаголот од изворниот јазик во друг вид збор во целниот јазик, на пример во декомпириран прирок или, пак, инфинитивот на крајот од реченицата може да се пренесе со глаголска именка со што реченицата би се превела поинаку. Едно алтернативно решение би било следново: „Значителните флукуации од ваков вид кај цените на акциите имаат влијание врз обемот на богатство што го поседуваат луѓето и како резултат на тоа може да имаат влијание и врз подготвеноста за трошење“.

Примерите од овој вид се многубројни во корпусот. Како пример може да послужи реченицата “*Germany is the biggest contributor to the EU budget*” што може да се преведе буквално како „Германија е најголем придонесувач во буџетот на ЕУ“. Иако тоа не е граматички погрешно, не звучи природно на македонски јазик. Во таков случај се применува четвртиот вид, иако поретко се среќаваат примери на замена на лексичка празнина со граматичка структура во корпусот. Кај истата реченица, кај *biggest contributor* постои лексичка празнина во македонскиот јазик, но алтернативно може да се пренесе со глагол и тоа како „Германија најмногу придонесува во буџетот на ЕУ“ што звучи многу поприродно.

Постојат многу сличности меѓу македонскиот и англискиот јазик поради тоа што и двата јазици се флективни јазици од аналитички тип, па постапката на пренесување или транспозиција е применлива техника при преведувањето од англиски на македонски јазик. Иако во корпусот се забележуваат некои стандардни или вообичаени начини и структури при преведувањето, на пример, *exceptionally expensive* и на македонски се преведува со прилог + придавка како *исклучително скап, bear the costs (of)* и на македонски најчесто се преведува со глагол + именка + предлог, односно *сноси трошоци (за), fight against fraud* секогаш се преведува со именка + предлог + именка или *борба против измама*, сепак не е можно строго да се стандардизираат начините за пренесување или транспозиција затоа што постои поголем простор за флексибилност во граматиката со што им се остава слобода на преведувачите за изнаоѓање различни преводни решенија. Оттука, делумно се согласуваме со општиот став на Њумарк дека преведувачите многу често интуитивно

вршат транспозиција и непотребно го менуваат збороредот и дека често е посоодветно „да се преведува со лексички синоним, да се задржи збороредот и да се избегне транспозицијата со цел да се зачува она што се нагласува“ (Newmark, 1988: 88).

4.2.10. Модулација (Modulation)

Според Винау и Дарбелне, постапката на модулација претставува „варијација во формата на пораката што се добива со промена на контекстот, при што промената е оправдана кога иако се работи за буквално или пренесено преведување, сепак се добива граматички точен израз кој се смета за несоодветен или неприроден во целниот јазик“ (Vinay; Darbelnet, 1995: 37). Тие разликуваат два вида, и тоа **слободна (изборна) модулација** кога неопходното преводно решение сè уште не претставува стандарден (фиксиран) израз, но совршено одговара на ситуацијата и **задолжителна (фиксна) модулација** кога преводното решение има честа употреба и е прифатливо (може да се најде во речник или граматика). Со модулацијата се искажуваат разликите во начинот на размислување во два јазици поради што постојат и разлики во начинот на изразување, како и во изразните средства. Оттука, нивниот став е дека „штом изборната модулација се користи доволно често или се смета дека е единствено решение [...] може да стане фиксиран израз“, кој доколку не се користи откако ќе се вклучи во речниците и граматиката, ќе се смета дека не е прецизен. Кај оваа постапка, Винау и Дарбелне ги предлагаат следниве десет видови на модулација (Guimarães; Mota, 2006: 359-361), кои поради различниот степен на прифатеност нема детално да бидат образложени во трудот:

- *претворање од апстрактно во конкретно – метонимија (abstract for concrete);*
- *експликативна модулација (explicative modulation);*
- *дел за целина – синегдоха (part-whole);*
- *дел за друг дел (part-another part);*
- *замена на местото на термини (reversal of terms);*
- *негација на спротивното – литота (negation of opposite);*
- *актив во пасив – и обратно (active to passive);*
- *простор за време – металепа (space for time);*

- *размена на интервали за ограничување во простор и време (exchange of intervals for limits); и*

- *промена на симболи – вклучително и фиксни и нови метафори (exchange of symbols).*

Многумина автори даваат забелешки и свои размислувања во однос на начинот на кој е дефинирана оваа сложена преведувачка постапка од страна на Винау и Дарбелне, меѓу кои се вбројува и Њумарк кој смета дека нивната категоризација е „неубедлива“ (Newmark, 1988: 89). Тој додава дека преведувачите применуваат слободна (изборна) модулација кога во целиот јазик не е можно буквално преведување и за применлива ја смета постапката на замена на двојна негација со позитивен израз, којашто нуди слободен превод, додека замената на местото на термините е изборна постапка со цел преводот да звучи природно. Што се однесува до другите видови модулација, смета дека тие постојат како можност, но дека треба да се користат само кога преводот не звучи природно, а за постапката дел за целина наведува дека целосно води до погрешен заклучок. Оттука, поради различниот степен на прифатеност на оваа постапка од различни автори и непотребната сложеност, во трудот не се образложуваат детално посебните видови модулација, но може да се наведе пример за слободна модулација кој сè уште не претставува стандардизиран (фиксиран) израз што може да се најде во речниците, иако соодветно одговара на ситуацијата. Се работи за *колапс на меурот*, кој беше анализиран во делот за неологизмите, меѓутоа без соодветно објаснување тој звучи многу нејасно:

*“With the **collapse of the hightech bubble** in 2000, the stock market fell sharply, dropping by over 30% by late 2002.”* (Mishkin, 2010: 5)

*„Со **колапсот на меурот** во 2000 година создаден од тргување со акциите на компании кои произведуваат висока технологија, пазарот на акции доживеа остар пад, од преку 30% до доцната 2002 година.“* (Мишкин, 2010: 5)

4.2.11. Утврден превод (Recognized translation)

Според Њумарк, кај институционалните термини треба да се користи утврдениот или општоприфатениот превод, којшто го претставува нивниот официјален назив, инаку, во спротивно, може да дојде до забуна (Newmark, 1988: 90). Тоа е случај и со кој било друг назив, на пример, називите за економски теории кои изобилуваат во корпусот, како *модел на бесконечен временски хоризонт* (< *infinite-horizon model*), *модел на преклопување на генерациите* (< *overlapping-generations model*), *состојба на непирاميдално однесување* (< *no-Ponzi-game condition*), *Тејлорови апроксимации од прв ред* (< *first-order Taylor approximations*) и други. Ова е применлива техника во корпусот, а како карактеристичен пример може да се издвои моделот на осигурување *Pay-as-you-go social security* за кој постои утврден превод меѓу економистите во Македонија и тоа *пензиското осигурување на генерациска солидарност*. Доколку не се запознаени со утврдениот назив, преведувачите би биле посклони директно да го преведуваат.

“(a) **Pay-as-you-go social security**. Suppose the government taxes each young individual an amount T and uses the proceeds to pay benefits to old individuals; thus each old person receives $(1 + n)T$.”
(Romer, 2009: 96)

„(a) **Пензиско осигурување на генерациска солидарност (PAYG)**. Претпоставете дека владата го оданочува секој млад поединец со износ T и овие приходи ги користи за исплаа на пензии за старите поединци. Така, секое старо лице добива $(1 + n)T$.“
(Ромер, 2009: 102)

4.2.12. Преведувачка ознака (Translation label)

Се работи за условен (провизорен) превод, најчесто на нов институционален термин, којшто се означува со наводници кои подоцна може да се испуштат (Newmark, 1988: 90). Меѓутоа, сметаме дека ова не се однесува само на институционални термини, туку и на нови називи за различни видови економски поими како што ќе се демонстрира со примерите. Во првиот пример се работи за нов назив на институција, поточно, *thrift institutions* кои треба да се преведуваат како *штедни институции*, меѓутоа прифатливо е и

решението на преведувачот, односно *штедно-кредитни институции* затоа што тоа претставува условен превод за нов назив, кој е уште посоодветно да се остави во наводници кои понатаму во текстот може да се испуштат.

“*These institutions include commercial banks and the so-called **thrift institutions (thrifts): savings and loan associations, mutual savings banks, and credit unions.***” (Mishkin, 2010: 39)

„Во овој вид институции спаѓаат комерцијалните банки и **т.н. штедно-кредитни институции (штедилници)**: штедно-кредитни асоцијации, штедилници и кредитни униии.“ (Мишкин, 2010: 39)

Вториот пример опфаќа нов назив за економски поим, а бидејќи преведувачот не дошол до соодветно преводно решение, не го превел, туку го оставил во оригинал во латинично писмо како *underwriting*. Многу поприфатливо решение би било да се даде условен превод на терминот, како што преведувачот сторил во фуснотата подолу, којшто е даден како „забелешка на преведувачот“ (само во поопширна верзија). Ова е недоволно користена преведувачка техника во корпусот која може да се покаже како исклучително корисна.

“*It does this by **underwriting** securities: It guarantees a price for a corporation’s securities and then sells them to the public.*” (Mishkin, 2010: 26)

„Оваа инвестициска банка го спроведува преку процесот наречен **underwriting**²: таа гарантира одредена продажна цена на корпорацииските хартии од вредност и потоа ги продава на јавноста.“

² **underwriting** = потпишување дека се презема ризикот на продажба на новите хартии од вредност, т.е. гарантирање на дистрибуцијата на новите хартии од вредност по одредена цена (заб. на прев.)“ (Мишкин, 2010: 26)

4.2.13. Компензација (Compensation)

Кога доаѓа до губење на значењето, звучниот ефект, метафората или прагматскиот ефект во еден дел од реченицата се врши компензација во друг дел или во соседна реченица (Newmark, 1988: 90). Примери од ваков вид не се среќаваат во корпусот.

4.2.14. Компоненцијална анализа (Componential analysis)

Оваа техника претставува расчленување на една лексичка единица на значенски компоненти (Newmark, 1988: 90). Њумарк смета дека ова е најпрецизната преведувачка постапка со која се занемарува културата и се нагласува пораката, при што се заснова на компонента што е заедничка и за изворниот и за целниот јазик. Оваа постапка е спротивна на трансференцијата каде преводот е концизен како и оригиналот и се нагласува културата, но се занемарува пораката, а исто така е попрецизна од парафразата (Newmark, 1988: 96).

Како карактеристични примери од корпусот може да се издвојат *intermediary* кој претставува *посредник*, но се додава *финансиски* како дополнителна компонента за разликување со која се појаснува дека се работи за вид финансиска институција во вид на *финансиски посредник*. Сличен пример е *equity* кој е вид капитал, но при преведувањето се појаснува дека претставува *акционерски капитал*. На овој начин преводот не е толку економичен како оригиналот, но целта е да се постигне што е можно поголема прецизност. Кај оваа преведувачка постапка се врши одделна анализа на различните значења на зборот, при што е најчесто применлива кај лексичките зборови за кои постои лексичка празнина во целниот јазик односно за кои не постои очигледен поединечен превод (Newmark, 1988: 117). Ова е поретко користена техника во корпусот за која како карактеристичен пример од корпусот може да се издвои *debt*, чиешто значење е расчленето на компонентите *должнички* и *хартии од вредност*:

“Short-term **debt** represents loans and other obligations that must be repaid within one year. Long-term **debt** is debt that does not have to be repaid within one year.”

(Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 2)

„Краткорочните *должнички хартии од вредност* претставуваат заеми и други

обврски што мора да бидат подмирени во рок од една година. Долгорочни должнички хартии од вредност се заеми што не мора да бидат подмирени во рок од една година.“

(Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 2)

Кај компонентијалната анализа, за разлика од техниката на описен еквивалент, не се опишува некој непознат поим на описен начин туку се дообјаснува поим што е заеднички и за изворниот и за целниот јазик. Доколку се работи за збор што нема големо значење во текстот наједноставно е да се примени техниката на синонимија.

4.2.15. Кратење и проширување (Reduction and expansion)

Њумарк смета дека се работи за непрецизна преведувачка постапка, која често се применува интуитивно, а е особено применлива кај лошо напишани текстови каде е потребно да се изврши барем една од овие промени во преводот (Newmark, 1988: 90). Карактеристичен пример е *labour-intensive* што треба да се дообјасни со проширување на значењето и тоа како *ангажирање бројна работна рака*. Кај издвоениот пример за проширување, значењето се дообјаснува со стручен термин, при што во корпусот оваа техника почесто се среќава отколку кратењето:

“There is often a mismatch between the timing of cash inflows and cash outflows during operating activities.”

(Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 3)

„Неретко доаѓа до временско несогласување на паричните текови (парични приливи и парични одливи) за време на работните активности.“

(Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 2)

4.2.16. Парафраза (Paraphrase)

Оваа постапка опфаќа разјаснување или објаснување на значењето на определен сегмент од текстот и се применува во лошо напишани текстови каде нешто е испуштено (Newmark, 1988: 90). Со оваа постапка се дава многу подетално објаснување отколку со постапката на описен еквивалент кој само кратко ја опишува функцијата. Се работи за недоволно применувана постапка во корпусот која помага во разјаснување и прецизирање на значењето, а како карактеристичен пример може да се издвои следниов:

“State and local bonds, also called **municipal bonds**, are long-term debt instruments issued by state and local governments to finance expenditures on schools, roads, and other large programs.”
(Mishkin, 2010: 32)

„Државните и локалните обврзници (што се наречени уште и **општински обврзници**⁴) се долгорочни долговни инструменти издадени од државните или локални влади со цел финансирање на трошоците поврзани со училишта, патиштата и трошоци поврзани со други големи програми.“

⁴Обврзници на органите на локалната самоуправа (заб. на прев.) (Мишкин, 2010: 32)

Во издвоениот пример, терминот *municipal bonds* е преведен како *општински обврзници* кој е недоволно прецизен, особено ако се среќава понатаму во текстот без наведување на дефиницијата. Преведувачот се одлучил подетално да го објасни значењето со употреба на парафраза во фуснота, којашто е дадена како забелешка на преведувачот. Ова можело едноставно да се избегне со вклучување на парафразата во заградата и тоа на следниов начин: „Државните и локалните обврзници, наречени и општински обврзници (обврзници на органите на локалната самоуправа) се [...]“. Парафразата може да се користи понатаму во текстот знаејќи дека се упатува на терминот *општински обврзници*.

4.2.17. Заемање (Borrowing)

Кај постапките на директно преведување, Винау и Дарбелне како посебна постапка го издвојуваат заемањето кое опфаќа директно пренесување на збор од изворната култура во целната култура (Munday, 2008: 56). Тие сметаат дека заемањето збор или израз од изворниот јазик, што се врши со цел воведување елемент од друга култура е прашање на стил, а според тоа и на пораката што се пренесува (Vinay; Darbelnet, 1995: 32). Притоа, тие наведуваат и дека преку преведувањето навлегуваат голем број заемки во јазикот (како и семантички заемки или лажни пријатели), при што преведувачите често воведуваат елементи од културата на изворниот јазик во своите преводи, додека определени термини и фразеолошки изрази подобро се пренесуваат преку позајмување на автентичниот странски термин или израз отколку со изнаоѓање несоодветен преводен еквивалент.

На заемањето е посветена цела точка во првата глава од трудот каде детално се анализирани причините и начините на преземање туѓа лексика која потоа станува дел од зборовниот фонд на јазикот-примател (види точка 1.2.2). Со оваа преведувачка постапка не се врши никаква модификација, а во преведувањето е доста важна за приближување на автентични елементи, па и за пополнување лексички празнини. Во жанрот на економските текстови преведувачите ја користеле со огромен интензитет затоа што голем дел од економско-финансиските термини се заемки претежно со потекло од англискиот јазик, но и со потекло од францускиот и италијанскиот јазик, на пример, *ависта, банкрот, биланс, грант, дефицит, жиро, консалтинг, конто, нето, профит, салдо, сењораж*, итн. (види точка 3.1.2). Преку анализата се забележува примена на оваа постапка и со цел да се пополнат лексички празнини, а поретко со цел да се задржи елемент од изворната култура како што се гледа од примерот од корпусот:

*“For example, Goldman, Sachs and Co., one of **Wall Street’s** last remaining partnerships, decided to convert from a private partnership to an LLC (it later “went public,” becoming a publicly held corporation).”*
(Ross; Westerfield; Jaffe, 2010: 10)

*„На пример **Голдман, Сакс и ко.** , едни од последните партнерства кои поестоеја на **Вол стрит**, одлучија да прејдат од приватно партнерство во друштво со ограничена одговорност (подоцна прејдоа во корпорација достапна за сите).“*

(Рос, Вестерфилд, Џаф, 2010: 10)

Вол Стрит е најпознатата област во Њујорк каде се наоѓаат најголемите финансиски компании во САД и Њујоршката берза која е најголемата во светот. Овој назив е зачуван како заемка во преводот, а со него се упатува на финансискиот пазар во САД со што претставува пример за метонимија. Чести се и случаите кога заемањето е мотивирано поради концизност со цел да се избегнат техниките на давање описен еквивалент или парафраза, на пример *бондхолдерс* наместо *иматели на обврзница*.

4.2.18. Еквиваленција и адаптација (Equivalence and adaptation)

Винау и Дарбелне пишуваат за две дополнителни преведувачки постапки од кои *еквиваленцијата* претставува постапка со која во различни јазици се опишува истата ситуација како и во оригиналот со користење различни стилистички или структурни средства (Munday, 2008: 58). Целта на оваа постапка е да се пренесе смислата, а не формата, при што е особено корисна за преведување фиксни изрази како фразеолошки изрази, поговорки, именски фрази, итн. и затоа не е можно да се преведува со калки со што во целниот јазик се задржува стилистичката вредност на изворниот текст (Vinay; Darbelnet, 1995: 38). Преведувачите во корпусот само повремено ја користеле оваа постапка (веќе беше утврдено дека почесто преведувале буквално) и тоа за преведување фразеологизми, како што се гледа и од примерот:

*“Dr. Trehan returned home to India and opened his own cardiac hospital, which now conducts 4,000 heart surgeries a year, with a 0.8 percent mortality rate and 0.3 percent infection rate, **on par with** the best of the world’s hospitals.”* (Hill, 2010: 3)

*„Д-р Трехан се вратил дома во Индија и отворилс воја болница за кардиологија, којашто сега изведува 4.000 операции на срце годишно, со стапка на смртност од 0,8 проценти и стапка на инфекции од 0,3 проценти, што **може да се мери со најдобрите** болници во светот.“* (Хил, 2010: 3)

Адаптацијата претставува посебен вид еквиваленција т.н. „ситуациска еквиваленција“ и се применува во случаите кога „видот на ситуација на кој се упатува во пораката од изворниот јазик е непознат во културата на целниот јазик“ (Vinay; Darbelnet, 1995: 39). Во тој случај преведувачот треба да создаде ситуација што може да се смета за еквивалентна, при што оваа постапка особено често се користи за преведување наслови на филмови и книги. Во корпусот не се среќаваат примери за употреба на адаптација бидејќи оваа постапка не е применлива во жанрот на економските текстови. За споредба, Њумарк смета дека еквиваленцијата и адаптацијата не се применливи како посебни постапки затоа што постапката на еквиваленција всушност претставува „приближен еквивалент“ (Newmark, 1988: 91), којшто беше претходно споменат кај еден од подвидовите на

постапката на применување функционални еквиваленти. Што се однесува до постапката на адаптација, Њумарк ја нарекува „културна еквиваленција“ (1988: 91), при што во една од точките погоре беше пишувано и за постапката со која се применува културолошки еквивалент при преведувањето.

На крајот од оваа глава може да се заклучи дека теоријата на преведување во голема мера се поврзува со преведувачката практика затоа што анализата на корпусот покажува дека изборот на соодветни техники или постапки за преведување во голема мера влијае врз квалитетот на преводите. По поставување на теоретската рамка за преведувачките техники според методологијата на Винау и Дарбелне, наспроти методологијата на Њумарк, истата беше применета во практичната анализа во корпусот врз чија основа се изведени и заклучоците. Таа го опфаќа стручното преведување, поточно предмет на интерес е преведувањето лексика и реченични структури во стручни текстови во жанрот на економските текстови кои по својата природа се информативни. Кај информативните текстови беше наведено дека најмногу одговара комуникациското преведување со кое се пренесува точното значење на оригиналниот контекст на начин на кој содржината и јазикот се разбирливи и прифатливи за читателите, при што не е пожелно буквално преведување освен за определени помали сегменти од реченицата.

Меѓутоа, од анализата на корпусот може да се заклучи дека во голем степен е преведувано буквално и тоа не само на ниво на лексиката туку и на ниво на граматичката структура. Тие често биле директно пресликувани со што често и значењето на многу реченици и изрази буквално се пренесувало. Притоа, поретко била применувана техниката на слободно или индиректно преведување, која е многу посоодветна за жанрот на економските текстови каде целта е да се пренесе значењето, а не формата на оригиналот. Од таа причина беа издвоени најразлични примери за чести грешки при преведувањето, но и примери каде значењето било соодветно пренесувано преку техниката на слободно преведување. Од преведувачките техники, во жанрот на економските техники најприменливи се техниките на трансференција, изнаоѓање културолошки и функционални еквиваленти, како и описни еквиваленти, а во определени случаи и калкирање и заемање. Во корпусот кој е преведуван од англиски на македонски јазик се

среќаваат и голем број примери за отуѓување каде преведувачите не го ставиле во преден план значењето туку изворниот јазик и култура. Сметаме дека оваа техника е помалку применлива во жанрот на економските текстови, а како посоодветна се покажува техниката на одомаќинување, која е поретко применувана како резултат на силното влијание на англискиот јазик во преводите од економско-финансиската област. Во таа насока сметаме и дека недоволно користени техники во корпусот се модулацијата, преведувачката ознака и компонентијалната анализа за кои примерите покажаа дека можат да бидат многу корисни при преведувањето доколку почесто се применуваат во определени случаи.

Лексиката има големо улога во стручните преводи и доколку не се преведува соодветно може на погрешен начин да навлегува во употреба во економскиот дискурс особено во динамична област како што е економско-финансиската дејност која постојано се развива и менува. Преведуваната научна и стручна литература во оваа област претставува особено плодна почва за преземање термини и изрази од англискиот јазик кои штом се одомаќинат тешко излегуваат од употреба, но и за изнаоѓање креативни решенија од страна на стручните преведувачи. Оттука, преведувачките постапки претставуваат главен инструмент за зголемување на квалитетот на овој вид преводи кои имаат големо значење и применливост во Република Македонија преку достапноста за широка читателска публика.

ЗАКЛУЧОК

- **Заклучни согледби**

Историскиот развој на меѓународната лексика од економско-финансиската област може да се следи уште од најстаро време со развојот на првите облици на примитивно банкарство во античкиот период. Свој печат врз развојот на оваа лексика оставиле јазиците со престиж, имено, основата ја дале класичните јазици. Нивно присуство се забележува и во македонскиот јазик, при што во трудот се обработени околу 20 зборови со грчко потекло и 90 зборови со латинско потекло. Свое влијание во развојот на овој вид лексика имале, пред сè, романските јазици, а подоцна и германските јазици. Не само што се преземале заемки од овие јазици, туку тие придонеле и со зборообразувачки морфеми во создавањето зборови во голем број други јазици, но неизбежни биле и семантички промени во значењето на постојните зборови и фразеолошки изрази кои добивале нова употреба и значења. Оттука, во трудот, вклучително и во петјазичниот поимник во Прилог 1, се обработени зборови од економско-финансиската област со потекло од овие јазици. Поточно, во трудот се обработени над 400 зборови со потекло од францускиот јазик, околу 390 зборови со потекло од италијанскиот јазик, околу 380 зборови со потекло од германскиот јазик и околу 460 зборови со потекло од англискиот јазик и нивните македонски еквиваленти. Денес најмалку е забележливо влијанието на турскиот и српскиот јазик, при што во трудот се обработени и 50 турцизми, како и околу 40 србизми.

Лексичкиот фонд на македонскиот јазик во економско-финансиската област се градел постепено и претрпел огромна трансформација од периодот на осамостојувањето до денешен ден што не се должи само на јазични фактори и допирот со соседните јазици, туку пред сè на општествени фактори. Социјалните, политичките, економските и културните промени или целокупниот развој на општеството до кои дошло по осамостојувањето на Република Македонија во 1991 година имале големо влијание врз лексичките промени. Со тоа може да се изнесе заклучок дека лексичкиот фонд претставува производ на различни етапи од развојот на македонското општество односно како што еволуирало македонското општество од осамостојувањето, еволуирал и

македонскиот јазик со што лексичкиот состав во оваа област претрпувал значителни промени. Во зависност од потребите на општеството во определен временски период, постоеле различни причини кои наложувале потреба од преземање туѓа лексика во македонскиот јазик, а кои се поврзуваат со развојот на нашето општество, економија, култура, како и технолошкиот развој и слично.

Досега се анализирани раните фази во изградбата на лексичкиот фонд на македонскиот јазик, но таа поделба е од дијакрониски аспект и се однесува на постар временскиот период поради што е застарена. Се јавува потреба од детална анализа на фазите во изградбата на современиот лексичкиот фонд на македонскиот јазик од осамостојувањето на Република Македонија до денес. Токму тоа е целта на првиот дел од оваа докторска дисертација во однос на потесната тема на интерес, односно лексиката во економско-финансиската област. Спроведената анализа покажува дека развојот на лексичкиот состав во оваа област е поврзан со развојот и созревањето на македонската економија, при што свој доминантен печат оставиле неколку периоди на пресврт кои покажуваат дека не само македонското стопанство туку и македонскиот јазик доживеал вистинска транзиција од осамостојувањето до денес.

По осамостојувањето на Република Македонија во 1991 година дошло до голем број општествено-економски промени или до трансформација, пред сè од политичка и економска гледна точка. Етапата на премин кон нов економски систем претставува најголем пресврт бидејќи се работи за сосем нов начин на функционирање на македонската економија, а со тоа се јавила и потреба од создавање нова лексика за означување на новите поими и процеси во економско-финансиската дејност. Во овој период карактеристично е тоа што македонскиот јазик не можел да одговори на новите потреби за комуникација и осовременување на стручната економска лексика. По осамостојувањето започнал процес на транзиција и приватизација на македонското стопанство во 1995 година кој го означил преминот кон доминантниот општествен поредок. Тоа имало свое влијание и врз македонскиот јазик кога започнале да навлегуваат голем број интернационализми и се формирале нови термини и изрази за да се одговори на потребите на стручњаците за изразување. Со оглед на недостатокот на вакво искуство со кој се соочувала и Република Македонија биле преземани готови искуства, а со тоа и

готова терминологија од областа на стопанството и конкуренцијата која не постоела ниту во нашиот јазик ниту во соседните сродни јазици. На овој начин доаѓало и до преземање странски термини затоа што сите земји го преземале германскиот систем на уредување на конкуренцијата на пазарот со што во оваа етапа започнале да навлегуваат првите стручни термини од економската област кои претходно не биле познати во македонскиот систем. Во оваа етапа од развојот, македонскиот јазик доживувал своевидна транзиција и веќе почнал да се збогатува лексичкиот фонд во економско-финансиската област и од други извори и тоа со директно преземање готови термини и конструкции од странско потекло.

По периодот на отворање на македонското стопанство кон странство, придружен со отворање на македонскиот јазик за термини од странско потекло од економската дејност, започнал и процес на глобализација, кој тешко може да се дефинира кога точно започнал, но може да се констатира дека се развивал со огромен интензитет и постепено почнал да ги зафаќа и економиите во транзиција. Карактеристично за оваа етапа е дополнителниот продор на меѓународна терминологија, особено од англискиот јазик, што се должи на неговата доминација во глобалната економија. Во овој период е забележлива тенденција за користење туѓи стручни термини, како и фразеолошки изрази. Со порастот на бројот на приватни претпријатија кои се прошириле во сите стопански дејности во Република Македонија, започнала интензивно да се користи и странска терминологија од економско-финансиската област која динамично навлегувала во нашиот јазик како резултат на директниот контакт со странските пазари и претпријатија. Со продорот на англизмите започнале да се заменуваат македонските еквиваленти, а особено социјалистичката терминологија во економско-финансиската дејност карактеристична за стариот систем, која започнала да излегува од употреба и преминала во пасивниот зборовен фонд.

Со сите промени во економскиот систем и во екот на глобализацијата се јавила и потреба од модернизација на економската терминологија. Овој период се карактеризира со преземање многу странски термини од стручњациите затоа што не само што се преземале најдобрите практики од развиените земји туку директно се преземала и автентична терминологија од нивните јазици. За многу од овие термини не биле пронајдени соодветни македонски еквиваленти и како такви навлегувале во лексичкиот фонд на македонскиот

јазик од економско-финансиската област најчесто без да поминат низ процес на фонетска, ортографска или морфолошка адаптација иако од семантичка гледна точка ги исполнуваат комуникациските потреби во општеството.

Меѓутоа, промените не застанале туку продолжиле со уште поголем интензитет во претстојниот период кој ја претставува фазата на трансформација во модерна економија. Од 2000 година започнала нова ера во развојот на македонското општество со процесот на европска интеграција со што започнала целосно нова етапа во економскиот развој, како и во развојот на македонскиот јазик со цел да се одговори на современите потреби. За означување на новите процеси во македонското стопанство и трговија, како и за олеснување на комуникацијата со европските институции, во овој период интензивно навлегувале голем број трговски термини во македонскиот економско-финансиски лексички фонд, кои всушност претставуваат еврожаргон. Покрај тоа, дополнително се истиснувале од употреба стари термини карактеристични за претходното општествено уредување и навлегувале модерни европски термини кои биле карактеристични за европското општествено уредување. Општествените промени се одразиле и врз јазикот кој доживеал дополнителна транзиција, а кои ги отсликувале новонастанатите процеси во фазата на интеграција на Република Македонија во еден сосема нов европски поредок. Овој период се карактеризира со наплив на еврожаргон кој претставува најнова појава во македонскиот јазик што најчесто се врши преку медиумите, евростручњациите и администрацијата, а кој често не е во согласност со нормите на стандардниот јазик. Неминовно било и влијанието на глобалните промени со ефект на прелевање врз целиот свет па и врз македонската економија и со настанувањето на глобалната финансиска криза која започнала во САД во 2008 година. Со оглед на тоа што кризата започнала во САД односно во англосаксонско говорно подрачје, ова повторно се одразило врз јазикот на економијата преку создавање на голем број нови банкарски и финансиски термини во јазикот на банкарите и воопшто на економистите, а пред сè неологизми.

Може да се заклучи дека промените не се случиле само во македонската економија, туку се одразиле и врз македонскиот јазик кој поминал низ процес на вистинска транзиција преку истиснување на термините карактеристични за старото социјалистичко уредување и нивна замена со нови странски термини особено интернационализми.

Всушност, не постои жив јазик што не претрпува промени. Според Сосир, јазикот ја одразува сегашноста, но претставува производ на минатото. Човекот постојано создава нови зборови и ја употребува својата креативност во изразувањето бидејќи можностите на јазикот се неограничени. Јазикот ја одразува реалноста и општеството во кое живее човекот и претставува обележје на секоја нација, а еволуцијата на јазикот не е можна без да се разберат промените и во општеството.

Во однос на интернационализмите за кои беше утврдено дека изобилуваат во македонската лексика од економско-финансиската област, врз основа на истражувањето во трудот може да се констатира дека според степенот на адаптација на интернационализмите, особено ортографска и фонетска адаптација, но и семантичка, во македонскиот јазик во оваа област навлегувале интернационализми со потекло и од романските јазици и од германските јазици, но тие најмногу навлегувале преку германскиот јазик. Сепак, не може со целосна сигурност да се утврди точно кои интернационализми биле директно преземани од германскиот јазик со кој имало некаков директен контакт, а кои со посредство на хрватскиот јазик навлегле во српскиот јазик кој потоа послужил како јазик-посредник за влез на германски зборови и во македонскиот јазик. Како доминантен службен јазик во СФРЈ, ова влијание се пренело и врз македонскиот јазик преку приливот на многу германски зборови. Со оглед на тоа што интернационализмите кај нас најмногу се преземале преку германскиот јазик, се преземал и германскиот изговор и акцентирање, но и ортографско пренесување што се потврдува и со примерите од петјазичниот поимник, преку кој покажавме дека најмногу се заемале именки, а во помал степен глаголи и придавки.

Преку одбраните примери во корпусот согледавме и дека употребата на интернационализми не е секаде неопходна само затоа што зборот има статус на интернационализам, па најсоодветна е употребата на домашни зборови онаму каде што би можеле да ги заменат странските зборови. Притоа, заклучивме дека преведувачите претпочитаат употреба на интернационализми во жанрот на економските текстови што се преведуваат од англиски на македонски јазик поради неколку причини, како што се неразбирањето на значењето на економскиот поим што се преведува, во кој случај се одбира интернационализам како поедноставно решение, потоа постигнување поголема

официјалност преку употребата на термини со странско потекло, избегнување описни називи заради концизност и економичност на преводот, а под влијание на престижот на англискиот јазик се користат и излишни интернационализми.

Во јазикот се реализираат голем број варијации, при што употребата на јазичните варијации зависи од ситуацијата. Во применетата лингвистика, анализите засновани на корпус од текстови се темелат врз анализа на функционалниот стил, жанрот и дискурсот, согласно теоретската основа од Свејлз, Батиа, Рајс, Палтриц, Дадли-Еванс и други автори. За јазикот во нашиот корпус составен од научна и стручна литература од економско-финансиската област е карактеристичен научен функционален стил односно научно-учебнички потстил. Корпусот е составен од информативни текстови чија цел е пренесување факти и тоа информации, знаење, мислење, итн. во економската наука. Притоа, утврдивме дека тие се одликуваат со формален стил на изразување односно стандарднојазичен израз, сиромашен избор на лексика што се манифестира преку употребата на еднообразна лексика поради тоа што преовладува терминолошка лексика, клишираност на фразеолошките изрази и слично.

Поради големиот број научни професии и области, анализираниот корпус се класифицира во жанрот на економските текстови, поточно во подвидот на учебниците. Имено, се работи за академски учебници наменети за високото образование во кои преовладува формален регистар, а одредени автори разликуваат економски регистар. Специјализираната употреба на јазикот што е вообичаен за економската професионална област укажува на присуство на економски дискурс кој е карактеристичен за жанрот на економските текстови односно учебници.

Посебен интерес на трудот претставува анализата на лексиката, при што за жанрот на економските текстови најпрво констатиравме дека не е карактеристична употребата на архаизми, историзми, дијалектизми, експресивна лексика (освен еуфемизми) и сленгизми. Она што е карактеристично е употребата на неологизми кои се чест начин за изразување на промените во економијата, а кои можат да бидат новосоздадени и новопозајмени. Преку анализираните примери од корпусот покажавме дека покрај формалниот критериум, тие треба да претставуваат неологизми и по своето значење. Значењето на најголем дел од неологизмите не може да се пронајде во речници затоа што неологизмите

од економско-финансиската област се карактеристични за определен временски период (на пример, должничката криза по 2008 година) и не навлегуваат трајно во речничкиот фонд на јазикот, додека само мал дел поради честата употреба заземале свое место и станале составен дел од современиот јазик.

Покрај лексиката со општа употреба, особено супстанцијална лексика, во жанрот на економските текстови преовладува лексика со ограничена употреба односно термилошка лексика, а најмногу тесноспецијализирани термини, потоа професионална лексика која пред сè е карактеристична за новите професии, а во помал степен се забележува и жаргонска лексика и тоа стручен жаргон поврзан со економската професија. Тој се разликува од термините и професионализмите по тоа што претставува нестандардизирана појава во јазикот, но и по својата непостојана природа, а во корпусот не заостануваат ниту жаргонските фразеологизми.

Во жанрот на економските текстови честа е употребата на фразеологизми и тоа најмногу се среќаваат стилски неутрални фразеологизми, а пред сè професионални фразеолошки изрази. Притоа, утврдивме дека фразеолошки срастувања (идиоми) не се употребуваат премногу често бидејќи во учебниците се изразуваат факти, информации и цифри, при што повремено се употребуваат фразеолошки единства поради истите причини, а онаму каде што се изразува преносно значење се користат метафори. Еден од заклучоците е дека во корпусот најмногу се користат фразеолошки спојки, кои се среќаваат во голема мера, затоа што со нив се создава ново значење кое е карактеристично за жанрот на економските текстови. Употребата на фразеологизми во корпусот, придонесува за поголема експресивност на она што се кажува во жанрот на економските текстови иако претежно се работи за професионални фразеолошки изрази. Анализата на корпусот покажува дека професионалните фразеолошки изрази во економската област се претежно од туѓо потекло, при што фразеологизмите во научниот функционален стил во голема мера се шират преку научната и стручна литература и тоа претежно онаа што се преведува од англискиот јазик. Оттука чести се и примерите на калкирање, особено фразеолошките калки кои најмногу се преземаат од англискиот јазик.

Употребата на стилски фигури го разигрува и оживува монотониот стручен јазик на економистите со тоа што придонесува за експресивност па затоа не се сложуваме со

тврдењата дека употребата на стилски фигури (особено метафори) е карактеристична само за уметничко-литературниот функционален стил. Во жанрот на економските текстови најчесто се среќаваат примери за употреба на метафора, метонимија и синегдоха кои наоѓаат своја примена и во научниот функционален стил. Во жанрот на економските текстови најмногу се среќаваат метафори со цел посликовито пренесување на значењето на економските термини, додека примерите за употреба на метонимија и синегдоха се значително поретки, но забележавме честа употреба на уште една фигура на значењето односно перифраза. Имено, метафорите изобилуваат во јазикот на економијата и тоа во пишувана и во говорена форма затоа што со нивната употреба зборовите добиваат нови значења, при што најчесто се употребуваат метафори засновани на аналогија или вршење сличност. Во таа насока, забележавме дека најчесто се вршат следниве споредби на економијата и тоа со болест, здравје, природа, животни, војна, материјали и нивни својства, движење, човечки особини и слично. Она што е особено карактеристично за жанрот на економските текстови се деловните фрази, од кои голем дел се метафорични, но тие се карактеристични за определена култура. Метафоричните изрази се особено присутни во меѓународното деловно окружување.

Стручното преведување опфаќа преведување стручни текстови во најразлични нелитературни области, како што се оние во жанрот на економските текстови, а кои по својата природа се информативни. Овој вид во голема мера се разликува од литературното преведување (односно преведувањето литературни текстови) и тоа по фреквентноста на стручната терминологија карактеристична за определена професионална област, граматичките карактеристики и тоа високиот степен на номинализација, како и претежната употреба на сегашно време и друго, потоа по формата во која најчесто се јавуваат овој вид текстови и тоа монографии, книги, учебници, прирачници, скрипти, брошури и слично, по стилот, односно формалниот начин на изразување што се одликува со стандарднојазичен израз, неекспресивност, неемоционалност и статичност, како и по комуникациската цел на преводот, односно пренесување факти, но и по изборот на соодветни преведувачки постапки.

Во однос на преведувањето стручна лексика може да се заклучи дека еден од најголемите проблеми за преведувачите претставуваат неологизмите затоа што не само

што треба да се биде креативен, туку и колку што е можно да се остане во рамките на стандарднојазичната норма. Преку анализата на корпусот утврдивме дека повеќето неологизми се преведени со задржување на нивниот странски назив иако помал број од нив можат описно да се преведат. Меѓутоа, преведувачите најчесто го избегнуваат нивниот описен превод со цел да го задржат статусот на неологизам. Сепак, при изборот на техника за преведување треба да се има предвид дека неологизмите не се ниту културолошки зборови ниту стручни термини, па во овој процес најпрво се бара дали веќе постои соодветен збор во целниот јазик (што е ретко) или се бара функционален еквивалент, а доколку тоа не е случај се бара описен еквивалент кој се користи додека не станат доволно познати во јавноста. Од примерите заклучивме дека со цел да го задржат статусот на неологизам, преведувачите најчесто ги транскрибираат со кирилско писмо бидејќи иако значењето на неологизмите некогаш може да се изведе од контекстот, важно е да се има предвид и начинот на кој се создадени.

Честа дилема со која се соочуваат преведувачите при преведувањето лексика со ограничена употреба е кој вид лексика е најсоодветен за употреба во текстови во жанрот на економските текстови кои се преведуваат од англиски на македонски јазик. Оваа дилема се должи на тоа што во многу случаи еден поим истовремено може да се изрази со термин, професионализам, па и со жаргонизам. Со оглед на тоа што термините се научни називи сметаме дека треба да се користат само во специфичен контекст со цел да не дојде до преголема сложеност. Жаргонизмите можат да се избегнат доколку се изразуваме на едноставен начин, но и во писмена форма и без потреба од преголемо нагласување на нашата стручност или информираност со желба да се издвоиме. Во таа насока сметаме дека најсоодветна е употребата на професионализми кои се вообичаени за економско-финансиската дејност затоа што се наједноставен начин за означување на поимите од оваа област и затоа што се доволно јасни за да бидат разбрани од пошироката јавност за која се наменети ваквиот вид учебници. Дури и странските термини и изрази кои го отежнуваат разбирањето не се секогаш препорачливи доколку може да се пронајде соодветен македонски еквивалент чијашто употреба најмногу ја препорачуваме.

Преведувањето метафори може да претставува голема тешкотија, па во таа насока понудивме четири модели за преведување според Јенсен и тоа употреба на идентичен

еквивалент на оригиналната метафора (постапка $M \rightarrow M$), пронаоѓање друг метафоричен израз со слично значење (постапка $M \rightarrow M2$), замена на оригиналната метафора, која не може да се преведе, со приближна буквална парафраза (постапка $M \rightarrow P$) и целосно бришење на метафоричниот израз (постапка D). Изборот на некој од овие модели зависи од искуството на преведувачот и неговото толкување за функцијата што ја има метафората во текстот, при што може да заклучиме дека метафоричните изрази се од клучно значење за изразување во жанрот на економските текстови. Имајќи ги предвид претходните постапки, а врз основа на сопственото истражување од корпусот можеме да предложиме и сопствени решенија кои се применливи за преведувачите во Република Македонија во жанрот на економските текстови. Сметаме дека при преведувањето стручна литература од овој жанр успешно можат да се применат сите три претходно анализирани модели, при што може да предложиме примена на уште еден модел и тоа преведување фразеолошки израз со употреба на метафора (постапка $\Phi \rightarrow M$).

На крајот, потребно е да се утврди дали во целниот текст секогаш може еквивалентно да се пренесе специфичната лексика која е карактеристична за стручни текстови, односно за жанрот на економските текстови, а која е претежно составена од стручни термини, професионализми, интернационализми, неологизми, метафори, но и непреводливи термини кои немаат директен еквивалент во македонскиот јазик. За таа цел анализиравме различни преведувачки постапки според методологијата на Њумарк наспроти методологијата на Винау и Дарбелне, при што утврдивме кои се најприменливи постапки во нашиот корпус. Теоријата на преведување во голема мера се поврзува со преведувачката практика затоа што анализата на корпусот покажува дека изборот на соодветни техники или постапки за преведување во голема мера влијае врз квалитетот на преводите. По поставување на теоретската рамка за преведувачките техники врз основа на истражувањата на различни автори и преведувачи, како што се Њумарк, Винау и Дарбелне, Мундеј, Венути, Бејкер, Рајс, Сарчевиќ и други, ја примениме во практичната анализа во корпусот врз чија основа изведуваме и заклучоци. Кај информативните текстови наведовме дека најмногу одговара комуникациското преведување со кое се пренесува точното значење на оригиналниот контекст на начин на кој содржината и

јазикот се разбирливи и прифатливи за читателите, при што не е пожелно буквално преведување освен за определени помали сегменти од реченицата.

Притоа, анализата покажува дека во преведените материјали од корпусот најчесто се користела техниката на буквално преведување и тоа не само на ниво на лексиката туку и на ниво на граматичката структура, кои често директно се пресликувале во преводите, а често буквално се пренесувало и значењето на многу реченици и изрази. Техниката на слободно или индиректно преведување е поретко применувана во корпусот иако е многу посоодветна за жанрот на економските текстови каде целта е да се пренесе значењето, а не формата на оригиналот. Од преведувачките техники, преку одбраните примери покажавме дека во жанрот на економските техники најприменливи се техниките на трансференција, изнаоѓање културолошки и функционални еквиваленти, како и описни еквиваленти, а во определени случаи применливи се и техниките на калкирање и заемање.

Во корпусот кој е преведуван од англиски на македонски јазик се среќаваат и голем број примери за отуѓување каде преведувачите го задржале изворниот јазик и култура, наместо значењето и смислата. Сметаме дека оваа техника е помалку применлива во жанрот на економските текстови, а како посоодветна се покажува техниката на одомаќинување, која поради силното влијание на англискиот јазик во преводите од економско-финансиската област е поретко применувана. Во таа насока сметаме и дека недоволно користени техники во корпусот се модулацијата, преведувачката ознака и компоненцијалната анализа кои при преведувањето можат да се покажат како многу корисни доколку почесто се применуваат во определени случаи.

Несомнено може да се заклучи дека лексиката има клучно значење во стручните преводи од економско-финансиската област кои имаат голема применливост во Република Македонија преку достапноста за широка читателска публика. Доколку стручната лексика несоодветно се преведува може погрешно да навлезе во употреба во економскиот дискурс особено во динамична област како што е економско-финансиската дејност која постојано се развива и се менува. Преведуваната научна и стручна литература во оваа област претставува особено плодна почва за преземање термини и изрази од англискиот јазик кои штом се одомаќинат тешко излегуваат од употреба, но и за изнаоѓање креативни решенија од страна на стручните преведувачи. Со оглед на тоа што се соочуваме со наплив на туѓи

зборови во македонскиот лексички фонд во економско-финансиска област, а имајќи предвид и дека македонските стручни преведувачи не се доволно запознаени со различните техники на преведување кои се применливи кај стручните текстови, главна цел на трудот е резултатите од ваков вид истражување да придонесат за зголемување на свеста на стручните преведувачи за недостатоците при преведувањето, односно сознанијата да најдат соодветна примена во преведувачката практика кај нас.

Во однос на претходната цел, но и со намера да ги демонстрираме заклучоците кои произлегуваат од квалитативната анализа, во трудот е застапена и техниката на анкетирање. Имено, за целите на трудот е спроведено анкетно истражување во вид на **анонимен прашалник** (види Прилог 2) со кој е опфатен репрезентативен примерок на лица со различно искуство на преведувачи. Се работи за преведувачи чиј мајчин јазик е македонскиот, а кои при одговарањето на прашалникот имаа на располагање стручни речници по свој избор. Прашалникот го одговорија 150 преведувачи распоредени во три целни групи и тоа првата група ја сочинуваат искусни професионални со повеќе од 10 години искуство во стручното преведување во различни области, вклучително и во економско-финансиската област, втората група ја сочинуваат стручни преведувачи со 2-3 години практично искуство, додека третата група ја сочинуваат студенти од четврта година на Катедрата за преведување и толкување со минимално практично искуство во областа на стручното преведување. Целта на квалитативното истражување е да се утврдат начините и техниките со кои трите целни групи преведувале извадоци од економски текстови и стручна лексика од економско-финансиската област.

Преку првото прашање од анонимниот прашалник (Наведете ги следниве податоци) утврдивме во која целна група спаѓаат преведувачите и колкаво преведувачко искуство имаат. Со второто прашање (Преведете го следниов текст од англиски на македонски јазик) констатиравме на кој начин го превеле извадокот од економски текст и дали користеле интернационализми, односно англизми или домашни еквиваленти. Анкетата покажува дека студентите интензивно користеле интернационализми во преводите од економско-финансиската област (*Европска банка за реконструкција и развој, договор за кредит, грејс период, варијабилна каматна стапка, депозити, генерира профит, банкрот, мерџери, гринфилд инвестиции*), како и втората целна група со мало

искуство во областа на стручното преведување. За разлика од овие, искусните стручни преведувачи од првата целна група најчесто ги заменуваат странските зборови и изрази со домашни еквиваленти затоа што сметале дека статусот на интернационализам не секогаш значи неопходност за користење, но и затоа што употребата на домашна лексика придонесува за поголема разбирливост на преводите во жанрот на економските текстови и ја намалува непотребната официјалност (*Европска банка за обновување и развој, договор за заем, период на помилување, променлива каматна стапка, влогови, остварување добивка, стечај, преземања, инвестиции старт од нула*). Тоа е став што ќе мора да го променат студентите кога ќе започнат да се занимаваат со професионално преведување, а кај кои ќе мора да се создаде свест за неопходноста од истражување на стручната лексика пред да започнат со процесот на преведување. Во одредени примери од извадоците, употребата на интернационализми е оправдана бидејќи не само што се работи за интернационализми кои се употребуваат во многу светски јазици, туку и за термилошка лексика. Меѓутоа, кај втората и третата група е видлива склоност за потиснување на македонските термини во преводите. Овие заклучоци произлегуваат од одговорите на испитаниците на третото прашање од прашалникот (Дали сметате дека при преведување на стручни текстови од економско-финансиската област е подобро да се користат интернационализми заради автентичност или треба да се изнајдат соодветни македонски еквиваленти во духот на македонскиот литературен јазик?). Иако во овој дел преовладува употребата на странски термини, се среќаваат и случаи на замена на странските термини преку создавање домашна лексика. Тоа е случај со првата целна група односно стручните преведувачи што се добро навлезени во економијата, додека за лаиците е полесно да усвојуваат англизми.

Преку четвртото прашање (Дали сте сретнале квалитетни економски речници кои можат да ви помогнат доколку преведувате стручни економски текстови?) и петтото прашање (Заменете ги следниве термини од странско потекло со македонски еквивалент) утврдивме дека дополнителен проблем за втората и третата целна група претставува тоа што не сретнале квалитетни економските речници кои би понудиле подобри преводни решенија за стручната терминологија. Тоа води до заклучокот дека овие испитаници се одликуваат со пасивност и ограничена креативност при преведувањето затоа што недостасува свест за важноста на истражувањето стручна лексика, но и за дообјаснување

на термините со свои зборови, наместо да претпочитаат преземање на готови преводни решенија. Тоа беше поткрепено и со видливата пасивност во изнаоѓањето македонски еквиваленти на некои основни економски термини. Така, на пример, најголема тешкотија за втората и третата целна група е изнаоѓањето македонски збор за некои од понудените термини односно за *колатерал*, *грант*, *плафон*, *профитабилен* и *затезна камата*. Овие примери покажуваат дека пасивноста е видлива и кај зборообразувањето кое не го искористиле како можност (иако во оваа област е ограничено за разлика од други функционални стилови) туку само преземањето странски термини, на пример *вносен* наместо *профитабилен*, *платежно способен* наместо *солвентен* и други. Во прилог на претходното оди е шестото прашање (Подвлечете ги оние термини што сметате дека се интернационализми) со кое се потврди дека повеќето преведувачи, па дури и дел од професионалните стручни преведувачи не се запознаени дека голем број од економските термини имаат странско потекло, како на пример *фирма*, *подружница*, *курс*, *директор* и слично.

Последното односно седмото прашање од прашалникот (Која од двете верзии на извадокот од економски текст сметате дека е подобро преведена од англиски на македонски јазик?) е показател за преведувачките техники кои испитаниците сметаат дека се соодветни кај овој вид стручни преводи. Најголем дел од преведувачите ја преферирале втората верзија на преводот како подобра затоа што навеле дека е преведувано послободно со што целниот текст звучи поприродно и поразбирливо на македонски јазик за разлика од првата верзија во која е буквално преведувано, а на места е задржан и истиот збороред. Друг аргумент е дека втората верзија изобилува со домашни еквиваленти кои се појасни (на пример, *финансиски средства* наместо *фондови*) и дека термините можат и да се дообјаснуваат преку описен превод или парафраза што повторно придонесува за поголема разбирливост (*прилив и одлив на пари* наместо *парични текови*). Исто така испитаниците навеле и дека странските називи и скратеници е посоодветно да се пренесуваат со кирилско писмо, наместо да се оставаат во оригинал (*Тојота* наместо *Toyota*).

Мал број од третата целна група составена од студенти навеле дека за подобра ја сметаат првата верзија на преводот бидејќи странската лексика е посоодветна заради

автентичност на економските термини, како и буквалното преведување затоа што се задржува оригиналниот начин на кој е напишан текстот. Тоа укажува дека изборот на преведувачки техники зависи од искуството на стручните преведувачи и нивното сфаќање за целта на стручниот превод што го создаваат, но и дека треба да се зголеми света на преведувачите за примена на соодветни техники кои во голема мера придонесуваат за поголем квалитет при преведувањето стручни текстови од ваков вид. Во таа насока свој придонес би можеле да дадат и истражувањата од ваков вид засновани врз квалитативна анализа на корпус од стручни текстови како што е и овој труд.

- **Препораки**

Стручното преведување е недоволно истражувано во Република Македонија за разлика од литературното преведување. Основен инструмент кој го имаат на располагање преведувачите се стручните речници од кои повеќето стручни речници кои се достапни за преведувачите од англиски на македонскиот јазик одразуваат одреден временски период во кој биле изработени. Со оглед на големите општествени, економски и политички промени во земјава кои неизбежно се одразуваат и врз јазикот, се јавува потреба од современи стручни речници кои би ја опфатиле современата лексика, како што се неологизмите и жаргонизмите, а особено оние во економско-финансиската област која сочинува голем дел од преводите на македонскиот пазар во денешно време. Неологизмите треба да го збогатат речничкиот фонд во многу стручни области со новонавлезени и новосоздадени зборови во македонскиот јазик.

Како што беше претходно истакнато преку сознанијата до кои дојдовме во анкетното истражување, недостасуваат квалитетни економски речници кои освен основната економска терминологија би вклучиле и најсовремена термилошка лексика која се користи во деловниот свет и е неопходна во меѓународната комуникација, но и професионални фразеологизми. Во таа насока особено се потребни толковни речници со стручна терминологија што би придонеле за подобро разбирање на нејасните термини од страна на преведувачите кои не се економски стручњаци, а кои треба на најдобар можен начин да ги пренесат нивните идеи и сознанија за широка читателска публика.

До сега кај нас е истражуван жаргонот на младите, но недостасуваат истражувања на стручниот жаргон на различните професии. Особено голема примена би нашле речниците со жаргонот на економската професија, а исто така недостасуваат и речници со професионални фразеолошки изрази во економската област. Може да се заклучи дека постојат големи празнини во утврдувањето стандардизирана професионална лексика во економско-финансиската област која во голем размер директно се презема од англискиот јазик. Тоа се поврзува и со промените од осамостојувањето на Република Македонија кои наложуваат потреба од промени во лексичкиот состав. Оттука произлегува и потребата од сеопфатни истражувања во професионалната лексика и новата лексика која во огромна мера навлегува во македонскиот јазик.

Со трудот се прави обид за прикажување на состојбата со македонската лексика во економско-финансиската област и стручните преводи во оваа професионална дејност. Се надеваме дека истражување од ваков вид ќе претставува основа за натамошни истражувања во областа на стручното преведување, како и дека ќе поттикне интерес за преведувачката наука воопшто која претставува посебна дисциплина што сè уште се развива и допрва ќе се усовршува во Република Македонија. Во прилог на тоа се надоврзува и ставот што со оглед на динамичниот развој на случувањата во сите сегменти од македонското општество, во иднина особено може да се очекува потреба од квалитетни стручни преведувачи.

ПРИЛОГ 1 – ПЕТЈАЗИЧЕН ПОИМНИК

англиски	француски	германски	италијански	македонски
to accomplish	réaliser	erreichen	realizzare	реализира, остварува (гл.)
accomplishment	réalisation	der Erfolg	risultato, realizzazione	резултат, достигнување (им.)
account	compte	das Konto	conto	сметка, конто (им.)
acquisition	acquisition	die Übernahme	acquisizione	аквизиција, преземање (им.)
activity	activité	die Tätigkeit	attività	активност, дејност (им.)
actuary	actuaire	der Aktuar	attuairo	актуар (им.)
to advertise	annoncer, faire la publicité de	Werbung machen	pubblicizzare	рекламира (гл.)
advertisement	publicité, pub	die Werbung, die Anzeige	pubblicità	оглас, реклама (им.)
advertising	publicité	die Werbung	pubblicità	адвертајзинг, огласување (им.)
agency	agence	die Agentur	agenzia	агенција

				(им.)
agent	agent	der Agent	agente	агент (им.)
agriculture	agriculture	die Landwirtschaft	agricoltura	земјоделство (им.)
aim	objectif	das Ziel	objectif	цел (им.)
to allocate	allouer	zuteilen	stanziare	алоцира, распределува (гл.)
allocation	allocation	die Allokation, die Zuteilung	stanziamento	алокација, распределба (им.)
amortisation, depreciation	amortissement	die Amortisation	ammortamento	амортизација (им.)
analysis	analyse	die Analyse	analisi	анализа (им.)
applicant	candidat	der Bewerber	richiedente–	апликант, барател (им.)
application	candidature	die Bewerbung	domanda	апликација, барање (им.)
to appraise	évaluer	bewerten	stimare	евалуира, проценува (гл.)
arrangement	accord	die Vorbereitung	disposizione	договор, аранжман (им.)

to assemble	monter	montieren	assemblare	монтира, составува (гл.)
assembly	montage	die Montage	assemblaggio	монтажа (им.)
assets	actif	die Aktiva	attivo	актива (им.)
to assign	assigner	übertragen	assegnare	доделува (гл.)
at sight	a vista	a vista	a vista	ависта (прид.), по видување (прил.)
auction	vente aux enchères	die Auktion	asta	аукција (им.)
audit	audit	das Audit, die Abschlussprüfu ng	revisione dei conti	(финансиска) ревизија (им.)
to audit	auditer	auditieren	verificare	ревидира (гл.)
auditor	vérificateur	der Auditor, der Abschlussprüfer	revisore dei conti	ревизор (им.)
balance	balance, bilan	die Balance	bilancia	биланс (им.)
balance sheet	bilan	die Bilanz	bilancio patrimoniale saldo	биланс на состојба (колок.)
bank	banque	die Bank	banca	банка (им.)

bank guarantee	garantie bancaire	die Banksgarantie	garanzia bancaria	банкарска гаранција (колок.)
banking	bancaire	banks-	bancario	банкарски (прид.)
banknote	billet de banque	die Banknote	banconota	банкнота (им.)
bankrupt	en faillite	bankrott	fallito	банкротиран, во стечај (прил.)
bankruptcy	banqueroute	der Bankrott	bancarotta	банкрот, стечај (им.)
barrier to entry	barrière à l'entrée	die Marktzutrittsschranken	barriera all'ingresso (nel mercato)	барьера за влез (колок.)
benefit	avantage	der Vorzug	beneficio	бенефиција, придобивка (им.)
to benefit	bénéficier + de	Nutzen ziehen aus	trarre vantaggio [da]	остварува бенефиции, придобивки (колок.)
bid	offre d'achat	das Angebot	offerta	понуда (им.)
to bid	offrir	bieten	offrire	наддава (гл.)
bidder	initiateur de l'offre	der Bieter	offerente	понудувач (им.)

bidding	offre	Angebot bieten	invito	наддавање (им.)
billboard, hoarding BrE	panneau d'affichage	die Plakatwand	pannello per le affissioni	билборд, пано (им.)
blue-chip shares	actions de père de famille	die Blue Chip Aktien	azioni blue chip	акции на најликвидни компанији (колок.)
board	conseil	der Vorstand	consiglio d'amministrazione	одбор, конзилиум (им.)
bonus	prime, bonus	der Bonus, die Prämie	gratifica	бонус (им.)
booking, reservation	réservation	die Buchung	prenotazione	резервација (им.)
brainstorming	séance de créativité, brainstorming	das Brainstorming	brainstorming, "tempesta di cervelli"	брејнсторминг (им.), потрага по идеји (колок.)
brand	marque	die Marke	marchio	бренд, марка (им.)
broker	courtier	der Makler	fare da mediatore	брокер (им.)
brokerage	courtage	die Maklerfirma	società di intermediazione	брокерска фирма (колок.)
budget	budget	das Budget	budget, bilancio preventivo	буџет (им.)
to budget	budgetiser	budgetieren	preventivare	буџетира

				(гл.)
budgetary	budgétaire	haushaltsmäßig	del bilancio	буџетски (прид.)
business	société	das Unternehmen	azienda	бизнис (им.)
business start-up	entreprise en démarrage, start-up	junges Unternehmen, Geschäftsneugründung	azienda start-up	започнување бизнис (колок.)
business angel	investisseur providentiel, business angel	der Business Angel, individueller Investor	"business angel", angelo dell'azienda	бизнис ангел (колок.)
business plan	plan d'affaires, business plan	der Geschäftsplan	business plan, piano d'impresa	бизнис план (колок.)
business practices	pratiques commerciales	die Geschäftspraktiken	pratiche aziendali	бизнис практика (колок.)
cadastre	cadastre	der Kataster	catasto	катастар (им.)
capacity	capacité	die Kapazität	capacità	капацитет (им.)
capital	capital	das Kapital	capitale	капитал (им.)
to capitalise	capitaliser	kapitalisieren	capitalizzare, finanziare	капитализира (гл.)
capitalism	capitalisme	der Kapitalismus	capitalismo	капитализам (им.)
capitalist	capitaliste	der Kapitalist	capitalista	капиталист (им.)

career	carrière	Berufliche Laufbahn	carriera	кариера (им.)
cartel	cartel	das Kartell	cartello	картел (им.)
central bank	banque centrale	Zentralbank	banca centrale (ние се уште во македонија имаме народна банка)	централна банка (колок.)
certificate	certincat	das Zertifikat	certificato	сертификат (им.)
chance	opportunité	die Chance	opportunità	МОЖНОСТ, шанса (им.)
chart, graph	diagramme	das Diagramm	diagramma, grafico	дијаграм (им.)
check, cheque	chèque	der Scheck	asegno	чек (им.)
clearing bank	banque de compensation	die Verrechnungsbank	banca di clearing	клириншка банка (колок.)
coin	monnaie	die Munze	moneta	монета (им.)
to collaborate	collaborer	zusammenarbeiten	collaborare	соработува (гл.)
collateral	garantie	die Sicherheit	garanzia collaterale	колатерал, залог (им.)
colleague	collègue	der Kollege	collega	колега (им.)

commercial	spot publicitaire	die Werbung, die Reklame	spot, annuncio pubblicitario	реклама (им.)
commercial bank	banque commerciale	die Kommerzbank	banca commerciale	комерцијална банка (колок.)
commission	commission	die Kommission, die Provision	commissione	провизија (им.)
company	société, entreprise	die Unternehmen, die Gesellschaft	azienda, società compagnia	компанија (им.)
to compensate	rémunérer	entschädigen	compensare	компензира, надоместува (гл.)
compensation	remuneration	das Arbeitsentgelt	compensazione	компензација (им.)
to compete	concourir, concurrer	konkurrieren	competere, essere in concorrenza	конкурира (гл.)
competition	concurrence	die Konkurrenz	competizione, concorrenza	конкуренција (им.)
competitive	compétitif	wettbewerbsfähig	concorrenziale, competitivo/a	конкурентен (прид.)
competitive advantage	avantage concurrentiel	der Wettbewerbsvorteil	vantaggio competitivo	конкурентска предност (колок.)
competitor	concurrent	der Konkurrent	concorrente, competitor	конкурент (им.)
complaint	réclamation	die Reklamation	reclamo	рекламација (им.)
concern	exploitation	die Körperschaft	gruppo	концерн, групација

				(им.)
conglomerate	conglomérat	der Mischkonzern	conglomerato	конгломерат (им.)
consortium	consortium	das Konsortium	consorzio	конзорциум (им.)
consultant	conseiller	der Berater	consulente	консултант (им.)
to consume	consommer	verbrauchen	consumare	консумира (гл.)
consumer	consommateur	der Verbraucher	consumatore	консумент, потрошувач (им.)
contract	contrat	der Vertrag	contratto	договор (им.)
contractor	prestataire, fournisseur	der Auftragnehmer	appaltatore	изведувач (им.)
to co-ordinate	coordonner	koordinieren	coordinare	координира (гл.)
co-ordinator	coordinateur	der Koordinator	coordinatore	координатор (им.)
copycat	copieur	der Markenpirat, der Plagiator	falsificatore	фалсификатор, плагијатор (им.)
core business	coeur de métier	das Kerngeschäft	attività propria dell'impresa	основна дејност (колок.)
corporate bank	banque d'affaires	die Geschäftsbank	banca d'affari	корпоративна банка (колок.)

corporate culture	culture d'entreprise	die Unternehmenskultur	cultura aziendale	корпоративна култура (колок.)
corporation	compagnie	juristische Person	società di capitali, corporation	корпорација (им.)
cost	coût	die Kost	costo	трошок (им.)
cost	prix	der Preis	prezzo	цена (им.)
to cost	établir le coût, coûter	kosten	costare	чини, кошта (гл.)
to create	créer	schaffen	creare	создава, креира (гл.)
creative director	directeur de la création	der Kreativdirektor	direttore creativo	креативен директор (колок.)
credit	crédit	der Kredit	credito	кредит (им.)
creditor	créiteur	der Kreditor	creditore	кредитор (им.)
crossed	barré	gekreuzter	sbarrato, barrato	бариран (чек) (прид.)
currency	devise	die Währung	valuta	валута (им.)
current account	compte courant	das Guthabenkonto	conto corrente	тековна сметка (колок.)
curriculum	curriculum vitae	das Lebenslauf	curriculum vitae	кратка

vitae				биографија (колок.)
customer, client	client	der Klient, der Kunde	cliente	клиент (им.)
damages	dommages- intérêts	der Schadenersatz	danni	оштета (им.)
deadline	date limite	der Termin	scadenza	краен рок (колок.)
deal	transaction, accord	das Geschäft	affare	зделка, договор (им.)
dealer	marchand	der Händler	concessionario	дилер (им.)
debt	dette	die Schuld	debito	долг (им.)
debt relief	allègement de la dette	der Schuldenerlass	ammortamento del debito	амортизација на долг (колок.)
debtor	débiteur	der Debitor, der Kreditnehmer	debitore	должник (им.)
deficit	déficit	das Defizit	deficit	дефицит (им.)
deflation	déflation	die Deflation	deflazione	дефлација (им.)
to defraud	escroquer	betrügen	frodare	измамува (гл.)
demand	demande	die Nachfrage	domanda	побарувачка (им.)
desk	bureau	der Schreibtisch	tavolo	биро

				(им.)
devaluation	dévaluation	die Devaluation	svalutazione	девалвација (им.)
to differentiate	différencier	differenzieren	differenziare	диференцира (гл.)
discount	remise	der Rabatt	sconto	дисконт, попуст, рабат (им.)
distribution	distribution	der Vertrieb	distribuzione	дистрибуција (им.)
dividend	dividende	die Dividende	dividendo	дивиденда (им.)
e-business	affaires électroniques	eBusiness	e-business	е-бизнис (колок.)
e-commerce	commerce électronique	eCommerce	e-commerce, commercioelettronico	е-трговија (колок.)
economies of scale	économies d'échelle	der Größeneffekt	economie di scala	економија од обем (колок.)
economy	économie	die Wirtschaft	economia	економија (им.)
efficiency	efficience	die Effizienz	efficienza	ефикасност (им.)
employee	employé	der Arbeitnehmer	dipendente	работник (им.)
employer	employeur	der Arbeitgeber	datore di lavoro	работодавец (им.)
end user	utilisateur final	der Endbenutzer	utente finale	краен

				корисник (колок.)
energy	énergie	die Energie	energia	енергетика (им.)
entrepreneur	entrepreneur	der Unternehmer	imprenditore	претприемач (им.)
entrepreneurs hip	entreprenariat	das Unternehmertum	imprenditorialità	претприемништ во (им.)
equity	capitaux propres	das Eigenkapital	capitale netto	акционерски капитал (колок.)
evaluation	évaluation	die Evaluation	valutazione	евалуација (им.)
exchange	échanger	der Austausch	scambio	размена (им.)
exchange rate	taux de change	der Devisenkurs, der Wechselkurs	tasso do cambio	девизен курс (колок.)
expenditure	frais	die Aufwendungen	uscite	расходи (им.)
expense	dépense	die Kosten	spese	трошоци (им.)
facilitator	facilitateur, animateur de groupe	der Vermittler	facilitatore, moderatore	посредник (им.)
factory	usine	die Fabrik	azienda	фабрика (им.)
fair trade	commerce equitable	Fair Trade	commercio equo e solidale	слободна трговија (колок.)

fake	contrefaçon	die Fälschung	falso	фалсификат, фалш (им.)
to falsify	contrefaire	fälschen	falsificare	фалсификува (гл.)
feature	caractéristique, fonction	das Merkmal	caratteristica	карактеристика (им.)
fee	frais, honoraires	die Gebühr	onorario	хонорар (им.)
feedback	réaction, retour d'information	das Feedback	feedback, riscontro	фидбек (им.), повратна реакција (колок.)
file	dossier	die Akte	file	досие, акт (им.)
file	fichier	die Datei	file, archivio	податоци, архив (им.)
to file	classer	filing	archiviare	архивира (гл.)
finance	financement	die Finanzierung	finanziamento	финансии (им.)
to finance	financer	finanzieren	finanziare	финансира (гл.)
financial statement	état financier	der Abschluss	conto finanziario	завршна сметка (колок.)
finished goods	produits finis	die Fertigwaren	prodottifiniti	ГОТОВИ ПРОИЗВОДИ

				(колок.)
firm	firme	die Firma	azienda	фирма (им.)
fiscal	fiscal	fiskal	fiscale	фискален (прид.)
fixed cost	frais fixes	fixe Kosten	costofisso	фиксни трошоци (колок.)
flyer	prospectus	der Handzettel	volantino pubblicitario	флаер, проспект (им.)
form	formulaire	das Formular	modulo	формулар (им.)
fraud	fraude	der Betrug	frode	измама (им.)
free of charge	gratuit	gratis, kostenlos	gratuito	гратис (прил.)
freelance	freelance	freier Mitarbeiter	freelance, autonomo/a	фриленс (прид.)
freelancer	travailleur freelance	der Freiberufler	professionista freelance	фриленсер (им.)
freight	fret	die Fracht	trasporto	товар (им.)
funding	financement	die Finanzierung	finanziamento	финансирање (им.)
funds	fonds	die Finanzmittel	fondi	фонд, (финансиски) средства (им.)

goods	marchandises	die Waren	merci	стока (им.)
grant	subvention	staatlicher Zuschuss	sussidio	грант, еднократна помош; субвенција (им.)
gross	faire un profit brut	brutto	avere un introito lordo [di]	брuto (прид.)
guarantee	garantie	die Garantie	garanzia	гаранција (им.)
haulage	roulage	die Spedition	trasporto	шпедиција, транспорт (им.)
headquarters	siège social	die Zentrale	Sedicentrali	централа, седиште (им.)
to hire, recruit	embaucher, recruiter	einstellen, rekrutieren	assumere, ingaggiare	ангажира, регрутира (гл.)
holding company	holding	die Holding- Gesellschaft	società finanziaria di controllo, holding	холдинг компанија (колок.)
human resources (HR)	ressources humaines (RH)	die Personalabteilung	Risorse Umane (RU)	човечки ресурси (колок.)
income	revenu	das Einkommen	reddito	доход, приход (им.)
industrial	industriel	industriell	industriale	индустриски

				(прид.)
industry	industrie	die Industrie	industria	индустрија (им.)
inflation	inflation	die Inflation	inflazione	инфлација (им.)
innovation	innovation	die Innovation	innovazione	иновација (им.)
insolvent	insolvable	insolvent	insolvente	несолвентен (прид.)
insurance	assurance	die Versicherung	assicurazione	осигурување (им.)
insurance policy	police d'assurance	die Versicherungspolice	polizza di assicurazione	осигурителна полиса (колок.)
insure + against	assurer + contre	versichern + gegen	assicurare	осигурува + од (гл.) + (пред.)
intellectual property	propriété intellectuelle	geistiges Eigentum	proprietà intellettuale	интелектуална сопственост (колок.)
interest	intérêt	die Zinsen	interesse	камата, интерес (им.)
interview	entretien de recrutement	das Bewerbungsgespräch	colloquio	интервју (им.)
invention	invention	die Erfindung	innovazione	иновација (им.)
inventory	inventaire	das Inventar	inventario	инвентар (им.)

to invest	investir, + dans	investieren	investire	инвестира (гл.)
investment	investissement, + dans	die Investition	investimento	инвестиција (им.)
investment bank	banque d'investissement	die Investmentbank	banca d'investimento	инвестициска банка (колок.)
investor	investisseur	der Investor	investitore	инвеститор (им.)
invoice	facture	die Rechnung	fattura	фактура (им.)
issue	émission	die Emission	emissione	емисија, издавање (им.)
to issue	émettre	emittieren	emettere	емитира, издава (гл.)
itinerary	itinéraire	das Programm	itinerario	програма (им.)
job	travail	die Arbeit	lavoro	работа (им.)
joint venture	coentreprise, joint venture	das Joint Venture	joint venture, impresa di partecipazione	заеднички потфат, заедничко вложување (колок.)
to launch	lancer	einführen	lancio	лансира, започнува (гл.)

leader	chef	der Leiter	leader	шеф, раководител (им.)
letter of credit	accréditif	das Akkreditiv	credito documentario	акредитив (им.)
liabilities	passif	die Passiva	passivo	пасива (им.)
license	licence	die Lizenz	licenza	лиценца (им.)
loan	prêt	das Darlehen	prestito	заем (им.)
logo	logo	das Logo	logo	ЛОГО (им.)
loss	perte	der Verlust	perdita	загуба (им.)
lucrative	lucratif	lukrativ	lucrativo	вносен (прид.)
manager	chef	der Manager	manager	менаџер (им.)
to manufacture	fabriquer	das Herstellen	produrre	произведува (гл.)
manufacturing	fabrication	die Produktion	produzione	производство (им.)
market	marché	der Markt	commercializzare	пазар (им.)
market share	part demarché	der Marktanteil	quota di mercato	пазарен удел (колок.)
marketing	marketing, mercatique	das Marketing	marketing	маркетинг (им.)

marketing mix	marketing mix	das Marketing-Mix	marketing mix	маркетинг микс (колок.)
mass consumption	consommation de masse	der Massenkonsum	consumo di massa	масовно консумирање, масовна потрошувачка (колок.)
merchandising	marchandisage	das Merchandising	merchandising, attività promozionali	мерчендајзинг, тргување (им.)
merchant bank	banque d'affaires	die Handelsbank	banca mercantile	трговска банка (колок.)
to merge	fusionner	fusionieren	fondere, incorporare	фузионира, спојува (гл.)
merger	fusion	die Fusion	fusione	мерџер, фузионирање, спојување (им.)
monetary policy	politique monétaire	die Geldpolitik	politica monetaria	монетарна политика (колок.)
money	monnaie	das Geld	denaro	пари (им.)
to monopolise	monopoliser	monopolisieren	monopolizzare	монополизира (гл.)
monopoly	monopole	das Monopol	monopolio	монопол (им.)

motivation	motivation	die Motivation	motivazione	мотивација (им.)
multinational	multinational	multinational	multinazionale	мултинационал ен (прид.)
offer	offre	das Angebot	invito alla gara	понуда (им.)
office	bureau	das Büro	ufficio	канцеларија, биро (им.)
offshore	extraterritorial	Offshore	off-shore	прекуморски (прид.)
organisation	organisation	die Organisation	organizzazione	организација (им.)
to outsource	externaliser	extern beschaffen	outsourcing, ricorrere a risorse esterne, esternalizzare	ангажира надворешни соработници (гл.)
outsourcing	externalisation	externe Beschaffung	outsourcing	аутсорсинг (им.), ангажирање надворешни соработници (колок.)
package	paquet	das Paket	pacchetto	пакет (им.)
packaging	emballage	die Verpackung	imballaggio	амбалажа, пакување (им.)
parent	société mere	die	societàmadre	матична

company		Muttergesellschaft		компанија (колок.)
patent	brevet	das Patent	brevetto	патент (им.)
to pay	payer	bezahlen	pagare	плаќа (гл.)
payback period	délai de récupération	der Amortisationszeitra um	fase di restituzione	период на амортизација (колок.)
payment	paiement	die Zahlung	pagamento	плаќање (им.)
payroll	registre du personnel	die Gehaltsliste	personale	платен список (колок.)
pension	retraite	die Rente	pensione	пензија, рента (им.)
per year, annual	par an, annuel	pro Jahr	annuale	годишно (прил.)
piracy	piraterie	Erstellen von Raubkopien	pirateria	пиратерија (им.)
placement	placement	die Platzierung	inserimento	пласман (им.)
portfolio	portefeuille	das Portfolio	portafoglio	портфолио (им.)
premium	prime	die Prämie	premio	премија (им.)
presentation	présentation	die Präsentation	presentazione	презентација (им.)
price fixing	fixation des prix	die Preisfestlegung	definizione dei prezzi	фиксирање цени

				(колок.)
to produce	produire	herstellen	produrre	произведува (гл.)
product	produit	das Produkt	prodotto	производ (им.)
productive	productif	produktiv	produttivo	продуктивен (прид.)
productivity	productivité	die Produktivität	produttività	продуктивнос т (им.)
profit	profit	der Gewinn	profitto	профит, добивка (им.)
to profit	profiter	Gewinn erzielen	trarre profitto	профитира, остварува добивка (гл.)
profit and loss account	compte de profits et pertes	die Gewinn- und Verlustrechnung	conto profitti e perdite	биланс на успех (колок.)
profit margin	marge bénéficiaire	die Gewinnspanne	margin di profitto	профитна маржа (колок.)
profitability	rentabilité	die Rentabilität	redditività	профитабилнос т, рентабилност (им.)
profitable	rentable	lukrativ, profitabel	proficuo	профитабилен, вносен (прид.)

proforma invoice	facture pro forma	die Pro-forma-Rechnung	fattura proforma	проформа фактура (колок.)
project	projet	das Projekt	progetto	проект (им.)
to promote	promouvoir, faire la promotion de	bewerben	promuovere	промовира (гл.)
promotion	promotion	die Beförderung	promozione	промоција (им.)
property	immobilier	der Vermögenswert	proprietà	имот (им.)
protectionism	protectionnisme	der Protektionismus	protezionismo	протекционизам (им.)
public limited or listed company, joint stock company (JSC)	société anonyme	die Aktiengesellschaft (AG)	società per azioni quotate in borsa	акционерско друштво (АД) (скрат.)
quality	qualité	die Qualität	qualità	квалитет (им.)
quota	quota	die Quote	quota	квота (им.)
range	gamme	die Angebotspalette	gamma	гама (им.)
raw materials	matières premières	die Rohstoffe	materie prime	суровини (им.)
real estate	immobilier	die Immobilien	proprietàimmobiliar	недвижен

			e	ИМОТ (КОЛОК.)
to refund	remboursement	die Rückerstattung	rimborso	рефундација (им.)
refund	rembourser	rückerstatten	rimborsare	рефундира (гл.)
regulator	autorité de réglementation	die Regulierungsbehörd e	ente regolatore	регулатор (им.)
to repair	réparer	reparieren	riparare	репарира, поправа (гл.)
research	recherche	die Forschung	ricerca	истражување (им.)
reserve	réserve	die Reserve	riserva	резерва (им.)
resources	ressources	die Ressourcen	risorse	ресурси (им.)
retail outlet	point de vente	das Ladengeschäft	outlet	аутлет, продажно место (им.)
retailer	détaillant	der Einzelhändler	dettagliante	малопродажник (им.)
return on investment ROI	rendement du capital investi, RCI	die Kapitalrendite	return on investment abbr. ROI, ritorno sull'investimento	поврат на инвестиции (колок.)
revenue	revenue, recettes	die Einnahmen	reddito, entrate	приходи (им.)

risk	risque	das Risiko	rischio	ризик (им.)
salary	salaire	der Gehalt	salario, stipendio	плата (им.)
sales	ventes	der Umsatz	vendite	промет (им.)
sales representative	représentant de commerce	der Handelsvertreter	rappresentante commerciale	застапник за продажба (колок.)
saving	économie	die Einsparung	risparmio	штедење (им.)
sector	secteur	die Branche	settore	сектор, бранша (им.)
securities	titres	das Wertpapier	titoli	хартии од вредност (колок.)
seminar	séminaire	das Seminar	seminario sulle tecniche motivazionali	семинар (им.)
service provider	prestataire de services	der Service-Anbieter	fornitore di servizi, provider	провајдер, давател на услуги (им.)
share	action	der Anteil	azione	удел (им.)
share, stock	action	die Aktie	azione	акција (им.)
shareholding	participation	der Aktienbestand	partecipazioneazion	акционерство

			aria	(им.)
ship	expédier	versenden	spedire	испорачува, доставува (гл.)
shipment	chargement	die Sendung	spedizione	испорака (им.)
specialist	spécialiste	der Experte	specialista	експерт (им.)
specifications	caractéristiques techniques	die Spezifikationen	specifiche	спецификација (им.)
to speculate	spéculer	spekulieren	speculare	шпекулира (гл.)
speculative	spéculatif	spekulativ	speculativo	шпекулативен (прид.)
sponsor	sponsor, parrain	der Sponsor	sponsor	спонзор (им.)
to sponsor	sponsoriser, parrainer	sponsern	sponsorizzare	спонзорира (гл.)
staff	cadres, personnel	das Personal	quadri	кадар (им.)
staff	personnel	das Personal	staff	персонал (им.)
stage	étape	die Phase	fase	етапа, фаза (им.)
statement of financial position	bilan	die Bilanz	stato patrimoniale	биланс на состојба (колок.)
stationery	papeterie	der Bürobedarf	cancelleria	канцелариски материјал

				(колок.)
stock exchange	bourse	die Börse	borsa valori	берза (им.)
stock, stocks	stock, stocks	das Lager, der Bestand	stock, scorte	залиха, лагер (им.)
stockholder	actionnaire	der Aktionär	azionista	акционер (им.)
sub-contractor	sous-traitant	der Subunternehmer	subappaltatore	подизведувач (им.)
subsidiary	filiale	die Tochtergesellschaft	filiale	филијала (им.)
to subsidise	subventionner	subventionieren	sovvenzionare	субвенционир а (гл.)
subsidy	subvention	die Subvention	sovvenzione	субвенција (им.)
supervision	surveillance	die Aufsicht, die Kontrolle	supervisione	супервизија, надзор (им.)
supplier	fournisseur	der Lieferant	fornitore	лиферант, доставувач (им.)
supplies	reserves, fournitures	der Vorrat	forniture	резерви (им.)
supply	approvisionnement	die Bereitstellung, die Lieferung	fornire	достава (им.)
supply	offer	das Angebot	fornitura	понуда (им.)
taxpayer	contribuable	der Steuerzahler	contribuente	даночен обврзник

				(КОЛОК.)
team	équipe	das Team	team	екипа, тим (ИМ.)
telemarketing	télémarketing	das Telemarketing	telemarketing	телемаркетинг (ИМ.)
tender	offer	das Angebot	offerta ufficiale	тендер (ИМ.)
to go bankrupt	mettre en faillite, faillite	Bankrott (anmelden)	portare al fallimento	банкротира, оди во стечај (ГЛ.)
trade union	syndicat	die Gewerkschaft	sindacato	синдикат (ИМ.)
trademark	marque commerciale	das Warenzeichen	marchioregistrato	трговска марка (КОЛОК.)
trader	négociateur, opérateur en bourse	der Makler	operatore di borsa	берзански оператор (КОЛОК.)
trainee	employé en formation, stagiaire	der Auszubildender	tirocinante	стажант (ИМ.)
training	formation	die Schulung	formazione	обука (ИМ.)
transport	transport	der Transport	transporto	транспорт (ИМ.)
unemployment	chômage	die Arbeitslosigkeit	disoccupazione	невработеност (ИМ.)
value	valeur	das Wert	valore	вредност (ИМ.)

value for money	rapport qualité-prix	preiswert	ottimo rapporto qualità/prezzo	исплатлив (прид.)
venture capital	capital-risqueu	das Risikokapital	capitale a rischio	ризичен капитал (колок.)
warehouse	magasin	das Magazin	magazzino	магазин (им.)
workforce	main d'oeuvre	die Arbeitskräfte	forza lavoro	работна сила (колок.)
working environment	conditions de travail	die Arbeitsumgebun, das Betriebsklima	ambiente di lavoro	работна средина (колок.)

ПРИЛОГ 2 – АНКЕТНО ИСТРАЖУВАЊЕ

ПРАШАЛНИК

1. Наведете ги следниве податоци:

Година на раѓање: _____

Град на живеење: _____

Степен и вид на образование: _____

Моментална професија: _____

Мајчин јазик: _____

Кои странски јазици ги познавате: _____

Во која област имате најголемо искуство со преведување (право, економија, медицина, итн.) _____

Колку години се занимавате со преведување: _____

2. Преведете го следниов текст од англиски на македонски јазик:

„According to the management of the European Bank for Reconstruction and Development, Greece has signed an Agreement for Credit. The credit will be paid out in a period of 14 years and includes a 3-year grace period with a variable interest rate. The private banks are not afraid that the citizens will withdraw their deposits, but they even generate huge profit. However, all types of Greek companies cannot afford to invest in the economy, and they even face bankruptcy. Many mergers of enterprises have been announced, while the Greenfield investments are very low.”

---

3. Дали сметате дека при преведување на стручни текстови од економско-финансиската област е подобро да се користат интернационализми заради автентичност или треба да се изнајдат соодветни македонски еквиваленти во духот на македонскиот литературен јазик? Образложете зошто: _____

---

4. Дали сте сретнале квалитетни економски речници кои можат да ви помогнат доколку преведувате стручни економски текстови? _____

Наведете кои: _____

5. Заменете ги следниве термини (од странско потекло) со македонски еквивалент:

колатерал _____

грант _____

плафон _____

бизнисмен _____

солвентност _____

профитабилен _____

затезна камата _____

кредит _____

инвестиции _____

економија _____

6. Подвлечете ги оние термини што сметате дека се интернационализми:

фирма   чек   подружница   финансии   банка   буџет   дефлација
берза   брокер   кеш   курс   монопол   директор   дистрибутер

7. Која од двете верзии на извадокот од економски текст сметате дека е подобро преведена од англиски на македонски јазик?

“For funds to be transferred from one country to another, they have to be converted from the currency in the country of origin (say, dollars) into the currency of the country they are going to (say, euros). A change in the exchange rate determines the cash flow. When the value of the dollar depreciates, American consumers decrease their purchases of foreign products, for example from companies such as Toyota. After 1982, the economy began to expand rapidly only to contract again thereafter.”

Прва верзија:

Втора верзија:

<p>„За одредени фондови да се трансферираат од една земја во друга, тие мораат да бидат конвертирани од валутата на земјата од која потекнуваат (да речеме, долари) во валутата на земјата во која треба да се пренесат (да речеме, евра). Промената на девизниот курс ги детерминира паричните текови. Кога вредноста на доларот депрецира, американските консументи ги редуцираат набавките на странски производи, на пример од компании како што е Toyota. По</p>	<p>„Со цел одредени средства да се префрлат од една земја во друга, истите треба да се конвертираат од валутата на земјата на потекло (на пример, долари) во валутата на земјата во која се пренесуваат (на пример, евра). Промената на девизниот курс го одредува приливот и одливот на пари. Кога вредноста на доларот опаѓа, американските потрошувачи ги намалуваат набавките на странски добра од компании како, на пример, Тојота. По 1982 година започна брз раст на</p>
--	---

<i>1982 година економијата започна рапидна експанзија за потоа повторно да доживее контракција.“</i>	<i>економијата по што повторно доживеа намалување.“</i>
--	---

Образложете зошто: _____

_____

_____

_____

_____

_____

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Единици на кирилица:

Алексоска-Чкатроска, Мирјана. (2010). *Романизмите во македонскиот јазик*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје

Аризанковска, Лидија. (2009). *Продуктивноста и непродуктивноста на одделни суфикси за образување potina agentis во современиот македонски јазик*. Зборник посветен на Кирил Конески. Универзитет „Св Кирил Методиј“. Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје

Аризанковска, Лидија. (2010). *Современиот македонски јазик меѓу традицијата и современите зборообразувачки тенденции (со осврт на суфиксните именски образувања). Одроз на историјата и културата на народите врз зборообразувањето*. (Зборник). Киев: Национална академија на науките на Украина

Аризанковска, Лидија. (2013). *Развој на функционалните стилови од зборообразувачки аспект во современиот македонски јазик под медиумско влијание, Słowotwórstwo a nowe style funkcjonalne języków słowiańskich (Word-formation and the new functional styles of slavic languages)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach – Siedlce

Атанасов, Петар; Атанасова-Никулеску, Елена-Јоана; Атанасов, Габриел. (2005). *Шестојазичен речник*. Скопје: Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“

Бабамова, Екатерина. (1993). *Адаптација и асимилација на англизмите во македонскиот јазик*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже конески“ – Скопје

- Бојковска, Стојка; Минова-Ѓуркова, Лилјана; Пандев, Димитар; Цветковски, Живко. (2008). *Општа граматика на македонскиот јазик*. Скопје: Просветно Дело
- Бояджијев, Тодор. (2002). *Българска лексикологија*. Софија: Аноубис
- Велјановска, Катерина. (2006). *Фразеолошките изрази во македонскиот јазик: со осврт на соматската фразеологија*. Куманово: Македонска ризница
- Драгићевић, Рајна. (2007). *Лексикологија српског језика*. Београд: Едит Принт
- Јанева, Марија. (1988). *Интернационализмите во англискиот и македонскиот јазик – контрастивна анализа*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје
- Конески, Блаже. (1952). *Граматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Детска радост
- Конески, Кирил. (1999). *Правописен речник на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Просветно дело
- Крстески, Јордан. (1998). *Економски лексикон*. Скопје: Просветно дело
- Минова-Ѓуркова, Лилјана. (2000). *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Магор
- Минова-Ѓуркова, Лилјана. (2003). *Стилистика*. Скопје: Магор
- Мишкин, Фредерик С. (2010). *Економија на пари, банкарство и финансиски пазари*. Осмо издание. Превод: Магор. Скопје
- Мургоски, Зозе. (2009). *Лексикон на странски зборови*. Скопје: Св. Климент Охридски

Мургоски-Зафировски, Зозе. (2003). *Голем англиско македонски речник*. Скопје: Св. Климент Охридски

Наумоски, Петар. (2005). *Заштита на конкуренцијата (Практикум со коментар на Законот за заштита на конкуренцијата и со прилог на подзаконски акти)*. Скопје: Влабор

Паноска, Ружа. (1994). *Современ македонски јазик*. Скопје: Климент Охридски

Ромер, Дејвид. (2009). *Напредна макроекономија*. Превод: Магор. Скопје

Рос, Стивен А.; Вестерфилд, Рандолф Ф.; Џаф, Џефри Ф. (2010). *Корпоративни финансии*. Осмо издание. Превод: Магор, Скопје

Саздовска, Милена. (2010). *Политика на конкуренција на Европската Унија и усогласеноста на македонското законодавство со *acquis communautaire* во областа на конкуренцијата*. (Магистерска теза во ракопис). Скопје: Економски факултет

Хил, Чарлс В. Л. (2010). *Меѓународен бизнис: Натпреварување на глобалниот пазар*. Шесто издание. Превод: Магор. Скопје

Харнгрен, Чарлс Т.; Сандем, Гери Л.; Елиот, Џон А.; Филбрик, Дона Р. (2010). *Вовед во финансиско сметководство*. Деветто издание. Превод: Магор. Скопје

Единици на латиница:

Akmajian, A.; Demers, R.; Farmer, A.; Harnish, R. (2001). *Linguistics: An Introduction to Language and Communication*. (Fifth Edition). USA: MIT Press

- Baker, Mona. (1992). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London and New York: Routledge
- Baker, Mona. (2001). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York: Routledge
- Bassnett, Susan. (2002). *Translation Studies*. (Third Edition). London and New York: Routledge
- Bhatia, V. K. (1997). *Power and Politics of Genre*. *World Englishes*, 16, 3
- Bhatia, V. K. (2004). *Worlds of Written Discourse: A Genre-Based View*. London: Continuum
- Borg, Erik. (2003). "Key Concepts in ELT: Discourse Community." *ELT Journal* Volume 57/4. Oxford University Press
- Bugarski, Ranko. (2003). *Žargon: Lingvistička Studija*. Beograd: Čigoja Štampa
- Cambridge Advanced Learner's Dictionary*. (2008). Third Edition. Cambridge: Cambridge University Press
- Campbell, Lyle. (2004). *Historical Linguistics: An Introduction*. (Second Edition). Edinburgh: Edinburgh University Press
- Catford, John C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation: an Essay on Applied Linguistics*. London: Oxford University Press
- Cheng, Winnie; Kong, C. C. Kenneth. (2009). *Professional Communication: Collaboration Between Academics and Practitioners*. Hong Kong: Hong Kong University Press

- Cohen, Edward. (1992). *Athenian Economy and Society: A Banking Perspective*. Princeton: Princeton University Press
- Coulthard, Malcolm. (1994). *Advances in Written Text Analysis*. London and New York: Routledge
- Díaz, Martínez; Eva. (2008). "An Approach to the Lingua Franca of the Mediterranean". *Quaderns de la Mediterrània*, Institut Europeu de la Mediterrània
- Dobrzynska, Teresa. (1995). "Translating Metaphor: Problems of Meaning". *Journal of Pragmatics*, Vol. 24
- Dudenhefer, P. (2007). *A Guide to Writing in Economics*. (Second Edition). Duke University
- Fasold, W. Ralph, Connor-Linton, Jeff. (2006). *An Introduction to Language and Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press
- Field, Fredric W. (2002). *Linguistic Borrowing in Bilingual Contexts*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Gea-Valor, Maria-Lluisa; García-Izquierdo, Isabel; Esteve, Maria-José. (2010). *Linguistic and Translation Studies in Scientific Communication*. Bern: Peter Lang AG
- Guimarães, Helena; Mota, Eduardo. (2006). "The Role of Comparative Stylistics in Translators' Training". *Proceedings of the 4th International Contrastive Linguistics Conference* Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela
- Henderson, Willie; Dudley-Evans, Tony; Backhouse, Roger. (1993). *Economics and Language*. London and New York: Routledge

- Heynen, Bastian. (2008). *Recent Trends in English Word-Formation*. Germany: GRIN Verlag
- Hill, Charles W. L. (2010). *International Business: Competing in the Global Marketplace*. McGraw-Hill/Irwin
- Hock, Hans Henrich; Joseph D. Brian. (2009). *Language History. Language Change, and Language Relationship: An Introduction to Historical and Comparative Linguistics*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG
- Hoggson, Noble Foster. (2007). *Banking Through the Ages: From the Romans to the Medicis – From the Dutch to the Rothschilds*. New York: Cosimo Inc.
- Horngren, Charles T.; Sundem, Gary L.; Elliott, John A.; Philbrick, Donna. (2010). *Introduction to Financial Accounting*. New York, London: Prentice Hall International
- Jensen, Astrid. (2005). "Coping with Metaphor: A Cognitive Approach to Translating Metaphor". *Journal of Linguistics*, No. 35
- Jordan, R. R. (2006). *English for Academic Purposes: A Guide and Resource Book for Teachers*. Cambridge, UK: Cambridge University Press
- Leonardi, Vanessa. (2007). *Gender and Ideology in Translation: Do Women and Men Translate Differently?*. Bern: Peter Lang AG
- Matyszak, Philip. (2007). *Ancient Rome on Five Denarii a Day*. New York: Thames & Hudson
- McCloskey, N. Deirdre. (1998). *The Rhetoric of Economics*. Wisconsin: The University of Wisconsin Press

- McMahon, M. S. April. (2002). *Understanding Language Change*. Cambridge: Cambridge University Press
- Merriam-Webster's Collegiate Dictionary*. (2003). Eleventh Edition. USA: Merriam Webster Incorporated
- Metzger, Melanie. (2003). *From Topic Boundaries to Omission: New Research on Interpretation*. Washington, D.C.: Gallaudet University Press
- Mishkin, Frederic S. (2010). *Economics of Money, Banking and Financial Markets*. New York, London: Prentice Hall International
- Müllerová Shiflett, Marcela. (2012). "Functional Equivalence and its Role in Legal Translation". English Matters III. Prešovska Univerzita v Prešove
- Munday, Jeremy. (2008). *Introducing Translation Studies: Theories and Application*. (Second Edition). London and New York: Routledge
- Nedoma, Jeannette. (2005). *Creative Word-Formation Processes: English Morphology*. Germany: GRIN Verlag GmbH
- Newmark, Peter. (1988). *A Textbook of Translation*. New York, London: Prentice Hall International
- Newmark, Peter. (1991). *About Translation*. Clevedon Philadelphia Adelaide: Multilingual Matters
- Orna-Montesinos, Concepción. (2012). *Constructing Professional Discourse: A Multiperspective Approach to Domain-Specific Discourses*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing

- Paltridge, Brian. (2006). *Discourse Analysis: An Introduction*. London: Continuum
- Paloposki, Oittinen. (1998). *“The Domesticated Foreign”*. Translation on Context: EST Congress, Granada - Spain. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins B. V
- Prčić, Tvrtko. (1997). *Semantika i pragmatika reči*. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića
- Reiß, Katharina; Vermeer, Hans J. (1984). *Grundlegung einer Allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer
- Romer, David. (2009). *Advanced Macroeconomics*. McGraw-Hill/Irwin
- Ross, Stephen A.; Westerfield, Randolph W.; Jaffe, Jeffrey. (2010). *Corporate Finance*. McGraw-Hill/Irwin
- Skok, Petar. (1973). *Etimologijski Rječnik Hrvatskoga ili Srpskoga Jezika*. Zagreb: Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti
- Swales, John. (1990). *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge, UK: Cambridge University Press
- Šarčević, Susan. (1997). *New Approach to Legal Translation*. The Hague: Kluwer Law International
- Smyth, William Henry. (2008). *The Sailor's Word-Book*. London: W. G. Blackie and Co., Printers
- Stefanovski, Ljupco. (2007). *English Lexicology: A Coursebook*. Skopje: Academic Press

Tošović, Branko. (2002). *Funkcionalni stilovi*. Graz: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität

Trask, R. L.; Stockwell, Peter. (2007). *Language and Linguistics*. (Second Edition). London and New York: Routledge

Venuti, Lawrence. (2002). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. (Second Edition). London and New York: Routledge

Vinay, Jean-Paul; Darbelnet, Jean. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins B. V.

Volkova, M. Yu. (2007). "Internationalisms as an Integral Part of the Contemporary Language". Book of proceedings: Dnipropetrovsk National University

Wright, John. (2002). *Idioms Organiser*. Thomson Heinle

Yule, George. (2006). *The Study of Language*. Cambridge: Cambridge University Press

Zimmermann, Reinhard. (1996). *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press

Интернет извори:

Британски портал за фразеологизми <http://www.phrases.org.uk/>

Дигитален речник на македонскиот јазик <http://www.makedonski.info>

Интернет енциклопедија: www.answers.com

Интернет публикација во областа на преведувањето

<http://translationjournal.net/journal/56neologisms.htm>

Лексикон на Фајненшл Тајмс <http://lexicon.ft.com/>

Магазин Форбс

<http://www.forbes.com/2011/01/06/annoying-business-jargon-entrepreneurs-business.html>

Пирсон Лонгман – Портал за повеќејазични поимници со економско-финансиска терминологија http://www.pearsonlongman.com/intelligent_business/index.html

Портал на Секретаријатот за европски прашања при Владата на Република Македонија
www.sep.gov.mk

Терминолошка база на податоци на српски јазик со повеќејазични преводни еквиваленти

<http://prevodjenje.seio.gov.rs/evronim/index.php?jezik=engl>

Lee, YW David. (2001). *“Genres, Registers, Text Types, Domains, and Styles: Clarifying the Concepts and Navigating a Path Through the BNC Jungle”*. Lancaster University, UKM.

<http://ilt.msu.edu/vol5num3/lee/default.html>

Montano-Harmon, M. R. *“Developing English for Academic Purposes”*, California State University, Fullerton. <http://www.genconnection.com/English/ap/LanguageRegisters.htm>

National Programme on Technology Enhanced Learning

http://nptel.iitm.ac.in/courses/109104050/lecture7/7_8.htm